

EX

PONTO

text în metatext
imagine

IANUARIE - IUNIE 2024

Nr. 1-2
(80-81)
anul XXII

Constantin Grigoruță. Statuia lui Ovidiu din Constanța. Grafică digitală

EX PONTO

TEXT/IMAGINE/METATEXT

Nr. 1-2 (80-81), Anul XXII, ianuarie – iunie 2024

EX PONTO

text/imagine/metatext

Revistă trimestrială publicată de Editura EX PONTO și S.C. INFCON S.A.

APARE SUB EGIDA UNIUNII SCRITORILOR DIN ROMÂNIA,

cu susținerea Filialei „Dobrogea“ a Uniunii Scriitorilor din România,
și sprijinul ROMDIDAC S.A. BUCUREȘTI

Fondatori: IOAN POPIȘTEANU, OVIDIU DUNĂREANU, PAUL PRODAN

Redacția:

Redactor șef: **OVIDIU DUNĂREANU**

Redactor șef adjunct: ANGELO MITCHIEVICI

Redactori: LĂCRĂMIOARA BERECHET, SORIN ROȘCA,
DIANA DOBRIȚA BÎLEA, ANASTASIA DUMITRU

Prezentare grafică: CONSTANTIN GRIGORUȚĂ

Tehnoredactare & Prepress: RALUCA-SUZANA BUZOIANU

Colegiul științific:

SORIN ALEXANDRESCU, IOAN STANOMIR, ALINA BUZATU,
VASILE SPIRIDON, LELIA RUS PÎRVAN, ANTONIO PATRAȘ,
DANIEL VALENTIN CITIRIGĂ

Colegiul consultativ:

LEONARD VIZIREANU (Director general Tipografia SC Infcon S.A. și Editura Ex Ponto),
VALENTIN CIORBEA, BARDU NISTOR, CONSTANTIN CHERAMIDOGLU,
CORINA APOSTOLEANU, LIVIU LUNGU

Revista Ex Ponto găzduiește opiniile, oricât de diverse,
ale colaboratorilor. Responsabilitatea pentru conținutul fiecărui text aparține
în exclusivitate autorului.

Redacția și Administrația: Aleea Prof. Murgoci nr. 1,
Constanța, 900132; Tel./fax: 0241 / 580527 / 585627

E-mail: exponto@infconsa.ro / ovidiudunareanu@gmail.com
www.exponto.ro

Revista se difuzează:

– prin abonamente și direct, de la sediul redacției

– revista poate fi citită integral și gratuit în arhiva sa pe www.exponto.ro

Revista **Ex Ponto** este membră a **A.R.I.E.L.** (Asociația Revistelor, Imprimeriilor și Editurilor Literare)

Tiparul: S.C. Infcon S.A. Constanța
ISSN: 1584-1189

SUMAR

◆In memoriam

NICOLAE MANOLESCU

ANGELO MITCHIEVICI – Înapoi la Manolescu: premisele *posterității* (p. 5)

◆In memoriam

ALEX ȘTEFĂNESCU

AURELIA LĂPUȘAN – *Cu Alex Ștefănescu la timpul prezent. La Constanța și-a lăsat frumoșii ani ai tinereții* (p. 8)

TEXT

◆Actualitatea literară

ANGELO MITCHIEVICI – *Despre premiile Filialei Dobrogea a USR din acest an* (p. 15)

Trofee realizate de ceramistul EUSEBIO SPÂNU (p. 19)

OVIDIU DUNĂREANU – *Premiile revistei Ex Ponto* (p. 20)

◆Stări de spirit

GHEORGHE FILIP – *Fericirea a ajuns acasă* (p. 21)

◆Poezie

LUCIAN VASILIU (p. 24)

NICOLAE TEOHARIE (p.28)

IUSTIN MORARU (p. 34)

ȘERBAN CODRIN DENK (p. 37)

EMILIA DABU (p. 41)

ALEXANDRU CAZACU (p. 44)

◆Proză

OVIDIU DUNĂREANU – *Aduceri aminte din Ținutul Făgăduinței* (p. 76)

DAN PERȘA – *Barbu la baie* (p. 54)

ANDA HRISTU – *Dincolo de aparențe* (p. 58)

TUDOR CICU – *Talismanul lui Kiçhoge* (p. 65)

◆Eseu Ex Ponto

SIMONA MODREANU – *Sadoveanu și Creanga de aur* (p. 76)

FLORENTIN POPESCU – *Sonetele lui V. Voiculescu – o operă „cu cheie“?* (p. 88)

◆O carte în discuție

„Epistole către Ovidiu/Letters to Ovid/Lettres a Ovide“, Editor ION CODRESCU... (p. 101)

LIVIA BUZOIANU – *Ovidiu Mereu/ Semper Ovidius* (p. 101)

EVELINA CÎRLIGEANU – *Înscriuri* (p. 105)

FLORENTINA NICOLAE – *Gloria va fi eternă.../ fama perennis erit* (p. 108)

DIANA DOBRIȚA BÎLEA – Inedit și inefabil (p. 111)

CORINA-MIHAELA
APOSTOLEANU – *Voi trăi!/
Vivam!* (p. 114)

CONSTANTIN C. DABA – *Despre Ovidius, cu admirație* (p. 117)

LIVIU FRANGA - *Poetului, cu dragoste...* (p. 119)

IMAGINE

Reproduceri după lucrările graficianului ION CODRESCU folosite la ilustrarea cărții „*Epistole către Ovidiu*“ (I-VI)

◆ Traduceri din literatura universală

BRAŇO HOCHÉL – *Poeme*.
Prezentare și traducere de
DAGMAR MARIA ANOCA și
LUCIAN ALEXIU (p. 131)

METATEXT

◆ Cronica literară

TITI DAMIAN – *Fata cu ochii de lună* (Diana Dobrița Bîlea) (p. 136)

◆ Comentarii

GEO VASILE – *Ioan Eugen Păunescu. Destine și reverii: poezii, romane, tablouri* (p. 142)

ALINA COSTEA – *Alte felii de kiwi* (Marius Chivu) (p. 145)

MARINA CUȘA – *Fereastră deschisă spre trecut* (Liviu Lungu) (p. 148)

DIANA DOBRIȚA BÎLEA – *Un autor, două cărți* (Dora Alina Romanescu) (p. 151)

◆ Istorie și eseistică literară

GABRIEL RUSU – *Constanța. Gramatica rememorării. Îndreptar de întâmplări, personaje și întâlniri: Stan Greavu-Dunăre* (p. 154) și *Vasile Catană* (p. 159)

◆ Tulcea literar-culturală

Poezie: IOAN GHEORGHITĂ (p. 163)

Arte plastice. Eseu: ELENA ORBOCEA – *Estetica urâtului și libertatea creativă* (p. 167)

Cărțile Tulcei: BOGDAN PASCAL – *Tulcea, în povești adevărate marca Nicolae C. Ariton* (p. 171)

◆ Istorie. Arheologie

INGRID PETCU-LEVELI – *Scurt istoric al Dobrogei în secolele VII-XI p. Chr.* (p. 174)

◆ Constanța pagini de arhivă

CONSTANTIN CHERAMIDOGLU – *Palatul cultural al Dobrogei – o idee veche dar nerealizată* (p. 184)

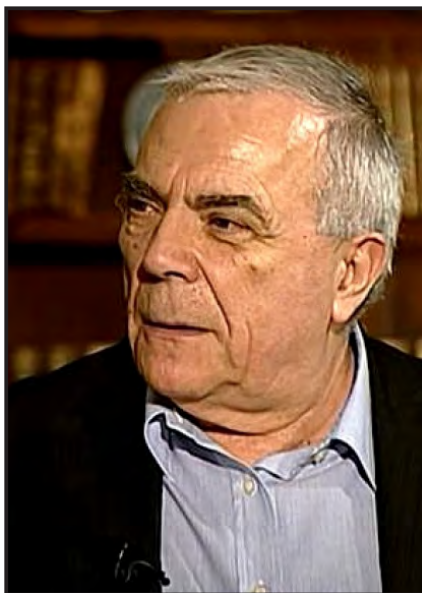
◆ Memorialul durerii

ANASTASIA DUMITRU – *A XXIII-a ediție a Simpozionului „Experimentul Pitești”* (p. 191)

Reviste și cărți primite la redacție (p. 208)

Înapoi la Manolescu: premisele posterității

Dispariția profesorului Nicolae Manolescu a produs o reacție în lanț: am citit numeroase evocări, venind și din partea celor care l-au cunoscut în trecere sau prin intermediul cărților sale, care l-au deza-probat pentru o parte din gesturile sale sau au văzut la senectute o figură diminuată față de cea a tinereții/ maturității. Și am realizat două lucruri: primul, Nicolae Manolescu i-a marcat indelebil pe cei care l-au întâlnit chiar și sub forma mediată a cărților sale; al doilea, există mai mulți Nicolae Manolescu, odată pentru că istoricul literar nu a fost doar atât, a intrat în politică, și a părăsit-o foarte repede, a fost ambasador la UNESCO, a condus preț de trei mandate și puțin Uniunea Scriitorilor din România, aproape identificându-se cu ea. Fiecare a extras din personalitatea sa ceva, amprenta a fost diferită, dar întotdeauna puternică. Nicolae Manolescu s-a reflectat diferit în fiecare, dar nu a generat indiferență, acel neutru al pasabilului. A fost o personalitate puternică, nu un eu gonflat, cu un conținut bogat, poate mult prea bogat, un critic și istoric literar capabil să facă canon. Și l-a făcut câteva decenii prin cronicile de întâmpinare, într-o perioadă când mizele literare depășeau relevanța esteticului pentru a atinge chestiunea spinoasă a libertății pentru că literatura este o expresie a libertății. Nicolae Manolescu nu a negociat niciodată un verdict critico-literar, posibil să fi greșit uneori, dar nu a schimbat nimic din lucrurile în care a crezut cu o încăpățânarea care l-a caracterizat pe ultima parte a existenței. Ceea ce dă o măsură a autenticității vocației sale, dar și a unui profil etic așa cum îl înregistrează într-un minunat fragment din *Contradicția lui Maiorescu*, autorul însuși. Nu există mare personalitate fără o doză de contradictoriu, fără ceva care să provoace în ceilalți o reacție, și nu neapărat una pozitivă. Acest iregular al personalității sale altfel bine centrate îi precizează și forța

Nicolae Manolescu
n. 27 noiembrie 1939 - d. 23 martie 2024

de iradiere. La curs, o spun ca student al său, profesorul strălucea. Îl așez între preferați alături de Cornel Mihai Ionescu, Gabriel Liiceanu, Mihai Zamfir. Citindu-l realizezi același lucru, că a fost cu un pas în față când nu existau prea multe repere, a fost în avangardă câteva decenii și a făcut din critica și istoria literară discipline rezervate unei aristocrații a spiritului.

Am citit un articol referitor la faptul că această insistență cu privire la autonomia esteticului este datată, că ea își avea sensul odinioară într-un context ostil libertății de a gândi și a scrie după voia gândului, și că acum insistența pe relevanța estetică a operei literare e caducă. Mă întreb oare dacă este așa? În primul rând, primejdia nu a dispărut, ci a fost înlocuită cu o alta cu un mai bun camuflaj, aceea a reideologizării criticii literare, tratată ca expresie a unor forme de emancipare de gen, ale unor minorități exploatate, a unor etnii defavorizate etc., ceea ce vine ca modă occidentală devastatoare sub forma lui *cancel culture, me too, gender studies* etc. Din acest punct de vedere, actualitatea credo-ului maiorescian-lovinescian-manolescian este deplină. Cel de-al doilea aspect ține de premisa falsă că te poți debarasa de judecata estetică punând diverse alte lucruri în loc. O demonstrație minunată a lui Jean Paulhan din *Florile din Tarbes sau Teroarea în Litere* arată failibilitatea judecății estetice, relativismul ei. Dar nu despre o știință vorbim, ci de o situație într-o formă de transcendență laică, cea a frumosului. În momentul în care prevalează o altă agendă care ține de alegerea tematică, de situarea ideologică, de text ca pretext pentru non-literar sau pentru ilustrarea unei teorii, nu ne mai aflăm în literatură, ci într-o zonă sau alta a socialului cu problemele sale foarte concrete. Eu continui să cred că Manolescu are dreptate, nu într-un absolut al judecății estetice, ci în necesitatea de a ne întoarce la specificul literaturii, la arta pe care ne-o propune, în cele din urmă de a reveni la Maiorescu pentru care pledează în prima sa mare carte de critic și istoric literar.

Și nu pot să nu mă întreb ce se va întâmpla cu această moștenire: Maiorescu, Lovinescu, Călinescu, Manolescu? Manolescu a purtat ștafeta primilor doi și în ceea ce privește gesturile civice și luciditatea. Cui i-o va încredința? Unei generații? Câtorva critici și istorici literari? Dispariția lui Manolescu închide o epocă, într-adevăr. Dar ce va urma? Cum va fi epoca postmanolescu? Pentru că am avut post-maiorescieni în generația care s-a format sub îndrumarea lui Eugen Lovinescu, am avut postlovinescieni în generația care s-a format sub îndrumarea lui Nicolae Manolescu. Dar după? Într-o discuție informală cu Horia-Roman Patapievic, una dintre cele mai rafinate și lucide minți contemporane, acesta mi-a spus, parafrazez: Noi vom fi prima generație fără posteritate. Am reflectat la asta și l-aș contrazice acum. Nu ei (Horia-Patapievici, Gabriel Liiceanu, Andrei Pleșu, Nicolae Manolescu, Mihai Zamfir, Eugen Negrici etc.) vor fi generația fără posteritate, ci generația din care eu fac parte. Ei ne au pe noi,

care-i prețuim pentru că la rândul nostru suntem postmanolescieni. Însă ruptura se poate vedea între noi și ceilalți, cu generațiile mai puțin școlite, mai puțin citite, mai puțin interesate de un comerț intelectual, sau livrate unor pasiuni ideologice.

Celebrăm în Nicolae Manolescu cultura înaltă, cultura literară, gustul estetic, dar și gestul civic al intelectualului public, dar uneori ele apar cumva personalizate, ca trăsături de caracter unice și ireproductibile, adică fixate într-o personalitate, dar în același timp și puțin demodate, chiar puțin caraghioase, în orice caz, rigide. Cu omul se stinge o epocă, mai precis această dispariție vine într-un moment de crepuscul, iradiază deja paseist. Nicolae Manolescu era acel domn distins pe care nu era bine să-l contrazici din politețe, dar în ale cărui valori nu mai credeai, nu mai erau ale tale. Aceasta este impresia mea, că onorăm o personalitate, și suntem de acord cu forța ei de reprezentare, cu anvergura ei culturală, dar nu în aceeași măsură și valorile care au edificat această personalitate, iertată-mi fie doza de amărăciune.

Manolescu ne-a trecut pragul unei epoci, și ne-a trecut cu bine. Nu a fost singurul, dar a fost una dintre cele mai bune călăuze. Dar, aproape fără să ne dăm seama, a rămas cumva în urmă, timpul a început să alerge nerăbdător ca în romanul lui Marin Preda și toate acele valori care au edificat istoria unei rezistențe au început să se relativizeze, iar omul care le-a susținut să pară ușor demodat.

Nu sunt un pesimist, cred că o parte din moștenirea pe care Nicolae Manolescu ne-o încredințează va rămâne, mai ales pentru cei care l-au cunoscut și i-au înțeles mesajul. Dar totodată ea va fi considerabil diminuată și nu vor lipsi provocările unei noi ideocrații. Dar și noi vom putea spune de acum încolo, în vremuri de criză: înapoi la Manolescu!

ANGELO MITCHIEVICI

Alex Ștefănescu
n. 6 noiembrie 1947 - d. 25 februarie 2024

Cu Alex Ștefănescu la timpul prezent. La Constanța și-a lăsat frumoșii ani ai tinereții

Alex Ștefănescu. Un nume așezat pe „metri cubi” de texte de critică literară. Pe zeci de cărți: jurnale, memorialistică, eseuri, proză, dramaturgie.

Poate cel mai important, îi rămâne numele prins pe monumentala Istoria literaturii contemporane (1941-2000) în care face, pe 1200 de pagini, o analiză stăruitoare, pertinentă, întregii producții editoriale din acest lung interval de timp și timpuri. Fără exagerare, cei care privesc fenomenul critic cu altruism și obiectivitate îl plasează printre cei mai importanți critici și istorici ai literaturii române, alături de George Călinescu, Eugen Lovinescu, Eugen Simion și Nicolae Manolescu.

Pentru această copleșitoare lucrare, unică prin dimensiuni și forța analitică, prin bagajul informațional, dar și prin ilustrațiile însoțitoare, Alex Ștefănescu a primit Premiul Uniunii Scriitorilor în 2005. Cu ocazia lansării monografiei la Universitatea „Ovidius” din Constanța, autorul preciza că demersul lui își propune să răspundă înainte de orice întrebării „Ce s-a întâmplat cu literatura română în timpul regimului comunist?”. Cu toate acestea, analiza trece hotarul anilor până la cumpăna mileniilor, extinzând fenomenul analizat și dincolo de cutumele și miresmele unei epoci apuse.

Prezentându-i lucrarea în fața studenților ovidieni spuneam: „A te încumeta să țeși o Istorie a literaturii române contemporane, pentru ultimele șase decenii, luând ca reper anul 1941, este un gest nu

numai temerar, ci mai ales unul de mare risc. A porni să culegi mii de informații într-o țară în care acestea, fie sunt în dezordine, fie lipsesc, fie sunt trunchiate sau măsluite, este o imensă aventură. Apoi, să le și interpretezi critic, contând pe gusturile atât de schimbătoare ale împruținatului lectorat român și pe marea tentație de a imita Occidentul, dublează șansa de risc a temerarului.

Tocmai de aceea cartea lui Alex Ștefănescu este din naștere o piesă de rezistență și referință pentru întreaga literatură română din contemporaneitate, și una de temelie pentru timpul viitor. Să facem efortul de a o avea și o păstra în raftul bibliotecii personale, ca un bun de zestre.“

Criticul-autor venea cu precizări: „Este vorba despre Istoria literaturii române contemporane care se referă la perioada 1941-2000. Anul 1941 este unul simbolic pentru mine pentru că este cel în care a apărut Istoria literaturii române a lui George Călinescu, este vorba despre o continuare a istoriei acesteia, căci din punct de vedere al talentului lui nimeni nu-l poate continua. Ar fi ca și cum un pețitor al Penelopei ar încerca să ridice de jos arcul lui Ulisse și nimeni nu-l poate mișca, cum scrie la Odiseea. Din punct de vedere al muncii, nu al talentului, mă pot compara cu George Călinescu, este vorba de culegerea a mii de informații într-o țară în care acestea sunt într-o stare de dezordine îngrozitoare, am definit odată România ca o țară cu foarte multe opinii și foarte puține informații, iar cele pe care le obțin sunt inexacte, sau incomplete, sau cu totul imagine și trebuie să le verific. În ce privește scriitorii români care au fost închiși, lipsesc din sursele de informare datele fundamentale, ca și scriitorii exilați sau cei din Republica Moldova, sau au fost în dizgrație în regimul trecut. Toată această amnezie colectivă a constituit principalul meu adversar în scrierea acestei cărți, nu mai vorbesc de efortul de interpretare critică pentru că trebuie să recitesc ceea ce citisem altădată, pentru a vedea dacă rezistă din punct de vedere literar. Gusturile s-au schimbat, cărți care altădată ne pasionau nu ne mai spun mare lucru, ne-am schimbat și noi, cititorii, suntem mai blazați, avem alte mobiluri, suntem atrași de altceva, imităm Occidentul într-un stil caricatural, în Occident nu se mai citește decât foarte puțin, literatura bineînțeles că nu va dispărea vreodată, trece printr-un moment de eclipsă. Prin cartea mea vreau să și relansez interesul pentru literatura română. Ea este foarte valoroasă și noi o ignorăm. Facem o mare risipă din cauza aceasta, ca atâtea și atâtea valori pe care nu le punem în circulație, nu știm să ne mândrim cu ele. Cartea mea vreau să fie și un spectacol, va avea o iconografie foarte bogată, 1200 ilustrații, multe fotografii sunt inedite, obținute prin bunăvoința familiilor, altele de la Muzeul literaturii, altele de la fotografi specializați în fotografierea scriitorilor ca Vasile Blendea, Ion Cucu, vor fi reproduse facsimile, acte, documente pe care le-am obținut de-a lungul vremii ca un colecționar. Vreau ca această carte să fie și un spectacol grafic, nu numai un text bogat în

informații, nu numai o interpretare mai modernă a literaturii din ultimii 60 ani, ci și o carte pe care să-ți placă s-o deschizi.“

Poate că merită subliniat faptul că în paginile monumentalei lucrări se află și prezentarea elogioasă a prozatorului Ovidiu Dunăreanu, despre care Alex Ștefănescu scria că este: „un prozator foarte talentat, exersat și matur, pe care însă publicul larg nu-l cunoaște din cauză că locuiește la Constanța și duce o viață discretă. Și continua: „la Ostrov s-a inițiat în farmecul inefabil (sau definibil numai prin mijloace literare) al peisajului dobrogean. Viziunea sa asupra spațiului de la malul mării este estetică și poetică „montând“ cuvintele în frază asemenea unor pietre prețioase într-un colier.“

„Revista Tomis cu devotament față de cultură“

Debutul publicistic îl face la revista „Tomis“, o redutabilă publicație regională care adunase în redacție o sumă de condeieri de prim rang, ei înșiși autori de cărți sau bătând la ușa afirmării în presa literară. Alex Ștefănescu a petrecut la Constanța patru ani (1971-1974), dar și-a amintit cu orice prilej de frumoasa perioadă tomitană care l-a ajutat să-și proiecteze *Istoria literaturii române contemporane*.

Venea deseori la Constanța, pe urmele propriilor sale amintiri, invitat de profesori, elevi, scriitorii locali. Cu fiecare prilej, criticul literar Alex Ștefănescu evoca anii tinereții sale constănțene:

„Totdeauna aici, în jurul revistei „Tomis“, s-a păstrat o ținută elevată, o eleganță a relațiilor, un devotament față de cultură. Este emoționant faptul că personalități ale culturii dobrogene s-au aliat cu personalități ale culturii din alte părți ale țării și împreună au constituit o forță capabilă să propage în rândul publicului dragostea față de cultură într-un moment în care există o oarecare derută și confuzie de valori. Mi-a plăcut să întâlnesc oameni dragi, aici în Constanța, foști colegi de facultate, foști colegi de la redacția „Tomis“, cum sunt Constantin Novac, Nicolae Motoc, Ovidiu Dunăreanu, Sorin Roșca. M-a emoționat reîntâlnirea cu marea, care pentru mine are totdeauna un ecou sufletesc persistent. Revista „Tomis“ se remarcă prin consecvență, deși are 35 ani ea nu s-a schimbat după 1989, de la început a fost o revistă de cultură autentică, iar acum nu s-a lăsat absorbită de valul de vulgaritate care a invadat într-o oarecare măsură publicistica românească. Pe de altă parte are meritul de a exploata specificul local, ceea ce nu înseamnă deloc provincialism, ci, dimpotrivă, să exploatezi niște valori pentru a le pune în circuitul național. Revista participă de pe poziții egale cu celelalte reviste din țară la întreținerea unei efervescențe în cultura românească, nu are nici un complex și nici nu este cazul să aibă. Este o revistă care se citește cu același interes și la București, și la Cluj și la Constanța.“

Alex Ștefănescu a fost omniprezent în viața culturală românească, la televiziune, radio și în presă. Diversificându-și genurile literare, demersurile publicistice, după cât de mare îi era dorința de a face educație tinerei generații îndemnând pe oricine să înțeleagă marea poezie, rosturile literaturii, valoarea marilor clasici.

A fost autorul scenariului pentru serialul de teatru TV în 12 episoade *Căsătorie imposibilă* (în regia lui Silviu Jicman, difuzat în 2000). A realizat pentru *Realitatea TV*, săptămânal, timp de doi ani, 2004–2005, emisiunea *Un metru cub de cultură* (Premiul APTR pentru talk-show-uri pe 2004), iar pentru *TVR Cultural*, săptămânal, în perioada 2007–2009, emisiunea *Istoria literaturii române contemporane povestită de Alex. Ștefănescu* (Premiul APTR pentru emisiuni culturale pe 2008), și, în perioada 2009–2011, săptămânal, emisiunea *Tichia de mărgăritar*. În anii 2011–2012, a realizat, tot pentru TVR Cultural, emisiunea *Iluminatul public*. Începând din 2014 Alex Ștefănescu a fost invitat permanent în fiecare miercuri seara la emisiunea *Ora de veghe*, realizată de Nicoleta Savin la Nașul TV.

Începând din anul 2019, el a fost prezentatorul emisiunii Pagini despre satul românesc, de la *Trinitas TV*.

A fost autorul a peste 5.000 de articole de critică literară, publicate în presă.

În 1990 a venit la Constanța ca dramaturg. „*Melania și ceilalți*“ despre care ne-a spus că „Este o comedie pe care am scris-o anul trecut. Ea a fost citită în fața publicului, în 19 decembrie 1989, la Cenaclul revistei „Teatrul“, de către actorii „Giuleștiului“, în regia lui Alexa Visarion. Vă dați seama, în 19 decembrie veneau zvonuri alarmante de la Timișoara și, deci, era o atmosferă total nepotrivită pentru o comedie.

Ulterior, piesa a fost pregătită pentru radio de regizorul Constantin Dinischiotu, cu alți actori: George Constantin, Virgil Ogășeanu, Rodica Mandache ș.a. și transmisă la emisiunea de teatru radiofonic.

Jean Badea, ascultând piesa la radio, mi-a telefonat și mi-a cerut acordul pentru a o pune în scenă la „Fantasio“. Am acceptat cu entuziasm pentru că sunt legat sufletește de Constanța, este orașul în care am trăit cei mai frumoși ani ai tinereții mele.

Un bărbat și o femeie, care nu se cunosc între ei, printr-o întâmplare, rămân blocați în lift, într-o noapte. Inevitabil, se îndrăgostesc unul de altul. Interesant că fiecare își inventează o biografie pentru a-l impresiona pe celălalt, iar, ulterior, au ocazia să se cunoască cu adevărat și să-și dea seama că realitatea era cu totul altfel. În noaptea în care sunt sechestrați în lift, în clădire pătrund și doi hoți, ceea ce este, evident, o sursă de situații comice. Colectivul artistic al teatrului „Fantasio“ mi-a făcut propunerea să fac comedia muzicală, iar eu, deși n-am nici o competență în domeniul muzicii, am consimțit.

Această comedie n-are pretenția de a fi profundă, și își propune doar să facă spectatorul să râdă. Am scris-o pentru că m-am săturat

să văd comedii românești la care nu râzi. Am constatat cu surprindere că există o mare diferență între satisfacțiile unui critic literar și cele ale unui dramaturg. Un critic muncește din greu, citește, își face fișe, primește recompense modeste și se înconjoară de dușmani, în timp ce un dramaturg scrie o piesă, i se joacă, primește bani mulți și toată lumea, inclusiv actrițele, îl simpatizează. Dacă știam asta scriam de mult comedii...¹

„Vara, România se mută la mare“

„Cartea la nisip“ de la Mangalia, o inițiativă privată a unui iubitor de literatură, Gheorghe Todor, îl avea oaspete vară de vară. La una din edițiile manifestării, Alex Ștefănescu declara reporterului:

„El, Gheorghe Todor, nu este numai proprietarul unei rețele de librării, ci și al unui târg de carte. Primul târg de carte particular din România, apărut după 1989. Nu este deloc o manifestare provincială, căci are loc vara, când toată România se mută la mare. Este un lucru binecunoscut, iar la manifestările pe care le organizează participă personalități pe care instituțiile bucureștene n-ar reuși să le convingă să participe. Pentru că în București scriitorii importanți sunt ocupați sau pleacă în străinătate, în timp ce atunci când vin la mare sunt disponibili. În plus, Gheorghe Todor are farmecul lui personal, reușește să-i convingă, cea mai bună dovadă suntem chiar noi, care ne aflăm aici și suntem încântați de modul cum am fost primiți și suntem gata să acceptăm și altă invitație în viitor. Cultura nu este, cum cred unii, o ocupație bătrânicioasă pentru snobi, ci este ceva foarte atractiv, pasionant și poate însufleți viața unui oraș cum este Mangalia.

La alte ediții era o participare mai numeroasă a publicului, anul acesta au fost personalități pe care cu greu ți-ai fi putut imagina că le poate aduce un organizator din Mangalia. Spre exemplu, a fost Mircea Cărtărescu, autorul volumului doi din romanul „Orbitor“, scriitor care în București nu dă curs nici unei invitații de acest fel, și a vorbit cu căldură publicului din Mangalia, au fost și întrebări interesante și cu competență, se vedea că citiseră cărțile acestuia, aveau și opinii critice în legătură cu ele. O altă surpriză a fost prezența lui Petru Popescu, un scriitor român de mare succes, care între timp a devenit un scriitor american de mare succes, este destul să menționez că are o vilă în Bellevy Hills pe unde locuiește protipendada artistică americană, romanele sale scrise direct în engleza sa americană sunt best seller-uri, se traduc și sunt lansate uneori simultan în câte 30 țări, așa cum s-a întâmplat și cu romanul *Aproape, Adam* care în românește a apărut la Editura Nemira sub titlul „*În coasta lui Adam*“. Și o altă carte pe care a lansat-o numai aici, „*Întoarcerea*“, în care povestește ce impresie

i-a făcut revenirea în țară, după douăzeci de ani. Povestește cu o mare acuitate ce a văzut, despre schimbările petrecute la noi. Insist în legătură cu Petru Popescu pentru că mi-a plăcut tonul lui optimist, nu a venit să ne dea lecții, a venit ca un român, a plâns. S-a dus să-și revadă casa cu curte unde era găzduit la 2 Mai, pe vremea tinereții lui, și gazda, azi bătrână, l-a recunoscut în el, bărbatul de aproape 60 ani, pe tânărul de altădată.

Tot aici a avut astăzi loc un eveniment, după părerea mea, de mare importanță culturală, lansarea monografiei pe care tu și soțul tău, lucrând în echipă, ați realizat-o: „Drumul Pâinii în istoria Dobrogei“. Ai putut vedea în mod direct cu cât interes participă intelectualii prezenți aici la un asemenea eveniment cultural, ce-ar dori să știe în legătură cu investigațiile făcute de voi, ce-ar dori să publicați în continuare. Ați văzut că aveți un public instruit. Manifestările continuă. Măine, editura „Mașină de scris“ de care se ocupă Domnița Ștefănescu, va lansa două volume monumentale, ca și „Dicționarul victimelor comunismului“, o lucrare care nu are caracter propagandistic, ci unul documentar de mare importanță, practic sunt înregistrați toți cei închiși din motive politice în perioada comunismului, fiecare cu scurta lui biografie așa cum mai poate fi reconstituită în momentul de față pe baza arhivelor sau amintirilor unor tovarăși de detenție. Sunt mii de scurte romane ale unor vieți frânte din cauza unui regim opresiv. Iată că un timp, sediul culturii românești s-a mutat la Mangalia iar ea a devenit din punct de vedere cultural o capitală a României. Este mare lucru că această mutație se datorează unei inițiative particulare, mi-ar fi plăcut ca Ministerul culturii să se autosesizeze, așa cum face Procuratura, în sensul pozitiv al cuvântului, și să susțină această manifestare cu prestigiul pe care-l are. Nu s-a întâmplat până acum, poate că în viitor.

„Marea, această neașezare de veci a materiei“

Păstrez printre manuscrisele de la prieteni un petec de hârtie din vara lui 1987. Alex Ștefănescu mărturisea:

„Când am văzut prima oară marea aveam douăzeci și trei de ani și eram sensibil doar la frumusețea peisajului. Oamenii din partea locului mi se păreau mai mult un fel ... de elemente de perturbare a contemplației, așa cum i se par probabil unui fotograf trecătorii de pe stradă când vrea să fotografieze o clădire sau un copac. Priveam tăcut, minute întregi, vasta întindere de apă -familiară și stranie în același timp, ca și cum mi-aș fi amintit vag că am locuit-o cu milioane de ani în urmă - și aveam în minte un inspirat vers al lui Ion Gheorghe: „Marea, această neașezare de veci a materiei...“

Acum, ajuns la maturitate, mă interesează aproape exclusiv oamenii. Cei care trăiesc aici, la malul mării, au un farmec aparte. Sunt curați și lipsiți de complexe, datorită obișnuinței de a se lăsa îmbrățișați fără falsă pudoare de apă și lumină. Sunt generoși, într-un mod amplu

și nepăsător, ca marea care își trimite val după val spre țărm, cu o dărnicie leneșă. Sunt bogați sufletește și misterioși, asemenea adâncurilor subacvatice, în care cele mai insolite forme de viață coexistă cu comori scufundate. Sunt energici și activi -dovadă tot ce au construit, stabil și durabil, într-un loc al eroziunii ritmice și veșnice. Dar sunt și visători, astfel încât fiecare dintre ei asistă măcar o dată în viață, ca martor ocular, la nașterea Afroditei din spuma valurilor.

Îmi place foarte mult, și acum, să contemlu marea. Dar tot mai des mi se pare că nesfârșita ei tălăzuire îmi deviază pe nedrept atenția de la contemplarea unui peisaj de aici infinit mai captivant: peisajul uman.“

AURELIA LĂPUȘAN

Despre premiile Filialei Dobrogea aUSR din acest an

Pe data de 16 martie 2024 la sediul Bibliotecii Județene „Ioan N. Roman“ au fost decernate premiile Filialei Dobrogea a Uniunii Scriitorilor din România pe anii 2022 și 2023 de către un juriu format din cel care semnează acest articol, profesoara universitară Lăcrămioara Berechet, poeta Emilia Dabu, totodată și coordonatoarea Clubului literar *Solteris* din Mangalia, prozatorul Ovidiu Dunăreanu, totodată și redactorul-șef al revistei *Ex Ponto*, revistă care apare sub egida Uniunii Scriitorilor din România, poeta Daniela Varvara, coordonatoarea Festivalului *Poezie la nisip*. Artistul plastic, unul dintre cei mai cunoscuți ceramiști din țară, Eusebio Spânu, a fost autorul trofeelor înmânate scriitorilor, dar și a expoziției intitulată *INFORMALL*, iar *Cvartetul Ovidius* compus din minunații muzicieni, Cristina Dinescu (vioară), Mihai Dunărințiu (vioară), Tănase Garciu (violă) și Ghiorghită Tănase (cello) a acompaniat cu muzica lui Mozart evenimentul.

De fiecare dată, Gala decernării premiilor Filialei Dobrogea aUSR a avut un fast binemeritat, muzica clasică fiind nelipsită, pentru a cinsti literatura și prin câteva dintre artele surori. Dacă acum doi ani locul desfășurării galei a fost Muzeul de Artă din Constanța, de data aceasta evenimentul a fost găzduit de biblioteca județeană „Ioan N. Roman“ din Constanța, locul privilegiat al întâlnirii cu marea literatură. În mod evident, acordarea premiilor stârnește rumori și umori, dificultatea inerentă a alegerii dintr-o ofertă generoasă de carte ține de un echilibru între prețuirea cu argument estetic a noilor generații scriitoricești, cât și a celor vechi a căror operă se adună la capătul unui lung travaliu scriitoricesc și a unor ani. De asemenea, un criteriu de care am ținut cont a fost ca un premiu cel puțin să se îndrepte către o carte care vizează spațiul de cultură și civilizație dobrogeană, identitatea acestui loc dintre Dunăre și Marea Neagră, încărcat de istorie și de mitologie. Nu văd cum am putea vorbi despre literatura dobrogeană în sens larg, fără a identifica și acele opere care o reflectă în mod emblematic. Filiala își prețuiește și seniorii, așa că la o anumită

etate, când opera s-a împlinit fără a se încheia neapărat, un scriitor senior primește Premiul pentru întreaga operă în care intră nu numai literatura, dar și tot ceea ce el a făcut pentru literatură de la îngrijirea unor reviste literare, organizarea unor festivaluri de literatură, cercetarea în domeniul filologic la publicistică și propria sa creație. Nu văd cum am putea înainta fără o tradiție, fără istoria făcută de generațiile mai vechi, fără memorie, fără respectul față de aceste generații. De asemenea, toate genurile literare trebuie luate în considerație, și aici dramaturgia și traducerile nu au o reprezentare consistentă. Este un minus care va trebui transformat într-un plus în anii care vin. De asemenea, se poate întâmpla ca un autor să scoată doi ani la rând cărți bune și să fi premiat deja prima carte. Și acesta este un moment dificil pentru că trebuie să acorzi o șansă și altui autor comparabil ca valoare, într-un firesc al reprezentării pe scena literelor și a altor reușite. Premiile nu sunt un absolut, ele sunt un indicator de valoare, dar și unul de atenție, dar nu exclud alte cărți din orizontul de interes, din zona prestigiului.

Uneori se întâmplă să ai prea multe cărți bune într-un an, astfel că dincolo de un *ex aequo* salvator, trebuie să faci o alegere pe care o simți că nedreptățește un talent veritabil, o realizare care ar trebui marcată. De aceea, nu totdeauna premiile spun totul despre momentele frumoase ale unei literaturi, ale unui an literar, dar spun ceva despre felul în care se configurează câmpul literar, ceva despre Republica literelor. Iar cei doi ani 2022 și 2023 ne-au pus în încurcătură, cu multe cărți bune.

În anul 2022 am acordat Premiul pentru proză scurtă lui Augustin Cupșa pentru volumul *Străinătate* (Humanitas, 2022), al doilea după volumul de povestiri *Marile bucurii și marile tristeți* apărut în 2013. Augustin Cupșa mai este autorul a două romane, *Perforatorii* (2011) și *Așa să crească iarba pe noi* (2017), ultimul fiind cel care l-a impus atenției criticii. Ecoul existențialist pe care-l poartă titlul volumului lui Cupșa este în parte justificat, pentru că alienarea pe care autorul o explorează are un context, cel al societății românești postcomuniste. Rar am întâlnit o atât de profundă sondare a banalului, a cotidianului, a marginalității neatribuite ideologic vreunei mișcări.

Premiul pentru roman pe anul 2022 i-a fost acordat unui romanțier deja consacrat, Cătălin Pavel, pentru cartea sa, *Toate greșelile care se pot face* (Humanitas, 2022). Arheolog de profesie, cu două remarcabile cărți de eseuri, *Arheologia iubirii: De la Neanderthal la Taj Mahal* (Humanitas, 2019), volum pentru care a primit și premiul Filialei Dobrogea a USR pentru eseu și *Animalele care ne fac oameni: Blană, cozi și pene în arheologie* (Humanitas, 2021), Cătălin Pavel a făcut din acest domeniu rezervat specialiștilor, unul accesibil unui public larg. Prozatorul este și poet, dar înainte de toate un remarcabil romanțier. Cătălin Pavel a publicat romanele *Aproape a șaptea parte din lume* (Humanitas, 2010), *Nicio clipă Portasar* (Cartea Românească,

2015), *Trecerea* (Cartea Românească, 2016), *Chihlimbar* (Polirom, 2017). *Toate greșelile care se pot face* este un roman distopic, dar care evoluează în universul unui personaj marcat de propriile eșecuri, dar nu demobilizat, un observator lucid al unei lumi care își pierde treptat coerența. Avem configurată în acest roman și o imagine a societății românești contemporane plasată însă într-un context mai larg al transformărilor politice, al unei dinamici nebune, al goanei după senzațional, mediatizare și imediat.

Premiul pentru întreaga operă pe anul 2022 i-a fost acordat Aureliei Lăpușan, cu o contribuție impresionantă, cum o atestă lista cărților publicate, la edificarea culturală a spațiului dobrogean. Jurnalist de profesie, cadru universitar în acest domeniu al Facultății de Litere a Universității Ovidius din Constanța, Aurelia Lăpușan a cercetat arhive, monografii, colecții de documente, a utilizat mărturiile orale pentru cărțile sale. *Moștenirea. Monografie a Institutului Național de Gerontologie și Geriatrie „Ana Aslan“* reprezintă una dintre contribuțiile esențiale vizând figura emblematică a savantei Ana Aslan, carte realizată împreună cu Ștefan Lăpușan, Anca Elena Ștefan sub coordonarea academicianului Victor Voicu.

Nicolae Teoharie a primit Premiul pentru poezie pe anul 2023 cu un volum minunat, *Poeme de iertat fericirea*, apărut la Tracus Arte. Nicolae Teoharie este un poet discret, de o politețe excesivă cum era și Mircea Ivănescu, care ia pulsul singurătății cu un fel de tandrețe acordată celor fără șansă, unei lumi malade aflate într-o fază terminală. Ceea ce mă surprinde în tonul acestei poezii este calmul și un soi de luciditate a celor care văd lumea din perspectiva finalului, fără supărare, cu un fel de detașare melancolică.

Premiul Cartea Anului, un premiu care se ivește foarte rar, l-am acordat cărții coordonate de Ion Codrescu, *Epistole către Ovidiu/ Letters to Ovid/Lettres à Ovide* (Editura Eikon, 2023), o carte alcătuită de autori din România și din întreaga lume, autori care imaginează un dialog cu cel mai mare poet al latinității, Publius Ovidius Naso. Ion Codrescu este un reputat profesor universitar, autor de haiku și haiga cu o recunoaștere internațională, invitat să țină conferințe din Japonia până în Statele Unite. Ideea pe care a avut-o s-a concretizat după un efort considerabil într-o suită de scrisori imagineare în care se reflectă personalitatea inconfundabilă a poetului latin, dar și moștenirea sa literară și amprenta afectiv-reflexivă pe care lectura cărților sale o provoacă.

Am acordat Premiul pentru studii dobrogene pe anul 2023 Anastasiei Dumitru pentru cartea sa *Dobrogea Noetică. Repere spirituale și (inter)culturale* (Editura Cuantic, 2023), o carte impresionantă și pentru volumul de informație sintetizat de către autoare, o carte menită să sublinieze importanța culturală a Dobrogei pentru România. Critic și istoric literar interesat de opera lui Vasile Voiculescu, Bujor Nedelcovici, dar și de memorialistica universului concentraționar

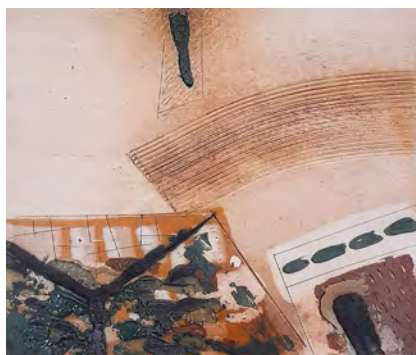
comunist pentru care mărturie stau cele două volume cu același titlu, *Vocația mărturisirii*, Anastasia Dumitru a procedat la o documentare temeinică, de lungă durată pentru redactarea acestui volum de circa 700 de pagini.

Premiul Pentru întreaga operă pe anul 2023 i-a revenit lui Ioan Florin Stanciu, poet și prozator, un romancier foarte înzestrat, *Cinema Orient* apărut la editura Junimea în 2016 fiind unul dintre reperele inconturabile ale literaturii dobrogene. În 2023 i-a apărut un excelent volum de povestiri, *Ritualuri de taină*, la Editura Junimea. Ioan Florin Stanciu are ceva din comicul trist la lui Ioan Groșan, din subtilitatea ludicului volubil-inteligent al unui Danilo Kiș sau Bohumil Hrabal, care intră în miezul lucrurilor pe nesimțite, pe firul unei anecdotă care se transformă în fabulă existențială.

Premiile pe acești doi ani care s-au scurs pe nesimțite onorează marea literatură și contribuie la edificarea culturii și civilizației dobrogene.

ANGELO MITCHIEVICI
Președintele filialei

**Trofee realizate de ceramistul
EUSEBIO SPÂNU**

Premiile revistei Ex Ponto

Cu același prilej au fost decernate și Premiile, pe ultimii doi ani - 2022 și 2023 – ale Revistei Ex Ponto - text/imagine/metatext, unica publicație literar-culturală trimestrială din Dobrogea, care apare sub egida Uniunii Scriitorilor din România. Editată de Editura Ex Ponto și de Tipografia S.C.INFCON S.A., revista noastră a intrat în al douăzeci și doilea an al existenței sale neîntrerupte, adunând în jurul ei un număr important

de colaboratori din mediile scriitoricești, artistice și științifice, atât din spațiul euxin cât și din cel (național) internațional.

Drept recunoaștere a valorii și reprezentativității sale, stă mărturie, alături de alte distincții, și Premiul acordat de ARIEL (Asociația Revistelor, Imprimeriilor și Editurilor Literare) în cadrul Galei premiilor Uniunii Scriitorilor din România, desfășurată pe 5 iunie 2023.

Pentru perioada la care ne-am referit, au primit premii:

1. Istoricului și profesorului universitar VALENTIN CIORBEA - pentru eseurile despre istoria Dobrogei.
2. Scriitorului TITI DAMIAN - pentru comentariile de istorie și critică literară.
3. Scriitorului LUCIAN ALEXIU - pentru poezie și traduceri din literatura universală.
4. Scriitoarei DIANA DOBRIȚA BÎLEA - pentru interpretările critice.
5. Specialistei în bibliologie dr. CORINA-MIHAELAAPOSTOLEANU - pentru publicistică literar-culturală.
6. Cercetătorului științific dr. RADU PETCU - pentru studiile despre arheologia Dobrogei.
7. Pictorului FLORIN FERENDINO - pentru ilustrarea revistei cu lucrările sale inspirate de peisajele Dobrogei.
8. Scriitorului ADRIAN NICOLA - pentru romanul „Corul mușilor“, Editura Ex Ponto, 2022.
9. Scriitorului BOGDAN BOERU - pentru romanul „Benedictina“, Editura Rao, 2022.
10. Scriitorului COSTACHE TUDOR - pentru romanul „Taifas cu Daria“, Editura Ex Ponto, 2023.

Redactor-șef **OVIDIU DUNĂREANU**

GHEORGHE FILIP

Fericirea a ajuns acasă

În urmă cu ceva vreme a fost o știre tv incredibilă sau, cum se spune acum, halucinantă. N-am înțeles însă de ce a avut durata unui fulger. Dacă o întâmplare din viața unui manelist, o crimă – soțul gelos își înjunghie soția, un viol – un tată își pângărește propria-i fiică, stârneau o bălăcăreală obsesivă, care dura mai bine de o săptămână, știrea cu pricina a trecut ca acceleratul lui Topârceanu: „Ce să fie? Nu-i nimic.“

Știrea aceea spunea – cu subiect și predicat, cum se zice tot astăzi – că suntem printre cei mai fericiți din Europa. Nu era asta un motiv să devenim gureși ca un stol de vrăbii? Să ne uităm de sus la alți europeni cu ifose și să-i privim cumva cu milă? Bieții de ei! Se laudă cu trecutul lor, care ar fi fost glorios, dar de ce se refugiază acolo? Pentru că prezentul *nu li-i mare*, pentru că acest astăzi a pierdut strălucirea pe care va fi avut-o cândva și nu este decât o înserare, un amurg prin care ei nu mai văd bine cărările pe care merg.

Pe când cărările noastre sunt luminate feeric și putem vedea clar măreața cetate a viitorului care ne așteaptă. Ei sunt triști, săracii, pe când noi suntem fericiți. Din acest punct de vedere, am lăsat în urmă civilizațiile europene, făcând astfel de neînțeles sloganul acela „vrem o țară ca afară“. Pentru că noi aveam înăuntru ce le lipsea celor dinafară: fericirea!

Vă mai amintiți, cred, un vers dintr-un cântec ceva mai vechi: „Banii n-aduc fericirea“. Și noi am demonstrat lucrul acesta. Avem cea mai mare inflație din Europa, mășăluim toată ziua pe străzi fluierând ca arbitrii ca să audă cineva că e în ofsaid, că a comis o infracțiune. Vrem tot timpul salarii mai mari, pensii mai mari, deși ne-am convins, iată, că fericirea vine și, sau mai ales, în lipsa banilor.

Sunt și la noi destui oameni cărora nu le ajung banii ca să-și cumpere medicamente, care se uită în pungă și când trebuie să-și cumpere niște bolbotine din piață, care, vrând-nevrând, tind să devină vegetarieni, fiindcă pentru ei carnea a ajuns un lux, sunt oameni ai căror copii adorm flămânzi... Și cu toate acestea suntem fericiți!

Și atunci ne întrebăm: ce este, totuși, fericirea? Dacă nu ține de latura materială, înseamnă că vine din altă parte? A fi fericit înseamnă că ți-ai găsit locul potrivit în societate, în lume, în univers? Că ești împăcat cu cei din jur, cu lumea așa cum este ea – cu deschiderile, cu miracolele, cu șiretlicurile și violența ei – cu universul din care știi că Dumnezeu te veghează?

A fi fericit înseamnă că ai ajuns la capătul visurilor, că nu ți-a mai rămas nimic de visat, de împlinit, că ai atins liniștea, echilibrul și înțelepciunea care au adus sfârșitul îndoielilor, întrebărilor, încrâncenărilor?

Și dacă banii n-au nici în clin, nici în mână cu fericirea, atunci n-ar trebui să-i mai pizmuim pe cei care se lăfăie în mașini de lux, în vile cât un umăr de deal, în piscine cât lacul Titicaca. Pentru că ei dorm iepurește, pentru că visele le sunt cutreierate de pistolarii de la ANAF, de polițiști și de procurori, pentru că sunt bântuiți de spaima pribegiei.

Așa încât ar trebui să fim mulțumiți cu ce avem și cu cât avem. Și să nu mai flencănim aiurea pe străzi, să nu ne legăm cu lanțuri de cine știe ce garduri...

Dar, dacă banii nu aduc fericirea, atunci ce? Același cântec spune că „Mult mai de preț e iubirea“. Și un alt cântec, tot vechi, zice că „Fericirea-i când prind în păr o floare și alerg surâzând să te-ntâlnesc“. Așa să fie? Mai aleargă cineva astăzi... surâzând? Mai vedeți pe cineva mânat de astfel de porniri... romantice? Astăzi se pleacă la întâlnire ori cu „portofelul plin“, ori cu droguri sau cu cuțitul în buzunar.

Oricum, dacă suntem mai fericiți decât acel „afară“ civilizată către care tânjim, înseamnă că civilizația nu aduce automat fericirea. Pentru a o găsi e nevoie, probabil, ca gândul să se întoarcă mult în timp, poate până la triburile primitive, care trăiau în deplină armonie cu natura și cu zeii lor, până la lumea aceea, care „gândea în basme și vorbea în poezii“.

Dar, „vestea“ care ni s-a dat e un semn că fericirea străbate timpul și că poate exista oricând și oriunde. Și atunci ne întoarcem la întrebarea: de unde vine, totuși, fericirea? Că doar n-o izvorî, ca Dunărea, din Pădurea Neagră, n-o scăpa din vreun laborator, ca un virus, n-o veni din Constelația Câinelui ori de pe vreo altă planetă pe care caută unii salvarea omenirii. Starea aceasta o veni, poate, din lucruri foarte apropiate de noi sau din noi înșine. Din visurile ori din preocupările noastre.

Te pomenești că o izvorî din lecturi, din cărțile de care nu ne putem despărți și de aceea suntem puțin bovarici, și de aceea privim lumea ca prin niște ochelari aburiți, care îi netezesc toate asperitățile și care ascund vederii prostia, lăcomia, violența și răutățile de tot felul. Și de aceea își pierd importanța și banii, și bogăția, și funcțiile, și privilegiile. Ne mulțumim, în schimbul lor, cu candoarea, cu naivitatea, cu încrederea în oameni, cu mentalitatea aceluia... Dănilă Prepeleac.

Poate din cauza acestei neobosite „citanii“ avem, de multe ori, o altă atitudine. Ca să mai scăpăm de meteahna visării, de frumusețea și complexitatea lumilor din carte, ne pomenim pe stradă, ca prin compensație, înjurând și vorbind vulgar. Așa o fi?

Și ne întoarcem la întrebarea: de ce s-a vorbit cu atâta zgârcenie despre o astfel de știre? Pesemne că n-au auzit-o nici politicienii, care, altfel, n-ar fi pierdut prilejul să se bată cu pumnul în piept și să ne asigure că ei sunt cei care ne „fabrică“ fericirea, că datorită lor, puterii lor de gândire și de sacrificiu suntem noi fericiți.

N-o fi fost adevărată știrea? Le-a fost jenă celor care au prezentat-o? N-au existat comentarii pentru că, de fapt, noi nu suntem fericiți? „Instrumentele“ celor care măsoară o astfel de stare s-au defectat și au luat-o razna tocmai când a fost vorba de noi? Au greșit ei „măsurătoarea“?

Cert este că nu e singura știre, care e spusă pe nerăsuflăte și care trece neobservată. Iată, literatura a mai pierdut un reprezentant de seamă. După Eugen Simion, a plecat în altă lume și istoricul și criticul literar Alex Ștefănescu. Niște mijloace media abia au dat o știre „cu subiect și predicat“. Adică, o propoziție acolo... Se vede că scriitorii mai au mult până să ajungă la notorietatea și importanța culturală a unor maneliști!

Așa stând lucrurile, mă întreb: suntem sau nu suntem fericiți? Cine ar trebui să ne-o spună ca să ne aplecăm mai mult asupra acestei stări? NATO, ONU, UNESCO? Ori poate... Putin?!

Mai găsim fericirea poate numai când umblăm prin amintiri. Acolo, pe cărările tinereții ori ale visării descoperim uneori niște momente, care ne fac să exclamăm: atunci am fost cu adevărat fericiți! Altfel, așa cum s-a întâmplat și cu știrea despre care vorbim, fericirea pare să semene cu „steaua“ lui Eminescu: „Azi o vedem și nu e“.

LUCIAN VASILIU

Simfonia a 14-a. Catalog NNKVD 202234

– ediție nouă –

I. Allegro moderato

M-au trezit avioanele.
Nu erau de hârtie
precum odinioară, în parc
la Geamie

Deasupra noastră
văzduh cu pictograme și rune,
în alfabet ebraic, etrust, hitit
ca valurile mării neptune

Răsunau
litanii
coruri antice
oratorii
cantate
madrigale
libații ale amazoanelor

Trei vise am avut.
Legănat de fregata natală
văzui în adâncuri
șarpele Glykon –
se înălța în apele ostrovului
ca o turlă de bazilică bizantină
cu bot de miel

Hartă veche
părea inima mea
străpunsă de halebarde –
abia își mai aducea aminte
de mine

rătăcitor prin ținuturi lombarde

II. **Andante**

Îngerul

a sunat din trâmbița de argint

Primul vis:

savuram mireasma foii de dafin –

semn de carte

între pământ și cer,

într-un poem de Apollinaire

Mesajul angelic

îmi aminti de Chemarea

primită de Tatăl meu,

în luna iulie 1943:

*Preotul Ștefan Vasiliu
este detașat, cel puțin 6 luni
misionar în Transnistria.*

Ordin de prezentare.

La Est de Edenul meu,

în România de Est

Cod portocaliu

de grindină cu avioane

într-o noapte, olandă

într-un lan cu lavandă

Fără escale,

precum Socrate

în vetustele sale sandale,

m-am prezentat pentru Sinedriu.

Candriu,

am fost citat

pe lista lui Vladimir Putin.

Fui confundat cu Evgheni Evtușenko?

Cu Eugen Cioclea? Sau cu Lucian de ValeaLU?

Brusc, apăru în față-mi

un tanc

împodobit cu manuscrise de camuflaj.

Eram la Soroca sau în preacucernicul Blaj?

Am scos din desagă

masivul tom de istorie literară,

semnat de camaradul de arme
Iohannis Holbanibus –
am așezat impunătorul op
în fața matahalei-tanc-dinozaur.
Mitralierele amuțiră.
Părea că Orfeu
își acorda din nou
inefabila liră

Prin văzduh
zburdau roiuri de litere
sintagme, versete.
Întreaga urbe se legăna
verticală umbră de chiparos
pe colina Asissi –
se desfăta
precum o meduză
într-o noapte chopiniană, lăuză

Piața (Roșie? Portocalie? Galbenă?)
devenise o imensă Carte
în formă de cruce:
spre Est, spre Beijing și Pădurea Împietrită;
spre Vest, spre Lisabona și monastirea Jeronimos;
spre Nord, spre Oslo și Fiordul Vechi;
spre Sud, spre Fâșia Gaza

Mă trezi din reverie
muzica de geampara
de pe strada istorică Vodă Cuza

III. Menuetto

În loc de blindate,
defilau cărți

Al doilea vis –
eram în Chișinău
flancat de clădiri vetuste
(evreiești, armenești, poloneze,
austriece, rusești, tătarăști...)

De după un platan
cu epidermă canadiană
se ivi Poetul:
– Sunt Pușkin,

se recomandă într-o impecabilă
limbă rusă țaristă.
Exilat și Domnia Ta?

La un pas de noi, Odesa
și Crimeea, frumoasa Calipso –
Anno Domini 1814?

Flacăra unui chibrit suedez
premiat cu Nobel
făcu explozie
în întunericul visului meu

Mă trezii
în sunet de alămuri orientale –
îngerul
înnota, ludic,
în vetusta mea călimară,
pecenego-cumano-avară

IV. **Allegro molto**

O visai pe Mama,
presbitera Elisabeta.
Visam mamele poezilor morți

Mă visai caiet studentesc
în sacoșele copiilor mei.
Mă visai vorbind fluent
germana lui Goethe
chineza lui Confucius
franceza lui Villon
greaca lui Elytis
italiana lui Dante
româna junimistului Ion Creangă

Nistrul curgea în Mureș,
Oltul în Tibru
Yangtze în Sena
Brahmaputra în Amazon
Nilul în Dâmbovița

Florile de soc
semănau cu notele Simfoniei a 14-a,
ne încântau fețele triste și pontice

NICOLAE TEOHARIE

cititorul

trag o linie sub ploile de toamnă, adun și-mi iese
o lacrimă de noiembrie. în lacrimă locuiesc: păsările,
un piseu mort, omul din lună și vântul.

trag o linie sub cărțile citite, adun și-mi iese
portretul unui traficant de realități.

frecventez singurătatea și citesc, frecventez ciudățeniile
și viciile minții și citesc până ajung pe o mică planetă,
mobilez haosul și numesc planeta ce se mișcă în capul
meu planeta felida. e rotundă și plină de piseoiași.
doctorii de cap văd acolo o mică depresie.
cei din fizica minții văd un mic infinit, reversibil.

în sfârșit, o gramatică voioasă m-a aruncat în lumea
pierdută, adică lovit de o metaforă șuie am ajuns în lumea
aceea înaintea timpului și când timpul a trecut pe acolo
eu eram deja cu piseoiașul în brațe, o noutate pentru univers,
un punct ce se mișcă în câmpia răsăriteană.

i-am spus-o și profesorului de fizică, i-am spus-o
și profesorului de cuvinte.

pe urmă, după niște ploi, prin care trecea o femeie,
ei s-au împușcat.

i-am plâns, un plâns mic, ultim, rural.

s-a dat și la televizor, nu treaba cu împușcăturile,
ci partea cu piseoiașul adormit pe o carte deschisă.

marile utopii

suntem în izolare, citim, deschidem cărțile
ca pe niște cutii de conserve ale ochilor.
stăm între bine și rău, după datină, și citim.
autoritățile ne trimit prin robinete o doctorie amară.
încă suntem fascinați de misterul îndrăgostitului
și citim, până când frumusețea ne va învinge sângele,

până când alcoolul se va tolăni pe rănile gurii.

e o lumină destrămată pe străzi, de aceea stăm
înapoia frigului, apoi trecem de înapoi cât mai în spate
și citim la lumina crudă a oaselor.

trebuie să ajungem la vis, la memorie,
însă avem grijă să nu infectăm locuitorii cărților
și citim pe rând, te îndrepti spre fereastră.
umbli pe vârfuri să nu stârnești înserarea.
dintre zeei copilăriei lupii întorc foile cărții.
încă privești pe fereastră, pari o necunoscută
în înserarea aceea de culoarea unui drapel zdrențuit.

ești frumoasă ca străina din restaurantele mari.

despărțire

avem cărți în care adolescenții, privind pe fereastră,
ademenesc luna cu bomboane fondante, țigări
erotice și alte palori, și luna, îmblânzită,
se târăște ca o putoare pe geamuri și le arată
partea ei nevăzută.

avem cărți în care strălucim de boli.
avem împreună reușite dureri, pisoii flămânzi
și păpuși cu părul neadormit.
amândoi am înnebunit de frumusețea lumii,
dar acum un fel de
ne-iubire lasă în urmă secrete
și aspre băuturi în pahare, totuși, la telefon,
mi-ai propus să ne întâlnim, cumva în văzul lumii,
cumva deghezați.

cu rândul cel mai bun de haine ies în oraș
în înserarea care oricum are în ea mizerabila ei
singurătate.

ne întâlnim „în văzul lumii“, la un protest din fața
guvernului.
mă recunoști după felul meu de a privi în jos încheind
o lungă discuție despre frumusețe.
„frumusețea nu e politicoasă“, am strigat, dar nu
ne-am putut înțelege din cauza distanței care ne separa,
plus că țineai sub braț, într-o cutie de bijuterii,
patru pui de graur care țipau îngrozitor.

o durere a somnului

despre mine se spune că sunt atât de risipit
încât nopțile nu-mi pot înveli tot trupul și că sar
vecinii și rudele să-mi zvârle mici bucăți de somn.

pare o stupizenie și când se zice că am inima folosită,
ca o minge din cârpe pe care toată ziua
o iau la șuturi, apoi, seara, o rup în tăcere, o desfac
și scot din burta ei un aer vechi, speriat,
în care crește o mamă dulce
și toată noaptea repet în neștire: această mamă
e făgăduită, această mamă e făgăduită...

se mai aude și că singurătatea croșetează un goblen
cu ciori și cât de curând se va muta acolo.

și se mai spune în oraș că n-aș fi de acord cu taxa
pe iad, deși, dimineața perna mea e pătată
de sputa neagră a zilei.

se zvonește chiar că sufletul meu m-a lăsat baltă,
că a ieșit din întunericul în care a curvit
și a fugit să lucreze în ue și că în urma lui
au trecut cei de la sanepid.

de aceea mă rog ca toate acestea să fie doar
o durere a somnului, mă rog în lumina dimineții
(o lumină foarte populară printre localnici, ușor
gălbuie, grăbită, cu mici înfricoșări), mă rog.
numai Dumnezeu să nu se descurajeze.

un călător întârziat

uneori vine o vârstă când, citind un roman de roberto
bolano, n-ai mai vrea să știi cum e să fii înnebunit
după poezii dispăruți, ci, mai degrabă, ai vrea
să te întrebi cum ar fi să-ți pierzi pofa de obsesii.

avem în față o cană de cafea, un pachet de țigări
și o carte, fiecare în față cu câte o zi
colosală, care trebuie umplută cu oameni, cu fizica
morții și câini, treburi cumplite.

ieri l-am întâlnit pe adrian, un prieten din liceu,
cu care trebuia să ajung la atlantic. își luase o dacie

În speranța că măcar rabla asta o să-l ducă la ocean.

m-am gândit că e dus cu pluta, coborâse din mașină,
deghizat într-un câine, cu o pancartă în mâini și ridica
un picior spre pancarta pe care scrisese „istorie“.

„poziția stelelor pe cer e discutabilă, mi-a zis, și noi,
corăbierii, deseori naufragiem pe marile bulevarde.“
și s-a urcat în rugina lui, peste măsură de recunoscător,
oarecum bântuit.

sunt înfricoșat

tristețea mea e o cometă ce adoarme pe drum,
cu ochii deschiși, trag perdelele, sunt înfricoșat,
cât de curând tristețea, ca un virus asiatic,
o să dea buzna aici.

pe piept am tatuată o ușă. o să spargă ușa.

îmi întăresc trupul cu ce e mai bun.
îmi lipesc pe piept un poster cu un câine fericit,
îmi aduc picioare din etiopia, picioarele anului,
mă acopăr cu piele de rinocer, pielea anului,
îmi pun degete vorbitoare, schimb yalele,
mă baricadez.

pe străzi, în costume de astronauti, puștimea
cară la terapie intensivă
trupurile concrete ale melancoliei.

sunt un bărbat obișnuit

sunt un bărbat obișnuit cu închipuirile, trecutul
e interminabil, viața - o însoțitoare de bord, urâsc evidența,
nu contează că am ajuns de râsul lumii, frumusețea ne
preferă ridicată pe o masă, cu puțin rachiu în pahare.

tu ești ficțiunea mea preferată, te-am numit arua,
femeia de sud și deși răspunzi la telefon și
lași în scrumieră mucuri de țigară pătate de ruj,
o estetică a nepăsării te apără de realitate.

aprind aragazul și pun de cafea, „foaia albă de hârtie
e biletul de externare al poetului“
spui asta cu o simplitate crudă, că abia îndrăznesc

să-ți pun în față o foaie de hârtie
în care sunt deportate patru poeme.

mai târziu, în timp ce spăl vasele, vorbim despre libertate,
unii și-au scos și abonament, „libertatea e un mit al
autostrăzilor, un conflict povestit în jurul focului
care va fi, întotdeauna, o poveste despre marginile omului.“
apoi te întorci și mă privești ca și cum ai exista
cu adevărat, noaptea e exilată în ochii tăi.

în izolare

dragă prietene,
îți scriu dintr-o ascunzătoare, aici nu mă găsește
nimeni, nici cea mai opresivă băutură,
nici o molimă, nici un detectiv, pe aici nu trece
nici un tramvai, nu se oprește nici o inimă.
am înghesuit pomii și adierile aici și multe, multe
păsări - cinteze, grauri și mierle, cocori,
porumbei și vrăbii.

ascunzătoarea mea e un coteț al cerului,
oricând pot să-mi iau zborul, dar moartea
funcționează ca un copiator, de aceea îți trimit
prin e-mail moartea mea actuală, n-o lua în serios,
dar uită-te și tu puțin prin ea.

îți mai scriu că aici, la noi, existențialiștii
își dau întâlnire în barba lui dostoievski în ultima
noapte de iarnă, când stelele își pierd feminitatea.

beau cafea cu paiul ce trece prin masca de protecție
și-n ochii mei larg deschiși
se năpustește o duzină de femei riverane.

sat de pescari

sunt pe peronul gării din orașul nostru, aștept
trenul de la ora cinci, cu el, se zvonește, va sosi
un pictor dispărut în urmă cu mulți ani în propriul
său tablou intitulat „iarnă coborând din trenul de cinci“.

e o îmbulzeală fericită, simțim emoția așteptării.
toți căutăm din ochi pe cineva, lângă mine o femeie
cu aleasă întristare probează o înviere mai tânără,
mă privește și se îmbujorează.

la tonetele de pe peron se vând ziarele vremii și alfabetele
pentru lumea de dincolo, toți trăim o vioașie ciudată,
norocul, dacă ar mai fi printre noi, n-ar înțelege nimic.

mai multe patrule de jandarmi cu câini verifică
dacă nu cumva ai greșit partea asta de lume.

pe urmă peronul e asediat de o furtună de păsări
și lucruri.
și totul devine un întuneric contondent,
iar mecanicul de locomotivă nu nimerește gara, sau,
mă rog, așa se vorbea, că a tăiat-o de-a dreptul prin munți.

trec peste calea ferată și mă trezesc în câmp, pe un viscol cumplit,
alături de pictorul dispărut, noroc că viscolul
ne-a prins la marginea tabloului său „sat de pescari“
și ne-am adăpostit la cea mai apropiată înviere.

poem de iertat fericirea

am primit un selfie cu tine în imediata apropiere
a singurătății, și, privindu-l, mi-am spus că nevroza
e o căprioară care stăruie să alerge pe autostrăzi.

totuși în ochii tăi e un întuneric trist,
numai bun de folosit în mondenitate.

te-am întrebat ce ai salva dintr-o casă în flăcări:
un tablou celebru sau un băiețel?

mi-ai vorbit despre simțul exagerat al viitorului,
în fine, ai salva nopțile desfigurate de vitriolul
zilei, mi-ai vorbit despre anexe ale trupului tău
de copil, frica de întuneric și frica de oamenii mari,
unul a vrut să te rușineze într-un gang.

m-ai întrebat cine a adus țigările fără filtru,
în noaptea aceea exclusivistă, și nu-mi amintesc,
nu-mi amintesc nici cine recita poeme
cu animale ucise, poeme de iertat fericirea.
afară, în ninsoarea fumegând la ușile dimineții,
o terifiantă femeie plângea lângă numele meu.

IUSTIN MORARU

Ubicuitate

Se făcea că eram
Pasărea bucuriei, în zbor.
Trupul secundeii plutea
Pe marea în revărsare spre dincolo
De orizontul meu interior.

Desprins de pământ și de gând,
Rază de sfânt, fremătând,
Nu doream să-mi revin, să revin
Din sublim, în noroi.

Smuls violent de torent
M-am pomenit căzut pe podea,
Dezvelit de trecut,
Înfrigurat de prezent,
Strivind cu piciorul
Ceasul care urla.

Captiv în sălbaticul, dragul acum,
Nu pot pleca, încă nu,
Din casa în care trăiesc
Căsătorit cu viața ce pare a mea.

Îmi îngădui să fiu

Treaz, îmi îngădui să fiu
Noapte și zi, cenușă și pară
Ocotind, luminând
O comoară imaginară.

Dumnezeu trăiește prin mine
Vindecând, înviind
Tot ce atinge cu gândul
Soarelui blând, răsărind.

Ecoul unei vieți de demult

Mă ajunge, din urmă,sălbatic,
Ecoul unei vieți de demult.

Dormeai,acolo,în piatra
Mileniului stins
Sub furtuna miracolelor.

Așteptai cuibărită în aurul
Soarelui adunat în nopți
De singurătate primară.

De ce-mi răsari acum cu
Totă vârtoarea oceanului
Revărsat cândva în inima mea?

Se pietrificase și-n mine lumina.
Miezul vulcanului nostru părea
Stins pentru eternitate.

Iar acum îmi sfințești
Clipa infinită de-atunci
Cu sângele lumilor noastre
Înviate din morți.

Stupul memoriei

Când îți îngădui, trecând, să mă vezi,
Să mă simți, să mă pierzi,
Ca prinț pregătit să te scoată din minți,
Stoluri de raze îmi biciuie cerul
Sălbatic și pur și liber de sfinți.,

Întâlnindu-ne, prinși
În vârtoșea din clipă,
Cântecul nostru trezește albastrul
Tăcerilor clocotitoare
Vălurind oglinzile vechi, în surdină.

Zumzăie lumina în stupul memoriei
Când mierea surâsului tău
Contaminează abisul
Cu flori de dor pe coline.

Ritual păgân

Clocot de lumi
În oceanul tăcerii.
Martor divin, îmi asum
Vinovat, risipirile verii.

Treier de gânduri vuind.
Dintre sirene m-alege doar una.

Fulgerul viu m-a lovit, m-a trezit
În furtună să mă biciuiești
Cu bucurie și azi,
Prins în marele dans al
Misturii prin înflorire,
Cum e ritualul, dintotdeauna.

Un surâs în zori

Mugurul luminii ridică
Lespedea de întuneric sub care
Am dormit fericiți
O mie de ani.

Orbiți de revelație
Înaintăm tăcuți,
Călăuziți de cântecul

Privighetorii în zori.
Aburul mirării
Se revarsă peste întindere.

Un copil răsărit
În corola de aur a dimineții
Surâde de parcă
El ar fi soarele.

Rană deschisă-n albastru

Ecoul unui gând de demult a ajuns
Să-mi dea fereastra inimii de perete.
Vârtejuri de nori m-au pătruns
Din vremea când tu mă-nvățai
Să te trăiesc destrămându-mi
Clipa în roiuri de sori și comete.

Acum știu că deasupra furtunilor
Cerul rămâne, în suflet, lumină.
Dumnezeul vieții, suprem,
Neclintit, nimănui, nu se-nchină.

Fuiorul de nori interiori,
Rană deschisă-n albastru, de zbor,
De mine, în mine, nu mă desparte.

Filonul de aur al bucuriei
Hrănește soarele zilei cu dor
Să mă pot mistui mai departe.

ȘERBAN CODRIN DENK

Dintr-un raport al poliției comunitare

Evadat dintre rafturile bibliotecii, trece prin ganguri și câini, cu ochii în nouri, ca liliecii, șontâc, nebunul îngăduitor și liric al orașului, Tărăște de ceafă și-și trage de urechi povara ponosită, de plastic vechi, unde a îndesat lucruri subtilizate din bibliografiile unor sărăntoci, mulțime de cărți cu poeme, așa se numesc, într-o servietă vinovată, Pentru că ale lui nu le citește niciodată.

Mon general

Bun de gură, tare în fălci și mustăcios, pe mândrul soldat între soldați îl obsedează artele, sublimele, fascinantele, ale făloșeniei trosnind de sănătate, cu ochii sfredelitori, așa că își laudă priceperea, dum, dum, dum!, în ritmurile războiului, oratoriei și ale politicii, ba în primul rând, se dedică fără limite gustului său gastronomic.

Ei bine, fie, cele mai profunde întrebări și le pune cu autoritate de atotcunoscător în tactică, strategie, în tratate de istoria bățăliilor și în crătiți de bucătărie:

„Cum să guvernezi un popor care are 276 de feluri diferite de brânză?”

Șarmant principiu, temeinică îndreptățire în plescăitul teribilului gurmand, Câtă vreme poporul său deja a produs, numărate și etichetate, peste 276 de feluri diferite de împărați ai Europei, de martiri arși pe ruguri, de filozofi ai trestiei în univers, ori ai râsului, de moralști ai amorului propriu, de mii de piese de teatru, prea puține, pretutindeni Phedra, Fecioara din Orleans, Figaro, Beranger, nicăieri Casandra pedepsită pentru crime de nesupunere,

Și câteva duzine de capodopere, prea multe;

A confecționat fără deșeuri procurori înarmați cu legile suspect de orbitei justiții, tocmai buni să târască prin anchete, procese și să condamne la reclusiune pe nenorociții poeți cu *Les fleurs du mal* în buzunarul de la piept sau cu mințile drogate în *Romances sans paroles*,

Și încă o dată, cu regi uzându-și pantalonii pe tronuri sau desculți în drum spre eșafod, cu un popor într-atât de inventiv încât a răsturnat peste lume șuvoaie de revoluționari îndopați cu Liberté, Egalité, Fraternité pe steaguri și pe voluptuoase șervețele de șters gura după micul dejun, prânz și cina de la miezul nopții,

Numai că, de prea multă libertate, egalitate, fraternitate, i-au dat peste margini cupele spumante cu baionete ale luptătorilor pe baricade, cu pictori în saloanele refuzaților, cu romancierii ai gustului de otravă

mai mult în inima decât pe buzele Doamnei Bovary, cu compozitori de schițe marine și de simfonii cu orgă sau fantastice, cu păduri defrișate în cele mai aliniate *cruci de lemn*, când „la vremea aceea din an, flori nu erau pe toate drumurile“, cu batalioane ale Legiunii străine în marșuri forțate sub soarele alcătuit, geografic, din mai mulți sori, câte unul african, unul mexican, unul afgan,

Dar mai ales, alte cupe de șampanie, iată-le, în clocote, cum incită la revoltate meditații despre Sisifi fericiți și la contestații, acuzații despre călăi inocenți în fața istoriei și despre oameni vinovați de a fi oameni, ori numai de a fi –

De ajuns, orbiților!

Oprii-vă, răuvăzătorilor, nătărăilor!

De când burduhănosul Imperiu Rusesc deține numai 195 de popoare și etnii între sticle cu votcă și încărcătoare de mitraliere, iar breslele din Deutsche Reich au născocit, între războaiele cavalerilor teutoni și anii de ucenicie ai lui Wilhem Meister, peste 4000 de feluri diferite de bere,

Toți ați luat-o razna odată cu stihile și călcați în farfurii, binecuvântate fie călcăturile spre a sărbători farfuriile.

Așadar, de flămânzi și însetați și înarmați ce-mi sunteți între binemeritatele feluri de brânză anume născocite prin secole de mari măștri în laptele caprelor,

Vă încurcați cu zeci de ospățari în uniforme pentru a-mi compromite tocmai mie rangul de bucătar proptit în unicul salut întru totul marțial

Bon appetit, mon general!

Cutii de ciocolată milka

Și totuși, rușii, sub strict embargou, reușesc să infiltreze în Elveția, prin complicitatea huliților bancheri englezi, învelite în burțile nisetrilor congelați, dar și scufundate în bidoane cu icre negre stivuite în containere,

Paisprezece tone de lingouri de aur, să fie topite, turnate, laminate, șlefuite, transformate, cu precizie și minuție, în capace sculptate și în mecanisme de ceasuri de mână, toate la un loc, pe drumul de întoarcere, împachetate în cutii de ciocolată Milka,

Să-și vibreze secunde, minutele, orele în așteptarea aceluia imperial big-bang...

K 279

De șase zile repet, de șase nopți repet, șase plus șase fac douăsprezece porții de insomnie cu garnituri asortate, până intru pe scena sălii de concerte, în costum nou și țepăn, cu gâtul strâns în cravată, ce mai contează cămașa, când tălpile pantofilor prea largi mă ard și genunchii îmi tremură, se cutremură...

Așezat pe scaun, dinaintea pianului cufundat în tăcere și a unui public în aceeași liniște, sub degetele transpirate și încordate, cu maximă

emoție, cu maxima emoție a exploziei răsună prima măsură din K 279...

Un meloman a plătit bilet și deranjează, este dreptul său, întreaga somtuoașă, monumentală sală, sau cel puțin, cu tichetul în mână, ridică spectatorii din fotoliile învelite în damasc roșu ale unui rând... Întrerupt, apăs claviatura într-un dezacord și privesc îngrozit...

El este!

Îmi dau seama că tocmai a evadat de sub teroarea apostolilor și, odată cu pierderea coroanei de spini, după mii de ani, își caută locul, unul numai al său;

Este un timp al regăsirii, să se reculeagă în chiar ochii insistenți și reproșabili ai lumii, să respire în tihnă și să asculte netulburat, dacă merită ceva să fie ascultat...

Cântecul de leagăn al mamelor

Invidioase și rele și otrăvite în suflete, în ochi, în spaime, în pălăvrăgeli picurate cu incomparabil de cinstită ură în urechi, mamele şușotesc: „Nimic mai execrabil ca sonata pentru vioară și pian, se cunoaște că i-a compus-o neisprăvitul de tată!“,

Țipă și-și agită, în aer, transpirate, descărnate, degetele înflorite cu safire.

Să le facă pe plac, și asta mă înveselește, după o vreme învinovățitul tată moare cu vioara în brațe; prietenii, dușmanii se grăbesc să-l îngroape, și indiferenții, fiecare după propriile ritualuri, iar fiul își dovedește lipsa la masa de pomenire,

Luându-și tălpășița nu se știe încotro și de ce, „Ca să vezi recunoștință

De obrăznicătură!“; peste noapte, fugarul compune o messă, a doua zi copiii împart știmatele pentru orchestră, pentru coriști și soliști; mamele strigă, cele mai invidioase, „Nici mort nu se astâmpără!“; mamele cele mai rele bat cu pumnii în palme,

De ciudă, mamele cele mai intoxicate vociferează, „Dirijorul, vrem dirijorul,

Să-i scoatem ochii!“; mamele cele mai neînduplecate, „Să vedem obrăjii hoțomanului!, nici față n-are să roșască!“; uite-așa, mamele invidioase și rele și otrăvite în suflete, în priviri, în spaime, încep să moară din ce în ce mai obosite, mai rătăcite,

Mai neînduplecate, mai extenuate una după alta; rămâne copiilor invidioși, înrăiți, otrăviți

Să crească, să se îngrașe, să se înmulțească, să chelească în bătrâni invidioși, înrăiți, burtoși, să se mâhnească, „Dezgustător!, respingător!“, să se agite la fiecare primă audiție a unei simfonii, „Praga“ sau „Linz“, sau „Haffner“, să nu-și rețină

Scârba după premiera de aseară la teatrul Imperial de operă cu nerușinatul

„Don Giovanni“, să asculte cu îngâmfare disonantele quartete de coarde,
iar peste noapte să trântască glaswandurile balcoanelor, astfel
întrerupând gălăgia din „Eine kleine Nachtmusik“, să-și ofere
cu dispreț lipsa de pe fotoliile salonului

De oaspeți la interpretarea concertului pentru flaut, harpă dezacordată
și orchestră

Completată cu bucătari, a concertelor pentru vioară, năbădăios de stridente,
a concertelor, prea nu li se mai știe numărul, pentru pian și orchestră,
totdeauna cu ranchiună sinceră; cum nimic altceva nu este de făcut,
fantomatic, la miezul

Noapții, pe-o ploaie cu încăierări de fulgere și trăsnete, îi bat la ușă, cu aurul
zimțat

Al unei monede alături de celelalte promise, să-mi pună, la fel, în mână,
pe numele meu, cât mai discret, partitura unui „Requiem“; vreau
să respir altă boare decât a umilirii, așadar, în deplină armonie
cu ambițioasa mamă îndrăznesc, precum

Jucătorii de șah, o inteligentă mișcare: în sfârșit se va ivi prilejul să-i devin

Compozitorul preferat, adulat, audiat cu pietate în toate catedralele
și aplaudat printre lacrimi; când să se îplinească marele vis, lacheul
în livrea de muzicant și, mulțumită frizerilor, cu perucă pudrată,
nu-și găsește altă sfidare decât să o apuce

Pe urmele bătrânului tată în cimitirul săracilor, așa că, mânios pe zborul

Meu suveran spre steaua Arcturus, și invidios, se grăbește să moară,
lăsându-mă cu gigantul oratoriu amputat, plătit și neonorat,
ba chiar neterminat, tocmai pe mine; „Bezmeticule! Descreieratul!“,
răcnesc, „De dragul mamei mă voi răzbuna!“

Astfel, excesiv de ofilită, îndurerată, abandonată, extenuată, mi se năruie

Ultima promisiune de glorie, dar nimic nu voi ierta, mă voi muta cu palatul
și cameristele și cafelele și narghilelele și papucii de mătase cu fire
de aur pe țărnișii împodobiți cu trandafiri ai Bosforului, mă voi
converti într-un adevărat credincios musulman în Moscheea

Albastră,

Cum altfel să sfidez pe încrezuții maeștri printre maeștri, pe acești demoni

Lacomii să acapareze numai pentru ei cereștile cununi de zei ai muzicii.

EMILIA DABU

Iubirea și iertarea vindecătoare

Unicul dans al fericirii se pierduse în timp
Miresmare de trifoi botezat de ceruri
Fluturi înveșmântați în gândurile tainelor
Cireși zburdalnici, mângându-și lacrimile
Florile livezilor dezlegând defrișările de ieri
La răscrucile dintre lumi
O insulă a iubirii adevărate se arătase
Se întorceau sărbătorile acasă
Gândurile îmbulzite deveniseră cuvinte vii
Sufletul mi-l adunasem bucată cu bucată
Vitriliile mănăstirii inimii străluceau
Iubirea și iertarea medicamentele cosmice
Vindecaseră întregul spiritului
Îmbrățișare enigmatică în templul
Memoriei îndrăgostite de oameni.

Albastru de Mangalia

Visul s-a destrămat și Dumnezeu oftează mistuitor
Albastru de Mangalia se arată peste timp ocrotitor
Azi mă răsfăț a plânge când zâmbesc
Străbat armonii de suflet viu celest
Ninsori fascinante dintr-o lume uitat
Mistere nefirești pe străzi de altădat
Vezi pretutindeni veșnic a cerului minune
Când teii floarea-și pleacă în tandră rugăciune
Un lan întreg de sori se arată uimitor
Și marea își înalță senin de viitor
Spre dimineață luceferi străvechi strălucesc
Stelele au fugit alte zări oglindesc
Mă adun din zboruri de vise mângâiată
Noi universuri sacre din mine se arată

Hotarele iertării

De dorul tău salcâmii bezmetic înfloresc
Și visele coboară cum lupii-n zori la stână
Când viscole barbare în sufletu-mi se adună
De om iubit cândva al veșniciei zbor
Speranța scie-n ceruri descântecul luminii
De dorul tău azi înfloresc și crinii
Sigilui porți la suflet a gândului avere
De mă cuprind în brațele armonioase
Iluzii nelumești comori periculoase
Armonie strigăt sparge hotarele iertării
În taine se preschimbă mărețul tău mister
Înțelepciuni amare ninge cerul efemer.

Când păsări stelare prin inimă treceau

Liniștea se revărsa ca un cântec de dragoste
Un blând răsărit mângâia pleoapele orașului
Casele încă moțâiau sfoase
Uneori tristețea se mai furișea
Pe la crăpăturile ferestrelor
Copacii zboruri vii își creșteau
În fiecare seară amintirile așezate pe anotimpuri
În tăcere aprindeau focul celest al
Ultimului surâs.
Locuiam pe aceeași planetă și totuși
Mă iubeai ca pe un vis, un nor, o frunză, o hologramă
Doar umbrele se mai regăseau uneori
La marginea timpului.
Încoronarea Dumnezeului nostru Unic
Se întâmplase în aristocrația noastră genetică
Apa vie din munții eternității noastre ocrotind
Nemurirea de codexul viu al inimilor
Îngerii surâd a ninge spre dimineață
Civilizații ancestrale arhivate
În armonia universală a unei flori
Libertatea adusesese cu ea și o virtuală sclavie
Ningea împărătește spre zorii înțelepciunii
Iconarii speranței la intrarea în mănăstirea
Adevărului.

Tainic început

Bate inima frumoasă cum n-a mai bătut vreodat
Armonie de culoare dintr-o iarnă fermecată
Bate inima-n cuvinte și în suflet și în cer
Se aude blând în lume cântul ei de sfânt mister
Și în raze vii de lună și de soare și de dor
Bate inima în stele în luceferi sfânt izvor
În planete, universuri și în mii de galaxii
Bate pretutindeni că știam că ai să vii
Bate inima iubirii taina-n anii mei cărunți
De-al ei zbucium se-n floară mări, pădurii, oceane, munți
Bate inima speranței ca un tainic început
În noianul veșniciei ca să pot să te și uit
Ninge inima celestă o iubire amețitoare
Te iubesc amarnic Doamne și e bine și mă doare
Cu vre-o nouă zboruri sacre și o galaxie de flori
Te-am zărit Mărite Doamne cum soseai zâmbind în zori.

ALEXANDRU CAZACU

Mapamond

Întâmplările orei
peste câmpia memoriei
când visele oamenilor
vor să ia controlul asupra acestora
Un echilibru neliniștit
pus pe seama tandreții
după ce încerci să spui cu *sotto voce*
ceea ce ai fi vrut tu să auzi
când durerea poate să aducă cu sine o alta
și privim de pe marginea serii
lumea tot mai mică tot mai îndepărtată
iar soarele ca pe un animal imens
ținut într-o cușcă ce face turul orașului
și apoi cade ostenit peste tihna mărunță
a provinciei numite mapamond

Noapte de Septembrie

Ca și cum ai rămâne în picioare
lângă șirul de bănci al autogării noaptea târziu
când luminile nopții se reflectă în lentilele ochelarilor
și un al șaselea simț îți spune cum cineva suferă
pe undeva pe aproape
prin cartierul vertical și distopic
unde viziunea cu două tășuri a lucrurilor
și muțenia bufnițelor
sunt tulburate de tehnica *sul ponticello*
al unui violoncel zărit și nezărit
de la o fereastră ce plutește
ca o hologramă
iar rănille tinere se închid
și bucăți din ce am fi putut deveni
se adună și ne dau încredere
că totul va fi aproape bine
și foarte aproape

Ieșirea din iarnă

Ieșirea din iarnă
și vulnerabilitatea acestei ieșiri
cu suprafețele simple ale zilei
înantând prin seara
ce străbate toate coridoarele
unui case vechi în care
se dispută fina diferență
dintre joacă și cruzime
a tuturor cuvintelor
și ecoul promisiunii
asemeni unei melodi
pentru pian și ninsoare
Iar ochii larg deschiși
văd păsările pe cerul mov
asemeni unei prelungiri
cu folos a visului
It was beautiful
Acum putem spune fără sfială
că a fost frumos
cu toată zădărnicia zăpezilor
și victoriile tot mai lipsite de glorie
în orașul în care poți merge
peste pavajul unei străzi lungi și nesfârșite
când albul devine și mai alb
iar cotele râsului amar
de la bursa de mărfuri și din piețele centrale
a crescut cu un număr
de etaje în importanță
Caii verzi prind viață pe pereții creșcuți
precum dinții mamiferelor rozătoare
Noapți sunt tot mai carbonizate
zilele văruite într-o culoare pală
dintr-un cartier unde
înveți să lupți și să pierzi singur

Hiperprezență

Prin cartierele metropolei
vrăbiile par litere
așezate pe o planșă de oftalmolog
pline de siguranță și candoare
când revolta celor „umiliți și obiditi”
își face loc acolo unde iertarea se împuținează

Pe solee în fața ușilor împărătești
ai nevoie să înțelegi sau să abandonezi
în această miercuri hiperprezentă
unde nu mai știi câți kilometri
există între un perete al camerei și altul
când ne temem mai mult
de animalele sălbatice zărite în vis
decât de cele care stau la pândă

Cel care așteaptă

Privirea celui care așteaptă
întoarcerea pescadoarelor
la ora 18 :15 într-un oraș cu ieșire la mare
Naivitate și entuziasm pe aceste vechi străzi
Ce amenință blând
ca și cum ar împrumuta scene
din visul unui stațiuni turistice
când cineva își cere iertare
și zgomotul valurilor
sunt o anticameră pentru sunetele
pescărușilor care țipă în locul nostru
și amenință blând
pata de soare
ce închide și deschide orizonturi

Traseul

Umbrele care apasă caldarâmul
în lumina vineție a serii
și iarba care crește în jurul maidanului
când nu mai știm dacă ramurile
ieșite din asfalt sunt brațele sau ghearele
copacului plantat la sărbătoare
odată cu lucrurile pe care nu le poți povesti nimănu
când ai vrea să te îndepărtezi de aceste ore
ca de cineva la căpătuiul căruia ai stat pe un pat de spital
și odată ajuns acasă
consumi mai multe pahare decât sticle de coniac
iar Golgota este la câțiva pași de fereastră

Un set de întrebări

Anxietate și speranță induse
de peronul unei gări dintr-o țară nordică
unde nici măcar nu ai fost
dar pe care o zărești periodic
în videoclipul melodiei „One of us” al formației ABBA
difuzat pe ecranele televizorului

Un set de întrebări uitate într-un oraș uitat
ca un turn din Pisa miniatural format din cești de cafea
puse unele peste altele într-o chiuvetă
Fapte ce așteaptă în culise să poată intra în scenă
când geografiile se amestecă iar tipologiile hibridizează
și parcă devenim produsul de serie al urbanității
iar soarele inundă camera
și marginile ferestrei îi reflectă razele peste
țevile bandajate neglijent ce traversează orașul
precum intestinalele eviscerate

L'été perdu

Ziduri scorojite pălmuite de valuri
O veselie de carnaval ce își trage sufletul
când *l'amour du chaque minute*
este o schimbare la fața a celorlalți
sub umbrelele terasei cu vedere la plajă
unde vocea aproape nepământească
a tinerei cântărețe de care ai fost și tu îndrăgostit
mai mult de o vară
fredonează un cântec din alt timp
prin acest oraș și acest secol
unde nu se întâmplă nimic
și totul este palid, insomniac și poartă
deasupra o pojghiță de nisip
iar marea albastră la reflux
este doar lumina îndepărtată a lucrurilor
căroră nu le-am putut cere iertare

OVIDIU DUNĂREANU

Aduceri aminte din Ținutul Făgăduinței¹

fragment

Dunărea, strașnicul șuvoi al vieții, cum îi plăcea lui Dimu să o considere, nu contenea în lunecarea-i stăpănită și strălucitoare să-i trezească, pe dinaintea privirii pierdute peste netezișul ei, alte și alte fapte care-l aveau în miezul lor ori le aflase din auzite, alți și alți cunoscuți sau necunoscuți pe care îi întâlneau și cu care avusese de-a face. Sumedenia de înfățișări și de redeșteptări îi stârnea sentimentul de neprecupețită satisfacție că traiul, acolo pe malul Ostrovului unde s-a împământănit cu chibzuință, i-a avut într-atâta răstimp de ani o rânduială pe deplin întemeiată și că n-a trecut prin lume singur și degeaba ca o barcă goală în voia vânturilor și a valurilor pe apa sâmbetei...

De cum te depărtați de Dunăre spre miezul ținutului, trăitorii erau destul de puțini. Nimereai, în drumul tău, pe pantele unor dealuri, prin văi sau la marginea unor păduri, peste sate izolate și mici. Adunături de bordeie și case învelite cu coceni. Niște chichinețe cu o singură odaie și ferestruici de-o palmă. Hârtia unsă cu grăsime, ori bășica de vită ținea locul geamului, sticla fiind necunoscută. Majoritatea sălașurilor aparțineau musulmanilor și doar câteva creștinilor, de regulă mocani, care se încumetaseră să-și rostuiască definitiv viața prin părțile alea. Bacii nu se adunaseră cu toții într-un loc, ci se răspândiseră prin mai multe astfel de așezări, ca să aibă pășuni de ajuns, unde să-și pască în voie turmele, hergheliile și vitele cornute. Stăpânirea nu prea îi supăra. Își trimitea beșliii de luau de la toți zeciuiala anuală din oi, lapte, brânză și alte bucate și îi lăsa apoi să-și vadă de-ale lor, fără să-i mai întrebe nimeni de nimic. De altfel, slujbașii cârmuirii treceau rar prin cătunele alea uitate și risipite.

Firi mândre, cinstiți și vrednici, veșnic dornici de libertate mocanii, dar și valahii ailalți nu puteau spune că n-o duceau bine cu turcii, cu care se înțelegeau, ce-i drept, în pofida nepotrivirii de credință. Cu

toate astea, ei nu erau siguri deplin pe avutul lor, din cauza cetelor de cârjalii provenite din rândul necredincioșilor fără căpătâi și dușmănoși. Bandiții atacau cu sălbăticie, chiar în ziua mare, ne temându-se de nimeni și de nimic, mai ales satele în care-și aveau locuințele, gospodăriile și târlele credincioșii întru Iisus Hristos. Paza aproape că nici nu se pomenea pe undeva. Jafurile, omorurile, pârjolurile cumplite se țineau lanț. De aia oierii și plugarii își ridicau casele, dependențele și adăposturile animalelor lipite unele de altele, să se poată apăra cât mai sigur de năvala ticăloșilor. De aia femeile și fetele lor se îmbrăcau adeseori în șalvari și-și acopereau fața cu feregea ca turcoacele, să nu fie recunoscute de tâlhari, prinse, siluite și ucise fără milă, sau răpitate de nu se mai afla niciodată ceva despre ele. Iar dacă te duceai la Silistra să te plângi cadiiilor, ori altor lefegii ai puterii, pierzând zile în șir, niciunul nu se ostenea cu căutarea și prinderea răufăcătorilor. Plocoanele, bacșișurile, trecerea de care te bucurai la unii dintre ei erau mai tari ca legile și poruncile. Fără ele greu căpătai o fărâma de atenție. Cum le vărai, de unde aveai, de unde n-aveai, cât pretindeau în buzunar, de-abia atunci erai băgat în seamă și-ți făceau convenita dreptate...

Și cum zăbovea așa, cu gândurile năpădite în continuare de atâtea și atâtea întâmplări de care avusese parte, nu putea trece cu vederea peste ce i se petrecuse în Kuzgun, Corbu cum îi ziceau valahii, nu departe cu mult de Parakioiul lui Pelivan Pașa. Bătuse calea de la Ostrov până în așezarea aia călare, de unul singur, cu încredere și curaj, toată noaptea și încă jumătate de zi, să-l întâlnească pe Nicolae Constandin, dician vestit pentru hergheliile sale, de la care urma să cumpere trei armăsari de prăsilă. Crescătorul de cai era scoborător dintr-un neam ce se ținea neșters, pe pământurile de-acolo, de un potop de ani, în ciuda tuturor încercărilor la care îl supusese viața și timpurile. Omul, din stirpea aia veche și neîntrecută, l-a lăsat să-și aleagă armăsarii, niște murgi focoși, fără pereche, după placul inimii. Apoi, înainte s-o apuce pe drumul de întoarcere, l-a urcat în căruța sa și l-a dus peste deal în mijlocul pădurii Migilet, într-o poiană străjuită de maluri stâncoase, unde i-a arătat locul cel mai prețuit, de taină, al creștinilor din partea asta de lume și i-a vorbit cu mare aplecare și credință despre Apostolul ce a sfințit meleagul și pe locuitorii lui, cum n-a mai auzit din gura cuiva vreodată...

„Aci, unde-i rariștea asta acum, - s-a pornit să-i mărturisească dicianul -, cândva, în drumul său de propăvăduire a cuvântului Evangheliei Mântuitorului, a ajuns într-o seară Sfântul Andrei. Vâlceaua, pe-atunci năpădită de paltini semeți, fără vârstă, era ca și acum sub stăpânirea unei singurătăți și a unei amuțiri înălțătoare. În traista atârnată de un ciomag noduros cărat pe umăr, nu mai avea decât o singură bucată de pâine. Iar ca să mănânce, Apostolului i-a fost destul să lovească într-o stâncă de două ori ca să izbucnească din ea două izvoare, din

care să-nceapă să curgă... lapte și miere. O nouă izbitură în piatră la câțiva pași, și a apărut un paraclis de te înmărmurea cu strălucirea lui, unde, după ce s-a rugat, călătorul și-a făcut somnul până a doua zi.

Din noaptea aia, locul s-a schimbat într-unul binecuvântat, de închinare, alinător de dureri sufletești și trupești, vindecător de boale, oricât de rele și de distrugătoare ar fi fost ele.

Apostolul Andrei a zăbovit câțeva vreme pe-aci și a îndurat, ca și prin atâtea alte părți pe unde a umblat, multe împotriviri și nevoi, pe toate biruindu-le până la urmă cu smerenie și cu credința neclintită în Hristos. Ne-a străbătut de la un capăt la altul meleagul, cucernic și dăruit menirii ce i se încredințase și s-a apropiat de oamenii noștri, iar cu harul și duhul sfințeniei sale a izbândit să-i încreștineze mai pe toți.

Bolnavi, surzi, betegi și fel de fel de chinuți fără nicio nădejde răzbăteau din depărtări până aci în pădure, ca apoi, după rugăciuni fierbinți, post și milostenii săvârșite cu simțirea curată, să se întoarcă însănătoșiți la casele lor, ducând cu ei în întreg ținutul nostru și chiar până dincolo de hotarul lui, peste Dunăre, izbăvitoarea vestire.

Neînfricatul Apostol Andrei stătea la sfat nu numai cu dicienii, care-l ascultau cu însuflețire, încrezători, ci și cu lupii strânși în haite pe dealul din-sus de bisericuță, ce-l înconjurau tare bucuroși, văzându-l însoțit de Lupul alb, fără pereche de puternic și de arătos, marea lor căpetenie.

Unul dintre ai noștri, care a trăit până de curând, descânta cu o gheară, desfăcând cu ea tot felul de făcături și blesteme. Iar când îl întrebai ce-i cu drăcovenia aia, îți răspundea neprefăcut că-i vârf din laba unui lup de-al Apostolului.

Cât a stat prin părțile astea, Sfântul a făcut multe minuni, că altfel nu-l ținea minte lumea atâta grămadă de timp. După plecarea sa, zânele zorilor, ce-i ținuseră urma într-ascuns, și-au ales de sălaș nesfârșita pădure și au pus stăpânire și pe lăcașul și izvoarele făcătoare de minuni. Cântecelul lor răsuna neprihănit, ca din altă lume, umplând cerul și pământul, iar izvoarele sfinte, la rândul lor, păreau să murmure rugă de laudă pentru prețuitul Apostol.

Nenorociri mari s-au abătut peste ținutul nostru, socotit de toți unul al făgăduinței. Puhoiul de păgâni, revărsat asupra-i, le-a întrecut pe toate. Atunci el, ne mai având încotro, și-a tănuțit prețioasele daruri. Izvoarele fermecate s-au prefăcut în unele cu apa obișnuită, lipsite de orice puteri, iar paraclisul rupt din soare, într-o simplă și sălbatică peșteră, așa cum ți s-arată acuma. Zânele zorilor au părăsit, și ele, locul și împrejurimile lui, iar credincioșii, înspăimântați, n-au mai cutezat să vină încoace să-și caute mântuirea trupului și a inimii. Aștia care ne-au cotropit, n-au de unde să știe ce înseamnă pentru noi toate minunile de ți le-am dezvăluit. Otomanii își au credința lor și pe calea ei merg cu îndârjire, neascultând de nimeni și de nimic decât de povețele preamăritului lor Allah. Noi, însă, nu ne-am pierdut crezământul și așteptăm împrejurări mai bune, când sfințenia locului

ăstuia se va înturna iarăși asupra-ne. Astea, ce le-ai auzit de la mine baciule, să nu le uiți și să le spui, și tu, alor tăi. Să știe, și ei, din ce viță ne tragem și cine a fost întâiul trimis să ne boteze. Așa să-ți ajute Cel de sus!...

Pătruns de un simțământ nestrămutat de frățietate, parcă-l și revedea ca prin vis pe iubitorul de cai și de Dumnezeu din Kuzgun, parcă-i și auzea glasul, povestind ca atunci în pădure, acolo pe pragul din marginea Dunării, de unde el, Dimu, la o sută de ani bătuți pe muchie ai săi, nici gând n-avea să se urnească...

Dacă stătea bine să judece, încă de când a pășit pe pământul Dobrogei, dinainte de a o întâlni pe Neda și de a se hotărî să rămână în Ostrov, nu numai el, dar și alți ortaci, au văzut, au auzit și au înțeles deslușit cum stăteau lucrurile acolo în Țara Turcească...

O viitură, produsă de dezghețul troienelor și pornită de pe coastele dealurilor de la Arab-Tabia și Medgi-Tabia din marginea codrului Deliorman, a luat pe sus câteva cârduri de mii de oi și le-a cărat, ajutată și de o vijelie ce nu s-a mai pomenit de mult prin părțile alea, și le-a aruncat, ca pe o nimica toată, și înecat în cracul Dunării Vechi, cu ciobani cu tot...

La fel, spre sfârșitul altei ierni, Niculae Berbec împreună cu giner-su Vlad Lupoaică, băgând de seamă că vremea începuse să se întremeze, au scos turma de vreo cinci sute de capete din adăpost și, destul de nesocotiți, au mânat-o la păscut peste gheață spre grindul de la Zăton din josul satului. Atunci, în dimineața aia cotropită de ceață și asaltată de moină, cum în nici una din zilele anterioare nu se mai întâmplase, gheața trosnea și țiuia ca și când duhuri rele și-ar fi făcut damblalele sub ea. Dar lor, nici că le-a păsat și au stăruit s-o țină doar înainte. La un moment dat, podul de gheață a plesnit, iar câteva dintre nevinovatele animale au rămas să plutească pe sloiurile ce se rupseseră din el, behăind deznădăjduite. Și ca un făcut, auzindu-le, ălelalte au dat buzna orbește spre ele, dispărând într-o clipită cu toatele, fără scăpare, în străfundul apei. Păstorii s-au salvat ca prin miracol, târându-se de-a bușilea din buza surpăturii până la mal, unde uzi leoarcă, muți și damblagiți de frică s-au pus pe închinat ca apucații. Trei ani apoi, dacă nu cumva și mai mult, au fost slugi la alții, până și-au refăcut turma...

Ceva mai la vale de grindul de la Zăton, înspre Păcuiul lui Soare, dacă n-aveai habar, nimereai în anaforul ăla mare și necruțător de la mijlocul brațului vechi, știut și de La Gropan. Bărcile sau alte vase cu opăcini ori cu pânze, nu-i rezistau în a nu le răsturna și distruge cu vâltoarea lui. Nici un om și nici un animal, apropiindu-se înot de el, nu avea sorți să scape teafăr și să nu se înece. Și ziua și noaptea, acolo pe malul insulei Tâlchia, în vârful unui trunchi de ulm, retezat de

coroană, stătea aprins de către ostroveni un fanar a cărui strălucire îți vestea pericolul ce te aștepta, așa încât să poți să-ți iei măsurile de precauție din timp și să ocolești porțiunea aia furioasă a apei.

Nu i-a fost dat să treacă printr-o așa năpastă. O auzise, numai, de la alții, care se jurau, cum se și vedea, că nici ei, nu avuseseră parte de ea. Din sorbul neîndurător, ieșea o femeie, ce lua, de la buric în jos, după cum îi cășuna, trup de pește sau de altă vietate, ce nu semăna cu niciuna dintre alea cunoscute de om. Arătarea, căreia îi ziceau Faraonca, pornită numai pe rele, cunoștea metehnele pescarilor, vânătorilor, pădurarilor, dar mai ales pe ale ciobanilor, și prin urmare îi primejduia pe toți la tot pasul.

Când peste Dunăre își făceau de cap furtunile și ploile bezmetice, creatura se da la fund. De cum zbuciumul de-afară pierdea, ea se și repezea la suprafață și se punea pe cântat cum nimeni altcineva nu era în stare s-o facă. De la femeia pește sau cine știa ce mai putea fi, dulceața glasului său fermecat potopea albia fluviului dintr-o zare în alta. Pescarii ce trebăluiau în bărci, întinzând setci și pripoane ori păstorii care-și cărau oile, câinii și asinii cu bacurile de lemn, se întâmpla să ațipească furați de minunăția aia, să uite cu totul pe ce lume trăiau și astfel să cadă în apă și să se prăpădească. Din când în când, maștera ieșea și pe uscat, mai ales primăvara și vara, când se juca, tot așa, cântând de te năucea, cu mieluții, cârlanii și mioarele, care zburdau și pășteau pe imașurile din luncă ori de pe ostroave, înverșunată să-i atragă pe baci și ajutoarele lor de pe la târle spre vadurile neumblate ale malurilor, să-i piardă...

Însă, ce le zdruncinau neîndurătoare viața, erau războaiele destul de dese. În momentele de încăierare dintre otomani și ruși, cine putea, fugea și-și pierdea urma în bălți ori trecea peste apă în satele din câmpia valahă. Iar care nu apuca s-o facă, fie musulman, fie raia, îl prindeau muscalii și-l duceau cu forța în imperiul lor de la soare-răsare. Vitele li le mâncau, semănăturile li le pustiau. Satele, târgurile și alea câteva orașe, de le numărai pe degetele de la o mână, întâi le prădau, pentru ca apoi să le dea foc ori să le bombardeze cu ghiulele de tun, făcându-le una cu pământul. În urma lor rămâneau doar o jale nemăsurată, mormane de ruine și de cenușă fumegând.

După ce trecea prigoana înfruntărilor, pribegii se întorceau la vetrele lor. Unii își înjghebau pe dărâmături, bordeie. Alții își ridicau, cum puteau, din te miri ce, căsuțe și coșare cu pereți de nuiele împletite și lipiți cu pământ galben, frământat cu apă, paie și baligă de vacă și acoperișuri din maldăre de stuf sau de papură. În felul ăsta se apucau de refacerea gospodăriilor și își luau, de fiecare dată, resemnați, traiul de la capăt.

Iar tot atunci, soarta nu pregeta să-i lovească pe neașteptate cu alte necazuri. Pe de o parte, teroarea hoților de bașbuzuci, cunoscuți între valahi și mocani drept capete nebune, la care se adăugau tâlhăriile și masacrele cruzilor cerchezi. Pe de altă parte, două nă- paste

și mai și, puneau capac la toate - ciuma și holera -, care-i secerau cu nemiluita. Ciuma, ceva mai rar, însă holera părea să fie la ea acasă. Boleșnița parșivă începea din prima zi cu grețuri, dureri de pânțece și vărsături. Pentru ca a doua zi, molipsitul să se înnegrească de la cap în jos și de la tălpi în sus, iar până seara să dea ortul popii în chinuri de neînchipuit. Atât ciuma cât și holera, aduse de ieniceri, își făceau apariția întâi la Silistra, pentru ca pe urmă să se întindă fulgerător și să nu ierte nici una dintre așezările din vecinătate...

Mișcat peste măsură, retrăia toate astea ca și când s-ar fi desfășurat nu cu multă vreme în urmă. Și nu-și putea lămuri cum de avea încă pătrunderea și ușurința de a le redeștepta întocmai. Chiar dacă îndurase pe propria-i piele o bună parte din blestemățiile de-atunci, care pe altul, slab de înger, l-ar fi pus pe goană, el nu s-a lăsat niciodată ispitit de gândul de a se rupe de lumea în care răzbise și de unde plănuia să nu mai plece, pe departe altcumva decât aia din țara lui de obârșie...

DAN PERȘA

Barbu în baie

(Dintr-o biografie romanțată a lui Eugen Barbu)

Toți sunt împotriva mea. Cred ei că sunt mai breji ca mine? O să scot untul din ei! Praf îi fac! Să bată ca un clopot uriaș vestea în toată lumea că sunt cel mai mare scriitor!

Spun cuvintele răspicat în fața oglinzii. Știu că nu mă aude nimeni, dar așa mă întremez.

Hai, gata cu gâlceava, să mă apuc de treabă. Sunt atâtea mistere fascinante de studiat, atâta știință de acumulat și de topit în creuzetul minții mele, din care proza să iasă ca un vis. Să duc mai departe marele meu roman, să-l caut de cuvinte cântătoare, un roman ce va fi să arate că toți ceilalți sunt abia pigmei față de mine.

Iar când voi termina, îmi iau un răgaz de răfuieli. Deocamdată să-mi las mintea sedusă de divina muzică a Muzelor. De glasurile acestea mai dulci decât vocile îngerești. Proza poate fi ridicată mai sus decât acordurile cântărilor de harfă. Sau decât ciupiturile din alăuta barzilor. Hai, înapoi la roman, băiete!

Deșteptătorul bătrân a sunat. E șase dimineața. Mi-ar fi plăcut să mă trezească un cocoș, dar ia de unde nu-i un cocoș la oraș. N-ar fi rău să mă mut într-o casă la țară. Când aș trage sus găleata din fântână, învârtind roata tamburului și aș bea apă rece, aș simți în vene tinerețea fără bătrânețe și viața fără moarte. Apa ar fi apa vieții. Dar în oraș? Mă ridic din pat, merg în baie, mă screm nițel, dar nu prea pot, mă uit în oglindă, aș vrea să văd un chip frumos, dar mă văd pe mine, un ins jalnic, ca un activist de partid prăbușit în dizgrație, dar nu distrus, ci doar degradat să umble, pentru merite de altădată, prin noroaiile satelor cu ulițe punctate de baligi, care parcă plutesc ca niște plauri duhnitori. Iată ce oribile cearcăne. Iată ce oripilant păr răvășit, altădată o mândrie. Iată ce privire dezvrăjită. Și fruntea mea frumoasă, acum scofâlcită și uscată ca iasca, de nu i se mai cunosc nici ridurile, e boțită și tumefiată. Și mă privesc niște ochi mici, de vier, și răi, și ficși, ce ar părea fără viață, dacă nu s-ar

citi în ei o ură arțăgoasă și nestăpănită. Măcar de mi-aș înspăimânta dușmanii cu ea. Mă văd și nu mă recunosc, oglinda e de vină? Și ce băiat frumos eram. Și totuși sunt eu, dar hidoșenia vine din faptul că, printr-un accident, am fost întors pe dos și mi se vede lăuntru drept chip și drept trup. Sunt diform. Și, totuși, Doamne, ce muzică divină aud în mintea mea! Muzica prozei. Apa dintr-o fântână m-ar vindeca? Că mă trezesc și, de cum deschid ochii, năvălește în urechile mele zgomotul înfundat al orașului, ca un zvon de șenile de tanc, ca un zvon al războiului, zvon al morții. Toate viețile sfârșite sub șenile. Ei, da, merg la baie, dar mă văd în oglindă și ce afront îmi e înfățișarea și nu știu ce blestem m-a transformat așa, într-un ins ofilit și bicisnic. Ba știu, cum să nu știu? Ura. Viclenia. Dorința gloriei, care mă înghite de viu. Cu cât mai mult triumf dobândesc, cu atât pofta de mărire îmi crește. Mă transform într-o genune ce se înghite pe ea însăși. Atât de adâncă a ajuns, încât nu are fund și din ea nu se întoarce nici un ecou al glasului meu ce imploră. Merg poticnit, de parcă aș avea lănci înfipite în pulpe.

Și-n baie, în fața oglinzii, în loc să beau o gură din apa vieții, deschid un robinet scârțâitor și-o apă neclară, gălbuie, ce a străbătut kilometri de țevi din fier ruginit și din plumb oxidat, picură și curge anemic și abia îmi umple paharul folosit ca să mă spal pe dinți.

Și casa mi-e o ploștină. Ca un cuib al unei hidoase făpturi. Al unui păianjen fatal. Al Gorgonei Medusa. Al Graielor. O peșteră tencuită cu pământ înmuiat în balele acestei creaturi spăimoase care sunt eu. Mă urăsc și pe mine, nu doar pe ceilalți. Pe mine mai abitur decât pe ei. Și totuși, din acest străfund mizantropic și ursuz și din ticăloșie, mă scoate celesta muzică a prozei. Iat-o izvorând din orice. Din sinuoasele dungii negre ale oglinzii coșcovite. Din micile fisuri din pereți. Din tavanul descompus ca de sfrenție de igrasie.

Ce-i mai rău, nu mă pot absolvi de păcate. Nu mă pot ierta. De iertarea lui Dumnezeu nu-mi pasă.

Da, casa mi-e o mlaștină, un cuib de hidoase amintiri și totuși proza izvorăște din ea ca o lumină din cele cerești. Îmi îndrept șalele, încerc să mă văd din profil, rotindu-mă câteva grade în fața oglinzii. Cum să nu mă detest? Spinarea mea scâlciată de cifoză și lordoză, pieptul concav și burta enormă, mă fac să par un Quasimodo, o făptură scăpată din coșmarul antedeluvian. Parcă aș purta în spate un fierăstrău cu mii de dinți ascuțiți brici, ca o creastă de rinocefal. M-ar putea oare salva demnitatea mâniei mele? Mânia împotriva oamenilor și-a confrăților. Din ce s-a născut furia mea? Din frică. Mai bine să nu pomenesc frica, încep să tremur iar.

Demnitatea mâniei, mi-am spus! Dar e demnă mânia? N-o văd ca pe-o meteahnă, ca pe-o eroare ce ar trebui scuturată, ci ca pe-o sublimă și falnică lumină. Ca reflectorul, dezvăluie adevărul vieții lamentabile a celorlalți. Cât se mai văicăresc! Sunt doar niște muieri

josnice în lașitate. Bărbați-muieri. Dar există femeile. Femeile, femeile! Gândul la ele îmi domolește din avântul ucigaș de confrăți, din pricina condiției lor mai jalnice. Le-am divinizat ca pe idoli, eram gata să cad la picioarele lor, speram că o femeie va fi liantul cu sensibilitatea mea, că mă voi regăsi în ea și prin ea îmi voi dobândi pacea. Părinții mi-au murit când aveam cincisprezece ani, am fost orfan, am dus-o greu, am fost ades la granițele disperării, o disperare reală, existențială, nu disperarea cailor verzi pe pereți a nihiliştilor, pesimiști de salon. Sărăcia, lipsurile, jinduirile, plânsul în pumni, jignirile m-au îndârjit, m-au creat ca om ce vrea să cucerească lumea. Dar, pe de altă parte, lipsa afecțiunii părintești mi-a intensificat până la obsesie bolnăvicioasă dorința de iubire. Unde puteam găsi sentimente, dacă nu la femei? Bărbații nu pot iubi alt bărbat, doi bărbați pot fi cel mult prieteni. Dar femeile m-au dezamăgit pe rând. Și la început, când eram tânăr și aveam așteptări de lumi de basm de la îmbrățișarea cu-o femeie, și apoi, matur, când m-am căsătorit. Cu Aurora Cornu. Femeie remarcabilă, o comparăm cu Faustina, Lucilla, Vibia Sabina, cu Sappho, Cleopatra, Agrippina sau Eutropia, dar eram amândoi personalități prea dure, dominante, eram și vulcanici și nu ne-am înțeles. Apoi m-am însurat cu o asistentă medicală, lucra la un cabinet dentar, mi-am spus că o femeie simplă îmi va fi pe potrivă, era minionă, suplă, zvăpăiată, dezghețată la minte, credeam că vom rămâne împreună toată viața, am avut și doi copii cu ea, dar nu înțelegea munca de scriitor, cărțile aruncate peste tot, manuscrise, lipsa mea de atenție pentru ea, se lăsa uneori să alunece jos pe un perete și plângea acoperindu-și ochii cu palmele, încât, până la urmă, am ajuns la concluzia că este mai bine să ne despărțim. Și-apoi am văzut-o pe Marga. Distinsă, distantă atât cât trebuie ca să nu se amestece cu vulgul, de frumoasă nu mai zic, era acrită și-am știut din prima secundă că ea va fi femeia vieții mele. Ceea ce mi-a dat o siguranță nebună și-am început să o curtez neostoit, chiar am dansat cu ea într-o seară, deși detest dansul, invitați la prieteni. Dar înainte am urmărit-o multă vreme. Și într-o zi am atins momentul culminat. Juca rolul Roxanei din „Cyrano de Bergerac“ la Nottara și avea 27 de ani. I-am trimis un buchet enorm de liliac alb, să-l primească la sfârșitul piesei. Numai eu știu câte sfori am tras și câte relații am inflammat ca să fac rost, iarna, de liliac alb. Apoi a acceptat să locuim împreună, dar nu voia să intre în a treia căsnicie, nu voia să ne căsătorim. Fusesse măritată și ea de două ori, aveam ceva în comun, prima dată cu un inginer textilist, dar el avea nevoie de o gospodină, care să-i facă o oală de ciorbă și-o oală cu sarmale și să-l aștepte seara cu farfuriile pe masă și să-l servească drăgăstos, nu de-o femeie semănând cu un idol, cu o femeie nobilă. Au divorțat și Marga s-a măritat cu actorul Constantin Codrescu, dar el nu i-a oferit ce avea ea mai multă nevoie: recunoaștere. O ironiza cu glume fine, n-o lua în serios, n-o sprijinea. Eu am înțeles firea și sensibilitatea ei de la bun început și, fără să-mi

ceară vreodată ceva, m-am luptat pentru ea. Am ajuns până acolo încât, atunci când mi-am dat seama că e persecutată în teatru și nu i se dau decât roluri mărunte, m-am dus furios la Ceaușescu și, pe un ton cam vehement, deși toți tremurau în fața lui, i-am spus că sper să ordone o anchetă în teatre și cinematografie, pentru că totul acolo se face pe sub mână, pe amiciții și pe interese. Marga nici n-a știut, dar eram așa înverșunat, încât n-aș fi pregetat să surp Teatrul românesc. Ei nu-i spuneam, ca să n-o afecteze. Am găsit, mai târziu, altă soluție. Am început să scriu, în scenariile mele de film, roluri pentru ea. Nu, nu voia, sunt actriță de scenă, nu de film, mi-a spus, dar am îndemnat-o să-și învingă tracul și iat-o, e azi o mare doamnă a cinematografiei, cu roluri memorabile și mii de fani.

Iar mai târziu am optat pentru o soție și mai bună, prin sforării și intrigi am devenit membru în Consiliul Național al Radioteleviziunii.

Dar îmi vine să râd când îmi amintesc începutul. Nu, n-a vrut în ruptul capului să ne căsătorim. Nici nu aveam unde locui, eram chiriași. Publicasem patru volume de nuvele și povestiri, o piesă de teatru, patru romane, între care „Groapa“ mi-a adus notorietate în lumea literară, dar și „Șoseaua nordului“, o contribuție la opera de construire a socialismului, așa încât am îndrăznit să merg la Ion Gheorghe Maurer să-l rog să-mi dea o locuință. Mi-a dat două camere la parterul vilei „Maria Poniștil“, împărțită pe atunci în trei. O parte a mea, în alta locuia Haralamb Zincă și încă o parte se afla în posesia lui Ion Dodu Bălan. Când am ajuns cu Marga acolo, ne-am îmbrățișat într-un spațiu aproape gol. Am găsit doar un dulap și o canapea. Dar ne era de ajuns. Aveam un loc al nostru unde să stăm. Înainte de toate am cumpărat o masă. Da, îmi vine să râd amintindu-mi. Trecuseră pe atunci vreo șase luni de când ne-am cunoscut și i-am spus Margăi: hai la Peleş, la Pelișor, e patrimoniul scriitorilor și petrecem acolo o vacanță. Am ajuns și, pentru că nu eram căsătoriți, conform moralei socialiste, am ocupat camere separate. În una din zile stăteam pe terasă cu alți scriitori și vine administratorul și-mi trage un perdaf: „Dar bine, domnule Barbu, sunteți cu doamna Marga, o știe toată lumea, dar ocupați două camere, eu am nevoie de spațiu, unde mai cazez alți scriitori“? Întâi am vrut să-l iau la trei-păzește, dar apoi am întrezărit marea plească. M-am zburlit ca un zimbru înfuriat și i-am spus Margăi: „Vezi, dragă, în ce situație mă pui? Cum ajungem la București, depunem actele pentru căsătorie“. Nina Cassian s-a pus pe râs și-a întrebat: „Chiar, de ce nu stați împreună“? Și uite-așa, cum am ajuns la București, ne-am și căsătorit. Trecuseră doar șapte luni de când ne cunoșteam.

Da, amintiri frumoase, fruntea ți-e descrețită.

Amintirile îmi domolesc avântul criminal contra confrăților.

Dincolo de aparențe

fragment

Chiar acum, când scriu, undeva cad bombe, oameni mor, copiii sunt răvășiți de spaime, natura se distruge pas cu pas. Ei, și? Nu suntem prima civilizație care o face! Ei, ce ar fi să-ți vezi de alte treburi și să nu mai încerci inutil să schimbi lumea! M-am ridicat de la birou și aruncându-mi ochii pe rafturile din spatele biroului meu am zărit cele câteva albume lăsate acolo cu dorința simplă de a să mă uita în liniște la niște fotografii de altă dată. Aveam o groază de albume pline de poze și nu mă hotăram ce să fac, să le trec pe toate pe internet sau să le las așa cum erau chiar dacă îmi ocupau prea mult spațiu?

Nu erau numai albumele mele, strânsesem de-a lungul anilor albumele părinților, ale bunicilor, ba chiar și ale mătușilor mele. Cam mult pentru spațiul apartamentelor de astăzi! Iată un album micuț cu puține fotografii aparținând unei mătuși moartă la doar 22 de ani.

Destul de des mă gândeam la destinul nefericit al Milicăi, Mili, cum i se spunea, frumoasa fată cu chip de înger!

Am păstrat toate pozele găsite prin albumele de familie, poze în care Mili zâmbea, făcea câte un semn de rămas bun cu mâna, înota, se cățara în copaci, dansa.

Erau chiar și poze de la înmormântare. Nu știu de ce niciodată nu mi-a venit să cred că s-a sinucis. Au îngropat-o și gata! Nimeni n-a vrut să știe cum a murit, în ce împrejurări, nici măcar nu știu unde fusese înmormântată sau de ce nimeni nu pomenea de ea?

Exista o fotografie mare de la înmormântare, lucru sinistru după părerea mea.

Nici măcar acea poză nu putea șterge din frumusețea ei, părea, acoperită de flori, vie! Frumoasa adormită! Am visat-o de multe ori deși nu o cunoscusem, apărea deschizând o ușă vopsită în alb și se îndrepta spre o fereastră deschisă.

Vedeam în vis, perdelele umflate de vânt iar Mili se întorcea spre mine zâmbind. De curând am visat-o iar, în aceeași cameră doar că

Înainte de a dispărea s-a întors spre mine, mi-a făcut un semn de rămas bun cu mâna și a plecat trântind ușa.

M-am gândit mult, de ce să-mi apară mie atât de des când ea murise înainte de a mă naște eu? Prea multe nu aflasem despre ea, mama se ferea să-mi povestească sau poate nici ei nu i se spusese, abia de curând la înmormântarea unui văr, soția lui m-a întrebat dacă nu vreau un album și o cutie cu scrisori de la o altă rudă dea noastră, moartă de foarte mult timp. Îmi explicase că soțul ei cu aproape un an înainte de a muri o rugase să mă caute și să-mi dea cutia cu amintiri, toate păstrate de mama sa, moarta și ea de câțiva ani buni.

Nefiind nimic interesant sau cunoscut de ea, acceptase și acum, văzându-mă, se hotărâse să-mi vorbească despre ele și să stabilim o altă întâlnire ca să mi le dea.

Dorea să se achite de promisiunea făcută mai ales că trebuia să-și vândă apartamentul de patru camere și să-și cumpere un apartament mult mai mic, după ce băiatul ei intrase la o facultate din Olanda și după mai puțin de doi ani se căsătorise cu o colegă olandeză și venea mai rar pe acasă.

Sigur că am acceptat dar deși trecuseră două săptămâni de când vorbisem nu reușisem să-i dau un telefon și să ne întâlnim. Nu umblasem nici la pachetul pus direct peste niște cărți din biblioteca din spatele biroului meu, pachet cu albume luat de la mama mea.

Începusem să fiu puțin nervos, nu eram de felul meu neglijent dar felul în care aruncasem pachetul peste cărți începuse să mă deranjeze. Așa că am lăsat deoparte lucrarea mea și am sunat-o pe această verișoară prin alianță, ca să stabilim o întâlnire. Mi-a răspuns scuzându-se că nu m-a sunat nici ea, așa cum îmi promisese dar mutatul în noul apartament, aranjatul în acest spațiu nou o acaparase total. M-a rugat să o mai păsuiesc o săptămână, mă va suna cum termină și ajunge cu despachetatul la cărțile din bibliotecă pusese separat și acel pachet lăsat de soacra ei. Sigur că am acceptat, nu vedeam de ce m-aș fi grăbit.

Am închis și am încercat să adun cele câteva amintiri legate de această rudă, cred că o văzusem de vreo două ori în viața o dată la nunta ei cu vărul meu, Ionuț, și poate altădată la plajă, întâmplător, cu vreo zece ani în urmă.

Ionuț se mutase cu familia încă din ultimii ani de liceu în capitală și abia în urmă cu vreo trei ani reveniseră toți în oraș, cumpăraseră un apartament mare într-o vilă și nu prea ne văzusem. Între timp și eu rămăsesem singur, nu aveam timp și nici chef de nimic.

Luciana, fiica mea, avea nevoie de toată grija și dragostea mea. Și eu și mama stăteam clipă de clipă lângă ea încercând s-o facem să resimtă mai puțin lipsa iubitei sale mame. Pe vremea aceea Ionuț, inginer constructor, lucra la o firmă din Tulcea, abia avea timp să vina acasă. Avea și el un băiat, știu ca era student pe undeva mi se părea

că tot în Olanda, asta de fapt era tot ce știam despre ei. Aflasem de la un alt văr considerat de noi toți cel mai bine informat despre tot ceea ce se întâmpla în familie, mama îi spunea „gura familiei“, sau „presa familiei“:

Puiu știa tot ce se întâmpla, orice număr de telefon, fiecare mișcare din această familie foarte numeroasă după primul război. Fuseseră noua frați, se căsătoriseră și făcuseră copii așa că pe vremea copilăriei mele mai erau veri și verișoare, mătuși și unchi încât la mari petreceri ne întâlneam în două rânduri! Târziu aflasem despre boala lui Ionuț, suferința lui îndelungată și brusc moartea sa. La înmormântare nu am fost, eram cu Luciana și mama într-o excursie în Italia. Așa a trecut timpul, doar la parastasul de un an m-am văzut cu soția lui și am stat puțin de vorba.

După mai bine de o săptămână ne-am dat întâlnire în Piața Ovidiu la o cafenea. A fost punctuală și m-am bucurat pentru că detestam lipsa de punctualitate. Era să n-o recunosc, subțire, îmbrăcată modern părea mult mai tânără. De fapt, după ceea ce îmi aminteam eu, era cu vreo cinci ani mai tânără decât mine. Deci și ea trecuse de 50 de ani. Ne-am strâns mâinile ca doi vechi prieteni și trebuie să recunosc eram emoționat. O priveam curios, la nunta ei era o fetiță frumoasă sau așa mi se păruse mie atunci. Credeam că nu putea să aibă mai mult de 20 de ani. Acum, în fața mea se afla o femeie matură, stăpână pe ea, o femeie încă frumoasă, cu acei ochii de un albastru intens, față albă părea de porțelan, părul închis la culoare, cred eu că accentua albeața tenului și ovalul perfect al figurii.

Doar gura cu buze pline dădea viață acestei sculpturi din porțelan.

Trebuie să recunosc mi-a plăcut mult și imediat m-am înveselit.

Nu știu când au trecut mai bine de două ore.

– Uite, aici este împachetată o veche casetă cu scrisori și fotografii. Ionuț a găsit-o în casa mamei lui. Mama soacrei mele era sora mai mare a acelei nefericite, Milica. Nu știu cum ajunsese cutia la ea dar se păstrase, cred că nimeni nu a cercetat-o cu atenție pentru că era o poveste tristă petrecută imediat după război, înainte de abdicarea regelui. Puiu mi-a spus că te interesează scrisori vechi de familie și pentru că eu nu aveam nici un fel de legătură cu personajele de atunci m-am gândit să n-o arunc, tu poate vezi altfel lucrurile.

– Da. Ai dreptate, pe mine moartea Milicai a început să mă obsedeze.

Chiar îți sunt recunoscător

– N-ai pentru ce. Dacă mai găsesc ceva printre lucrurile soacrei mele îți telefonez.

– Bineînțeles, poți să-mi telefonezi oricând, vreau să aflu adevărul pentru că moartea ei a fost întotdeauna un subiect învăluit în mister. Nu știu mai nimic despre ea și abia de curând am găsit la mama un album cu fotografiile Milicai

– Mi-ar face plăcere să-mi povestești cândva și mie ce ai aflat... rosti ea și se ridică ușor.

Ne-am dat mâna și ne-am despărțit. Refuzase s-o conduc spre casă pretextând că mai are de făcut câteva cumpărături prin zonă.

Am luat pachetul și ne-am despărțit. Ajuns acasă mi-am mai făcut o cafea și m-am retras cu pachetul în balconul meu atât de înșorit.

Am scos cu grijă cutia din carton care avea un capac mai solid, frumos pictat, pereții însă inițial verzui erau decolorați și umflați ca și cum ar fi fost făcuți din mai multe rânduri de carton, fundul cutiei era însă întreg.

Nu era prea grea, am desfăcut cutia și câteva scrisori și fotografii s-au împrăștiat pe măsuța de lemn. Am strâns scrisorile și le-am pus teanc alături ca să pot să explorez și ceea ce rămăsese în cutie, erau multe fotografii și desene, unele colorate ușor, altele în cărbune, două șiraguri de mărgele, câteva măștișoare, cam asta era tot conținutul. Mă gândeam ușor deprimat că acestea toate constituiau viața unui om, mai nimic de fapt! Am pus separat scrisorile, desenele le-am lăsat în cutie alături de mărgele și măștișoare.

După câteva minute, în liniște, am început să răsfoiesc fotografiile rămase și am constatat că nimic nu aparținuse soacrei decedate de curând ci toate erau ale Milicăi, acea fată necunoscută, moartă imediat după război, cred, dacă mă pot baza pe amintirile mamei mele, chiar înainte de abdicarea regelui, cel puțin așa îmi povestise ea.

Ba chiar am văzut o foaie de hârtie pe care cineva scrisese „Mili, frumoasa noastră soră, mult iubită!“ Nu știu cine scrisese, fuseseră cinci surori și trei frați, bunica mea fusese cea mai mare.. Într-un plic mai voluminos am descoperit și un inel de logodnă și o foaie cu câteva versuri în franceză.

„Je me souviens
Des jours anciens
Et je pleure.
Et je m en vais
Au vent mauvais.....“

Sigur! Era Paul Verlaine, celebrul „Chanson d automne“ atât de cunoscut în minunata perioadă interbelică!

Nici o semnătură. Am pus-o deoparte. Hm, sigur un suflet îndrăgostit și trist!

Am strâns fotografiile Milicăi, destul de multe, toate alb negru cum era normal, le-am pus în cutia lor, sub ele scrisorile și micile bijuterii.

Am pus totul în bibliotecă de data asta într-un sertar împreună cu teancul de scrisori și fotografiile pe care mi le dăduse mama și am ieșit în stradă. Simțeam nevoia să respir aer curat. M-am oprit într-un mic parculeț aproape de blocul meu, cu doar câteva bănci și o frumoasă fântână la mijloc care, așa cum se obișnuia la noi, mai mult nu avea apă, lăsând să se vadă câteva țevi ruginite pe fundul bazinului. Aici

se strângeau porumbei și lumea obișnuia sa-i hrănească, atrasă de mulțimea înaripatelor, deloc sperioase. Printre ei apărea și câte o cioară, obraznică. Cineva aruncase și o bucată de covrig mai mare și imediat ce a văzut-o, cioara s-a repezit, a prins-o în cioc și s-a îndreptat spre cele trei sticle mari de plastic tăiate pe jumătate și umplute cu apă ca să poată să bea porumbeii. A lăsat bucata de covrig în apă păzind-o cu strășnicie până când s-a înmuiat bine, pe urmă a prins-o în cioc și a zburat cu ea s-o mănânce în liniște.

Am rămas uluit, bieții porumbei se chinuiau să desprindă bucățele din covrig dar nu le trecea prin cap să le înmoaie. Atâta inteligență m-a surprins. Îmi venea să râd și ceilalți oameni ce ocupau băncile din jurul bazinului zâmbeau și comentau, încântați că fuseseră martori. După un timp cioara s-a întors cu un covrigel mic de tot și a repetat procedeul urmărită de data aceasta de un pescăruș apărut cine știe de unde, sperând să prindă un moment favorabil și să plece el cu acel covrigel gata înmuiat. Cred că noi, oamenii, știm mult prea puțin despre inteligența animalelor. Ne-am obișnuit să le considerăm incapabile de judecată, zi de zi însă descoperim că nu este chiar așa.

M-am ridicat și m-am întors acasă cu zâmbetul pe buze. Sunt atâtea locuri romantice în acest oraș, un pom înflorit, un zid acoperit de iederă, o casă din secolele trecute, în fine poți găsi un loc în care să te refugiezi și să ascuți măcar ciripitul păsărilor pentru a-ți încălca sufletul cu un strop de fericire.

Câteva zile am avut senzația că sunt bântuit, mereu îmi apărea în minte cutia cu scrisori, o poza mai mare cu Mili zâmbind, frumoasă și vioaie, vedeam scrisul acela hotărât, apăsător, așa că m-am hotărât să nu mai amân ci să văd ce conținea acea cutie poză cu poză, pagină cu pagină. Adevărul este că niciodată nu mă împăcasem cu gândul că frumoasa fată se sinucisese. Sigur, fotografiile au fost primele pe care le-am luat să le analizez, așa că le-am sortat după vârstă: Mili elevă, cu uniformă, bluză albă, sarafan negru, guler alb și papion negru, pe cap o bască închisă la culoare cu inițialele unui liceu L.A.M.

Nu știu ce școală avusese aceste inițiale. Nu cred că Mili împlinise mai mult de 16 ani. Ochii ei te impresionau: mari, inteligenți, privire directă, nasul era ușor cârn, iar gura frumoasa avea buzele fin conturate. Chiar din această poză se vedea clar că avea să devină o adolescentă frumoasă. Părul era lung până la umeri, ondulat cred că natural, o figură pe care nu o puteai uita ușor.

Fotografia ei m-a tulburat profund. Am încercat încet să pun oarecum în ordine cronologică restul fotografiilor: liceu, bacalaureat, deci 16-18 ani, și facultate, Mili în oraș, la munte și la mare, ultima fiind cea din sicriu.

M-am așezat comod în fotoliul meu, am aranjat cu grijă fotografiile pe mășuță și am luat următoarea poză, tot din liceu dar cu vreo doi ani mai târziu, Mili în picioare, alături de o colegă, cu basca ei neagră

pe cap, poate că nu basca era frumoasă ci felul în care Mili o pusese, ușor înclinată pe o parte lăsând să se vadă părul strâns la spate doar cu o șuviță scăpată din bască pe frunte.

Zâmbea privind țintă spre aparat, un surâs șăgalnic. Era slabă și cordonul uniformei strâns lăsa să se vadă un trup armonios cu sâni micuți și talie subțire. Colega ei, o fată mai înaltă, arata cam la fel în uniforma de călugărită parcă, doar gulerele mari, albe, le făceau figurile să strălucească. Cred că la vârstă lor nimic nu le-ar fi putut urâți. Iat-o pe Mili studentă, tot cu o prietenă și alături de ele un ofițer în uniforma regală cunoscută. Mili purta o rochie albă cu mâneci scurte, deci era, cred eu, început de vara, mai sau iunie.

Un guler subțire lăsa să se vadă gâtul lung, pe cap avea o pălărioara micuță pusă cochec pe o parte, o poșetă închisă la culoare completa ținuta fetei și Mili își lăsase mâna cu degete lungi pe brațul acelei fete.

Fotografia fusese făcută pe stradă dar abia acum îți dădeai seama cât de frumoasă era. Apoi o altă fotografie, cu aceeași prietenă la cules de struguri, amândouă purtau pantaloni lungi, albi, ușor răsuciți spre genunchi ca să nu se murdărească, Mili avea o bluză colorată, poate bleu, poate altă culoare, ce puteai să spui dacă poza era alb negru? În spatele lor același ofițer tânăr. Altă poză în care cei trei alergau prin iarba înaltă ținându-se de mână. Cred că erau undeva la munte. Parcă așa vedeam, într-o parte se profila o pădure.

O altă poză la fotograf pe un fundal cu zăpadă, brazi și fulgi mari, fetele erau așezate pe o sanie. Purtau paltoane și căciuli și erau fotografiate mai mult din profil ca să se vadă decorul. Mai era o poză, de data asta pe o stradă, numai ofițerul îmbrăcat în uniformă apărea în ea, nu știu cine era. Nu părea foarte înalt dar era subțirel și bine făcut. Cred că avea vreo 25, 26 de ani, era brunet, un bărbat frumos. Am remarcat imediat ochii, cred că erau întunecați la culoare, privire intensă, pătimașă, accentuată de surâsul fermecător, nasul drept cu nări fine, bărbie proeminentă care indica ambiție și hotărâre iar zâmbetul era deosebit de senzual.

Da, am înțeles repede de ce era îndrăgostită de el Mili!

Părea un actor de cinema! Altă poză o surprindea pe Mili în costum național, de fapt vedeam numai frumoasa ie, mai deosebită însă mi se părea o fotografie făcută la același studio Barta, calitatea hârtiei era extraordinară, trebuie să recunosc! Mili purta un pulover dintr-o lână pufoasă, poate angora, cu mâneci lungi, de fapt fotografia era un bust. Își ținea capul sprijinit de mână.

Se vedea clar o brățară foarte frumoasă.

Remarcai sprâncenele lungi îndreptate spre pomeții de italiancă, ochii, datorită privirii, de neuitat! Am pus pentru o clipă celelalte fotografii deoparte. Voiam să mi-o imaginez vie, trăind și bucurându-se de tinerețea, talentul și reușita ei la facultatea de pictură din capitală. Era suficient să închid ochii și Mili părea să prindă viață.

Nu puteam să cred că o asemenea fată chiar dacă nu era bogată ar fi putut avea vreun motiv serios să-și ia viața. M-am ridicat și după ce am pus pachetul cu fotografiile Milicăi deoparte am ieșit să-l caut pe vărul meu, Puiu, de la care speram să strâng câteva informații. Nu era numai vărul meu ci și prietenul meu și fost coleg de bancă în liceu, el era fiul unui frate de-al mamei mele. Nu se putea să nu știe ceva, el, care era mereu la curent cu orice zvon, cu orice intrigă sau bârfă din familia noastră. Mare lucru totuși nu aflasem, tăcerea familiei, mie mi se părea suspectă. Păstrau pozele Milicăi, amintirile legate de această soră sau mătușă dar nu voiau să vorbească despre ea. Fusesse omorâtă de cineva? Făcuseră surorile ei ceva ce o determinase să se sinucidă? Astăzi nu mai trăia niciuna dintre surorile ei iar mătușile mele erau fie prea bătrâne, fie mulți dintre urmașii familiei muriseră deja. Știam doar de la Puiu că fusesse o mare iubire dar tinerii se despărțiseră pentru că Mili era o fată săracă fără zestre. Da, poate că nu avea zestre dar era studentă, talentată și frumoasă ar fi putut găsi pe altcineva. Mă întristasem așa că am reluat căutatul privind fotografii și citind scrisori. Iată alte poze cu Mili – într-o gară, lângă un coș de nuiiele plin de haine, Mili într-un grup de tineri, fete și băieți.

Alte trei poze erau pe malul mării, poate același grup, în costume de baie.

Parcă l-am recunoscut și pe ofițerul din celelalte fotografii, ba chiar și prietena blondă nelipsită din pozele în care apărea Mili cu cineva, prietena asta era lângă ea, acolo.

O, ia te uită! Mili, într-un leagăn, îmbrăcată în alb cu aceeași prietenă, ba chiar am găsit o poză în care, ofițerul era fără uniformă, lângă cele două fete. l-am remarcat zâmbetul cuceritor, fruntea înaltă, fața prelungă și ochii ușor migdalați.

Parcusesem în mai puțin de o oră aproape toată viața acestei fete. Albumul mamei mele și cutia adusă de Adina reușiseră să dezlănțuie în sufletul meu sentimente puternice. Eram așa de impresionat, totul îmi era necunoscut, nu mă așteptasem să descopăr atâta viață, atâtea gesturi firești în câteva bucățele de hârtie, încât am simțit nevoia să las totul așa cum era sperând să mă liniștesc repede și să reiau studiul ultimelor fotografiilor înainte de a trece la scrisori dar am fost prins de alte lucruri urgente, rămăsesem peste program la facultate, și astfel câteva zile au trecut fără să mă fi putut apropia de fotografii. Aveam destule alte treburi pe care trebuia să le rezolv de urgență.

TUDOR CICU

Talismanul lui Kiçhoge¹

Când m-am întors după treizeci de ani în satul natal, încă mai visam că acolo, în căsuța unde m-am născut, au mai rămas câteva din acele făgăduințe din copilărie, pe care nu le luasem cu mine atunci când plecasem să mă pierd în lumea largă. Îi spuneam fiului meu, care era la volanul mașinii, soția ocupând locul din dreapta șoferului, că țineam neapărat să mai văd o dată ulița și casa copilăriei, să mă simt furat de nostalgia unui trecut în care aș vrea să mă întorc. Măcar atât! Și mă gândeam la fiul de împărat, rătăcit, alergând după un iepure șchiop pe acel tărâm al tinereții și al vieții fără de moarte. Acum, când scriu toate acestea, închid ochii în încercarea de a-mi reaminti acele timpuri. Mâna care scrie rămâne, o vreme, suspendată în aer. Intrăm pe șoseaua plină de gropi, ce duce către sat. Fiul meu conduce atent, să nu nimerească vreuna. Satul încă nu se zărește, doar câmpia Dobrogei se află în bătaia vântului.

– Iarna prin părțile astea, când bate crivățul, cred că te ia cu casă cu tot, îl aud pe fiul meu că rupe tăcerea.

Într-adevăr, cât îți arunci ochii, niciun copac, nici măcar un dâmb de pământ care să se ia în piept cu vânturile pe-aici. Dacă n-am fi zărit un cioban cu oile, undeva în dreapta noastră, ai crede că am nimerit în pustiu. Cât am copilărit prin locurile astea, foarte rar am văzut să vină cineva străin în sat. Cam același lucru îmi spusese și mama, cândva, că în iarna dinainte de a mă fi născut, adică aproape de 31 decembrie 1951, trei călăreți s-ar fi zărit înaintând la pas prin zăpada care scârțâia sub copitele cailor. Veneau dinspre Cotu-Văii, pe drumul Mangaliei înspre sat. În acel an, luna sfântă a Ramadanului a fost în ianuarie². Pentru că slujba de „mukabele“ (slujba de rugăciune și citire a Coranului) încă se ținea în condiții optime în geamiile din Keragi, Deluruj sau Azaplar, imamul, împreună cu cei doi oaspeți ai săi, a plecat în toiu iernii să viziteze totodată și casa boierului Munegip

¹ Kiçhoge: (Chicihogea, în transcriere fonetică)

² Calendarul religios musulman este calculat după fazele Lunii, încât luna Ramadan se plimbă prin calendar, recesiv, de la un an la altul.

din Azaplar. Auzise de pregătirile care se făceau pentru logodna fiicei acestuia și profitase de sosirea nepotului lui Raymhogea, de la studii din Istanbul, pentru a vedea cu ochii lui cum stăteau lucrurile la casa lui Munegip. În familia acestuia, în afară de el, care plecase la geamie la strigarea muezinului, toți ceilalți rămăseseră acasă, așteptând să audă ultima cântare în turnul geamiei: „Allahuekber... Allahuekber! Eşheduen la illaheillah... Eşheduen la ilaheillah! Muhameden resulallah, illeee“ (Dumnezeu e mare. Și Mahomed e profetul lui). Și cum auzeau chemarea muezinului, toți își așezau jos covorașele și, în genunchi, cu fața către Meka, urmau să-și spună rugăciunile din Coran odată cu Kiçhoge, hogea al lor, aflat împreună cu bărbății la geamie. Dar lumea răspândise zvonul că hogea e acasă pe patul de moarte. Zvonuri, că, de, zvonuri destule, adevăr ioc! Abia de apusese soarele, când cei trei călăreți au oprit la poarta noastră și i-au spus tatei că unuia dintre cailor cu care plecaseră la drum i s-au desprins potcoavele; auziseră ei de moșu' Stan, fierarul satului, și îi cereau tatei să-i ducă la el. Tata a zis că îi duce, numai să pună o haină pe el. Imamul l-a urmat în casă pentru a primi și el o cană cu apă. Înăuntru a dat cu ochii de mama, însărcinată în luna a șasea, un pic tristă și îngândurată. Primii ei copii decedaseră, unul la naștere și celălalt când împlinise doi anișori. Avea de ce să fie îngrijorată mama, dar imamul i-a spus că are să fie bine și va naște un băiat cu faimă mare: „Ai să vezi! Se va naște cu semn în frunte, dar tu să te duci la hogea și să-i descânti, ca semnul acela să dispară.“ N-a prea înțeles mama cam ce a vrut să zică imamul, dar vecina noastră, găgăuța Maria, i-a spus că imamul se referea la o cumpănă în viața celui care se va naște și doar așa mama s-a putut bucura de vorbele acelea și după plecarea străinului s-a rugat ore în șir Domnului, la icoană. Tata i-a condus la fierar, apoi i-a urmărit îndepărtându-se pe uliță, în sus, până intrară în mahalaua turcească pe la Sărt Malle, adică mahalaua de nord, unde locuiau cei mai înstăriți oameni ai satului, cei care dețineau o gospodărie mai temeinică, cu acareturi, staule și grajduri mari, aproape cât casele de înalte, cum se cădea să fie într-o curte de turc ori tătar fruntaş.

Zăresc prin geamul de la mașină primele case și nu peste mult timp avem să intrăm în sat. Simt nevoia să le povestesc alor mei câte ceva despre satul natal.

– Ce se vede în față este mahalaua oltenilor care au venit ultimii în sat. În stânga acestei mahalale se lasă pitulate, în nemărginirea stepei fără sfârșit, șirul de case scunde ale primelor așezăminte în Azaplar, „Șalaș Mallesă“ sau Mahalaua Colibelor, aparținând celor mai vechi locuitori ai satului. Mama știa de la bătrânii satului că primii au descins aici câțiva din soldații trupelor „azape“, apoi au venit câțiva refugiați din Crimeea, de au întemeiat aici, între cei veniți de la Dunăre și cei din Oltenia, vatra satului. Primii care s-au aciuat pe aici erau cam de prin 1500 și ceva. Val după val au venit de la Krâm și au primit aici „pământ și apă“ de la Pașa, omul Sultanului, salvatorul

turcimii și al tătărimii de spaima de la nord, rușii. Ca o sfidare a celor din mahalaua colibelor se înălța, pe vremea când au sosit și bunicii mei, spre partea vestică a satului, renumita „Bolat Mallesă“, Mahalaua Bolașilor. Era cartierul celor care dețineau aurul cu sacii, ca pradă a pustiirii otomane, așa auzisem de la bătrânii satului care mai erau în viață și nu se odihneau în nerânduiala mormintelor din cimitir. Iar spre miazăzi se află „Qăbla Malle“, Mahalaua de la miazăzi, sau cea direcționată spre Mekka, tot cu case arătoase. Nu în cele din urmă, „Sărt Malle“, mahalaua de la „kun batar“, pe latura nordică a satului, fusese ridicată tot din timpuri mai vechi, dar la mare cinste. Pe latura sud-vestică a satului se stabiliseră și o parte din românii de la Dunare și câțiva olteni scăpătați, fugiți din calea secetei ce pustiise Bărăganul pe la 1947. Odată cu venirea românilor aici, satul nu mai era o simplă așezare, ci îți cam trebuia un cal bun pentru a colinda toată așezarea și chema la nuntă pe toți locuitorii.

Presimt că fiul meu vrea să o ia înainte, de-a dreptul prin sat și îi fac semn să o cotească pe drumul de țară, la dreapta, spre câmpie. Pe acolo știam că se ajungea mai repede în zona casei noastre, aflate la o margine de sat.

– Casa noastră era ultima de pe uliță. După noi urma câmpia Dobrogei, până la Pecineaga și Mangalia. Ține drumul ăsta de țară și după ce dăm de un transformator, facem stânga, acolo e ulița unde am locuit cu ai mei.

Cum mai este până acolo și drumul e numai praf, mergem ceva mai încet, ca să nu ridicăm pustia în urma noastră. Câmpia română în amurgul toamnei e plină de poezie. Lanurile cu porumbul încă necules, perdelele înalte de mătură, cu fructele arâmii aplecate spre pământ ca o ploaie de artificii, ascunzând privirii lacome tarlăua cu dovlecii mari și albicioși, cu soarele ridicat solitar deasupra, toate astea dau încredere omului de la câmpie că iarna năpraznică va fi și ea trecută cu mai puține griji și fac să i se strecoare în suflet nădejdea primăverii care o să vină. Într-o astfel de toamnă m-am aflat odată cu tata pe câmpie, la mare depărtare de sat. Eram un copil șters și plâpând și, ca să-mi zbicească vântul câmpiei gălbejeala din obraji, tata mă lua cu el să păzim oile pe miriște. Eu trebuia să alerg, atunci când scăpau spre lanurile cu porumb, să le alung cu bățul înapoi, pe miriște. S-a întâmplat într-o bună zi că măgăreața noastră, ce însoțea turma de oi, a adus pe lume un mânz de toată frumusețea acolo, pe miriște. Tata își pusese mâinile în cap, pentru că mânzul care nu se putea ridica pe picioare nu avea putere nicidecum să însoțească turma. Să-l lase în câmp nu era chip, fiindcă nu s-ar fi mișcat măgăreața din acel loc. Or, turma învățată să meargă în urma măgarului nu s-ar fi deplasat din acel loc nici urnită cu boii. Dacă nici așa nu s-ar fi clintit din câmp oile noastre, atunci ce minuni ar fi putut face niște biete bâte la o turmă așa de proastă? Umbra tatei îi dădea târcoale mânzului prăbușit pe miriște, iar ochii lui scăpărau de ciudă. „Cine știe ce se petrece acum

În inima lui?“ Îmi ziceam eu, agitându-mă fără folos prin preajmă. Măgăreața bătrână avea ochii apoși, parcă de lacrimi de bucurie, și nu prididea să-și spele cu limba mânzul firav și să-l împingă cu botul, îndemnându-l să se ridice în picioare. Tata își aprinsese o țigare și arunca fumul cu obidă înspre pământ. Îl auzeam: „Greu taică, tare greu!“... Înțelegeam și eu că era grea situația pentru tata, că trebuia să mâne turma mereu înspre vale, spre stână, nu înspre sat. „Măi, să fie!“, l-am auzit după ce-și strivi mucul de țigară sub talpa opincii. Își scosese și pălăria și-și făcea acum vânt cu ea, asemeni mucaliturii care deschide doar gura, după ce a înglodat trăsura în mijlocul noroiului de pe drum. În plin câmp nu se putea rămâne fără apă, fără stână și strunga unde trebuiau mulse oile. Și atunci tata a spus ceva, ce-mi păru a nu fi auzit bine, dar care mă sperie de-a binelea. Luase hotărârea să taie mânzul și să-l îngroape acolo în câmp, că zicea el, rămasă fără puiul ei, măgăreața trebuia să se urnească din acel loc și să tragă astfel turma după ea. Am început să plâng pe lângă tata. Cum să taie mânzul? Domnul căruia i se închina, seară de seară, putea privi de-acolo, din ceruri, cu ochi atât de reci la ceea ce își pusese el de gând să facă? Pesemne că văzuse multe pe lumea asta, dar cum putea privi atât de nepăsător în ochii umezi și calzi ai mânzului abia venit pe lume? „Nu, tată, am țipat, să nu faci asta!“...

– Nu se poate! mi-a scăpat un geamăt.

– Ce s-a întâmplat? aud glasul soției. Se întoarce spre mine, privindu-mă insistent.

–Nu-i nimic, o liniștesc. Pesemne că am ațipit un pic și am visat ceva urât. Am văzut transformatorul și i-am spus fiului meu să conducă mașina ceva mai înainte, apoi să facă imediat stânga. Cum am ajuns în dreptul porților casei și am coborât din mașină, mi-am și aruncat privirea de-a lungul uliței pe unde am copilărit. A fost de-ajuns o clipă să cred că am greșit locul, dar, când am privit spre capătul uliței, acolo unde știam că se afla transformatorul ce alimenta partea noastră de sat, și l-am zărit tot acolo, în zona în care stătea bunicul, am răsuflat ușurat. Deci, nu mă rătăcisem. Dar unde erau salcâmi și corcodușii de la poartă? Unde era cuptorul din chirpici, plita pe care mama fierbea mâncarea, unde erau duzii? Dar nucul ce trona falnic, tânăr, viguros, în mijlocul viei? La umbra lui plănuiam povești ce aveau să-mi aducă gloria cândva și, tot acolo, plesneau visele peste noapte, că eu nu aveam decât să dau fuga, odată cu zorii, să scutur pomul și să mă acopăr de faimă. Oare de ce mi se arăta el în vise, făcându-mi semn cu crengile, de parcă ar fi spus: „Lasă, nu fi trist, ne mai întâlnim noi!“ Și acum unde pleaseră cu toții: corcodușii, salcâmi, zarzării, nucii, duzii?... Am intrat în curte și m-am învățit, fără să înțeleg de ce, prin fața casei. Nu pricepeam, pesemne, ce era cu pustiul din curtea noastră și din împrejurimile de aici? „Nu sunt la casa copilăriei? Ba, sunt“. Privesc spre casă, acolo unde parcă m-aș fi așteptat ca mama, așa cum era nevăzătoare, să mă întâmpine, în liniște, așezată pe

pragul de la balconul din față, cu urechile încordate spre zgomotul străzii, cam de pe unde ar fi trebuit să apar odată și odată din sat. Dar dispăruse balconul, cu cele două coloane văruițe în alb, dispăruse grădinița cu flori din fața casei... Am privit în stânga mea și n-am mai recunoscut fereastra prin care m-aș fi așteptat să-l aud pe tata ducând cavatul la gură, de se porneau cântecele singure. Că până și câinele, care se strecura tiptil în tindă, bătea darabana cu coada pe podea, în ritmul doinit al fluierului. Amintirile îmi fug iar la anii aceia când bubuia pământul sub tălpile lui neica Zaharia în torsul fluierului și cavatului la care cânta tata: „Tii, măi fecior! Tii, măi băiete! Așa, zi-i măi fecior, para mamei ei de viață!“ Juca și striga neica Zaharia după fluierul tatei din ce în ce mai îndârjit, parcă în necazul vieții care nu-i arătase nicio bucurie. Și iată-mă singur-singurel cu aceste „nimicuri fermecate“ în amintiri. Singur, doar eu, cu gândurile mele, dinaintea unei căsuțe ceva mai scunde decât o știam. Aveam să aflu de la sora mea, Nita, că noii proprietari o refăcuseră de la streășină în sus, dar mult mai joasă decât fusese. Eram singur dinaintea unei uși, care dacă s-ar fi deschis, în clipa aceea, sigur m-ar fi aruncat într-o altă dimensiune, poate una a mea, de odinioară, fiindcă acolo, în ograda în care mă aflam, nimic nu întrezărea vreun semn cât de mic, că, pe lumea asta, locul unde mă aflam acum ar fi făcut parte din ființa mea. Ba dimpotrivă, nu era al veacului meu! Din drum soția începuse să-mi facă semne cu mâna:

– Hai, domnule, odată, nu vezi că nu-i nimeni? Te mai vede cineva și o să între la bănuiele!

Am mai aruncat o privire împrejurul meu, înaintând câțiva pași prin curtea aceea care, acum, îmi era... vai, atât de străină și îndepărtată în amintiri! M-am îndreptat spre partea unde era odinioară casa găgăuților, a lui țața Maria (maica, cum îi ziceam noi), și unde mă aflam uneori la joacă împreună cu colegul de clasă și prietenul meu, Colev Mihai – asta înainte de a se spânzura tatăl lui de grinda casei, fiindcă, după acea întâmplare, a plecat din sat împreună cu maica. Nici în spatele casei noastre (acum îmi era limpede că eram la casa copilăriei: recunoscusem groapa din fundul grădinii spre care îmi aruncasem o privire fugară) n-am mai zărit casa cu frontoane de ciment a lui nea Ilie Ivanciu și tanti Rica. Nici părul bătrân și nici cireșii impunători din ograda lor. Doar niște ziduri roase de ploii și zbicite de vânturi, care n-aveau nimic din măreția de altădată. Dar salcâmi falnici, unsprezece la număr, că-i știam pe de rost, din spatele casei noastre, cei pe care tata îi ținea drept bulamaci pentru gardul dintre noi și Ilie Ivanciu? Nu! Ceva nu era în regulă. Aș fi zis că nimerisem greșit, pe o altă uliță, dacă nu mi-ar fi atras atenția, pentru a doua oară, groapa lăsată, ca o râpă, din colțul din stânga al grădinii noastre. Acolo nu prea ne încumetam când eram micuți. Mama spunea că în acel loc fusese săpată o fântână de niște deținuți chinuți de oastea zeloasă a regimului instaurat după '47. De aceea îi și spune satului,

„satul chinuților“. Și, fiindcă nu dăduseră de apă, o astupaseră și se mutaseră în altă zonă. Noi, copiii, nu intram în acea groapă, ca nu cumva să se surpe pământul sub noi și să ne trezim în adâncuri. Da, era casa mea și locul copilăriei mele, nu mai aveam dubii. M-am apropiat de fereastra camerei unde dormeam pe vremuri cu frații mei și am încercat să privesc înăuntru. Mă visam uitându-mă din interiorul camerei, prin geamul ferestrei, către marginea satului ce se termina cu cimitirul și dincolo de care începea, nesfârșită, stepa dobrogeană, acolo unde avusese loc peripeția cu măgăreața noastră. Nu mi-aș fi adus aminte de cele întâmplate pe miriște, dacă, pe vremea când zăceam bolnav, copil la vreo nouă-zece ani, imediat după acea pățanie, memoria n-ar fi reținut că mă trezeam uneori din halucinațiile ce le aveam și, văzând că lângă mine nu se află mânzul micuț și roșcat cu care pesemne mă jucasem puțin mai înainte, aveam să mă plâng mamei:

– Vreau mânzul meu micuț, să mi se dea mânzul roșcat cu care m-am jucat până acum...

Mă zbăteam în așternut, dar nici rugămințile mamei, nici brațele ei care mă țineau la piept, nici mâna cu care mă mângâia pe creștet, nu reușeau să mă liniștească.

– Poate că nu există mânzul ăsta, dragă copile – căuta să mă liniștească mama – poate că nici n-a existat vreodată... hai, liniștește-te acuma, n-o supăra pe mama.

– Cum să nu existe? Întrebam. Dar dacă cineva l-a ascuns, dacă a vrut careva să mi-l fure?

Nu și nu! O țineam întruna pe a mea. Mânzul meu exista. Eram sigur, așa cum și oile tatei fuseseră acolo când venise pe lume mânzul meu. Poate că-l avea cineva și pe el în grijă pe undeva. Dar unde? Unde? Băteam din picioare și ceream printre lacrimi să mi se spună și să mi se dea animăluțul înapoi. Sărmana mea mamă, cât a putut să îndure din pricina aceluși mânz! Există oare pe lumea asta durere mai mare și povară mai grea pentru o mamă, decât să nu-i poată aduce de nicăieri copilului jucăria mult visată? Cine n-a avut o astfel de mamă, nici nu bănuiește cât este de minunată și câte mări și câte țări nu îi cunosc pașii, pârjolind totul pentru împlinirea unei dorințe de copil! Și când spun asta mă gândesc că pe vremea aceea, de sub broboada întunecată, aruncată în grabă peste cap - zbciumul copilului nu-i dădea timp de prea multă dichiseală în fața oglinzii -, îi ieșeau smocuri de păr negru ca tăciunele, amestecat cu cel alb, încărunțit de grijile casei și nevoile zilei. Chipul ei supt de boală ascundea doi ochi înguști, din care lumina începuse deja, de pe atunci, să se stingă, treptat-treptat, ca o lumânare la care a ars tot fitilul și acum doar caută să se întrețină și să nu se stingă dintr-odată. Biata mamă alergase peste tot, într-un suflet, să se roage și să ceară ajutorul pentru odorul ei. Maica Maria, vecina noastră găgăuță, a venit și ea să-mi descânte, cum o mai văzuse mama că făcea și la alți copii: cu

paharul de apă în care stingea bețe de chibrit, ori să-mi treacă pe la nas fumul de la niște smocuri din păr de câine, pe care le aprindea cu chibritul, și altele. Și fiindcă tot nu-mi reveneam, maica i-a spus într-o seară mamei că trebuie să mă ducă la Hoge din sat, să-mi citească din Coran, dar că trebuia să aștepte până într-o seară cu lună plină, că, zicea găgăuța, atunci când luna nu se vede cu ochiul, e noaptea îndoiiții și nu lucrează farmecul.

– Fugi d- aici! s-a răstit tata, atunci când a auzit una ca asta. Ce, crezi că Hoge îl va face bine? Nu-mi dau copilul pe mâna unui păgân! Mai bine îl ducem la popa din Viișoara, am auzit că ăla face adevărate minuni.

– Cine să meargă cu el acolo? s-a mirat mama. Păi, îți trebuie căruță și cai și până acolo e mult de mers. Am auzit că se stă și cu săptămânile la poarta lui. Nu mai e timp.

– Vrei să mergi cu el la Hoge?

– Da!

– Să nu uiți că am mai avut doi copii! Of, Doamne, dacă îți neapărat, ia-mi și viața!

Pe acestea le auzise copilul de la bunica, că femeia pusese deja piciorul în prag. Și cum a fost luna plină, într-o seară, maică-sa l-a luat de mână și l-a dus la casa lui Kiçhogé. Veniseră de acolo cu un muskal (așa li se spusese) pus la gâtul copilului. Îl legase hoge în așa fel încât nu mai putea fi dat jos, decât dacă era tăiat cu foarfeca. A purtat timp de o lună acel talisman, un romb cusut într-o pânză colorată, legat cu un șnur de fire împletite, care trebuia să îl ferească de năprasnica boală a nălucirilor și spaimelor de tot felul, o boală ciudată pe care o dobândise după întâmplarea cu mânzul. Îi fusese pus în jurul gâtului de către Kiçhogé, după ce bătrânul slujitor al profetului îl citise deasupra Coranului. Parcă-l și vedea! Purta acel Kiçhogé un turban albastru și șalvari gri-albăstrii. Stătea turcește, cu picioarele aduse sub el, pe un covoraș; mai întâi se spăla pe mâini în lighenușul de aramă, apoi făcea câteva mătănii, cu mâinile împreunate în dreptul frunții, de se înclina până la podea. Își făcea rugăciunea către Allah, bătea mătănii la pământ și spunea: „Fie numele lui în veci lăudat!“. După care îi lua mâna într-a sa și i-o trecea de la dreapta la stânga peste scrierea aceea, ciudată, întrucât nu mai văzuse vreodată într-o carte atâtea cârlige și bețișoare curbate. Se ruga hoge pentru el. I se spusese maică-sii că, de-acum, cu talismanul acela la gât, nu mai avea voie să facă baie decât de la brâu în jos și musai cu cămășuța pe corp. Putea să se spele doar pe față cu apa luată în căușul palmelor și asta timp de o lună de zile. Nici el, nici maică-sa, n-au înțeles de ce. Acasă, își amintea el, erau respectate cu strictete și supușenie sfaturile bătrânului hoge. Ai lui îi pipăiau în fiecare seară, înainte de culcare, prin cămășuță, rombul legat la gât și îl puneau să spună rugăciunea. Fiindcă le era teamă ca nu cumva să fugă din casă și să se ia după alți copii, să meargă la scăldat în ghiolul lui Arif, bunica

dinspre tată era cea care avea grijă de el. Stătea cu el în casă și îi spunea tot felul de povești, în timp ce ea trăgea lâna de pe fus și o făcea fir de împletit: ba că un om din sat, venind de la cârciumă pe lângă ghiolul lui Arif, a văzut luna oglindindu-se în lac și, fermecat de frumusețea ei, s-a aplecat deasupra apei s-o apuce, dar și-a pierdut echilibrul, a căzut în apă și s-a înecat. Îi băga în cap fel și fel de povești de speriat copiii. Bunica lui chiar credea că, acolo, la ghiolul lui Arif, ieșeau noaptea ielele în chip de fecioare despletite, cu sânii și roind de apă și dănțuiau roată, ținându-se de mână, pe insula din mijlocul ghiolului. „Să nu cumva să te îndemni cu împielițații ăia (se referea la copiii de-o seamă) și să te duci acolo, că te spurcă ielele de nu mai ai vise și nici liniște în somn! Pe unii îi atrag în hora lor, iar cine le dă mâna, rămâne și cu gura strâmbă!“ îi spunea bunica și el o credea. După o vreme, însă, tot a reușit s-o păcălească. Împreună cu cei de-o seamă se ducea ziua la scaldă, uneori și pe înserat, să vadă cu ochii lui dacă era adevărat din câte povestea bunica. În mijlocul ghiolului, pe o insuliță, se ridica o oază de verdeață formată din arbuști, trestii și alte plante. Acolo își duceau hainele să nu cumva să le fure cineva, cât timp se hârjoneau cu toții în apă. O vreme chiar a crezut că lacul lui Arif, cu grotlele vărării prăbușite peste malurile mâncate de ape, era unul dintre lacurile care puteau ascunde uneori și balauri.

În timp ce eu eram cufundat în amintiri, soția mea începuse să se agite și să-mi facă semne cu mâna:

– Hai, domnule, odată, nu vezi că nu-i nimeni? Uite, vine o femeie, vino și stai de vorbă cu ea!

Am mai aruncat o privire împrejurul meu și am părăsit curtea casei. În drum, soția se dăduse la vorbă cu femeia din sat. De la ea am aflat că Dumitrana, stăpâna casei, era plecată încă din zori la oraș, la un control medical, că avea trei copii mari, plecați, însă, la muncă în străinătate și că soțul ei, domnul Tamaș, decedase în urmă cu doi, trei ani. Iar noi, ne chestionase femeia, ce anume căutam aici în sat? Văzuse numărul străin la mașină și de aceea întrebase. După ce s-a lămurit ea ce și cum, mi-a răspuns apoi la toate nedumeririle mele. Că omul Dumitranei tăiasse toți pomii pentru a avea lemne de iarnă („știți doar ce geroase sunt iernile pe la noi!“ mi-a zis), că stricase polatra din spatele casei și ridicase pe locul unde fusese cuptorul de pâine o aripă nouă pentru magazii. De aceea nu mai recunoscusem eu casa veche, curtea, grădina... Ne-am luat la revedere de la femeia care ne lămurise cât de cât și i-am spus fiului pe unde s-o ia ca să ajungem la ghiolul lui Arif.

– Or ai de gând să faci o baie? s-a mirat soția.

– O să vă povestesc pe drum, le-am spus. Să mai văd încă o dată locul unde mi-am pierdut în copilărie muskalul de la gât.

– Muskal?!... Ce mai e și asta? s-a mirat soția.

– O amuletă pe care am purtat-o timp de o lună la gât, un talisman...

Știam chiar cu certitudine că din cauza pierderii aceluși muskal se iscaseră unele certuri în casă, dar nici azi nu știu cum m-au „vrăjit” într-o bună zi copiii de pe uliță să merg cu ei, la scaldă, la ghiolul lui Arif, că am uitat și de talisman și de porunca mamei, de sperieturile bunicii și m-am dus cu ei. Grijuliu, amintindu-mi de sfaturile mamei, la început n-am intrat în apă, dar poți rezista ispitelor? Nouă, celor mici, ne era în credință să respectăm întru totul sfaturile părinților, fără crâcneli și fără opriri. O făceam, însă, cam până pe la jumătatea drumului, mai apoi ne păcăleam pe noi înșine cu tot felul de concesii și de aceea nu distingeam ce ni se poate întâmpla în realitate. La început n-am dat glas îndemnurilor de a mă băga și eu în apă. Era suficient că mă aflam acolo, cu ei. Însă ce le poate rezista ochilor sinceri și puri ai unui copil încrezător în toate? Furat de larma și veselia ce-o făceau cei din apă și ademenit de hârjonelile lor, mi-am dat pantalonașii jos la un moment dat și am intrat în ghiol numai în cămășuță, cu gândul ca nu cumva să-mi ud talismanul de la gât. Abia seara, târziu, acasă, în pat, am descoperit, speriat de-a binelea, că îmi lipsea obiectul de la gât. O veche zicală spune să te dai la fund în lac, să iei o trestie în gură și să respiri, până trece vijelia. Așa am făcut. Am tăcu mâlc, deși devenise obișnuință ca în fiecare seară să trag muskalul de sub cămășuță și să-l arăt mamei, ca semn că el se afla la locul lui și nu trebuia să mă mai controleze. Abia am așteptat să se crape de ziuă în noaptea aia! M-am rugat să vină mai repede acei zori, iar zorii cred că m-au prins la ghiolul lui Arif, bâjbâind prin iarbă, cu mâinile amândouă în căutarea obiectului dispărut, doar că nu l-am mai găsit! Ca un făcut, părinții nu m-au iscodit și nu m-au mai pipăit de muskal nici în noaptea următoare, nici în nopțile care au urmat, ci mult mai târziu, când aproape și uitasem de existența acestuia și nu mi se mai părea o nenorocire pierderea sa. Ce-i drept, uneori mai duceam mâna la gât, să verific dacă nu cumva a reapărut misteriosul obiect înapoi sub cămașă.

– Păi, tu ai venit până aici, la ghiol, acum, după acel muskal?!, fu curios fiul meu.

– O, nu! Asta-i o poveste mai veche. Nici eu n-am înțeles atunci...

– Cum adică? Nu înțeleg! Îmi aud soția.

– Ceva, totuși, mai țin minte, îngân eu la întâmplare. Și țin să le povestesc și lor despre cam ce a fost, cândva, la casa lui Hoge. Așa că încerc în câteva fraze să mă transpun din nou în timpurile de atunci, când pentru acel muskal m-a luat mama cu ea într-o seară, cu lună plină, până la poarta hogen și un slujitor ne-a dus în camera sa. „Ce te-a adus aici, femeie?” ne-a întâmpinat Hoge, ridicând ochii către noi. „Un trăsnet, venit parcă de nicăieri, a căzut pe capul copilului, Kiçhogè. Am venit la tine să deschizi kitabașșifa, cum mi-a zis vecina, să îi treacă sperietura aceasta”. „Zavalli çocuk!”³, a spus

³ O, bietul copil! (tc)

Hogea întinzând mâinile către mine! Hoşgeldiniz! („Bine ați venit!“) Fiecăruia dintre noi slăvitul Allah i-a legat de gât faptele sale. Dar noi vom scoate o carte pe care El o va găsi deschisă și poruncește dreptatea, plinirea faptei bune și dărnicia față de copil, iar noi îi vom fi lui păzitori“, s-a făcut auzită vocea puternică a hogei. Apoi ne-a rugat să luăm loc pe covorul persan din mijlocul încăperii, în timp ce el a scos o kitabi (carte) din seiful încrustat cu motive populare, care stătea alături, pe un divan. S-a așezat apoi turcește, cu picioarele sub șalvării gri-albăstrui și a bătut scurt, din palme. Slujitorul casei a venit destul de repede și el i-a cerut un lighean pentru a se spăla pe mâini, în semn de curățire înaintea ritualului care tocmai începea. M-am uitat curios la micul lighean de aramă și privirile mi s-au oprit pe mâinile cu degete noduroase și lungi ale hogei. Păreau încordate ca pentru un atac contra duhurilor rele care se abătuseră mai devreme peste ele. Apa se prelingea într-un joc știut numai de ea peste mâinile acestea atât de misterioase ca și personajul din fața ei. „Açık baş!“ („Descoperiți capetele!“) sparse liniștea Kiçhogè, luând de pe cap turbanul albastru și așezându-l alături. Mai zise: „A dat profetul Mahomed în acest Coran tot felul de pilde pentru oameni, însă dacă ne va aduce nouă un semn, acesta să fie pecetluit în inimile voastre, căci făgăduința lui Allah este adevăr“. Toți cei de față am aplecat capetele la îndemnul lui, în timp ce hogea, cu mâinile împreunate în dreptul frunții, se înclină până la podea, făcând mătăanii. Fiecare mătanie era urmată de rugăciunea lui Allah: „Fie numele lui în veci lăudat“. După care, mi-a luat mâna într-a sa și a dus-o deasupra cărții, peste literele curbate, rugându-se: „tala'al-badru 'alay-na“⁴... Parcă fredona cântecul pe care mi-l spunea bunica atunci când mă adormea: „tala-tala, bâta-baba... ai, nani-na!“ Eu eram atent doar la fața transfigurată a hogei, de parcă era la granița subțire între două lumi a căror tâlcuire numai el o știa. Ritualul s-a terminat după un ceas de rugăciuni și descântece, după care hogea a pus la gâtul meu acel talisman din pânză cusută în formă de romb și care avea să mă apere de spaimile și nălucirile de tot felul. „Ce e asta, Hogea?“ I-a întrebat mama. „Muskā!... Muskā!... Talisman la voi!“ Înainte de a ne lua rămas bun, a întins niște sforicele roșii, un fel de fire ale destinului, am înțeleles noi, în ligheanul cu apă în care m-a pus să bag mâinile și să fac valuri. Dacă firele se uneau într-un ghem, zicea hogea, atunci era bine...

– Și s-au unit? mă întrebă soția.

– Nu mai știu, chiar nu mai știu. Pesemne închisesem ochii, de frică. Atâta mai rețin: la plecare, mama m-a pus să îi sărut mâna hogei și i-am dus-o apoi la frunte, cum văzusem că fac ei în semn de mulțumire lui Allah.

La ghiolul lui Arif mai era, acum, puțină apă și bălăriile se răspândiseră până peste malurile unde știam că fusese vărăria. M-am

⁴ Luna plină a răsărit peste noi! (în arabă).

Întrebat dacă nu cumva vreun locuitor al satului a văzut aici, măcar o dată, iecele dansând în jurul lacului. Fiul meu se dăduse și el jos din mașină și, sprijinit de capotă, privea indiferent înspre groapă ca și când ar fi cumpănit ceva în minte, în vreme ce eu îmi ziceam: „Și dacă le-a văzut, nu cumva, printre salbele lor se afla și talismanul meu de odinioară?” Mai că aș fi vrut să se deschidă cerurile și cineva, de acolo de sus, să-mi lămurească și nedumerirea asta. Dar cerurile nu s-au deschis, oricât mă rugam ca nimic să nu-i fie ascuns lui Allah în privința unei astfel de minuni, așa cum mă rugasem cu Hogeia, de mână, dinaintea Coranului. Oare ce mi s-a furat, de-a lungul anilor, de nu mai pot folosi lanterna magică cu care, pe atunci, imaginația lucra fără nicio chemare?

SIMONA MODREANU

Sadoveanu și Creanga de aur

Multe s-au spus și s-au scris despre enigmaticul roman *Creanga de aur* a lui Mihail Sadoveanu, de n-ar fi să-i amintim decât pe Vasile Lovinescu, Alexandru Paleologu, Radu Cernătescu, Radu Ciobotea, sau Nicolae Manolescu (deși interpretările acestuia ni se par, într-o anume măsură, reduționiste și inutil polarizate). Intenția noastră nu este de a relua secvențial aspectele evocate, ci de a le desluși întregitor, în cheia semnelor tainice, veșnice, pe care lumea le uită periodic, când nu le mazilește sau le urgisește, fără ca firul noetic și simbolic al Tradiției să se rupă. El se toarce neîntrerupt, traversând lumile, disimulându-se doar temporar, atunci când vremurile sunt neprielnice, și arătându-se epifanic doar celor capabili să privească până văd, vorba lui Brâncuși.

Cum Sadoveanu era mason, narațiunea sa parabolică a fost adesea citită sub această lupă, ca un rit de inițiere, cu unele trimiteri la eresuri și datini coborâtoare din dacii de demult – toate îndreptățite, de altfel -, fără a se evidenția însă nenumăratele filoane subterane și legături de substanță ce conduc spre același centru. Desigur, semnele masonice apar la tot pasul în roman, de n-ar fi decât scurta descriere clasică a unui templu masonic, sprijinit pe coloanele Jachin și Boaz, unde s-a retras întru reculegere viitorul Deceneu al 33-lea (număr deloc întâmplător acesta fiind gradul cel mai înalt în Ritul Scoțian Antic și Acceptat, deținut la vremea aceea și de scriitor): „Cunoscu, deasupra unei uși scunde, între două colonne subțiri, ochiul lui Dumnezeu. Între raze și în litera sfântă numită Deltha.”¹

Dar, după cum bine spunea Frithjof Schuon, „Divinitatea își manifestă Personalitatea prin intermediul a diverse Revelații și își exprimă suprema Sa impersonalitate prin intermediul diverselor forme ale

¹ Mihail Sadoveanu, *Creanga de aur*, București, Editura Mihail Sadoveanu, 2019, p. 145.

Logosului Său.² Și fel de bine, ba chiar mai clar, rostește adevărul acestei spiritualități unice bătrânul Deceneu: „Domnul Dumnezeu are o mie de nume și o mie de forme... Cel pe care îl servim e unul, născut din el însuși; și din acest unul toate au ieșit și el e în toate și le învăluie pe toate.”³

De fapt, sub semnul lui Unu par a sta toate în *Creanga de aur* – ea însăși simbol tutelar, dar cu o unică apariție în text, desigur, într-un moment de răscruce, pecetluind o închidere care deschide, singularitate ce îi nedumerește cu siguranță pe mulți cititori, oferindu-le însă unul din codurile majore pentru descifrarea povestirii. Mai apoi, chiar numele personajului principal, Kesarion Breb, cuprinde sincretic varii origini. Astfel, dincolo de binecunoscuta etimologie latină, *Caesar*, desemnare generică pentru conducătorii lumești, asemenea, dar de sens opus, lui Deceneu, ca întrupare a ghidului spiritual, în cuvânt mai răsună și, pe filieră sanscrită, verbul *kesa*, trecut ulterior în latinescul *caesare*, ce înseamnă a tăia, etimologie deloc neglijabilă dacă ne gândim că orice inițiere presupune, în primul rând, o desprindere de lumea amăgitoare a formelor, dar care încorporează deja dimensiunea ce stă să se confirme, dat fiind că numărul de aur⁴ - după care e alcătuită creanga de aur - e reprezentat și prin litera grecească τ (tau), provenită din τομη, *to-mi*, tăietură, secțiune. Găsim însă, în prenumele „ucenicului vrăjitor” și sufixul diminutival grecesc *-ion*, o discretă aducere aminte a faptului că alesul abia pornește pe cale, departe încă de înțelepciunea desăvârșită a Bătrânului căruia îi va lua locul. În fine, brebul (castorul), era un animal totemic venerat de vechii daci ca semn al necurmății legături cu natura primordială și respirația ei benefică, transmisă prin datini și legende folclorice, „alcătuiți vii ale religiei vechi a pământului acestuia”⁵.

Așadar, chiar din primele pagini ale cărții suntem introduși în „țara necunoscută”, acel ținut magic în care Domnu’ Stamatîn își aruncă practic tovarășii de caravană, cu o intensitate și o precipitare a unor elemente simbolice pentru mai toate tradițiile ezoterice care vor interveni ulterior în diverse puncte ale narațiunii, o învălmășeală copleșitoare pentru profani, probabil deliberată, pentru a-i rătăci pe cei nepregătiți să asume destinul dificil al căii înguste spre luminarea interioară.

Iată-ne, așadar, în zi de echinocțiu de primăvară – același moment astral sărbătorește și învierea lui Mitra, și a lui Osiris, și a lui Iisus, după trei zile petrecute în neguri de mormânt -, pe muntele ascuns, unde fâlfâie un alb și-un negru corb pogorâți din *Strigoii* eminescieni,

² Frithjof Schuon, *Despre unitatea transcendentă a religiilor*, București, Humanitas, 1994, p. 53.

³ Mihail Sadoveanu, op. cit., p. 21.

⁴ Bătrânul de pe muntele sacru „stătea orb, însă numerele de aur continuau să clipească sub bolta frunții lui, scriind misterios timpurile”. (*Ibidem*, p. 8)

⁵ *Ibidem*.

cele două neculori în opoziție absolută și complementară - Totul și Nimicul -, prefigurând masonic ideea de trecere de la viață la moarte a ucenicului și de la moarte la viață a inițiatului, apropiata schimbare și încercare a limitelor. La intrarea în sălașul magului, dragoni lichizi păzesc pragul, vorbind graiul primordial al păsărilor: „trei izvoare vii saltă de sub piatră zbatându-se ca viperele înțelepciunii lui celei fără de moarte și murmurându-i numele într-o altă limbă decât cea schimbătoare a oamenilor”⁶.

Preotul dac, ce se împărtășea direct din miezul lucrurilor, deprinsese în Memfisul egiptean grafia sacră a hieroglifelor, purtătoare de cunoaștere spirituală. La picioarele sale, șarpele uroboros, unul dintre cele mai străvechi simboluri, adoptat de mai toate mitologiile lumii, dar mai cu seamă prezent în lucrările alchimice, continuă să-și înghită coada în cercul perfect ce anulează ciclurile timpului. Cele șapte planete și cele douăsprezece simboluri zodiacale, ale căror înțelesuri ne vin de la înțelepții Egiptului și Babilonului, se întâlnesc în tainice raporturi numerice, definind o ordine a timpului pe care orologiile nu o pot cuprinde, numere pe care se sprijină esența nevăzută a universului, îngemănate de Sadoveanu în cei șapte ani pe care Kesarion Breb îi va petrece în templele egiptene, luând învățătură secretă, pecetluită „cu cele douăsprezece lăcăți ale tăcerii”⁷. Fără îndoială, mai toți muritorii le-au pierdut semnificația, dar până și aceia le respectă încă imaginea și o perpetuează prin ouăle roșii de viață nouă și veșnică totodată. În doar câteva pagini și cuvinte răsfi-rate enigmatic, se țese sub ochii noștri un tablou al Tradiției unitare, ocultată în forme diferite prin toate colțurile lumii, dar lizibilă în fiecare clipă pentru ochiul deschis al cunoscătorului, căci legea veche se va împleni mereu cu legea nouă.

Și dacă am pomenit de numerele ordonatoare de cosmos, de la Pitagora încoace, proprietățile lor variate și adesea surprinzătoare le-au făcut să pătrundă adânc în sistemele tradiționale de gândire, încifrând forțe și sensuri convergente. Nu vom adăsta asupra celor frecvent talmăcite și studiate, inclusiv de exegeza sadoveniană, precum 3, 5, 7, 12, 33 etc. În afara călăuzitorului 1 (Unu), la care mereu ne vom întoarce, interesantă ni s-a părut soarta pe care scriitorul le-o rezervă lui 17, precum și lui 8, ca sumă a celor două cifre.

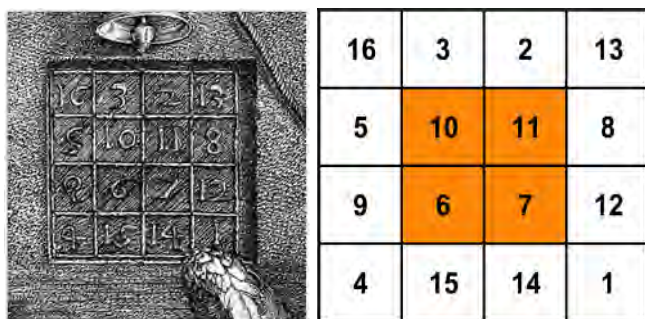
Romanul lui Sadoveanu are 17 capitole, iar acțiunea propriu-zisă se desfășoară între 780-797, deci pe durata a 17 ani. E singurul moment în care timpul are răbdare și stă să se explice, căci începutul, după cum am văzut, e condensat în multiple simboluri, anii de inițiere sunt complet trecuți sub tăcere, iar apariția crengii de aur îl abolește, preschimbându-l în eternitate.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*, p. 103.

Tradiția afirmă, pe diferite voci și în diferite arii de manifestare, că 17 simbolizează disciplina personală, compasiunea, responsabilitatea, conștiința spirituală și înțelepciunea. Am putea, prin urmare, să-l considerăm numărul lui Kesarion Breb, înzestrat de autor cu toate aceste însușiri. Ba mai mult, 17 e și numărul asociat cu „steaua bună“, protectoare, permițând depășirea greutăților și obstacolelor, apropiind ucenicul, în alchimie, de Marea operă – realizarea sinelui. Desigur, un moment crucial, care nu-i putea scăpa lui Sadoveanu, a fost anul 1717, cel al fondării Marii Loje a Angliei, din care porcede masoneria speculativă.

Mergând mai departe cu cercetările, descoperim că, dincolo de tabloul obligatoriu evocat al lui J. M. W. Turner (alături de la fel de incontestabilul studiu al lui James Frazer), când vine vorba despre creanga de aur, ne putem opri asupra altuia, și mai celebru încă, deși nu din această perspectivă, *Melencolia* lui Durer.

Acest pătrat magic, care a suscitat nesfârșite comentarii, face parte dintre cele 48 de pătrate magice de tip asociat, un pătrat de ordin 4. Să precizăm că într-un pătrat magic de tip asociat de ordin n , suma P a numerelor complementare (în simetrie în raport cu centrul) este constantă și egală cu $P = n^2 + 1$. Aceasta se numește „constanta de polarizare“, iar în cazul pătratului magic al lui Dürer, $P = 17$ (sau $1+7=8$).

Pentru muritorii de rând pare un număr obișnuit, chiar lipsit de atractivitate, dar tradițiile, ba chiar și știința, i-au găsit numeroase proprietăți, reflectate în frecvențele ocurențe simbolice, dintre care vom aminti doar câteva. Astfel, potrivit filosofului Raymond Abellio, 17 este numărul Fiului Omului, al celui care sălășluiește în cele două lumi, ceaștă și terestră, iar Kesarion Breb pare a răspunde întru totul definiției lui Henri Blaquart, care vede în Fiu „jonctiunea dintre lumea materială și lumea spirituală.“ Acest număr reflectă imaginea inițiatului care a izbutit să-și realizeze nunta interioară. Cât despre alchimistul sufi Gâbir ibn Hayyân, el afirmă că forma (*sura*) oricărui lucru în această lume este 17, canon al echilibrului. Nu în ultimul rând, cu deosebire în șiism (și, prin extensie, în literatura epică și religioasă a turcilor din Anatolia, care erau încă bizantini pe vremea

când Kesarion le devenea oaspete...), există o combinație de litere căreia aceștia îi atribuie puteri magice; este vorba de Numele suprem al lui Dumnezeu, acel prim și unic cuvânt care a pus în mișcare creația, alcătuit din 17 litere, revelație ce a condus la un adevărat cult al ezoterismului islamic pentru numărul 17. Această venerație derivă, pe de o parte, din speculațiile pitagoreice privitoare la literele alfabetului grec (dintre care a 17a, *pi*, continuă să-i fascineze pe oamenii de știință), dar mai cu seamă datorită unui mistic vizionar de la sfârșitul perioadei omeyyade, Mughîra, de inspirație gnostică, care l-a „văzut“ pe Dumnezeu-cuvânt (e vorba de Demiurgul creator, nu de cel incognoscibil) în formă de litere, profetind și că, la sfârșitul timpurilor, arhanghelii Mihail și Gabriel vor învia 17 oameni, dăruind fiecăruia câte o literă din Numele divin⁸.

Biblia e și ea destul de darnică în prezențe semnificative ale numărului 17, dar una îndeosebi ne reține atenția în acest context, aceea că Iisus a petrecut 17 ani învățând și călătorind – în India? în Egipt? în Tibet? - înainte de a-și începe misiunea printre oameni. Nu poate fi o întâmplare că Sadoveanu i-a „oferit“ lui Kesarion același timp de cunoaștere și experiență, pregătitoare pentru asceza ce avea să vină. O viziune care trimite și la arcana 17, Steaua, din jocul divinatoriu de Tarot, al cărei simbolism include metamorfoza, renașterea interioară sub influența cosmică. Scriitorul nu o pomenește explicit pe aceasta, subînțeleasă, ci alte două arcanne majore, pe care Kesarion i le înfățișează împărătesei Irina a Bizanțului, într-un moment de mare cumpănă pentru imperiu:

Se îndreaptă către tablele care poartă număr 13 și 15. Doamnă, destinul celui la care cugeți cu mâhnire și durere e scris aici și nu-l poate schimba nimeni decât Dumnezeu.

– Semnul lui 13 arată moartea? s-a înfricoșat Vasilisa. Ș-al lui 15, pe Demon?

– Moartea nu-i decât un popas, slăvită Doamnă, i-am răspuns. Ceea ce pare un sfârșit nu-i decât alt început.⁹

Scena ilustrează cum nu se poate mai limpede prăpastia dintre lumea profană, ruptă de înțeleșurile cuprinzătoare, relaționate cu legile naturii și cu cele cosmice, lumea care nu mai știe a „citi“ literele ființiale, și lumea inițiaților, a celor care nu au pierdut firul invizibil al țesăturii revelate prin semne. Vasilisa Irina privește superficial arcana 13, cea fără de nume, care figurează Moartea ca un schelet cu o

⁸ Pierre Lory, „Afin de voir la voix de Dieu“. In *Horizons Maghrébins - Le droit à la mémoire*, N°41, 1999. Jorge Luis Borges et l'héritage littéraire arabo-musulman / Le soufisme en Occident Musulman, pp. 67-72; doi : <https://doi.org/10.3406/horma.1999.1840>https://www.persee.fr/doc/horma_0984-616_1999_num_41_1_1840; consultat pe 1.12.2020

⁹ Mihail Sadoveanu, op. cit., p. 107.

coasă. Kesarion însă, întărit în cunoașterea dobândită în cei șapte ani de studii egiptene, știe că dincolo de acest prim nivel de lectură, arcana este, de fapt, un simbol al vieții sub semnul schimbării și al transformării, chiar dacă metamorfoza presupune și pierderea cuiva sau a ceva drag. Arcana 13 îi vorbește mai curând lui decât împărătesei, el fiind cel care se pregătește să-și sacrifice iubirea mundană. La fel și Arcana 15, Diavolul, care încifrează relațiile noastre cu ceilalți, dar și cu noi înșine, prin intermediul imaginației, al iraționalului, al inconștientului colectiv și al pulsionilor primare. De noi depinde dacă reușim să canalizăm această energie extraordinară în mod creativ și nu distructiv. Dincolo de aparențe, și arcanele Tarotului ne aduc aminte că, în fond, nu există simbol univoc și că acea dinamică a contrariilor și a contradictoriului de care vorbea Stéphane Lupasco nu ostenește nicicând.

De fapt, întreaga spiritualitate a acelei părți de lume transmite fundamental același mesaj. În Alexandria egipteană, în care se amestecau la început de mileniu filosofi gnostici, gânditori creștini, mistici de toate orientările, în acel ținut îmbibat influențe multiple, moartea intră și iese familiar din viață, într-o continuitate de esență, schimbătoare fiind doar stările ei. Iar învierea în duh trebuia să se săvârșească tot în această viață, stă în puterea omului să o facă, în măsura în care nu privește moartea ca pe un liman definitiv. E ceea ce reiese și dintr-o scriere gnostică de mare valoare, deși nu a fost reținută de canon, *Evanghelia după Filip (70b)*: „Cei care spun că vor muri mai întâi și apoi vor renaște se înșală; trebuie să primească renașterea în timpul vieții lor. [...] Mai bine spune că Spiritul este acest Trup și că Lumina este acest Trup. Și Logosul este de asemenea acest Trup. Deci, tot ce ai menționat nu este decât acest Trup. Iar omul trebuie să se înalțe exact în acest Trup, din moment ce totul există în El.”¹⁰

Dar să revenim o clipă la magnetica arcană 17, Steaua, nedeslușită în textul sadovenian, dar ratașabilă, la rândul ei, paradigmatelor tradiției ezoterice universale, mai ales că deschide drumul spre înțelesurile posibile ale numărului 8. Cartea de tarot 17 prezintă acel moment când noaptea se topește în zori, sub lumina pătrunzătoare a unei stele centrale mari, înconjurată de șapte stele mai mici. Opt stele, așadar, pentru eternul reînceput al fiecărei zile, pentru renașterea întru lumină. „Egipteanul“ (sau „Străinul“, cele două apelative folosite pe toată durata șederii lui Kesarion în Bizanț) știa prea bine despre ce e vorba - „La Egiptet m-am născut a doua oară”¹¹ - căci **atât egiptenii antici, cât și esenienii, apoi francmasonii utilizau luceafărul ca simbol al renașterii. Multe dintre Textele piramidelor (357, 929, 935, 1707)**

¹⁰ *Evanghelia după Filip*, Ed. și comentarii de Vladimir Antonov, 2008, p. 13, <http://docplayer.net/53277427-Evanghelia-dupa-filip.html>; consultat pe 2.12.2020.

¹¹ Ibidem, p. 70.

fac referire la Horus ca luceafăr, iar hieroglifa egipteană care îl desemnează are ca sens literal „cunoaștere divină“. Kesarion Breb urmărește această stea în momentele cruciale ale existenței sale, căci, după ce s-a împărțit din marile mistere egiptene și a străbătut tărâmul morților, învie, precum Horus și luceafărul, trezindu-se dintr-o moarte temporară și simbolică, accedând la un nou statut de cunoscător inițiat, capabil de a deveni al 33-lea Deceneu.

Dar în acest punct mai intervine o nuanță capitală, ignorată până acum de comentatori, după știința noastră. La finalul inițierii în misterele egiptene, omului îi rămâne *umbra*, cum reiese din încheierea acestui ritual emblematic oficiat de un preot Sem: „Nu se mai află nimic pieritor în el“ – „(Transformarea) în umbră“. Când Sem se ridică, se presupune că readuce cu el pielea-lințoliu, umbra, adică sufletul renăscut al defunctului¹². Această umbră (reprezentată, de pildă, în mormântul lui Seti I) palpita de viață nouă, infuzată de harnicele albine, care apar și pe șorțurile masonice până în secolul al XIX-lea, „pielea-leagăn“ fiind apoi înlocuită, în ritualurile masonice, cu lințoliul.

Or, de câte ori apare luceafărul, în textul sadovenian, umbra e și ea prezentă: „Atunci se aprinse deasupra-i, în cerul asfințitului, luceafărul. Străinul privi cu luare-aminte propria-i umbră, care se alegea pe valurile alinate, alungindu-se către Dafne.“¹³ E aproape imposibil să nu zboare gândul și la valențele umbrei în optica lui Jung, care a zăbovit îndelung asupra acestei figuri arhetipale complexe, ce nu se lasă nici ea interpretată univoc, trimițând mai curând spre acea zonă a numinosului, dar din perspectiva regăsirii unității originare, prin integrarea ei în această compoziție opozitivă care constituie totalitatea ființei.¹⁴ Fără umbră, sinele nu ar putea fi real, nu s-ar reîntregi și metamorfoza la care aspiră viitorul Deceneu nu s-ar împlini.

Iar înainte de ultima întâlnire cu nesortitul ei Kesarion, împărătița Maria își întoarce privirea spre cerul în asfințit: „Acolo scânteia luceafărul. O umbră se desprinsese de la un țarm singuratic și venea pe luciul Propontidei către dânsa.“¹⁵ Clipa revelației era aproape...

¹² Alexandre Moret, *Misteriile egiptene*, București, Herald, 2006, p. 41.

¹³ Mihail Sadoveanu, op. cit., p. 118.

¹⁴ „L'image de Dieu a une ombre. Le sur-sens est réel et projeté une ombre. Car qu'est-ce qui pourrait être réel et physique sans posséder une ombre? L'ombre est le non-sens. Elle est sans force et n'existe pas par elle-même. Mais le non-sens est le frère inséparable et immortel du sur-sens.“ („Imaginea lui Dumnezeu are o umbră. Suprasensul este real și proiectează o umbră. Căci ce anume ar putea fi real și fizic fără să aibă umbră? Umbra este nonsensul. Ea nu are putere și nu există prin ea însăși. Dar nonsensul este fratele nedespărțit și nemuritor al suprasensului.“) C.G. Jung, *Le livre rouge*, <https://www.cgjung.net/livrerouge/extraits.htm>; consultat pe 3.12.2020.

¹⁵ Mihail Sadoveanu, op. cit., p. 120.

Pitagoreic vorbind, nu există numere compuse, deci, dacă îl reducem pe 17 la $1+7=8$, intrăm într-o altă sferă de interpretări tradiționale, ce ne duce spre faimosul *tetraktys*, dar și spre teoria dublei tetrade ca bază a lumii vizibile a lui Empedocle. $8=2+2+2+2$ este o formulă atât de plăcută ochiului și urechii, încât pitagoreicii i-au spus „Armonie“. Cu timpul, s-a conturat ideea că opt e aducător de puteri vindecătoare, de întinerire, devenind atributul Mântuitorului la începuturile creștinismului. Clement din Alexandria susținea chiar că: „Cel pe care Christos îl înviază la viață se află sub semnul lui opt.“¹⁶

Mergând însă mai înapoi în istorie, pe firul Tradiției, ajungem la „cauza primă“ a tot ce există, care poartă cele mai diverse nume în religiile și mitologiile lumii, în conformitate cu aspectul principiului creator care prevalează. Unul dintre aceste nume este Thoth, divinitatea pe care grecii au preluat-o sub numele de Hermes. Întreaga înțelepciune și cunoaștere omenească la vechii egipteni apare ca un dar al zeului cu cap de ibis. Thoth își avea reședința la Hermopolis magna, marea cetate-templu a lui Hermes, al cărei nume egiptean, Schmun, înseamnă chiar opt. „Thot însuși a fost numit «stăpân al numărului opt»“¹⁷, iar cetatea sa era privită ca o replică a cetății spirituale (precum „Ierusalimul ceresc“).

Sadoveanu dovedește că nu este străin de această cheie hermeutică, completată de-a lungul veacurilor și statuată, prin octogon, ca simbol al „lumii intermediare“, căci, așa cum precizează René Guénon, cupola sau bolta circulară (desemnând lumea cerească) nu poate fi așezată direct pe o bază pătrată (pătratul sau cubul raportându-se la pământ), deci, pentru a permite trecerea de la una la cealaltă, este nevoie de o formă intermediară între pătrat și cerc, aceasta fiind îndeobște octogonul. „În creștinism, forma octogonală este cea a vechilor baptisterii, care reprezintă și ele un loc de tranziție, prin care trebuie să se treacă pentru a merge dintr-o lume în cealaltă.“¹⁸

Și iată că, în Bizanț, Kesarion Breb își face adesea veacul în preajmă „sfintei mănăstiri a Octogonului“¹⁹, niciodată desemnată după numele ei real de Biserica Sfinții Sergius și Bacchus. Această splendidă biserică, decorată cu mozaicuri bogate, a fost construită în 527 sub stăpânirea lui Iustinian și este mai cunoscută sub numele de Mica Sfânta Sofia. Particularitatea construcției rezidă în aceea că planul ei arhitectural este un octogon înscris într-un dreptunghi, iar în interior se află o coloană octogonală cu două etaje. Sofia cea octogonală. Octogonul îi amintește lui Kesarion că tranziția spre o stare superioară a conștiinței nu s-a încheiat, iar Sofia, cum frumos spune André Scrima, este „cel mai «ecumenic» nume al lui Dumnezeu, Sofia

¹⁶ in E. Bindel, *Mistica numerelor*, București, Herald, 2002, p. 220.

¹⁷ *Ibidem*, p. 214.

¹⁸ René Guénon, *Simboluri ale științei sacre*, București, Humanitas, 1997, pp. 264, 266.

¹⁹ Mihail Sadoveanu, op. cit., p. 92.

necreată: modelul transcendent și unanim prin excelență, oglindit mai întâi în cosmos și apoi în străfundul inimii umanității.²⁰

Una din proprietățile principale ale symbolon-ului e capacitatea de a-și transmite atributele sub înfățișări similare, fără ca sensul profund să-i fie alterat. La fel cum Deceneu, în întruchipări succesive, a ipostaziat figura arhetipală a înțeleptului preot în veac, perpetuând o funcție sacerdotală, mediind între divin și mundan, tot așa s-au transmis, pe filiera Tradiției, și simbolurile vegetale ale cunoașterii și continuității, ale veșnicei învieri. În timp, ele au căpătat diverse forme, de la mirtul purtat de preoții din Heliopolis la vâscul druzilor, de la ramura de dafin a lui Apollo la salcâmul care o înlocuiește în inițierea masonică, sau în tradiția creștină a Floriilor. Creanga a fost mereu o metonimie a Arborelui vieții, fără rădăcini telurice, punctând inițierea în sensul unificării disjunției dintre cer și pământ. Fragment întreg dintr-un copac răsturnat, potrivit Vedelor: „Lumea, smochin etern, își înalță rădăcinile spre cer, își întinde ramurile asupra abisului“, punte subtilă și protectoare între lumi, *unitas multiplex*, „iar creanga de aur pe care Virgiliu a pus-o în mâna lui Enea nu are altă origine.“²¹ De ce de aur? Pentru că cheia „marilor mistere“, care deschide spre stările superioare, a fost dintotdeauna de aur, asociată soarelui și luminii directe, în vreme ce cheia „micilor mistere“, a lumii noastre temporale, e de argint, guvernată de lună și de lumina ei reflectată.

Și de ce creanga de aur? Cum bine știm, James Frazer stăruie să identifice creanga de aur cu vâscul²², planta aeriană care crește în stejar și ale cărei frunze de un verde pal devin cu timpul aurii, simbioză în care René Guénon, mergând pe etimologia celtică a cuvântului compus *druid*, vede îmbinarea cunoașterii spirituale cu puterea temporală întru stabilitate verticală, la fel ca în Sfinxul egiptean²³. Creanga de aur permite astfel deschiderea unor porți spre tărâmurile periculoase prin care omul nu poate păși fără o călăuză neșovăitoare, care să îmbine cele două elemente asociate vâscului – forța și înțelepciunea -, ceea ce poate explica de ce Virgiliu a ales acest simbol celt drept model al crengii de aur cu care Enea coboară în Infern în căutarea părintelui, deși mitologia vâscului nu era neapărat familiară spațiului latin. Virtuțile sale magice au fost însă considerate adjuvanții cei mai prețioși în lupta cu umbra, încă o dovadă a porozității frontierelor spațiale sau civilizaționale în fața forței iradiante universale a arhetipurilor.

²⁰ André Scrima, *Prefață la Frithjof Schuon, Despre unitatea...*, p. 12.

²¹ Jacques Étienne Marconis de Nègre, *Le rameau d'or d'Éleusis: contenant l'histoire abrégée de la maçonnerie, son origine, ses mystères...*, Paris, 1861, p. 58.

²² James George Frazer, *Creanga de aur*, vol. I, București, Minerva, 1980, p.4.

²³ René Guénon, *Autoritate spirituală și putere temporală*, București, Herald, 2010.

Prin urmare, considerăm că ar fi simplificatoare și neconformă cu spiritul sadovenian o lectură a romanului *Creanga de aur* doar pe firul Turner-Virgiliu-Dante-masonerie, și a experienței lui Kesarion Breb în Bizanț doar prin analogie cu pogorârea în Infern. Majoritatea exegezilor par să nu se poată desprinde de aceste jaloane, deși limitele sau chiar incongruența unor asemenea analogii sunt evidente. De ce ar trebui să ne gândim imediat la tabloul omonim al lui Turner și doar la acea dălbă a Diane de pe malul lacului italian Nemi, unde succesiunea preoțească se obține printr-un sângeros ritual care implica, ce-i drept, o creangă de aur, când tot ceea ce se petrece și întreg miezul discuțiilor de pe muntele sacru al dacilor, între preotul păgân al lui Zamolxis și urmașul său, depășesc cu mult cadrul îngust al unei fațete a simbolului, străină în fond spiritului scrierii sadoveniene? Și nu e, oare, redundantă analogia Bizanț-Infern, devreme ce Kesarion, care a trăit șapte ani în Egipt, a avut cu siguranță de înfruntat acest gen de moarte simbolică fără de care nu ar fi primit inițierea? Iar faptul, deja semnalat, că această creangă de aur apare *o singură dată* în romanul lui Sadoveanu, nu ar putea să ne orienteze lectura spre un orizont mai larg, acela al nostalgiei începuturilor, al învierii și nemuririi împărtășite prin iubire, al unicității în multiplicitate, despre care pomenea și Vasile Lovinescu²⁴?

Creanga e una, e Unu. Kesarion se întoarce din ținuturile unde a cunoscut lumina pentru a oficia, simplu, legământul iubirii care se rupe de lume pentru a intra în veșnicie: „Iată, ne vom despărți. Se va desface și amăgirea care se numește trup. Dar ceea ce e între noi acum, lămurit în foc, e o creangă de aur care va luci în sine, în afară de timp.”²⁵ Printr-o curioasă punere în abis, un transfer de forță magică, am putea spune că această ramură sacră, care a fost tăiată cu o secure de aur din arborele vieții, se transformă la rândul ei în secure care taie lanțurile mundane și dăruiește zborul.

Și profesorul Stamatin, și înțeleptul din munte, și Kesarion Breb, și Platon din Sakkoudion sunt tot atâtea „didascalii” într-un ingenios scenariu inițiativ, ce invită la reflecție asupra unei neîntrerupte și neîngrădite Tradiții autohtone și universale, generată de un același principiu de descifrare a semnelor, care permite înfrățirea inițiatilor în limba mută, dar atât de grăitoare a simbolurilor. Alexandru Paleologu e cu totul îndreptățit să susțină că, departe de a fi fost doar un naturist disprețuitor de civilizație, Sadoveanu „vede în natură dinamica elementelor, infinita pulsație, generatoare și devoratoare, a vieții universale. Natura e pentru el o « epifanie » a misterului cosmic”²⁶, construind mereu forme noi cu nenumăratele articulații flexibile ale

²⁴ Vasile Lovinescu, *Creangă și creanga de aur*, București, Cartea Românească, 1989, p. 21.

²⁵ Mihail Sadoveanu, op. cit., p. 155.

²⁶ Alexandru Paleologu, *Treptele lumii sau calea către sine a lui Mihail Sadoveanu*, București, Ed. Cartea Românească, 2006, p. 52.

universului. În slova lui, simbolurile circulă liber, religiile păgâne se întâlnesc cu duhul creștin și cu felurile alte savori spirituale, fără a se încurca unele pe altele, dimpotrivă, împletindu-se într-o complementaritate deschisă, inclusivă, spărgând ziduri canonice, fie ele exo- sau ezoterice. În rostirea lui Kesarion, această concluzie sună așa:

Mărturisesc că spiritul lui Dumnezeu s-a întrupat: aceasta este treimea către care trebuie să ne plecăm, dar, în afară de această alcătuire a cugetului omenesc și deasupra ei, stă curat și în sine ceea ce este etern, cuprinzând ființa și neființa. A stat și va sta în afară de orice. Despre acest abis nu se poate spune și nu se poate gândi nimic.²⁷

Bibliografie

Raymond ABELLIO, *La Bible document chiffré*, Tome I et II, Paris, Gallimard, 1946.

E. BINDEL, *Mistica numerelor*, București, Herald, 2002.

Henri BLANQUART, *Les mystères de la nativité christique*, Paris Robert Laffont, 1973.

Radu CERNĂTESCU, *Literatura luciferică*, București, Cartea Românească, 2010.

René DESCOMBES, *Les Carrés magiques. Histoire, théorie et technique des carrés magiques de l'Antiquité aux recherches actuelles*, Paris, Vuibert, 2000.

Matila C. GHYKA, *Le nombre d'or*, Paris, Gallimard, 1959.

James George FRAZER, *Creanga de aur*, vol. I, București, Minerva, 1980.

René GUÉNON, *Simboluri ale științei sacre*, București, Humanitas, 1997; *Autoritate spirituală și putere temporală*, București, Herald, 2010.

Vasile LOVINESCU, *Creangă și creanga de aur*, București, Cartea Românească, 1989.

Jacques Étienne MARCONIS DE NÈGRE, *Le rameau d'or d'Éleusis: contenant l'histoire abrégée de la maçonnerie, son origine, ses mystères...*, Paris, 1861.

Alexandre MORET, *Misteriile egiptene*, București, Herald, 2006.

Alexandru PALEOLOGU, *Treptele lumii sau calea către sine a lui Mihail Sadoveanu*, București, Ed. Cartea Românească, 2006.

Frithjof SCHUON, *Despre unitatea transcendentă a religiilor*, București, Humanitas, 1994.

Sitografie

René Descombes, « À propos du carré magique d'Albrecht Dürer (1514) », *Bibnum* [En ligne], Calcul et informatique, mis en ligne le 01 février 2016, URL : <http://journals.openedition.org/bibnum/563>; consultat pe 28.11.2020.

C.G. Jung, *Le livre rouge*, <https://www.cgjung.net/livrerouge/extraits.htm>; consultat pe 3.12.2020.

Pierre Lory, "Afin de voir la voix de Dieu". In *Horizons Maghrébins - Le droit à la mémoire*, N°41, 1999. *Jorge Luis Borges et l'héritage littéraire arabo-musulman / Le soufisme en Occident Musulman*, pp. 67-72; doi: <https://doi.org/10.3406/horma.1999.1840>https://www.persee.fr/doc/horma_0984-616_1999_num_41_1_1840; consultat pe 1.12.2020.

<http://docplayer.net/53277427-Evanghelia-dupa-filip.html>; consultat pe 2.12.2020.

Sonetele lui V. Voiculescu – o operă „cu cheie“?

De mare rafinament, s-a spus, aceste poeme de senectute ale lui V. Voiculescu încununează magistral trăirile, experiențele, frământările, meșteșugul poetic de o viață.

Sunt oare „Sonetele“, cum s-a vorbit și s-a scris, o creație „cu cheie“?

Se pare că adevărata cale de înțelegere a lor poate fi aflată prin raportarea la *isihie* – doctrină cu care poetul a venit în contact încă înainte de 1940, dar pe care și-a însușit-o, și-a asumat-o pe deplin, după toate probabilitățile, în preajma anilor '50.

Isihia sau *sihăstria* este, într-o definiție ușor și larg accesibilă, o liniște, o armonie, o împăcare a creației cu creatorul ei – însușire cu care a fost înzestrată întreaga fire: oameni, animale, păsări, flori. Însă *isihia* creatoare, cea a contemplației și a dialogului cu Logosul, a revelației dobândite prin concentrare și exercițiu, aparține numai ființei umane.

Poetul V. Voiculescu nu și-a însușit *isihia* mecanic, ci i-a dat sensuri mai adânci, potrivit unei înțelegeri profund originale, după care spiritualul conviețuiește fericit cu poeticul, iar ideea filozofică cu trăirea sentimentală de înaltă vibrație. Pentru a înțelege cu adevărat cum s-a produs procesul acesta complex, este necesar, totuși, să zăbovim ceva mai mult asupra conceptului de *isihie*, ca și asupra unui *curriculum vitae* al acestuia.

Isihia, ca doctrină, este o componentă a creștinismului care pune în centrul tuturor activităților omului inima. Ea – și nu creierul – ar fi centrul spiritual al fiecărui membru al societății. În procesul de deificare, mintea luată în sens ontologic joacă un rol important. Perfecțiunea minții se capătă, susțin isihaștii, prin coborârea în inimă. Cunoașterea și unirea cu Dumnezeu – țel suprem al *isihiei* – nu se poate face prin gnoză rece, ci prin mintea care coboară în inimă. Prin aceasta din urmă, prin îndelungi exerciții, se poate comunica cu transcendentul, cu Logosul. Ideea aceasta apare pentru prima oară în Filocalie. Și tot

acolo, în scrierile ascetice și mistice din secolele IV-XIV se dau și sugestiile de practicare a metodei isihaste în vederea atingerii stării de contemplație: prin parcurgerea celor trei faze de dezvoltare a *Rugăciunii lui Iisus* sau *Rugăciunii cordiale*: orală, mintală și cordială.

Realizând un fel de circuit minte-inimă, cel care practică *isihia* parcurge – în etape succesive – un proces de purificare (eliberarea de păcat, detașarea de mizeriile vieții cotidiene, dobândirea unei mari iubiri față de fire, în fine trecerea de la meditație la contemplație prin atingerea unei păci interioare în care se consumă comunicarea cu Logosul).

Așa stând lucrurile, s-ar putea trage concluzia că V. Voiculescu a fost un isihast, având astfel acces la comunicarea cu Dumnezeu, cu șansa rară de a fi parcurs toate cele trei etape ale *Rugăciunii cordiale*. Concluzia ar putea fi întărită, de altfel, și prin menționarea existenței în arhiva familiei a unui manuscris inedit intitulat „*Rugăciunea cordială*”.

Să se epuizeze, oare, astfel, explicația „*Sonetelor*”? Să stea tocmai aici cheia lor?

Arderea continuă a spiritului și a sufletului se convertește în „*Sonete*” în flacăra a iubirii. Pe rugul dragostei eul liric arde fără să se mistuie. Nădejdi, speranțe, vise, tristeți și bucurii, certitudini și iluzii lumina și întunericul – toate se adună, se cheamă, întrețin flacăra iubirii în mijlocul căreia arde fără a se mistui eul liric.

Înțelese cu acest suport aflat la baza ființei lor, sonetele devin mai ușor accesibile. Atenție, însă: Ele nu-și deschid, în acest mod, decât una din multele prin care se poate privi înlăuntru.

Pe de altă parte, intuitiv vorbind, V. Voiculescu trebuie să fi avut față de Shakespeare o admirație dusă până la extaz. El credea că marele brit – prin extraordinara capacitate de a crea o lume, un univers uman cu toate contradicțiile și dramele lui posibile – îl putea concura pe creatorul universului – ceea ce conduce la ideea că dramaturgul avea în ființa sa, într-o anume măsură, divinul și demonicul. Pe o altă treaptă a conexiunilor logice, numai prin formidabila sa putere de a comunica cu Logosul a putut Shakespeare dobândi forța de a crea, de a imagina lumi, conflicte, drame adânc umane și perfect verosimile. O altă idee a poetului V. Voiculescu ar fi aceea că autorul lui *Hamlet* n-a mai avut răgazul de a scrie tocmai acele sonete prin care să-și gratuleze semenul său divin întru creație. Nu este, deci, de mirare că V. Voiculescu îl situează pe William Shakespeare pe aceeași treaptă cu creatorul universal – punct de vedere nu numai temerar, ci și profund uman. Filozofic vorbind, autorul *Poemelor cu înger* este aici tributariu antropocentrismului, potrivit căruia omul reprezintă însăși rațiunea de a fi a universului. Dar oare antropocentrismul nu este și el propriu creștinismului? Și fiind el propriu acestuia nu ne întoarcem din nou la isihie? Nu ne întărim, astfel, și mai mult convingerea că respectiva viziune antropocentristă (pe cât de naivă, în fond, pe atât

de poetică!) se potrivea cel mai bine punctului de vedere voiculescian față de Shakespeare?

De aceea, continuându-l pe marele lui înaintaș – văzut ca un summum al creației desăvârșite la care poate aspira un artist al cuvântului – confratele întru poezie, românul V. Voiculescu se va afla într-un continuu dialog (de aspirație către contopirea cu partenerul său, de reproș și împăcare cu el, ca între membrii ce alcătuiesc cuplul unei mari iubiri, de negare chiar a lumii din jur în numele dorinței de dobândire a eternității prin iubire etc.) cu maestrul său.

S-a vorbit și s-a scris mult în legătură cu asemănările și deosebiriile dintre sonetele voiculesciene și cele ale lui Shakespeare. Dar au lipsit și lipsesc, practic, studiile temeinice care să stabilească cu precizie cât este original și cât nu, cât imită și cât trăiește prin sine, fără model, cât reia și duce mai departe o serie de teme și motive poetice, cât este demodat și cât nu, cât poate rezista sau, dimpotrivă, cât e sortit eroziunii timpului din opera poetică cea mai realizată artistic a poetului nostru *Ultimele sonete închipuite ale lui Shakespeare în traducere imaginară de...*

Să vedem, așadar, *cât este și cât nu este* V. Voiculescu original față de genialul său predecesor.

O primă asemănare o aflăm între *Sonetul XVIII* de Shakespeare și *Sonetul CLVI (2)* de V. Voiculescu. Amândouă își au arhitectura edificată în jurul ideii că iubirea (respectiv femeia iubită) va fi nemuritoare atâta vreme cât va trăi poetul cu forța-i neegalată de creație.

„Dar vara ta – zice William Shakespeare – nu va pali vreodată/ Căci frumusețea-i veșnic anotimp;/ Nici moartea s-o umbrească n-o să poată/ Când vers etern o-nalță peste timp.“ (*Sonetul XVIII*). La poetul român ideea apare astfel: „Ca nalta-ți frumusețe să nu fie-o nălucă,/ Cu clipa-n zbor venită cu alta să se ducă –/ Voi sparge-ntârziatul decret de lut al firii:/ Ca ea să dănuiască de-a pururi roditoare,/ Îi altoiesc, din mine, puterea gânditoare.“

Să urmărim acum, în alt loc, și ideea neliniștii, tradusă metaforic în „noptile nedormite“. O regăsim – cel puțin în începutul de sonet – (fiindcă după aceea poemele iau căi diferite de creștere) – la amândoi autorii. „De dragul tău – notează autorul *Regelui Lear* – mi-s genele deschise,/ Deși sunt ostenit de noaptea grea?/ Tu-mi spulberi somnul potopit de vise,/ De văzul meu răsându-și umbra ta?“ (*Sonetul LXI*), pe când Voiculescu (la fel de interogativ) scrie: „A câta oară zorii mă prind fără de somn?/ Dă iarna buzna, anul își leapădă coroana,/ Eu în surghiun, departe... Când ai să-mi curmi prigoana,/ Iar să mă chemi la tine, puternicul meu domn?“ (*Sonetul CLIX 5*). La Shakespeare echivocul și misterul sunt excluse, iar finalul e mai limpede decât o apă de izvor: „Stau treaz; și tu stai treaz sub zări străine/ Eu, singur; tu cu alții lângă tine“ (*același sonet*). Lucrurile sunt clare: aci se conturează regretul despărțirii și îngrijorarea față de prietenul aflat departe, iar versurile nu par a spune mai mult decât atât; dimpotrivă,

la Voiculescu plonjăm direct în taină: „Eu în surghiun, departe...” etc. Iată, așadar, născându-se cel puțin două întrebări: Cine e „puternicul meu domn”? De ce l-a prigonit el pe cel care se confesează și ce rost are prigoana? Nu vom afla un răspuns nici până la sfârșitul întregului ciclu de sonete. În ce ne privește l-am găsit, dar nu vrem să anticipăm. Deocamdată să continuăm paralelismul propus, reținând diferența dintre cei doi poeți așa cum apare la nivelul textelor.

La Shakespeare, ochii iubitei sunt echivalentul celei mai mari comori: „Doi ochi – ai tăi – sunt tot ce am mai sfânt/ Și ei, văzând disprețul fini tale./ .../ Nici soarele ce se înalță n-are/ Atâtea raze-n zori să le resfire,/ Nici steaua care suie peste zare/ În fapt de-amurg, atâta strălucire –// Cât au cerniții ochi pe fața ta!” (*Sonetul CXXXII*). Poetul nostru vede femeia adorată mult mai profund, mai complex dacă se poate spune așa, accentuându-i deliberat misterul: „Iubita mea ai suflet adânc întortocheat/ – Vast labirint, ascuns sub palatul frumuseții –/ În care-un minotaur domnește nendurat,/ Flămând de duhul slavei și carnea tinereții...” (*Sonetul CLXV, 11*). Deosebirea apare și aici tot în final: V. Voiculescu își alege ca lăcaș „dedalicul suflet” al iubitei și jură că nu-l va mai părăsi niciodată. La poetul englez sonetul se încheie tot cu un jurământ – dar de altă natură: „Deci voi jura că frumusețea-ți brună:/ Când nu-i ca tine,-i josnică minciună! (*Sonetul CXXXII*).

Continuu și neconvențional, jocul iubirii presupune bucurie, dar și tristețe, speranțe, dar și dezamăgiri – totul fiind acceptat *ab initio*, sufletele reîntorcându-se la gingășia și candoarea copilăriei. În asemenea împrejurări chiar și minciuna poate fi acceptată ca un fel de componentă a strategiei urmăritului și urmăritorului: „Iubirea ta – scrie V. Voiculescu –, știu bine, e numai o minciună,/ Mă-ndeamnă răzvrătire să fug, să mă dezbăr.../ Dar inima, sărmana, îmi dă-n genunchi, să-mi spună/ Că dragostea ta este un tainic adevăr...” (*Sonetul CCXXII, 68*); „Când jură – era de părere Shakespeare – că vorbește-adevăr/ Eu știu că minte, dar îi dau crezare/ Să creadă ea că-s tânăr, nenvățat/ Cu iscusința lumii-nșelătoare.” (*Sonetul CXXXVIII*). Într-un alt loc pentru poetul român „cuvântul e omidă” față de ceea ce ar trebui să fie în raport cu ființa căreia se adresează eul liric: „Am scris iubire? Iartă... citește-i adorare.../ Sus, pân' la tine, unde râvnește al meu dor./ Cuvântul e omidă când eu îl vreau condor,/ Să spintece vremi, spații cu geniu în gheare.../ Stă necurmat în poartă-ți, cu ochii la ospețe./ Și-ți cere milă Timpul, hainul cerșetor” (*Sonetul CCXX, 66*).

La cel care a dat literaturii universale *Romeo și Julieta*, același sentiment al neputinței metaforice (ca să nu spunem creatoare), o figură de stil în fond, o hiperbolizare voită se traduce în versurile: „Vai, ce sărac e rodul muzei mele/ Deși tu ești întreaga ei mândrie!/ Chiar gol de-ai fi, întreci în toate cele/ Orice cuvânt de laudă aș scrie.// Nu mă certa că nu pot scrii mai bine./ Privește-te-n oglinzi și vei vedea/

Un chip ce face versul scris de mine/ Sărac în totul, spre rușinea mea.“ (*Sonetul CIII*).

Dar oare sonetul voiculescian își epuizează în acest exces de adorație a ființei iubite întregul sens? Suntem îndrituiți să afirmăm categoric „nu“, fiindcă, după punctul în care am oprit citatul, vin două versuri cel puțin ambigue, dacă nu chiar menite să trimită și către sensuri mai adânci: „În scârnavă lui mână (a Timpului, *n.n.*), tot mai nepăsător/ Tu zilnic zvârli fărâme din marea-ți frumusețe...“ Avem a afla aci același misterios, ascuns personaj masculin despre care poetul nu spune nimic, însă în sonetele anterioare ne-a oferit suficiente date spre a putea trage concluzia că nu este altul decât Logosul, cum vom vedea și ceva mai încolo.

Comparațiile între cei doi poeți ar putea continua în acest plan de idei și figuri poetice cu multe alte exemple. Să deducem de aici că forța și originalitatea celui dintâi dintre autori s-ar manifesta pretutindeni în defavoarea celui de al doilea? Nimic mai fals. Nici acum și nici după sesizarea și a unei alte asemănări – cea privitoare la arhitectura interioară, fluiditatea, forța și cadența poeziei: aci, pe drept cuvânt, continuatorul român al marelui brit își întrece adesea maestrul. În mare parte acest tonus voiculescian vine și din înzestrarea poemului propriu-zis cu mai multe sensuri decât cele pe care le are îndeobște lirica de dragoste, la urma urmelor cu o gamă limitată a stărilor, sentimentelor etc.

Așadar sonetele lui V. Voiculescu conțin – față de creațiile marelui său predecesor, pe care pretinde a-l continua – încă „ceva“ care se cere căutat, identificat și explicat. Sarcina nu e deloc ușoară și nici la îndemâna oricui.

Substratul cel mai adânc și cel mai solid al sonetelor voiculesciene stă, cum vom vedea, în dialogul neîncetat al omului (poetului) cu Dumnezeu. Intercalate între „replicile“ acestui dialog se află, însă, și o altă categorie de poeme: sunt cele pe care unii critici le-au considerat, pe bună dreptate, înscrise în sfera anecdoticului biografic (ceea ce nu le scade cu nimic valoarea).

Să le luăm sistematic, în ordinea enunțată, chiar dacă vom risca să facem pe alocuri o demonstrație ușor didactică.

În *Sonetul 1* participăm la introducerea cititorului în materia, în universul, în spațiul propriu-zis al ciclului de poeme. Autorul își prezintă poziția în raport de „cineva“, de o persoană căreia îi înalță epitalamuri. Unii comentatori au văzut – cum, desigur, le era mai la îndemână – în acest „cineva“, interlocutor aproape permanent în sonetele ce vor urma, spiritul și personalitatea lui Shakespeare. Mai mult, mergând pe firul analogiilor cu marele englez, Ovidiu Papadima trăgea concluzia că „spear“ din onomastica dramaturgului (însemnând în engleză și „furcă“, „țepoi“) l-ar fi determinat pe V. Voiculescu să folosească și el termenul în chiar primul sonet: „Strămoși-mi, după nume, au învățit țepoiul“. Să fie acesta adevărul? Tot ce se poate. Nu este, însă, mai

puțin adevărat că și sub acest aspect trebuie avut în vedere haloul de mister ce învăluie sonetele.

O idee ni se pare limpede și dincolo de orice îndoială. Dialogul se poartă aci cu Divinitatea, chiar dacă la o primă vedere versurile par adresate lui Shakespeare: „Dovada cea mai pură a-nnobilării mele/ Ești tu și-ngăduința de-a te lăsa iubit“.

Desigur, ideea citată poate fi judecată în conexiune cu numele marelui înaintaș, însă nu este vorba doar de atât. Înclinăm să afirmăm că dragostea și închinarea sunt, în plan mai adânc, adresate Logosului. Altfel cum s-ar putea interpreta versurile: „Culeg azur și raze și roze de pe ramuri,/ Stăpânul meu, alesul, cu slavă să-ncunun;/ Poporul meu de gânduri, simțire, vis, trup, dor,/ Te pun azi peste ele de-a pururi domnitor“? E greu de presupus – în ciuda ambiguității intenționate – că aci ar mai fi vorba de marele dramaturg. Sau, în orice caz, dacă poetul se referă la el, nu încapă îndoială că-l pune pe același plan, îl identifică, cum spuneam mai devreme, cu Dumnezeu, marele Creator. Ideea e dusă mai departe, în plan spiritual, în sonetul al doilea, unde citim: „Aștept ceva, de-un farmec mai sus ca o izbândă,/ .../ Dincolo de plăcere, pândesc altă dobândă,/ Slăvita-mpreunare de genii fără-nvins.../ .../ Cu nalta-ți frumusețe să nu fie-o nălucă,/ .../ Voi sparge-ntârziatul decret de lut al firii:/ Ca ea să dănuiască de-a pururi roditoare,/ Îi altoiesc, din mine, puterea gânditoare“. Și aci conexiunile se pot stabili imediat : întâi cu o mai veche mărturisire a poetului, apoi, fără să pară hazardat, cu textul *Bibliei*. În mărturisirea făcută în 1935 V. Voiculescu spunea: „Cred că n-am să pierd nici în clipa morții acest sentiment clar și mistic despre care nu mă pot înșela: sentimentul unui copil fericit pe un mal cu flori, cu un cer albastru, într-o tainică grădină, așteptând ceva încă și mai minunat!“ Așteptarea pentru care pare a fi fost predestinat scriitorul născut în raiul naturii de pe malul Buzăului reapare acum, aici, după mulți ani așternuți peste copilăria poetului. Ceea ce acolo era, în vremea îndepărtatelor întâmplări, doar intuiție ori poate senzație neconștientizată, primară și cu sensuri tulburi, apare acum filtrat, judecat, înțeles cu mintea omului de cultură ajuns la senectute. „Slăvita-mpreunare“ ar putea fi tradusă și ca o expresie metaforică a dorinței de desăvârșire prin contopire cu Creatorul – măsura supremă a frumosului etern. De altfel superlativul acestui ideal – aflat și el în strânsă interdependență cu ființa umană – nu poate via decât prin desăvârșirea, prin lupta celor ce-1 râvnesc și ca să nu „fie-o nălucă“ poetul se revoltă. „Voi sparge-ntârziatul *decret de lut al firii*“ (subl. ns.) – zice el stabilind astfel, fără putință de tăgadă, conexiunea a doua, cu *Biblia*, mai exact cu capitolul ei referitor la geneză, unde se poate citi: „Atunci luând Domnul Dumnezeu țărână din pământ, a făcut pe om, și a suflat în fața lui suflare de viață, și s-a făcut omul ființă vie.“ Conceptul nu prea fericit de „decret de lut al firii“ nu este doar o simplă metaforă, deși ar putea fi interpretat și așa.

O dată declanșat dialogul dintre Om și Logos, dintre poet și partenerul său de conversație adesea în contradictoriu, asistăm la o veritabilă încrucișare de săbii în plan spiritual, la un regal al ideilor, când calm și liniștit, aidoma amurgurilor montane vara, când contorsionat și convulsionat ca valurile mării în furtună, iar totul – afirmație, contestare, întrebare etc. – e îmbrăcat în haina metaforei și a prozodiei desăvârșite. Și – potrivit unei logici elementare – cel care înalță epitalamuri și visează împlinirea nu poate exista fără cel rugat, adorat, contestat; la rândul lui, acesta din urmă, fără cel dintâi rămâne o simplă „nălucă“ efemeră și stearpă. Doar el, cel care se încumetă să spargă „decretul de lut al firii“ îi poate da nălucii – prin „altoirea“ pe trupul său – „puterea gânditoare“. Doar el îi poate conferi rara putere de a dăinui „de-a pururi roditoare“.

Să analizăm, de pildă, *Sonetul CLVIII (4)*. La o primă lectură am avea a face cu o refulare a sentimentului iubirii în sufletul poetului ajuns la vârsta senectuții. Din „clarul miez“ al unei vârste la care avânturile, entuziasmele și flăcările unei iubiri pasionale nu pot fi privite decât cu luciditate, chiar dacă regretând, eul liric are capacitatea de a nu-și pierde conștiința propriei forțe de a crea, dar și de „a topi“ anume ochi ca niște „aștri tulburători de cale“.

Versurile : „Mă-nfățișez cu duhul, nu te sărut pe gură,/ Plecat ca peste-o floare, te rup și te respir.../ Și nu mai ești de-acuma trupească o făptură,/ Ci un potir de unde sug viața și strâng mir“, ne permit avansarea unei noi idei – aceea că aici avem imaginea poetului căzut într-un fel de transă, de extaz și gestul său nu mai apare inconștient și mecanic ca-n anii copilăriei la Pârscov. Căci totul – privirea intensă a poetului, atmosfera de reculegere, interiorizarea, terminologia („duhul“, „potirul“, „mirul“) – conduce la interpretarea în această direcție și nu în alta. În fine, ne întrebăm : „Ce altceva ar putea sugera versul: „Cu ideala forță mi-apropii ce mi-e drag“ dacă nu însuși încrederea isihastului V. Voiculescu în *Rugăciunea lui Iisus*?

Dialogului cu Divinitatea, a cărui parte integrantă a fost la obârșie eul liric, i se revendică, incontestabil, și sonetul următor (CLIX, 5). Aici poetul, în speță isihastul inițiat și apoi izgonit, își rostește lamentația aidoma unui surghiunit neliniștit, cu nopti „fără de somn“, frământat continuu de dorul matricei din care s-a desprins, dar și de îngrijorarea că „rechemarea“ în patria de baștină va întârzia până dincolo de puterea sa de așteptare. „Când o să-mi curmi prigoana – își întreabă el „părintele“, Creatorul din care s-a rupt –/ Iar să mă chemi la tine, puternicul meu domn?“. Firește că citind mai departe îndemnul: „Ferește mai cu seamă să pleci pe marea-albastră/ Cu oacheșă aceea fățarnică și rece“ orice lector este la început derutat, ca și în alte sonete de altfel, crezând că sfatul, remarca sunt rostite în legătură nemijlocită cu un fapt de anecdotică biografică. Nimic mai fals. Autorul își face părtaș frământărilor lui însuși Logosul care din

transcendental devine numaidecât de un prozaism lumesc aproape banal, rivalizând în patimi cu muritorii de rând.

Necum idee afixată tranșant și categoric, „tema“ devine la tot pasul aluzie ori trimitere la ceva misterios, imaterial și cu atât mai captivant cu cât nu e numit. Constituie aceasta, fără îndoială, una din multele trăsături definitorii ale sonetelor, trăsături care apropie, dacă nu determină chiar apartenența lor la sfera poeziei moderne. De altfel sugestia, ca modalitate poetică, are un rol precumpănitor în sonetele voiculesciene. Nu spunea undeva Mallarmé (și afirmația ni se pare perfect valabilă și în cazul de față) că „a numi un lucru înseamnă a suprima trei sferturi din plăcerea poemului, care stă în a ghici puțin câte puțin: a-l sugera, iată visul“. La poetul nostru sugestia despre care vorbea confratele lui de pe malurile Senei, atinge culmi nebănuite și apare în cele mai variate contexte. Un virtual studiu al operei voiculesciene văzută și din acest unghi ar putea deveni de-a dreptul captivant și plin de surprize pentru un cercetător.

Să urmărim mai departe – fără a păstra neapărat o logică a evantaiului ideatic – lumina mereu schimbătoare, de la limpedele dimineții și până la galben-vioriul serii, a „Sonetelor“. Zice V. Voiculescu în *Sonetul CLXI (7)*: „Dintre atâtea chinuri, venite asupra-mi hoarde,/ păstrez dureri de care nu pot să mă despart;/ Tot sufletul mi-e-n ele, ca sunetul în coarde/ Ce încă vii vibrează vioara când s-a spart“. Ce avem aici? În aparență o simplă meditație, banală chiar, dacă ne gândim că „dulcea melancolie“ romantică a fost epuizată de Eminescu și că toată epoca post-romantică a poeziei românești n-a făcut altceva decât să caute ultimele fructe căzute din pomul eminescian. Meditația are la V. Voiculescu alte rosturi și ea nu trebuie judecată în sine, deoarece la finele sonetului transpare cu putere un alt tip de îndoială și o altfel de suferință decât cele romantice: sunt frământările generate de raporturile poetului cu Logosul nevăzut. Eul liric preferă „disprețul“ și „trădarea“ indiferenței, lipsa lor fiindu-i, totodată, „și mai ucigătoare“. Așadar se poate observa, în planul conținutului, că eul care se lamentează șuieră totodată și un fel de spiritualizare, în sfere transcendente, un fel de desprindere de carnal și de material în general. El devine o inimă a cărei rațiune de a fi se regăsește în capacitatea de a simți. Parcă am citi ideea – acolo, e drept, cu alte finalități și cu un alt suport metaforic – atât de bine și de concentrat exprimată de mult mai tânărul contemporan al autorului nostru, Nicolae Labiș: „Eu nu mai sunt, e-un cântec tot ce sunt!“ Numai că la poetul „Sonetelor“ distingem o altfel de trăire: o voluptate a suferinței. Poetul își este sieși erou, dar și spectator al propriei damnări – o damnare sentimentală, pe deplin conștientizată. Dacă se spune îndeobște că dragostea e oarbă, atrăgând în plan liric o inevitabilă vibrație monocordă, la V. Voiculescu ea apare polivalentă, filtrată, cenzurată, judecată cu luciditate – ceea ce ne îndrituie afirmația că e vorba de cu totul altceva decât de o iubire între doi oameni – bărbat și femeie,

oricât de pătimasă ar fi ea. După cum se poate observa, dragostea din „Sonete“ nu aspiră doar la realizarea cuplului visat, ci și la un tip special de conexiuni, stabilite în plan superior, filozofic, cum se întâmplă în cea de a CLXII (8)-a piesă a ciclului. Afirmările de acolo ar părea cel puțin stranii, dacă s-ar raporta la o simplă relație umană dintre un el și o ea. „Eu îmi clădesc sonetul în piscuri, o cetate/ Cu rimele creneluri și orice vers un zid./ Pe tine, prinț hermetic, ca-ntr-o eternitate,/ Smuls pur din gheara vremii, în el să te închid.“.

S-au tăcut multe speculații sau presupuneri în legătură cu „prințul hermetic“ din sonetele lui V. Voiculescu. Cei mai mulți comentatori au considerat – judecând opera poetului nostru în strânsă legătură cu sonetele marelui Will – că „prințul hermetic“ ar fi rivalul eului „povestitor“ întru dragostea comună și mistuitoare pentru „frumoasa brună“. Dacă admitem afirmația, rămân fără răspuns cel puțin două întrebări: De ce „prinț hermetic“? De ce ar mai dori poetul să-l smulgă „pur din gheara vremii“ și să-l închidă în „cetate“ din moment ce îi este fățiș rival? N-ar fi, oare mai firesc ca, dimpotrivă, să-l lase pradă „pizmelor, zavistiilor, hâdei, uri“, ori să-i închidă porțile? Evident, și aici înțelegerea și interpretarea conduc către stratul de dedesubt al poemului, acolo unde noțiunea de „prinț hermetic“ nu mai este doar o simplă, aparentă abstracțiune și unde poate fi, identificat cu Logosul.

Ajunși aci simțim nevoia unui detaliu suplimentar care, deși ține de biografia scriitorului, poate explica în bună măsură o mare parte din ceea ce am putea numi cu un termen împrumutat din teatru, recuzita sonetelor. Este vorba de zecile de icoane pictate pe lemn ori pe sticlă pe care doctorul Voiculescu le-a adunat cu osârdie ani în șir, într-o impresionantă colecție (pe care va fi privit-o – chiar colo, în camera sa de lucru, pe pereți – în clipele scrierii sonetelor). Apoi ar mai fi sutele de icoane văzute de poet prin bisericile din țară. Pretutindeni el va fi întâlnit imagini biblice, le va fi reținut în memorie: între ele, cum bine se știe, se afla la loc de cinste portretul lui Iisus Hristos – imagine de „prinț hermetic“ prins „în gheara vremii“, însă neeternizat încă în sonete.

„Experiența“ religioasă a lui V. Voiculescu nu trebuie văzută atât ca o inițiere în misterele universului și ale creației, cât mai degrabă ca acumulare de imagini din care (sau prin care) poetul își construiește un univers, o mitologie, un spațiu imagistic în care „toarnă“ frământări și speranțe, neliniști și întrebări, suferințe și bucurii etc. De imaginea „prințului hermetic“ poetul se simte puternic și tainic legat prin „slova nemuririi“, iar dragostea nu-i decât puntea pe care cei doi, prințul și eul liric, vor păși întru eternitate, ca două inimi bătând în același ritm, adăstând infinitul la același ceas și la aceeași înclinare a zodiei. De altfel idealul de a păși pereche în nemurire, văzut ca o „poruncă sacră-a firii“ reiese cu și mai mare pregnanță din *Sonetul CLXIV (10)*, în aparență un poem al despărțirii, un lamento al celui părăsit, un fel de romanță ce ar putea fi citită și judecată ca atare dacă n-ar conține

cel puțin un vers enigmatic: „Dac-ai fi fost femeie, te-aș fi ales eu oare?”. Adresantul sonetelor este pus și aici sub semnul întrebării.

Să fie vorba de rivalul de mai înainte?

Induși în eroare de un alt vers, citit două rânduri mai jos – „Tăiat în jumătate și-n pulberea zdrobirii” – unii critici s-au lansat în lungi teorii, nu întotdeauna suficient argumentate. Crezând că au descoperit „cheii secretă” a sonetelor, ei au făcut numaidecât trimiteri la mitul androginului, prezent ca motiv în lirica universală din perioade mai vechi. Existența unei poezii cu titlul *Androginul* în creația lirică anterioară a lui V. Voiculescu a adâncit și mai mult confuzia. Este adevărat: Rupte de *isihie*, unele dintre sonete pot conduce către mitul Androginului și trezesc oarecari similitudini eu întreaga literatură ce are în centrul ei acest motiv. Însă în cazul de față șovăirea în interpretare nu-și are rost. Sonetul în cauză constituie – se poate lesne observa – o nouă treaptă a dialogului cu Divinitatea. Ceea ce în poemul anterior, într-o primă fază, reprezenta, dacă putem s-o numim așa, identificarea partenerului întru spirit și iubire, devine flacăra abandonată de însuși cei ce i-a dat viață și a trimis-o în lume. Aidoma celor doua jumătăți de sferă care se caută fără a se ajunge, întocmai Soarelui cu Luna, ca-n legendele populare, cel abandonat are de purtat „poverile iubirii” (acum dublate prin plecarea celuilalt) și de aceea el se simte căzut în „pulberea zdrobirii”, condamnat să-și consume întreaga existență într-o permanentă căutare a perechii. Chiar și fără descoperirea conexiunii subtextuale cu Dumnezeu, sonetul acesta se înfățișează ca un minunat poem de dragoste în care rafinamentul de limbaj atinge punctul maxim. Cuvintele și metaforele se cheamă unele pe altele, iar rezultatul lor dă impresia unei construcții de lemn în care părțile se îmbucă, se orânduiesc, se întrepătrund fără a li se vedea încheieturile, ochiul percepând întregul, remarcând perfecta armonie și simetrie a ansamblului. Aceluiași dialog i se circumscriu și sonetele *CLXVI* (12) – construit pe ideea înălțării sufletești prin suferință, *CLXVIII* (14) – despre acordarea vieții la ritmul etern al cosmosului, *CLXX* (16) – un fel de meditație asupra destinului și a trecerii timpului. Acest, din urmă sonet poate fi interpretat și ca un exemplu tipic, concret, de „aplicare” a *isihiei* în practica poetică, în textul literar propriu-zis. Cine se va întoarce, citindu-l, la cele câteva principii ale doctrinei isihaste prezentate mai înainte, va avea dovada nemijlocită a afirmației noastre.

Mai subtil și discret învăluite în haina înșelătoare a metaforei, alte sonete rețin ideea existenței spiritului etern, a sufletului care tinde să se scufunde în duhul universal din care s-a desprins la încarnarea produsă prin nașterea ființei umane. Din acest punct de vedere, între eternitate și cuvânt, în speță între ea și rostirea poetică se pune semnul egalității, iar subiectul liric simte nostalgia „supremelor matrițe”, dorind să se topească împreună cu Divinitatea, în „zeiasca voluptate” (*CLXX*, 16). În altă parte citim: „Zvârl duhul meu din duhul etern” (*CLXXIV*, 20)

sau: „Am supt nemuritorul sân al iubirii sfinte,/ În rând cu Archetipii fără de veac, nici nume...” (CCV, 51), poetului fiindu-i familiară, prin creație, eternitatea: „Atât: eternitatea mi-e singura unealtă” (CCXX, 66), „Învăț eternitatea cu hohote să plângă” (CCXXV, 72) sau „Răpindu-te în mine, luăm pasul veșniciei” (CCXXVIII, 74).

Odată remarcate relațiile poet-eternitate, iubire-eternitate și duh-Creator (toate convergând către adevărurile că Logos = creator, pământesc) e limpede că umanul a fost ridicat la nivelul transcendentului. De remarcat însă că ascendența acestuia din urmă asupra celui dintâi se realizează de cele mai multe ori prin punerea pe primul plan a subiectului liric, chiar dacă el e văzut – adesea – în postura celui care imploră, reproșează, plânge, se lamentează ori cugetă cu privirile și spiritul îndreptate undeva în sus, spre țăriile nelămurite ale cerului: „Îndură-te, coboară și vino de mă vezi/ Pâm nu s-aștern pe mine solemnele zăpezi” (CLXXVI, 22), „Chiar de-aș zăcea în groapă cu lepedea pe mine,/ Tot m-aș scula din moarte ca să alerg la tine” (CLXXXIII, 29) „Te-ncununam cu gânduri de slavă și mister, [...] Genunchi plecați și frunte pe lespezi mi-am tocit...” (CCVI, 52), „Înaltă-ți suflul, duhul... și dă-mi acel sărut/ Care a-nceput pe gura celui fără de-nceput” (CCX, 56), „Sus, pân’ la tine, unde râvnește al meu dor,/ Cuvântul e omidă când eu îl vreau condor” (CCXX, 66), „Stau dedesubt; frunzarul curtenilor mi-e hrană,/ Și slava ta suavă adânc de jos privesc...” (CCXXXIII, 79).

Și exemplele s-ar putea înmulți. Ce demonstrează ele?

În primul rând pot fi un argument (și nu unul dintre cele ușor vulnerabile!) în sprijinul afirmației noastre inițiale referitoare la sonete, care pot fi înțelese mai bine și mai exact în legătură directă cu doctrina isihastă.

Alternanța teluricului cu celestul nu e doar simplă modalitate poetică de surprindere a sentimentului iubirii raportat la eternitate. Cum iarăși bine se poate observa, celestul rămâne prin excelență un spațiu existențial al Marelui Creator, iar teluricul e depășit de poet prin forța iubirii și a creației lirice – unic mijloc de a dăinui spiritual în eternitate.

Există și se face simțit din plin aci, în sonete, un suflu puternic, care-l depășește, credem, în intensitate pe cel al modelului inițial (Shakespeare), dacă acela a fost cu adevărat un model cum se susține îndeobște. Pe de altă parte se pot observa în întreg ciclul – fapt subliniat deja de critică, mai ales de Perpessicius – o siguranță și o perfecțiune a versului care dovedesc un îndelungat exercițiu și un meșteșug la care puțini reușesc să ajungă. Asupra acestui aspect ne rezervăm dreptul și plăcerea de a reveni pe larg ceva mai încolo.

Cum s-a mai spus, multe sonete sunt „psalmi de taină” ai poetului, ca să folosim o expresie dintr-un sonet al lui (CLXXVI, 22). Și ca să-i preluăm în continuare mărturisirea, în aceste poeme a pus iubirea lângă Eternitate: „Să lupte cu vrăjmașul Destin”. În adevăr, cele mai

multe dintre sonete sunt veritabile meditații, confesiuni, întrebări fără răspuns etc. despre condiția umană raportată la Dumnezeu, la cosmos, la timp, despre forța de nemăsurat a iubirii sub spectrul căreia stau toate pe pământ și cu a cărei flacără poetul poate schimba destinul propriu, dar și mișcarea aștrilor, poate înfrunta moartea și întunericul, toate relele și potrivniciile lumii și ale naturii. Sunt, de asemenea, de observat (și nu numai de către stilisti și amatorii de statistici) multe metafore ale iubirii, dintre care am reținut : dragostea care „ferecă și leagă“ cu lanțuri fermecate (CLXXVIII, 24), gloria iubirii care este: „Dorul lung și taina-mpletită cu-așteptarea“ – extazul asceților (CLXXIX, 25), apoi din nou iubirea „înmormântată-n carne“ (CLXXX, 25). „Dragostea-i (a lui Dumnezeu față de oameni, *n.n.*) unica vecie dată nouă“ (CLXXXIII, 30), apoi tot ea e: „semețul zbor în slavă“ (CLXXXVII, 34), e „cer“ (CXC, 36), „o nouă lumină pentru mine“ (CXI, 37), „între om și îngeri păcat e socotită“ (CXCIV, 40), „iubirea-i tot o taină“ (CXCVI, 42); apoi tot ea, iubirea, mai e socotită pe rând: fulger (CXCVIII, 44), *leonină* (CCII, 48), *clădire ciclopică* (CCIII, 49), *fruct tainic* (CCVIII, 54), „sacră cruzime genială“ (CCIX, 55), licoare cristalină (CCXI, 57), „ca luna, are faze“ (CCXIII, 59), *este geniu* (CCXVII, 53), disperare (CCXX, 56), minciună (CCXXII, 68), sămânța eternității (CCXXXV, 81), „Scurta noapte în care totul cântă“ (CCXXXVIII, 84) etc. etc.

Fără îndoială, figurile de stil sunt comune. Versul, ori fragmentul de vers așa cum le-am citat nu mai păstrează, precum ciobul de oglindă, întregul chip, iar farmecul de la sfârșitul lecturii lor dispare. Ceva lipsește și experimentul dislocării versurilor conduce analiza în alte direcții. De aceea sonetul se cere supus judecății întreg, nefragmentat, pentru a putea obține, pe lângă imagine, muzica lui fără nici un fel de stridențe ori asperități.

Față în față cu această creație de senectute a lui V. Voiculescu am încercat și încercăm la fiecare nouă lectură un sentiment ciudat: acela al dificultății începerii dialogului cu textul. Căci, aidoma poetului în conversația sa cu Divinitatea, virtualele puncte de pornire, de abordare sunt atât de multe și atât de egal ispititoare încât nu știi la care să te oprești. Și atunci realizezi ce mare dreptate avea Max Kommerell care, încă în 1943, scria: „Nu se poate nega faptul că în mesajul poemului liric, dezvăluindu-ne însuflețitor toată amploarea vorbirii posibile, e prezent înlăuntrul exprimatului chiar neexprimatul și neexprimabilul însuși, o tăcere în vorbire“.

„Neexprimabilul“ voiculescian se află, desigur, dincolo de patetismul rostirii, de învelișul și carnea cuvintelor, în structura propriu-zisă, în interiorul sonetelor. Peste acest „înăuntru“ al poemelor, în realitate un convulsionat univers de tristeți, dureri, renunțări și resemnări – domină încrederea totală în atotputernicia și eternitatea artei, a geniului. Și chiar dacă ea, încrederea ar putea lăsa, pe alocuri, o impresie de hiperbolă, reușește să crească frumoasă, demnă, dreaptă

și strălucitoare deasupra nimicniciilor și efemeridelor lumești, aidoma unui pom înflorit într-o eternă primăvară a spiritului.

Dar iată că, luați de valul entuziasmului față de o poezie care se parcurge deopotrivă cu mintea și cu inima și aproape că se refuză a fi „povestită”, era cât pe-acți să lăsăm la o parte o trăsătură fundamentală a întregului ciclu de sonete; esențializarea, purificarea limbajului liric.

Cu V. Voiculescu – privit pe scara evoluției sale poetice de la debut și până la sonete – se petrece un fapt aparent (dar numai aparent!) paradoxal: de la opulența lexicală inițială, autorul ajunge treptat-treptat la o adevărată descărcare a cuvintelor. În „Sonete” vocabularul e simplu, aproape banal, după cum banală ar putea trece și o eventuală listă a tipurilor de sonete: de reproș, de adorație, de meditație etc. etc. Lipsită de sens a fi, poate, și o atență și detaliată analiză „radiografică” am zice, a structurilor, articulațiilor, tipurilor de construcții sintactice etc. – apanaj al stilștilor.

Debarasată ca de un leșt de cuvintele și metaforele greoaie din primele volume, poezia lui V. Voiculescu s-a decantat, s-a luminat parcă, a păștrat doar esențele pure, turnate în partituri muzicale de sonuri aparte.

De la limbajul frust și metafora greoaie, încărcate de regionalisme mustind de seve aidoma prunelor din livezile Pârscovului, de la încărcătura exprimării aproape epice și până la formula concentrată și simplă, înșelător de clară, aidoma ochiurilor de apă din adâncul codrilor, poetul a parcurs un drum nu numai lung, ci și plin de obstacole, de căutări, de renunțări și câștiguri, de lupte și limpeziri. Trebuie să se fi petrecut – lent și sigur, aidoma procesului milenar în urma căruia vânturile și ploile dau stâncilor forme ciudate și misterioase – adevărate, poate chiar sfâșietoare drame de creație în sufletul poetului până să ajungă aici.

Resortul intim scriitoricesc care a dus la crearea „Sonetelor” este și va rămâne, poate, un mister al creației, ca atâtea altele legate de opera unor mari autori.

De aceea (și nu numai de aceea) „Sonetele” se cer judecate, înainte de toate *prin și pentru* ceea ce conțin în substanța lor intrinsecă. Ceea ce am încercat de altfel, și noi prin demersul critic de până acum, fiind cei dintâi conștienți de faptul că subiectul rămâne (încă) departe de a fi „epuizat”.

(vol. „V. Voiculescu, contemporanul nostru”,
Biblioteca județeană „V. Voiculescu”,
Muzeul județean Buzău, Buzău, 1997)

Premiul „Cartea Anului“ acordat de Filiala „Dobrogea a Uniunii Scriitorilor din România pe anul 2023“

Epistole către Ovidiu / *Letters to Ovid* / *Lettres à Ovide*,

Editor - Ion Codrescu, Prefață - Cătălina Popescu, Cuvânt de
întâmpinare - Gabriela Creția, Cuvânt înainte, ilustrații, copertă și
prezentare artistică - Ion Codrescu, Editura Eikon, București, 2023,
252 de pagini.

Ovidiu Mereu / *Semper Ovidius*

Recent a apărut la Editura Eikon din București cartea *Epistole către Ovidiu*, cu versiunile titlului în engleză și franceză: *Letters to Ovid*, *Lettres à Ovide*, semnată de Ion Codrescu. Este o apariție-surpriză din mai multe considerente: reînvierea (sau reafirmarea), cel puțin în spațiul românesc, a interesului pentru poetul latin; conținutul cărții și identitatea expeditorilor. Volumul reunește treizeci de scrisori semnate de autori diferiți și treizeci și trei de lucrări de grafică executate de Ion Codrescu. Autorii scrisorilor sunt nume de referință din mediul universitar, scriitori, publiciști, artiști plastici, cercetători, editori, din mai multe țări europene – România, Franța, Marea Britanie, Spania, Suedia, dar și de pe alte continente – Japonia, Statele Unite, Canada. La rândul lui, editorul și autorul cărții, Ion Codrescu, este un nume cunoscut în țară și peste hotare: artist plastic cu peste cincizeci de expoziții personale, profesor de istoria artei și de artă contemporană, autor de poezie haiku și autor a optsprezece cărți de poezie, eseuri și pictură haiga. Cartea se deschide cu un citat din Kenkō: „*Este atât de bine să stai singur, lângă o lampă, cu o carte deschisă în fața ta și să comunici cu cineva pe care nu l-ai întâlnit niciodată*“. Este comunicarea unei trăiri (sau retrairi), dincolo de orice formă scrisă sau orală, în care cititorul se regăsește sau se caută, se raportează la o realitate virtuală, reține elemente care i se par comune și mai face un pas în propria-i cunoaștere. Dialogul (sau monologul) interior capătă expresie în forma lui scrisă sau iconografică. Ambele forme se regăsesc în acest volum și ele corespund unei căutări (și recunoașteri) ideale: aceea de a găsi „pictură în poezie și poezie în pictură“.

Cartea a apărut la capătul unor „exerciții de admirație” și ale unor întâlniri pe care autorul și editorul ei le-a avut, în etape diferite ale vieții, cu opera lui Ovidiu. Acestea au însemnat o temă de cercetare – „Spațiul poetic ovidian — literatură și pictură”; un proiect „Ovidiana” și apoi ideea unui volum *Epistole către Ovidiu* (idee enunțată la sfârșitul anului 2022 și realizată în timp record, spre sfârșitul anului 2023). La ediția din noiembrie a târgului de carte Gaudeamus din București, volumul s-a bucurat de o primă lansare, urmată la scurt timp de o a doua lansare la Constanța, la Biblioteca „I. N. Roman”. Scrisori-invitații au fost trimise de autor la prieteni și cunoscuți „din cele patru zări”, care „l-au citit și apreciat pe Ovidiu”. Și motivația a fost următoarea: „prin această antologie dorim să echilibrăm relația între misivele scrise de Ovidiu și scrisorile pe care trebuia să le primească la Tomis”. Ion Codrescu nu și-a propus o publicație academică, ci a dorit ca aceasta să fie „o carte cu epistole scrise pentru un prieten pe care nu l-am văzut de mult timp, dar pe care ni-l imaginăm aproape de noi”. Invitația presupune un joc, ale cărui piese sunt tocmai aceste scrisori fictive. Ideea de joc (*ludus*) este acceptată și ea stă la baza actului de creație. Ovidiu însuși a exersat „joaca de-a iubirea” în poezia din tinerețe; „jocul cu poveștile mitologice” în *Metamorfoze*, trecând treptat la poezia „doctă și jucăușă” din *Faste* și, la final, la poezia tristă a exilului. A fost, pe rând, *lusor amoris* („cântăreț șăgalnic al dragostei”, cum îl traduc dicționarele), *doctus poeta* (poet erudit) și *tristis relegatus* (trist condamnat la relegare). Poezia însă, exersată fie ca joc, fie ca terapie, a fost forma permanentă de exprimare a trăirilor umane, pentru că adevărata și recunoscuta temă a poeziei sale este umanitatea. Ovidiu e întrebât chiar dacă poveștile sale despre zei și eroi nu sunt, în mod ironic, un ingenios mod de a dezvălui ce înseamnă să fii cu adevărat uman.

Temele abordate sunt diverse. Notele din biografia poetului, unele reale, altele inventate, se întâlnesc cu altele din biografia personală a expeditorilor scrisorilor. Se derulează amintiri, se face apel la pagini din jurnal. Sunt create scenarii, dialoguri imaginare cu poetul; i se pun întrebări („ubi es beate vir, felissime?”, „la ce te gândești?”). Citim scrisori trimise ca „de la poet la poet”, de la „exilat la exilat”; scrisori în care expeditorii își fac cunoscută identitatea și altele, scrise în numele unei iubite din tinerețe, din partea soției, din partea lui John Milton, și a fiicei sale, din partea Didonei, regina Carthaginei. Se fac exerciții de traducere și exerciții de fotografiere; se aduc citate din scrisori din diferite epoci sau îi sunt trimise creații personale. Ovidiu este ghidat de autorii scrisorilor care îi sunt adresate în spații culturale noi și în perioade diferite, în poezia medievală japoneză, în Londra secolului XVII sau în secolul XVIII francez. I se vorbește de modernism, de poezia haiku, de apropieri culturale. Odată cu scrisorile traversăm un spațiu geografic divers: de la Tomis, care mai înseamnă și „acasă”, la Roma, tot „acasă”, și în Italia; din Ithaca (o Roma pentru Ovidiu?)

În Canada sau din America în insula lui Achile, Leuke. Parcurgem o realitate populată de ființe mitologice, în care Lumea Nouă, America, este percepută ca ținutul Hesperidelor, iar România ca o Demetra de aur. Sunt evidențiate laturi ale personalității lui Ovidiu: Ovidiu – poet; Ovidiu – psiholog al sufletului feminin; Ovidiu – om al Europei. Și pentru ca ideea de joc să nu fie uitată într-o scriere serioasă, pe lângă numele poetului apar și termeni de ultimă generație: entertainment, influencer.

În planul creației ovidiene sunt marcate conexiuni și apar ușoare transparențe ale unei critici literare („hiperbolele tale au și scop de *captatio*“). Este evidențiată relația dintre muzică și poezie sau dintre muzică și mitologie; aflăm în termeni consacrați de „simfonia cuvintelor“ și „repertoriu mitologic“. De la joc de cuvinte (*hostis/hospes*; „străin“/„oaspete“, unde primul termen are și sensul de „dușman“) aflăm și de particularități proprii limbii române care înnobilează, în traducere, cuvintele latine („a omeni“, „înzeit“). Scrisorile devin astfel creații literare care promovează o artă poetică. Autorii lor recurg la opoziția de termeni („necondamnându-te la moarte te sortesc nemuririi“; „multe ai pierdut, ai primit însă nemurirea“). Sunt subliniate forța și rolul poeziei: poezia face viața mai frumoasă, eliberează spiritul și „te ancorează în sânul speciei tale“. Ovidiu este „mai mult decât un spirit liber, este un spirit care eliberează“.

Temele majore ale poeziei ovidiene – metamorfozele și exilul – sunt evidențiate dintr-o perspectivă nouă, modernă; una globală (Ovidiu a creat o nouă istorie a lumii prin „*Metamorfoze*“) și alta (sau altele) particulare: metamorfoza cuvintelor în imagini, metamorfoza stărilor sufletești (metamorfoza interioară); schimbarea percepției (când aventura devine exilul căutat, iar Pegasul înaripat devine dragon); schimbările spațiului geografic și schimbările omenirii din perspectivă istorică; evoluția limbii este tot o metamorfoză („limba în care îți scriu nu seamănă cu cea a barbarilor“), iar mesajul scrierii (se înțelege, al cărților) poate fi altul („niciodată scrisoarea primită/ nu e aceeași cu epistola trimisă“).

În tema exilului au fost identificate mai multe forme, în etape istorice diferite: exilul forțat, exilul căutat; exilul (modern) ales ca refuz de revenire în țară; exilul – ca respingere (și care face din fiecare om un exilat); exilul – ca stare biologică; exilul – ca ficțiune; exilul – ca o a doua naștere (se înțelege o metamorfoză, o redevinire a individului), exilul interior (sau sentimentul exilului).

Ovidiu este introdus în realitatea contemporană, în care omenirea se vede plasată „la întretăierea tuturor drumurilor“, când vorbim de creatori, dar și de roboți, de „lumea războaielor“, dar și de „lumea mașinilor“. Ideea schimbărilor (metamorfozelor) este constatată pe scară umană, socială și planetară; se vorbește de „vârsta de plastic, de carbon, de vârsta informaticii și a poluării“. Științele umaniste au și ele de suferit: cititorii de limbă latină „se numără cu sutele într-o

lume de miliarde“. Se fac apropieri între opera lui Ovidiu și curențele și problemele secolului XXI: *Heroidele* – și mișcările feministe; *Metamorfozele* – și schimbările climatice și sociale; poezia exilului (cu sentimentele de abandon și izolare) – și pandemie. Poetul însuși ar fi făcut „act de reziliență sau rezistență“ „făcând să i se audă vocea sa de om și libertatea de scriitor“. Desigur, este o perspectivă în limita jocului anunțat, pentru că autoarea scrisorii (Isabelle Jouteur), în dialogul imaginar cu poetul, îi spune amuzată: „Nu-mi imaginez ce strategie ai fi adoptat dacă ai fi avut la îndemână un telefon mobil sau acces la rețelele de socializare“.

Ovidiu a supraviețuit datorită operei sale și prin creațiile artistice pe care le-a inspirat – în pictură, în muzică, în fotografie și cinematografie. Imaginea finală este aceea a unui poet în viață („după 2000 de ani încă ești viu“), a cărui metamorfoză ultimă „a fost cu siguranță nemurirea“. Și cutremurător este răspunsul Nimfelor ca un ecou biblic: „De ce îl cauți printre morți pe cel viu? Nu-i aici. (*Quid quaeris viventem cum mortuis? Non est hic.*) Îl găsești în scrierile sale înțelepte“. Sau, într-o formulă mai laică, în care contrariile nu se exclud „Ovide n'existe plus, mais Ovide existe encore“. Recunoașterea sa o extragem dintr-o scrisoare trimisă din Franța de Anca Dan: „*Nullius alius te illustrior ad ista sinistra litora Ponti vixit*“ (tradusă cu un plural de reverență de către autoare: „Sunteți cel mai faimos locuitor al Pontului Stâng din toate timpurile“.) Ovidiu aparține culturii universale, dar în spațiu geografic tomitan strălucirea lui este „înzeită“ (divină), „nu o poți vedea în întregime și nu o poți atinge“.

Imaginile semnate de Ion Codrescu în acest volum sunt tot scrisori. În limbaj propriu ele vorbesc de transformări (metamorfoze) ale timpului și spațiului; leagă vechiul (adâncul) de nou; copacul de clesidră; structura frunzei de textura pânzei (să fie pânza de păianjen, Arachne?). Întâlnim schimbări de imagine, imagini hibride sau natura văzută altfel (corabia-scoică, copacul-corabie, copacul-victorie). Ele transmit pe rând tristețe, singurătate, speranță. „*Așteptând un mesaj de la Roma*“ (titlul unei gravuri), pe un țarm înalt se află poetul și copacul; în final rămâne doar copacul („*Copacul singuratic la țărmul Mării Negre*“, un alt titlu). Aflăm imagini simbol – trepte care urcă (sau coboară), porumbei prizonieri sau zburând, ochii din adâncuri (ochii Mării Negre) și ochiul păsării. Spațiul geografic este cel cunoscut poetului – Roma, Tomis, Pontul Euxin, Sciția Mică. Uneori în acest spațiu apar imagini statuare ale poetului, siluete umane, imaginea muzei (Corinna), peisaje urbane, peisaje marine, țărmuri. Recurente sunt marea, țărmul, copacul (o poezie haiku altfel exprimată). Imaginea transformă *discursul poetic* într-un *discurs plastic*. Este forma de exprimare artistică pe care Ion Codrescu o practică cu succes, deopotrivă în literatură și artă.

Concepția cărții este una nouă: scrisorile sunt în limbi diferite; au fiecare un rezumat; sunt ordonate alfabetic după numele autorilor.

Prezentarea volumului (Cuvânt înainte, Prefață și Cuvânt de întâmpinare) este făcută în limba română și engleză. La sfârșit, tot în română și engleză sunt notele despre autori. Conceperea copertii, de la imaginea – simbol a poetului „Departate de Roma” – la aprecieri semnate de Ioana Pârvulescu și de autori ai scrierilor, fac din acest volum o carte dorită, o carte de cunoaștere și reflecție (o carte a sufletului și a minții) și, deși recent apărută, o carte de colecție.

LIVIA BUZOIANU

Înscrisuri

A existat în cotidianul constănțean un moment din rumoarea postdecembristă când puteai citi în vitrine „Avem ovizi mici”. Pe atunci, vânzătorii de suveniruri, fără pretenții de legatari ai culturii locale și cu instinctul elementar al comerțului turistic, fixau într-o agramație caragialiană simbolul urbei tomitane și te îndemneau să-l iei acasă. Astăzi „Avem ovizi mici” ar fi considerat, poate, un înscris ingenios din registrul comical publicitar, un instrument de marketing, o glumă prin care antreprenorul îi face complice cu ochiul turistului estival. Și asta după doar 30 de ani.

Contextul receptării unui text îi reconfigurează, știm, semnificația, așa că orice înscris se deschide relecturii perpetue, iar cu cât între mâna care scrie și ochiul care citește se aștern durate mai largi, cu atât mai captivantă devine experiența descifrării lui.

„Epistole către Ovidiu” ne provoacă la o astfel de experiență, dar prin intermediul scriiturilor telescopate: poezia lui Ovidiu este citită afectiv de contemporanii noștri, cărora noi le citim scrisorile trimise lui cu poștalionul eternității.

Veche de când lumea scris-cititului, epistola se dovedește a fi în continuare o specie discursivă generoasă, nu lipsită de capcane și riscuri, însă inepuizabilă în capacitatea ei de a intermedia cele mai spectaculoase întâlniri între conștiințe, psihologii, suflete ori limbaje. Poate fi platformă de polemică sau, dimpotrivă, vector de „laudatio”. Adeseori este pretext pentru introspecții și confesiuni. Adeseori camuflează, relaxându-le, expozeul teoretic, impulsul către conceptualizare, privirea filosofică. La fel de des dezvăluie nevoia scriitorului de a se raporta la destinatar printr-un soi de „egografie”. Până la urmă, orice scrisoare este, nu-i așa, un autoportret.

Relevant în toate aceste direcții, volumul „Epistole către Ovidiu” editat de Ion Codrescu este o carte de așezat în bibliotecă pe raftul cu

lucrări pe care trebuie să le ai la îndemână fiindcă vei reveni asupra lor. Textele de deschidere ale editorului, apoi scrisorile înseși, redactate de intelectuali din varii domenii, din generații și culturi diferite, ne oferă ocazia de a experimenta pluriperspectivismul multidisciplinar asupra figurii biografice și artistice a marelui antic, într-o manieră declarat neacademică, deci cu atât mai seducătoare.

Grafica, rarisimă prin calitatea compozițiilor realizate de Ion Codrescu pentru a însoți textele, este ea însăși un discurs care invită la popasuri reflexive. Prin „Epistole către Ovidiu“ suntem conduși într-un spațiu de sincretism al artelor, ca în Antichitate.

Pășind în el, avem și impresia calității de martori ai lucrărilor dintr-un sit arheologic, în care se procedează la fine pensulări de straturi pentru a înlătura prejudecățile, sedimentele scolastice și stereotipurile, până se ajunge la strălucirea artefactului – personalitatea lui Publius Ovidius Naso în basorelief, pe fundalul epocii sale.

De ce o astfel de arheologie culturală?

„Am dorit să fie o carte cu epistole scrise pentru un prieten pe care nu l-am mai văzut de mult timp, dar pe care ni-l imaginăm aproape de noi“, ne pregătește editorul într-un preambul care expune contextul proiectului său. Într-adevăr, prietenia intelectuală și comuniunea întru artă, atașamentul emoțional și vertijul călătoriei în timp se desprind din cele 30 de epistole spre a-l călăuzi chiar și pe cititorul străin de clasici, pe nelatinist, la împrietenirea cu Poetul.

Dar, dincolo de multele evidențe legate de originarea culturii tomitane în creația lui Ovidiu, epistolarul inițiat de Ion Codrescu vine, poate, și din sentimentul că poetul fără mormânt pare că n-a murit. A rămas aici într-o încordată așteptare a grațierii și într-o spovedanie tragică a deznădejdiei. E viu, atâta doar că a trecut în regimul astral, diurn și nocturn în egală măsură, al manifestării. Răsare și apune cu soarele și cu luna, ne vorbește prin glasul stihilor, plânge peste catacombele din subterana orașului. Pentru „curatorul“ volumului, Poetul este o prezență.

În acest sens, privirea autobiografic-retrospectivă a lui Ion Codrescu ne arată că întâlnirea sa cu Ovidiu a stat de la început sub semnul monumentalului. Unul statuar și pur decorativ mai întâi, în drumul zilnic al copilului către școală, către casă, pentru ca apoi, treptat, să se constituie într-un centru abstract al deschiderilor sale culturale. Volumul pe care l-a inițiat și îngrijit pare o metaforă a acestui drum individual și public deopotrivă, un drum de o viață, între un „acasă“ intim, arhetipal, din mitologia copilăriei și „școala“ care l-a construit ca artist plastic și scriitor.

Chiar ideea de a realiza un astfel de volum nu vine oare din nevoia de a umaniza monumentalul? De a da viață, privire și glas, precum Pygmalion, statuii tomitane din panteonul imaginarului său?

Ion Codrescu a creat astfel cadrul unor interferențe nu doar culturale și civilizaționale, ci și profund umane. Aici stau față în față gustul clasic pentru monumental, armonie și unitate cu fragmentarismul minoritarist actual, spiritualitatea de sorginte mitologică și pragmatismul utilitarist, daimonii artistului antic și demonii contemporaneității. Dar și neliniștile, dramele și căutările existențiale din tiparul etern al omenescului.

Epistolari de prestigiu, cu voci distincte, se destăinuie despre punctele de inflexiune ale vieții lor (momente care le fundamentează cariera, impasuri și renașteri, exiluri – Carmen A., Ruxandra Cesereanu, Cătălina Popescu), se recunosc în personajele ovidiene, își evocă *metamorfozele*. Fac un consistent comparatism estetic (*Ars amandi* și haiku-ul – Jean Antonini, *Metamorfozele* și pictura lui Tițian – Ion Codrescu, Ovidiu și Homer – Phil Cousineau, arta iubirii în culturile romană, greacă și niponă – Itō Isao, poetizarea dorului în vechea lirică japoneză și în creația lui Ovidiu – Lars Vargö), pun în discuție condiția umană, reluând anticul *memento mori* („Orice am face, ajungem în vortex“ – Florin Balotescu) ori damnarea („exilul este o cămașă a lui nessus de care nu te mai poți despărți“ – Ioan Stanomir) sau fenomenologia eului și a limbajului (Ruxandra Cesereanu: „Când eram mică am crezut că sunt o piele cuvintele“), îl omagiază pe destinatar ca edificator de topoi culturali (Stéphane Barsacq, Anca Dan, Fatima Díez-Platas, Claudine Tamborini, Radu Vancu: „Practic, nu există imagine culturală a exilului mai puternică decât cea reprezentată de tine. Grație *Ponticelor*, tu ai devenit *le chef de file* european al acestei uriașe tradiții.“), ca precursor al artelor moderne (Martin M. Winkler – imaginarul ovidian și narațiunea cinematografică) ori ca magister personal (Jean-Luc Lévrier, Cristina Bogdan: „Mi-ai fost insulă în copilărie, carte în adolescență și leac de dragoste la prima tinerețe“; Doru Căstăian: „Hărțile femininului s-au extins în mințile noastre aspre, de bărbați, datorită ție.“).

Ovidiu e convocat să ne contemple în datele noului mileniu (Isabelle Jouteur, Doru Căstăian, George Cornilă: „Noul Tartar e o călătorie cu metroul la șapte dimineața“) și să ne inspire soluții la maladiile sufletului contemporan („Puțini îți mai citesc versurile pentru că foarte puțini mai citesc versuri“ – Angelo Mitchievici). E purtat prin Tomisul construit de urmașii barbarilor pe pietrele călcate cândva de el (George Cornilă, Ovidiu Dunăreanu, Angelo Mitchievici), prin Roma de azi (John F. Miller) ori pe Insula Leuke, palimpsest al civilizațiilor (Yoshiro Sakamoto), gratulat („vine poșta târzie cu scrisori de la băștinași/ să-ți dea mulțam că le-ai înființat literatura“ – Andrei Codrescu) și consolată cu argumentele posterității („doar exilul a făcut din tine Părinte fondator al nostru și simbol al condiției esențiale a Artistului“ – Doina Jela).

Epistolarii se imaginează tovarăși de școală și de tinerețe ai lui Ovidiu (Gabriela Creția, „fata din Dacia“), soția rămasă în îndurerată

neputință la Roma și vestitorul tardiv al grațierii (Marco Fraticelli), fiica cea mică a poetului, scriindu-i tatălui excomunicat și John Milton, împărtășindu-și suferințele exilului (Mandy Green).

Acest joc al dialogului din postumitate, care e, de fapt, un monolog orientat către o epocă revolută, revelează, însă, și toate despărțirile de maestru, toate părsirile, toate trădările noastre. Încercăm să reconstituim imaginativ un *modus vivendi* asamblând rudimente biografice și referințe istorice sau arheologice, dar experiența organică a viului ne rămâne, totuși, inaccesibilă. Monologăm către o entitate ficțională dintr-o lume ficțională, reprezentată – cum s-ar putea altfel? – prin filtrul epistemei de azi.

Cui îi vorbesc, așadar, autorii epistolelor? Unei galerii de chipuri și identități numite generic *Ovidiu*: unei efigii antice, unui spirit tutelar al Constanței, personajului istoric dintr-o intrigă de Curte, personajului turistic, profesionistului dezinhibat al iubirii, geniului aruncat barbariei getice ca la câini. Desigur (și mai ales), acelei conștiințe creatoare de artă și transfiguratoare de mituri care a lăsat omenirii un tezaur inspirațional. În subsidiar, rămâne întrebarea dacă omenirea mai știe ce să facă astăzi cu el.

Dar dacă *am întoarce oceanul*? Cum ar vedea, înțelege, evalua și, mai ales, literaturiza Ovidiu societatea secolului al XXI-lea, pe omul/ transomul/ postomul secolului al XXI-lea? Cât de comunicante își sunt realitățile despărțite de milenii? Sunt întrebări pe care (și) le pun mulți dintre autorii scrisorilor imaginare („Mă întreb cum ai privi tu lumile de azi, imperiile de pixeli.“ – Doru Căstăian).

Poate că ar fi lămuritor un al doilea volum al „Epistolelor“, în care Poetul să le răspundă corespondenților săi, cu subtilitatea ideatică și frenezia imaginativă care îl caracterizează. Păcat, totuși, că limba lui e moartă. Sau nu? Ruxandra Cesereanu ne resuscitează optimismul: „O limbă nouă este întotdeauna o limbă veche“.

EVELINA CÎRLIGEANU

Gloria va fi eternă... / fama perennis erit

Editura Eikon a oferit publicului, în anul 2023, o întâlnire neașteptată cu filologia clasică, reprezentată de Publius Ovidius Naso. Într-un fel de *album amicorum* al zilelor noastre, treizeci de personalități din diverse țări și cu diverse specializări s-au reunit în jurul unei efigii a culturii universale, la inițiativa artistului plastic Ion Codrescu, pentru a ne readuce aminte că valorile rămân neschimbate, indiferent de haina care le acoperă. Volumul pornește de la premisa că literatura și arta se

sușin și se inspiră reciproc; coordonatorul volumului evocă succesul pe care l-a avut expoziția de pictură inspirată de lirica ovidiană, în jurul căreia s-a strâns un număr mare de persoane interesate, astfel că acest succes a reprezentat motorul de căutare a „prietenilor“ lui Ovidius, ca să parafrazez o sintagmă care ne trimite la Cicero. De altfel, ideea apare invocată chiar în „Cuvântul înainte“, în care este prezentat scopul principal al volumului: „Am dorit să fie o carte cu epistole scrise pentru un prieten pe care nu l-am mai văzut de mult timp, dar pe care ni-l imaginăm aproape de noi“ (p. 12). Imaginea semnată de Ion Codrescu, care însoțește textul introductiv, este cum nu se poate mai potrivită. Tradiția elegiacă romană reclamă o relație directă între natură și interiorul emoțional al poetului, așa cum vedem și la colegii de generație ai lui Ovidius, precum Tibullus și Propertius. Imaginea ne introduce în atmosfera peisajului natal pe care Ovidius îl evocă prin două elemente ale naturii, pământul și apa, îmbinate armonios, ca un ecou al iubirii împlinite, așa cum vedem în *Amores* sau în *Ars amandi*. Un erudit comentariu asupra evoluției liricii ovidiene, în consonanță cu experiențele biografice ale poetului, realizează Cătălina Popescu. Textul din secvența următoare apare ca un răspuns la întrebarea de tip *Cui prodest?*, cu care se deschide „Cuvântul de întâmpinare“ semnat de clasicista Gabriela Creția. În fapt, aceste scrisori către un prieten imaginar – al nostru, al tuturor – sunt o voalată invitație de a ne regăsi, de a ne descoperi într-o biografie cu afinități ovidiene. Remarcăm acest lucru în epistola de debut, a sopranei Carmen A., în care se reîntâlnesc, pe alte dimensiuni, cu alte mize, dar tot în vremuri de cruntă dictatură, *ars, carmen, error*, tristețea despărțirii de familie, adaptarea la noi medii culturale.

Volumul cuprinde scrisori imaginare către Sulmonez, „expediate“ de către intelectuali de vârste și specializări diferite, de la filologie clasică, la arte plastice, film, științele comunicării, beletristică. Stéphane Barsacq sintetizează caracterul universal al poeziei ovidiene, calitatea sa de a ne face să ne regăsim în ea la orice vârstă și în orice timp (p. 63). Astfel, imaginea lui Ovidius capătă concretețe, poetul se metamorfozează pe rând în sursă de inspirație livrescă, prieten, spectator, coleg. Jean Antonini, George Cornilă, Florin Balotescu fac din iubirea pentru natură un element de apropiere spirituală față de Ovidius: „Mais, c'est plutôt l'amour de la nature qui peut nous rapprocher“ („Dar, mai degrabă dragostea pentru natură este cea care ne poate apropia“, *tr. n.*) (Jean Antonini, p. 49); „Te vei face mare și câmp, sepulcru și grădină“ (Florin Balotescu, p. 57), „Nu trăiai într-un port, ci în grota propriei țeste“ (George Cornilă, p. 98). Astfel, poezii se regăsesc sub semnul relației strânse între natură și stările emoționale, pe care o promovaseră poezii elegiac romani admirați de Ovidius și contemporani cu acesta. În același spirit, Doru Căstăian îi deschide poetului ochii spre ororile războiului și ale spațiului virtual, lipsit de consistență și de viață, din vremurile noastre, la fel cum din

Kyoto, un cunoscător al liricii ovidiene, precum și al literaturii române, Yoshiro Sakamoto, împrumută ceva din tristețea poetului, observând contemporaneitatea. Ruxandra Cesereanu meditează la fragilitatea cuvintelor și la forța tăcerii, găsind afinități spirituale cu poetul aflat în starea de exilat. Cristina Bogdan și Ion Codrescu evocă descoperirea poetului, în anii de școală, și redescoperirea lui la maturitate, cu surpriza revederii unui prieten vechi și drag. Contributori din alte țări, precum Jean Antonini și Phil Cousineau, evocă vizitele la Constanța și bucuria descoperirii spațiului geografic care a marcat lirica lui Ovidius în anii relegării sale. Dintre specialiștii români în limbi și literaturi clasice, am remarcat prezența elegantă a Gabrielei Creția, profesor emerit al Universității din București. În epistola sa imaginată, împletește destinul roman al Sulmonezului, cu cel al „fetei din Dacia”, de care îl leagă iubirea pentru viață, literatură, filosofie, teatru. Prietena își oferă ajutorul, sprijinul, face planuri de viitor, însă cuvintele ei ajung prea târziu la Pont. Poate intuim aici un regret intim al adevăratei expeditoare a scrisorii, din ce în ce mai singură în lumea atât de îndrăgită odinioară de Rafael, Aldo Manuzio ori Pico della Mirandola, pe care o regăsim evocată în scrisoarea lui John F. Miller. O altă clasicistă, Anca Dan, i s-a adresat Poetului într-o erudită scrisoare redactată în limba latină, în care regăsim aluzii la lirica ovidiană, precum *mutatas formas* ori *Iusor amator*. Marco Fraticelli, evocând cu duioșie figura mamei sale sulmoneze, își imaginează că a descoperit ultima scrisoare a soției poetului, Fabia, pe care Ovidius nu a mai apucat să o primească. Doina Jela și mai apoi Isabelle Jouteur și Radu Vancu evidențiază „rodnicia nefericirii”, șansa lui Ovidius la a doua naștere, întru eternitate, ca genial poet elegiac. Ovidiu Dunăreanu îl invită să contemple noul Tomis, ca pe un spațiu în care poetul este mereu invitat și așteptat. Angelo Mitchievici tânjește după prietenia poetului, pe care îl admiră așa cum o făcea Plinius cel Tânăr față de Tacitus. Claudine Tamborini se transpune în figura tragică a Didonei, care, transgresând epocile, își găsește parcă liniștea pierdută, după ce constată că, grație lui Ovidius și Vergilius, nu a fost uitată de nimeni: „Tous les arts m'ont vénérée et à toutes les époques” (p. 207). Finalul volumului epistolar oferă o serie de viziuni inter- și transdisciplinare asupra liricii ovidiene. Lars Vargö, specialist în historia și literatura japoneză, găsește puncte comune între lirica medievală niponă și elegiile ovidiene. Clasicistul american Martin M. Winkler (Martinus Philocinematographicus) îi arată lui Ovidius cum urmașii celor care priveau umbrele din peștera lui Platon au astăzi instrumente avansate de a reconsidera lumea, contemplând umbrele mișcătoare cu ajutorul unei camere de luat vederi. Este o fericită întâmplare că un banal criteriu alfabetic a făcut ca materialul profesorului Winkler să încheie seria epistolară. Prin referirile la impactul operei ovidiene asupra artei cinematografice, resimțim o invitație voalată de a reciti periodic versurile poetului. O vom redescoperi din diverse unghiuri, lumini,

umbre, pentru a obține astfel, sinteza emoțiilor umane în deplinătatea lor, așa cum reușise prin cuvinte, Ovidius.

Demersul admirabil al artistului constănțean Ion Codrescu îl include pe coordonatorul volumului în rândul nemuritorilor prieteni erudiți ai lui Ovidius. Acest volum este un ecou al încrederii pe care o manifesta acum două mii de ani, la Tomis că, peste veacuri, versurile sale îi vor asigura gloria poetică: *Etenim maiora libelli / Et diuturna magis sunt monimenta mihi* (*Tristia*, III, 3).

FLORENTINA NICOLAE

Inedit și inefafil

D surpriză tare frumoasă a fost ivirea, în agora literară deopotrivă tomitană, națională și internațională, a cărții *Epistole către Ovidiu* (Ed. Eikon, 2023), al cărei editor și inițiator este profesorul Ion Codrescu, scriitor, grafician și cetățean al orașului în care cu mai bine de două mii de ani în urmă a fost relegat poetul roman Ovidiu. În urma unei scrisori-invitații către cunoscuți și prieteni „din cele patru zări” – care sunt îndemnați să-și imagineze diverse scenarii, cu poetul latin în calitate de oaspete la cină, de partener la o plimbare prin fosta cetate Tomis, de poet citindu-și poemele la un cenaclu, de confident pe teme personale și literare etc. –, au răspuns cu câte o „epistolă” 30 de literați, buni cunosători și admiratori ai creației lui Publius Ovidius Naso.

Ceea ce sporește valoarea acestei antologii și contribuie la ineditul proiectului este prezența a 33 de lucrări grafice de inspirație ovidiană realizate de profesorul Ion Codrescu, la care se adaugă alte trei, una aparținând unui autor necunoscut și două, unor semnatari ai scrisorilor incluse aici: o fotografie de Jean-Luc-Ramond și o acuarelă pe hârtie pictată de Claudine Tamborini. Dacă este (mai) ușor să exprimi niște gânduri, idei, emoții prin cuvinte față de cineva pe care l-ai cunoscut doar citindu-i creația, cum este să i te adresezi acestuia printr-o scrisoare vizuală? Și totuși, pe lângă epistola-confesiune, în care „rescrie” inclusiv „însemnări”/fragmente de misivă adresate lui Ovidiu în 1968 și în 1993, Ion Codrescu compune acum 33 de scrisori vizuale, asupra cărora cititorul mai mult sau mai puțin avizat nu are cum să nu întârzie.

Voi insista pe aceste scrisori vizuale cu certitudinea că mulți dintre recenzenți vor pune accent pe epistolele scrise și voi face acest lucru ca un simplu iubitor de artă, fără o minimă pregătire în domeniu. Să vedem: câți ani sunt din 1968 și până în 2023, când a apărut această carte? Exact 55 de ani! 55 de ani în care profesorul Ion Codrescu îl are drept destinatar al emoției sale artistice pe Ovidiu! Cu atât mai

grele de sens, de taine și de mărturisiri trebuie să fie, în consecință, „epistolele“ sale măiestrite în reprezentări grafice. Pe coperta cărții, în lucrarea „Departee de Roma“, îl vedem pe Ovidiu stând încremenit pe o stâncă în fața mării, ca un naufragiat așteptând minunea salvării. Vântul îi flutură toga precum ar bate în pânza nefolositoare a unei corabii rătăcite. Înaintea sa, valurile par să se ridice spre cer pentru a nu-i permite să vadă dincolo, pentru a-i suprima speranța. Valurile sunt însă în mare parte albe, lăsate astfel de artist pentru ca poetul să aibă pe ce-și scrie jelania, dorul de patrie, de familie, de viața dinainte, neînțelegerea motivului „carmen et error“ aflat la baza exilului său. Prima compoziție din interiorul cărții poartă numele „Schimbare de peisaj“ și este inspirat aleasă pentru incipitul antologiei. Cu o linie de demarcație întreruptă între cele două peisaje – unul al Romei civilizate, celălalt, al Tomisului sălbatic – lucrarea reflectă trecerea lui Ovidiu dintr-o lume în alta, de la bine la rău, de foarte sus (unde era iubit și adulat) undeva prea jos (unde îi devin însoțitoare teama și tristețea). Cea de-a doua lucrare, „Rătăcind prin Sciția Minor“, accentuează sălbăticia spațiului de adopție. În lucrarea care îl reprezintă pe „Ovidiu la Roma“, îl vedem pe poet în togă și sandale, ținând în mână papyrusul cu poemele sale, pregătit să citească și să încante publicul, dar trist și mirat, ca și când ar fi văzut ceea ce nu trebuia să vadă, acea „error“ pentru care se crede că ar fi ajuns de fapt să fie exilat. În „Lumină și umbră la Tomis“, artistul îl așază pe Ovidiu în două ipostaze: una în lumina prezentului, cealaltă în umbra trecutului roman; în timp ce umbra se află sub o arcadă și are spectatori în față, Ovidiu exilat este reprezentat într-un dreptunghi mai jos de umbra de sub arcadă, având în față un scaun pe al cărui spătar este proiectat un bust, poate o zeitate, la un loc cu rugăciunea, cu sentimentul singurătății și cu nevoia de a se întoarce la ai săi. „Spre Insula lui Ovidiu“ m-a dus cu gândul la lucrarea lui Botticelli, *Nașterea lui Venus*. Un pâlcc de arbori subțiri, rânduiți perfect, astfel încât par scoica din care iese zeița Venus, așteaptă în drum, poate să-l renască pe cel care va scrie pe peticul de pământ care se vede în mijlocul mării, conform legendei, „Tristele“ și „Ponticele“. O lucrare complexă este „Înlănțuire și eliberare“. Trupul omului poate fi înlănțuit, dar sufletul? Mai multe păsări devin trup cu ceva – cu o casă, cu un copac, cu drumul, cu omul etc. – și zborul le este imposibil. Dar este între ele o pasăre mare, albă, cu aripile întinse, liberă sau eliberatoare, simbol al speranței. „Copacul-corabie“, pe jumătate rupt de furtunile și de valurile potrivnice, a cărui rădăcină a devenit corabie, tot speranță și vis de eliberare înseamnă. Aș mai aminti lucrările „Iubire pietrificată“, reprezentându-i pe Ovidiu și pe femeia iubită, „Ochii Mării Negre“ – valuri din ale căror „orbite“ ies priviri reci, indiferente sau ostile, „Amintiri din Roma“, în care Ovidiu ne apare în toată splendoarea de la curtea împăratului, „Așteptând un mesaj de la Roma“ – Ovidiu aflat în compania unui copac la fel de singur și de bătut de vântul neprielnic ca și el, pe o stâncă înaltă în

fața mării, „Gânduri către Corinna“ – un chip de femeie care, la rândul ei, îl visează pe amantul pierdut, sau „Copacul-victorie“, cu trup de femeie, cu brațele ridicate și cu dantelele fluturând ca un stindard, dar cu trăsături distorsionate, care nu pot ascunde suferința.

După ce ai văzut asemenea lucrări, fiecare cu un mesaj puternic, deconspirând totodată stările prin care a trecut artistul Ion Codrescu în timp ce le-a creat, un artist care l-a venerat încă din copilărie pe Ovidiu grație profesoarei sale de pictură, Modi, după ce te-ai încărcat cu emoția sa – a celui care afirmă că „Tițian a vizualizat în compoziții de o frumusețe unică ceea ce ai spus tu [Ovidiu, n. n.] prin cuvinte în unele pasaje din *Metamorfoze*. (...) a reprezentat în pictură ceea ce *înțelegem* dincolo de cuvinte sau ceea ce nu se putea spune prin versuri. (...) mi-am dat seama cât de profund a înțeles trăirile personajelor tale. (...) Fiind în fața picturii *Diana și Acteon*, am avut impresia că Tițian te-a pictat pe tine în chipul lui Acteon care, fără să vrea, vede ceea ce nu trebuia să vadă“ –, ai nevoie de timp pentru a trece la epistolele scrise de oameni de litere care au trecut prin propriul filtru opera, viața suferința, mărirea și decăderea poetului latin. Toți i s-au adresat ca unui om drag, iar unii s-au imaginat în pielea unor personaje precum: Marcia, „fata din Dacia“, iubita din tinerețe a poetului (Gabriela Creția), Livia, ultima sa soție, Didona, regina Cartaginei (Claudine Tamborini), poetul englez John Milton și fiica acestuia, Deborah Milton, (Mandy Green). Ovidiu Dunăreanu își începe scrisoarea amintindu-i cu recunoștință poetului latin: „Tu ești primul mare poet al lumii care ai cântat în poemele tale ținuturile noastre de la Pontul Euxin“. Andrei Codrescu, adresându-i-se, „Dragă Nasu“, vorbește astfel despre proiectul la care facem referire: „poșta târzie cu scrisori de la băștinași/ să-ți dea mulțam că le-ai înființat literatura“. Jean Antonini evocă întâlnirea sa de la Constanța cu poezii care scriu haiku, când a vorbit despre importanța iubirii în poezia lui Ovidiu și despre cât de puțin prezentă este aceasta la maestrul haikuului, Bashō. Florin Balotescu se adresează poezilor „de atunci, de acum, din viitor“ cu eseuri filozofice profunde, străbătute de lirism. George Cornilă îi face un portret memorabil poetului: „...și se vede fruntea înghețată sub care se zbat, ca niște viermi, închipuiri și căutări de rost, și se văd șanțurile adânci săpate în chip, și se vede gura strâmbată de mâhnire, cu buzele crăpate tânjind după falern. Nasul tău adulmecă mirosul tare și sărat al nesfârșirii. Ochii tăi mari și umezi, umbriți de arcade proeminente, parcă mereu într-o căutare însetată a ceva ce par să nu găsească, ochi de Acteon (...) tu, cu sângele lui Enea în vine, prăbușit ca Icar, așteptat acasă ca Ulise (...). Nu trăiai într-un port, ci în grota propriei țeste“. Doina Jela vorbește despre condiția artistului, un exilat indiferent unde trăiește acesta, deoarece simte „că nu este de aici, ci din altă parte, ca un extraterestru. Totul i se pare aici trist și sfâșietor, comparativ cu lumea de unde vine“ și mărturisește: „Pentru mine, jurnalul tău cu geți firoși, bărboși, certați cu igiena e

mai expresiv și mai memorabil decât parada frumuseților spilcuite ale Romei de până atunci“. Pe de altă parte, Angelo Mitchievici, sincer, pragmatic, nu ocolește adevărul: „Puțini îți mai citesc versurile pentru că foarte puțini mai citesc versuri. Într-un fel, ai parte de liniște“. Iar Yoshiro Sakamoto, scriindu-i poetului despre LEUKE, Insula Șerpilor, îl informează despre războiul care a cuprins astăzi acel loc, ca și despre Tomisul de azi, aflat „din nou sub influența războiului“. I-au mai scris lui Ovidiu epistole interesante, care te țin cu sufletul la gură: Carmen A., Stéphane Barsacq, Cristina Bogdan, Doru Căstăian, Ruxandra Cesereanu, Phil Cousineau, Anca Dan, Fatima Diez-Platas, Marco Fraticelli, Itō Isao, Isabelle Jouteur, Jean-Luc Lévrier, Cătălina Popescu, Ioan Stanomir, Radu Vancu, Lars Vargö, Martin M. Wrinkler.

Știm că Publius Ovidius Naso a trimis scrisori de la Tomis la Roma, „Tristele“ și „Scrisori din Pont“ fiind dovezi în acest sens, dar nu știm însă la câte dintre acestea i s-a răspuns. Probabil la foarte puține, ceea ce înseamnă că poetul a rămas neconsolat. Editorul Ion Codrescu – o persoană caldă, plăcută, luminoasă, fină, un poet care ani de-a rândul a sondat în adâncimile sufletului, operei și vieții confratelui Ovidiu – nu putea să nu îndulcească această situație nedreaptă. Iată cum își motivează demersul în invitația către cei care aveau să devină expeditorii scrisorilor: „prin această antologie, dorim să echilibrăm relația între misivele scrise de Ovidiu și scrisorile pe care trebuia să le primească la Tomis“. Inefabilă mângâiere, pe care sperăm că Ovidiu, de acolo, dintre zei, a primit-o cu bucurie.

DIANA DOBRIȚA BÎLEA

Voi trăi! / Vivam!

Dbiectul numit „carte“ a reprezentat, de la apariția sa, o provocare a imaginației, a spiritului, a ideilor și, nu în ultimul rând, a meșteșugului de a transforma hârtia într-un mijloc de exprimare a autorului.

Poezii, eseuri, romane, proză, corespondență, note de călătorie, dramaturgie, o întreagă diversitate de forme literare, cu rostul de a crea o punte între autori și cititorii lor și de a provoca „dialogul“ vital înțelegerii literaturii ca artă a cuvântului și expresie a cugetului.

Dacă ar fi să ne imaginăm întreaga literatură a lumii ca un imens „ocean“ de litere, pagini și inspirație, cel mai greu ar fi să extragem doar un nume a cărui rezonanță să fie la fel de puternică și în vremea sa, dar și în prezent. Cu toate acestea, „afinitatea electivă“ ne va conduce către autorul (sau autorii) care lasă cele mai adânci urme în conștiința proprie sau conștiința colectivă a locului din care venim sau

a seminției din care facem parte. Publius Ovidius Naso este pentru noi români și mai cu seamă, pentru noi constănțenii un astfel de nume.

Ar fi greu de imaginat orașul de la țărmul de mare fără prezența acestui scriitor extraordinar al lumii vechi și moderne. Universitatea, prin numele pe care îl poartă, statuia care îl reprezintă, având o „soră geamănă“ la Sulmona, locul de naștere al poetului, cea mai veche revistă a urbei, la sfârșitul secolului al 19-lea și începutul de secol 20, toate aceste simboluri ale prezenței lui Ovidiu la Constanța amintesc de șansa coloniei grecești și apoi a micii așezări romane de a-l primi și găzdui pe marele relegat al Romei.

Publius Ovidius Naso își întorcea mereu gândurile către orașul etern și spera în clemența lui Augustus care îl alungase fără votul prealabil al Senatului. *Carmen et error* îl aduseseră pe un țărm îndepărtat, la marginea Imperiului, lângă o mare învolburată și mai cu seamă într-o climă rece, atât de diferită de tot ce era plăcut la Roma. Poetul scria, scria continuu epistole de la Pontul Euxin, cu speranță și tristețe, cu toată înțelepciunea pe care schimbarea destinului i-a adus-o. Prin scrisori le vorbea prietenilor, îi vorbea soției, de fapt lumii întregi, peste veacuri, odată cu publicarea gândurilor lui, în atâtea limbi.

Dar cum ar fi să ne imaginăm că Ovidiu însuși ar primi scrisori de la acei autori, care, printr-un „exercițiu de admirație“, vor să îi devină prieteni și să îi îndulcească exilul, prin vorbe alese, cu meșteșug? Cum ar fi să afle poetul de la ei despre frământările și gândurile generațiilor care i-au urmat, care își doresc să îl încredințeze de afecțiunea și atașamentul lor și să-i mărturisească tainele inimii lor?

Profesorul, artistul, graficianul de excepție Ion Codrescu a ales să fie „vocea“ tuturor celor care îi transmit poetului tot ce ar fi vrut să-i spună, dacă l-ar fi întâlnit pe străzile pietruite ale vechiului Tomis și ar fi întârziat în *agora*, completându-și ideile unii altora.

Cartea pe care editorul Ion Codrescu o oferă cititorilor și admiratorilor operei ovidiene „rivalizează“ prin aspect cu unele dintre cele mai elegante apariții editoriale ale momentului¹. Alb și negru, lumină și umbră, vechi și nou, sunt mărcile unei cărți care impresionează de la început prin multitudinea de autori din întreaga lume care au acceptat să participe la acest proiect inedit și să devină astfel „corespondenții“ lui Ovidiu, pentru eternitate. *Cuvântul de întâmpinare* semnat de Gabriela Creția cuprinde un exercițiu de imaginație al modului în care Ovidiu trăia și participa la viața tumultoasă a Romei, unde poetul se afla în centrul atenției. Desigur că în contextul unei literaturi critice despre viața și opera lui Ovidiu este dificil să adaugi un text care să spună lucruri inedite și să provoace o reacție a cititorilor, dar, așa cum subliniază Gabriela Creția, fiecare pune o cunună virtuală de flori la soclul statuii poetului, și, astfel, se materializează veșnicia celui omagiat.

¹ Toată admirația editurii „Eikon“ și tipografiei în care a fost realizat volumul.

Așa cum spuneam, autorii din volum aparțin mai multor continente, vin din culturi variate, cu toate că elementele comune ale discursului lor duc cu gândul la rădăcinile culturale ale omenirii și la modul în care imaginea poetului s-a reflectat în gândirea umanității. Elveția, Franța, SUA, Canada, Marea Britanie, Japonia, România, Suedia, Spania au creat și re-creat o hartă a lumii ovidiene și au respirat același aer al întâlnirii virtuale cu poetul. Autorii sunt: universitari, jurnaliști, scriitori, muzicieni, regizori de film, artiști, scriitori (treizeci la număr) și fiecare dintre ei își găsește locul în acest concert fără precedent și dă mărturie de spusele poetului *Vivam* („Voi trăi“). Este meritul lui Ion Codrescu de a cataliza gândurile și trăirile intelectuale ale unor autori care altfel poate nu ar fi avut șansa de a se întâlni într-un proiect literar. În același timp, este foarte important că autorii epistolelor către Tomis sunt diferiți ca profesie, întrucât ei asigură particularitățile necesare de receptare a prezenței operei ovidiene. Pentru cei mai mulți dintre ei, poetul este „dragă Ovidiu“, și aceasta atrage după sine tonul colocvial, cald, apropiat, uman, de care beneficiază cititorii volumului. Distanța temporală și locală nu mai constituie nici un fel de impediment, e doar „un amănunt“ istoric, fiindcă timpul este un continuu și doar convențiile îl separă. Ovidiu este diferit de noi, cei contemporani, căci vine dintr-o lume cu alte cutume, dar este oare atât de îndepărtat pe cât pare? Dacă citim epistolele din volum, nu mai avem această impresie. Ovidiu pășește gânditor, din nou, pe străzile Tomisului și se oprește să reflecteze la rândurile prietenilor lui de peste veacuri. Apelul la evenimentele istorice din timpul lui Ovidiu, la persoanele și personajele despre care se vorbește în opera lui, aduc o întregă lume în prezent și exercițiul de imaginație devine și mai puternic.

Ar fi dificil să individualizăm un autor sau altul, căci am nedreptăți fiecare pagină pe care intelectualii de seamă participanți la volum au scris-o cu dedicație și talent. Nostalgici sau mai ancorați în prezent, autorii au încercat să trăiască vechiul și noul în același timp și să cânte, odată cu Ovidiu, oda iubirii. Nu ar fi putut face altfel! Nu ar fi putut ignora puterea hipnotică a versurilor ovidiene care au devenit simbolul unora dintre cele mai frumoase trăiri umane.

Scrisorile către Ovidiu nu au avut nevoie de vreo adresă de poștă: toată lumea știe cine este Publius Ovidius Naso, poetul de la Tomis.

Ion Codrescu a legat țărmurile, traversând continente și amintindu-ne că poetului nu i s-a aflat mormântul nici până acum, pentru că despre el se poate afirma : *Vivit!*

Despre Ovidius, cu admirație

Dacă un admirator al lui Ovidius ar lansa, din nou, pentru semenii săi invitația de a-i trimite vestitului poet latin o epistolă imaginară, sunt sigur că s-ar găsi multe sute de doritori să comunice astfel cu această personalitate a literaturii latine, poetul Romei și al Tomisului.

Modelul scrisorilor imagine nu este nou. L-a inventat Propertius prin elegia sub formă de scrisoare „Aretusa către Lycotas“, dar cel care l-a introdus cu adevărat în literatura epistolară de acest tip este, de fapt, Ovidius cu celebrele *Heroides* (*Eroine*), adică scrisori de dragoste trimise de vestite personaje feminine soților sau iubiților: Penelopa lui Ulise, Phedra lui Hypolit, Hermiona lui Oreste, Didona lui Aeneas etc.

Aceste personaje legendare sunt niște femei îndrăgostite al căror suflet stăpânit și tulburat de pasiunea iubirii își dezvăluie satisfacția pentru iubirea împărtășită și suferința pentru situația în care se află, departe de ființa iubită sau fără dragostea acestuia.

Cred că volumul „Epistole către Ovidiu“, apărut în 2023 la Editura Eikon, sub îngrijirea profesorului Ion Codrescu, este una dintre cele mai reușite publicații despre marele poet latin.

Dintre cele 30 de epistole aș remarca scrisorile doamnei Gabriela Creția, ale Ancăi Dan, precum și ale profesoarei și artistei Claudine Tamborini din Franța, ale latinistului Jean-Luc Ramond și, bineînțeles, ale românilor Ion Codrescu, George Cornilă, Ovidiu Dunăreanu și Cătălina Popescu.

Frumusețea chipului, dublată de tonul cald al vocii, precum și de eleganța gesturilor pe care le-au admirat generații de studenți și nu numai s-au mulat perfect pe adolescența din Dacia, îndrăgostită de Ovidius, care a devenit din *Iusor tenerorum amorum*, un adevărat *actor amoris*, lăsându-i amintiri de neșters.

La fel, Anca Dan, pe care am avut cinstea s-o cunosc și s-o jurizez cu ocazia unui concurs Ovidianum, m-a impresionat prin textul unei scrisori rostite în graiul latinesc, așa cum numai în studenție am auzit de la prof. univ. N.I. Barbu sau, apoi, la o ședință de cerc la Muzeul de Arheologie din Constanța de la prof. univ. N. Lascu, unul dintre cei mai renumiți ovidologi din lume în acele timpuri.

Și ceilalți autori de scrisori mi-au plăcut pentru cultura lor și pentru priceperea de a sublinia moștenirea culturală a lui Ovidius și, mai ales, pentru „găselnița“ lor specifică unor astfel de scrisori.

Trei cetăți îl revendică pe marele poet latin: Sulmona – locul nașterii, Roma, unde a cunoscut împlinirea poetică, de la *Amores* până la *Metamorfoze* și Tomisul – locul unde și-a petrecut ultimii ani din viață și unde a compus *Tristia* – 5 cărți și *Epistulae ex Ponto* – 4 cărți, care cuprind, în total 95 de scrisori / elegii. Cele mai multe dintre scrisorile acestor culegeri sunt adresate soției, prietenilor, personajelor influente inclusiv lui Augustus, dușmanilor sau cititorilor.

Dintre acestea, 13 scrisori grupate în primul volum, *Tristia*, și 19 scrisori grupate în *Epistulae ex Ponto* cuprind informații de-o valoare documentară deosebită despre Tomis și locuitorii lui, ca de exemplu: *Tristia*, III,10 – cu o descriere detaliată despre iarna la Tomis, *Tristia*, III,12 – cu o comparație între primăvara la Tomis și la Roma, *Tristia* V,7 sau V,10 – cu informații interesante despre „barbari”, adică despre locuitorii Tomisului (barbari și greci).

Din *Pontice*, sunt interesante informațiile din scrisorile I,2 și I,5, adresate lui Maximus, despre viața la Tomis, scrisoarea III,1, adresată soției, pe care o îndeamnă să stăruie pe lângă Augustus și pe lângă Livia ca să-i obțină iertarea sau măcar să-i schimbe locul exilului, scrisoarea III,8 către Maximus, însoțită de un dar ales – o tolbă cu săgeți și scrisoarea IV,13, către Carus, în care povestește despre succesul pe care l-a avut în fața ascultătorilor geți, când le-a citit un poem scris în limba lor în care l-a lăudat pe Augustus, iar geții i-au strigat că trebuia de mult să fie chemat la Roma, precum și scrisoarea IV,19 în care poetul își exprimă dragostea către tomitani: „eu vă urăsc pământul, dar vă iubesc pe voi”. De altfel, poetul subliniază în toate poeziile sale că nu s-a plâns decât de frigul aspru și de atâtea năvăliri și că nu oamenii cetății, ci locul îi este urât.

Personal, eu văd în Ovidius nu numai un mare poet elegiac, ci și un reporter deosebit. Dacă un reporter ar prezenta un ținut sălbatic sau un ținut înghețat, și-ar impresiona cititorii, ascultătorii sau privitorii folosind imagini potrivite cu cele mai sălbatice locuri. Dacă ar transmite dintr-un război, ar folosi imagini potrivite pentru a descrie barbaria sau nelegiuirile atacatorilor față de pierderile, distrugerile sau suferințele pe care le îndură cei atacați. Și cred că nimeni dintre cei care citesc, văd sau ascultă asemenea relatări nu l-ar acuza pe reporter că fabulează.

La fel, și Ovidius se plânge că a fost exilat la marginea imperiului, departe de Roma, cât de sălbatice, de nesigure și de friguroase erau aceste locuri, cum trăiau și ce limbă vorbeau tomitanii, în ce relații erau cu poetul latin și care era starea de spirit a acestuia.

Cele mai multe informații sunt despre condițiile climatice, caracterizate prin ierni aspre, cumplite, din pricina frigului, care smulge acoperișurile și doboară la pământ turnurile înalte, iar marea îngheață până departe.

Astfel de informații și altele de felul acestora sunt, într-adevăr, cumplite, dar și în zilele noastre trăim asemenea ierni în care gerul ascuțit îngheață marea și lacul, iar vântul năprasnic doboară la pământ copaci și acoperișuri.

În aproape toate scrisorile, clima aspră este asociată cu atacurile barbarilor care dau năvală pe caii lor iuți și jefuiesc totul, făcând nesigură viața locuitorilor. Dacă avem în vedere atacurile rusești în Ucraina și războaiele neîntrerupte din Orientul Mijlociu, imaginile oferite de scrisorile lui Ovidius nu ni se mai par exagerate.

Din admirație pentru Ovidius, în anul 1993, împreună cu colegile mele de limba latină de la Liceul G. Călinescu, am decis organizarea unui concurs național, deschis elevilor care studiau în liceu opera poetului latin – CERTAMEN OVIDIANUM PONTICUM.

De-a lungul existenței sale concursul OVIDIANUM a cunoscut mai multe etape. Mai întâi, în anul 2002, am stabilit împreună cu conducerea liceului Ovidio din Sulmona, locul unde se desfășura un concurs similar, inițiat în 1997, ca o echipă de două eleve să reprezinte liceul nostru la CERTAMEN OVIDIANUM SULMONENSE. Participarea noastră la concursul din Sulmona a fost un succes și în fiecare an după aceea am primit invitația de a participa la acest concurs.

Începând cu anul 2005, CERTAMEN OVIDIANUM PONTICUM a crescut în valoare, devenind criteriu de admitere la concursul de la Sulmona, la care țara noastră participa cu șase concurenți.

La rândul nostru, în anul 2018, am reușit să avem la concursul nostru o echipă de elevi din Sulmona.

În ultimii trei ani, CERTAMEN OVIDIANUM PONTICUM nu mai e pe val. Mai întâi, timp de doi ani „a fost exilat“ la Botoșani, într-un loc despre care Ovidius sigur nici nu a auzit, iar în anul 2023, acest concurs s-a desfășurat la Tulcea, localitate despre care Ovidius vorbește vag doar de două ori în toată opera sa.

Previiziunile sunt sumbre. Indiferența autorităților locale, inclusiv a Ministerului Educației și neimplicarea ISJ Constanța și a cadrelor didactice care predau limba latină îl condamnă pur și simplu la pieire.

Pentru mine însă, organizarea acestui concurs dedicat lui Publius Ovidius Naso constituie unul din cele mai frumoase lucruri care mi s-au întâmplat în cei peste 50 de ani de carieră didactică.

Prof. CONSTANTIN C. DABA

Poetului, cu dragoste

*...sau când statuile, ca și cărțile, sînt și altceva decât
rodul artei spre delectarea privirii*

Un oraș

Pentru oricare dintre noi, Constanța înseamnă mai mult decât un oraș de la malul românesc al mării. Mai ales că nici nu este singurul de acolo. Cum nu este nici singurul din arealul dobrogean, cel suprapus, cândva, cumva, peste deja prea îndepărtata provincie romană a

“Sciției celei Mici”, latina *Scythia Minor*. Pentru noi, cei care purtăm amprentele Istoriei impregnate, dincolo de memoria colectivă, în sufletele generațiilor traversând milenii, Constanța este mult mai mult decât orașul-port spre multiple zări continentale și capitală a spațiului danubiano-pontic. Constanța – Tomisul greco-roman al începuturilor sale, al primordiilor antice – este singurul oraș românesc coborând rădăcini direct în elenitate, în romanitate și, prin ele, în medievitatea bizantină, aflată într-o imediată și prietenoasă proximitate. Tot astfel cum, în aceeași medievitate, Constanța a găzduit întâlnirea multiplelor căi de acces și spații de germinare pentru culturile slavo-orientale care s-au încrucișat în primul mileniu al erei noi.

Fără nici cea mai mică umbră sau urmă de îndoială, Constanța este cel mai vechi oraș modern al României, cel care a adus la lumină și a pus în faptă vocația originară, etnogenetică, a **sintezei**: pornind de la plămada începută cu peste două milenii și jumătate în urmă, prin descinderea, succesivă, a alogenilor greci, apoi romani, peste stratul autohtonilor, și, străbătând mileniiile și ajungând până în zilele de azi, în și prin creuzetul etnic al naționalităților, fie ele majoritare ori minoritare.

O statuie

Oricât am privi-o ca dezvoltare urbană sub impulsurile unui meandrat și aglomerat destin, Constanța de azi, ca și cea de ieri, ca și cea din totdeauna, nu rămâne doar un oraș, cu toate perspectivele, dilemele și speranțele lui. Constanța are aerul ei, și acesta nu se confundă cu briza mării. În aerul urbei plutesc amintiri, natura și oamenii lasă indelebile urme, materiale – strânse ca relicve milenare în muzee și alte edificii culturale –, dar și spirituale. Din toate aceste urme respiră aerul Constanței, locul pe unde au trecut și au șezut, între mulți alții, și primii apostoli, primii propagatori, apoi primii organizatori ai creștinismului antic din colțul nord-vest pontic euxin.

Dar aerul Constanței respiră și altceva. De mai bine de un veac și jumătate, peste întreaga așezare a acestui oraș marin plutește privirea unei statui. Ea se află în plin centrul spațiului urban, în piața care poartă numele statuii și-i duce faima mai departe. Este bine cunoscuta statuie a poetului latin (al cărui nume în forma lui originară îl vom reda în cele ce urmează), poet care a fost primul și, extrem de probabil, și ultimul locuitor forțat al Tomisului greco-get nu numai al vremii lui, ci și din întreaga eră și lume veche: Publius Ovidius Naso.

O statuie mai mult decât un simbol al Constanței. O statuie care îi întrupează și întruchipează spiritul. Este opera unui dublu milenar urmaș al latino-romanilor din care se trăgea poetul antic însuși și fost locuitor al aceleiași Rome și Italii ca și Sulmonezul devenit, fără voia lui, primul și ultimul Tomitan latin: sculptorul Ettore Ferrari (1845,

Roma - 1929, Roma). El a plăsmuit și dăruit Constanței, spre finele veacului al XIX-lea (1887), prin statuia poetului latin care veghează *la marginea mării*, chipul, făptura și spiritul cetății înseși de odinioară, de la încrucișarea ultimului mileniu vechi cu primul mileniu nou. Făptură gânditoare de piatră, de care Constanța, de atunci până astăzi și până în nesfârșii veci, s-a pătruns și s-a contopit în totală intimitate. Și de care nu se va mai putea desprinde și despărți vreodată.

Un poet

Oricâtă istorie s-ar strânge în ea și oricât de învolburat ne apare mersul orașului dinspre originile lui cele mai depărtate către azi, Constanța rămâne orașul unui poet. Destinul acestui poet s-a contopit, din momentul descinderii sale obligate, cu destinul așezării primordiale a întemeietorilor, primii coloniști greci. Nu aceștia, însă, i-au scris cetății istoria, nici ceilalți succesivi locuitori.

Cetatea cea mai strălucită de pe țărmul nord-vestic al Pontului Euxin și-a îngemănat destinul doar cu al primului (și ultimului, din câte știm) poet poposit vreodată pe meleagurile sale. Un poet urgisit de o voință imperială nu doar absurdă în perseverența persistenței ei, ci și tăcută. Căci despre cauzele profunde ale acelei voințe n-au vorbit niciodată nici emițătorul deciziei, primul principe (*princeps*) al Republicii devenite un *metamorfozat* imperiu, nici vreunul dintre membrii anturajului, intim (*comites*) sau mai larg (*aula*), al principelui, nici vreun istoric latin ori grec, păgân ori creștin, contemporan sau de mai târziu. Despre cauzele voinței și deciziei (*edictum principis*) luate de Octavianus Augustus n-a vorbit, vag, decât victima însăși. Poetul. În două mari culegeri de elegii, care vor fi și ultimele lui creații. Or, poetul a preferat doar să numească aceste cauze – faimoasa sintagmă *carmen et error* – și să nu ofere și să nu intre în niciun fel de alte lămuriri sau, cu atât mai puțin, detalii. Restul rămâne, pentru posteritate, un uriaș depozit de supoziții și conexiuni.

Prea puține sînt, așadar, cetățile și orașele lumii, în care destinul acestora, mica și marea lor istorie să ajungă consubstanțiale cu un segment oarecare, și acela redus, din viața unui om. A celui care nu prin naștere sau prin viețuire firească, ci ca urmare a unei expulzări și prin găsirea unui refugiu le-a adus acelor locuri strălucirea cea mai nepieritoare. Iar întâmplarea ca omul acela să nu fi fost nimic altceva decât un poet – altminteri, cel mai cunoscut al vremii lui, cel mai iubit și cel mai citit în vremea lui și, apoi, intens și fecund, dincolo de marginile Lumii Vechi – face ca orașul ultimei sale plecări să devină matricea simbolică a destinului *nepereche* al Poeziei.

O carte

La începutul anului trecut, cam în această vreme, unul dintre cei mai pasionați cititori ai lui Ovidius, el însuși locuitor de multe decenii al orașului Poetului – artistul plastic, conferențiarul universitar și scriitorul Ion Codrescu –, din pioasă și indecantabilă iubire de Cetatea Tomisului și de zborul poetului latin odinioară acolo viețuitor, are și împărtășește ideea, nemaîntâlnită în lumea literelor, clasice și moderne laolaltă, de a-i invita pe iubitorii lui Ovidius, cunoscători ai operei lui, să-și imagineze că i-ar compune, fiecare dintre ei, Tomitanului câte o scrisoare, în orice limbă (de curentă și accesibilă circulație internațională, dar și, desigur, în limba română) ar dori să o facă.

În acea scrisoare, ei, *filovidienii* (cum îndrăznesc să-i numesc, cu un barbarism inventat în acest scop), ei, cei “veniți prea târziu” (Angelo Mitchievici) i-ar mărturisi și împărtăși Poetului “plecat prea devreme” (*id.*) tot ceea ce ar crede de cuviință că l-ar putea interesa, acum și aici, pe bardul relegat, dacă, să ne imaginăm, l-ar fi avut ca oaspete, ca invitat, ca însoțitor într-o plimbare, dacă l-ar fi ascultat recitând într-un cenaclu, dacă s-ar fi întâlnit cu el “într-un grup de scriitori, la un simpozion sau la un colocviu”².

Astfel s-a născut și a devenit realitate ideea – așa cum observam mai sus, cu totul ingenioasă și nemaiapărută, din câte știm, vreodată, fapt subliniat și de unii dintre viitorii autori ai colectivei cărți³ – de a compune o “colecție de scrisori fictive” (Isabelle Jouteur *apud* Ion Codrescu, *ibid.* p. 11), o carte capabilă să reechilibreze balanța epistolarului ovidian, cu cele 9 cărți ale sale de *Tristium libri* și *Epistularum ex Ponto libri*, dar, în schimb, cu absența totală a răspunsurilor vreunui destinatar, incluzând întreaga posteritate a cititorilor. Căci, cum nota cu perfectă justete, subtil și inobservabil amară, Ion Codrescu (*ibid.*), ar fi trebuit ca și Ovidius să primească – aflându-se, în contra voinței lui, la Tomis – răspunsuri la scrisorile sale trimise în versuri. În versuri, căci el nici nu putea să scrie (după cum mărturisește într-un pasaj faimos: *et quod temptabam scribere, uersus erat*, “și orice încercam a scrie vers era”), nici nu a scris vreodată altfel decât în versuri.

Ce a primit Tomitanul?

Fără îndoială, un dar.

În primul rând, un dar – și un semn, totodată – al grațitudinii noastre pentru ceea ce, cu nedomolit nesaț de lectură, a primit posteritatea,

² Ion Codrescu, *Cuvânt înainte* (a se vedea, *infra*, n. 2), p. 11. Citatele preluate din scrisoarea lui Angelo Mitchievici se află la p. 183.

³ *Epistole către Ovidiu. Letters to Ovid. Lettres à Ovide*. Editor: Ion Codrescu. Cuvânt înainte / Foreword Ion Codrescu. Prefață / Preface Cătălina Popescu. Cuvânt de întâmpinare / A Word of Welcome Gabriela Creția. București, Eikon, 2023.

dublu milenară, din partea Poetului. Desigur, scrisorile-răspuns ale posterității nu aveau cum să fie în versuri, căci autorii epistolelor de azi doar iubesc, pasionat, poezia ovidiană, nu concurează, însă, nici nu au cum să rivalizeze în materie poetică.

Fără să poată fi în versuri, scrisorile posterității – ale unei infime părți ale ei, desigur – sînt, în schimb, tot atâtea fărâme dintr-o uriașă conștiință colectivă. Căci, în al doilea rînd, ele vorbesc și, prin aceasta, depun mărturie despre “ceea ce memoria colectivă a reținut despre acest autor” (Isabelle Jouteur, *ibid.*), altfel zicînd sînt mărturiile despre ceea ce această memorie, tezurizată contemporan, a perceput din toată opera Tomitanului, în vibrațiile ei milenare.

Este un dar – nu neapărat în schimbul primului dar, cel pontic ovidian – și dintr-un alt, simplu, motiv. Fiecare dintre corespondenții imaginari, de pe globul de azi (de pe mai multe continente actuale, necunoscute romanului Ovidius), își închipuie că îi scrie nu numai poetului, ci și omului Ovidius: mai mult decît atît, prietenului regăsit în paginile operei lui și prietenului de suflet. O dezvăluie, emoționant prin franchețea mărturisirii, același ingenios editor: “Cartea noastră nu intră în acest val uriaș de publicații academice. Am dorit să fie o carte cu epistole scrise pentru un prieten pe care nu l-am mai văzut de mult timp, dar pe care ni-l imaginăm aproape de noi.” (Ion Codrescu, *ibid.*, p. 12)

Pași

„Exercițiile de admirație”⁴ care alcătuiesc volumul și îi conferă sensul cel mai profund s-au născut – mărturisește preliminar⁵ regizorul acestui dialog epistolar al contemporaneității cu unul dintre puținii iluștri supraviețuitori literari ai Lumii Vechi și Clasice, greco-romane – dintr-un proiect inițial exclusiv artistic.

Mai precis, un veritabil experiment adresat studenților și profesorilor de la Facultatea de Arte a Universității care poartă numele Poetului marin, dar, apoi, și altor artiști plastici români: anume, de a transfera impresiile de lectură poetică ovidiană în spațiul artei imaginilor vizuale, așadar al celor neînsoțite de cuvinte. O primă *metamorfoză*. O trecere de la cuvinte (imateriale, impalpabile în esența lor) la imagini plastice. Astfel s-a născut o expoziție, *Spațiul poetic ovidian – literatură și pictură*, pe scurt, proiectul *Ovidiana* –, înainte ca ideea cărții să se ivească.

De aici și pasul mai departe. De la expoziție la carte. Proiectul expozițional s-a *metamorfozat* într-un alt proiect: un volum de eseuri și impresii ale artiștilor plastici, inspirate de universul sensibilității ovidiene emanînd atît din poemele de inspirație personal-subiectivă,

⁴ Ion Codrescu, *ibid.*, p. 7.

⁵ *Ibid.*, pp. 7-10.

cât și din cele mitologice. Prin urmare, ar fi trebuit să rezulte un “volum cu eseuri ale artiștilor”⁶ despre urmele lăsate de Poet în universul lor plastic. Astfel, experimentul inițial urma să se *transforme*, să devină o autoexaminare: un fel de examen al propriilor puteri, în ce măsură este el, artistul plastic, în stare să tălmăcească în cuvinte imaginea vizuală inspirată de cuvintele Poetului. Dar – neașteptată surpriză: cel de-al doilea proiect, descins din primul, n-a mai putut fi dus la îndeplinire, întrucât – își continuă destăinuirea autorul lui – “[...] a trebuit să renunț la ideea de a publica texte scrise de pictori, deoarece am constatat că unii artiști nu se simțeau în largul lor, utilizând cuvântul în locul liniilor, formelor și culorilor”⁷.

Din acest neîmplinit proiect intermediar s-a înfiripat ultimul pas, prin noua *metamorfoză* pe care acel al doilea, doar dorit, proiect a suferit-o. Cartea dăruită de Ion Codrescu și de colaboratorii săi, răzbunând o injustiție bimilenară și înapoind Poetului darul pe care el ni l-a lăsat atunci, înainte de a dispărea în spații interstelare, nu a mai fost și nu mai este, în această ultimă fază a regândirii ei, doar una a artiștilor vizuali, participanți sau nu la proiectul *Ovidiana*. Dimpotrivă, ceea ce a rezultat în urma unor multiple *metamorfoze* este, astăzi, o carte a tuturor celor “care l-au citit, îl apreciază și i-au studiat creația”⁸, precum și a celor care, ca autori de texte-răspuns peste milenii, se simt perfect confortabili în compania cuvântului.

Pe scurt, o carte-dialog, un schimb, tot epistolar (cum i-ar fi putut plăcea unui poet integral clasic, oricâte irizații baroce se străvăd): un schimb întors de gânduri, dorințe, emoții, trăiri. Totul prins, de la modernitate înapoi, înspre vechimea încă vie prin monumentele sale și prin spiritul său, în vraja cuvântului mărturisit.

Întâmpinări

Ca orice volum care cuprinde, fie și unidirecțional, *scrisori* (reale sau fictive) *către*, și acesta se deschide cu un mănunchi de precizări și lămuriri preliminare, din care am menționat până acum doar *Cuvântul înainte* al inițiatorului și editorului Ion Codrescu (pp. 7-12, cu varianta în engleză, *Foreword*, pp. 15-20).

Îi urmează o incitantă *Prefață* (pp. 23-26, cu versiunea în engleză, *Preface*, pp. 29-33), semnată de Cătălina Popescu, și un sintetic, dar esențial comentariu (sub forma unui *Cuvânt de întâmpinare*, pp. 34-36: *A Word of Welcome*, pp. 39-41) pe marginea întregului demers, comentariu critic aparținând reputatei clasiciste Gabriela Creția.

Cititorul, inclusiv cel străin de cunoașterea limbii române (îl ajută, însă, în permanență fie textele epistolelor concepute direct în engleză,

⁶ *Id.*, *ibid.*, p. 11.

⁷ *Id.*, *ibid.*, p. 10.

⁸ *Id.*, *ibid.*, p. 11.

fie rezumatele lor în aceeași limbă), este, astfel, întâmpinat și călăuzit pe drumul spre înțelegerea rostului acestei cărți.

Pentru Cătălina Popescu, Poetul relegat a fost simbolul exemplar al chipului multiplu pe care îl poate lua, înaintea contemporanilor și a posterității, poetul oricărei vremi, așa cum s-a întâmplat (paradigmatic, adaug) și cu Ovidius: cel care, jucându-se “de-a iubirea” (p. 23), a ajuns, fără să bănuiască vreodată, deznădăjduitul fără speranță; “în fața depresiei atotstăpânitoare” (p. 25), izgonitul, pe o planetă străină și rece, din rosturile vieții lui firești, nu încetează să plângă “după orizontul pierdut” (*ibid.*). O *metamorfoză*, așa spune și eu (în continuarea ideii Cătălinei Popescu), a celui care și-a dobândit celebritatea universală tocmai datorită *Metamorfozelor*. Iar ultima dintre ele, observă cu subtilitate autoarea, a fost, de fapt, o apoteoză: căci, “asemenea tuturor marilor poeți, a lăsat în urmă o amprență indelebilă, un buchet personal, un dans, un ritm, un efect eufonic unic.”⁹

Din perspectiva Gabrielei Creția, ipostaza poetică ovidiană pontică – firească, pentru oricine, în latura experienței sale de viață, a reacției comportamentale – reprezintă doar fațeta de suprafață a unui accident biografic, având drept consecință psihică pierderea speranței și disperarea profundă. Dacă omul Ovidius, dacă imaginea lui de învins al sorții (forțată de către el însuși, ca poet) este cea care are profund de pierdut, prin declararea deschisă a slăbiciunilor, lașităților, fricii și angoasei pur și simplu omenești, în locul înfruntării lor prin tăcere, în schimb poetul și poezia se vădesc a fi, pentru totdeauna, câștigătoare: “[...] pe termen lung – notează cu perfectă îndreptățire autoarea *Cuvântului de întâmpinare* –, cea care triumfă este poezia (aș fi notat acest ultim cuvânt cu majusculă, L. F.), fiind expresia unicității fapturii umane și a nevoii ei de a se mărturisi și autodescrie.”¹⁰

Poezia liniilor albe și negre

Înainte de a-l lăsa pe cititor să se delecteze cu epistolele inverse, ale contemporanilor *filovidieni* către Tomitan, aș dori să mai rețin atenția cu acel detaliu care face din volumul de față o adevărată bijuterie complex hermeneutică.

Începând cu coperta broșată și supracoperta ei și terminând cu ultima pagină dinaintea filei albe care încheie cartea, *Epistole către Ovidiu* se bucură de o șansă unică.

Ea se datorează faptului că editorul însuși este un faimos artist plastic (cu peste 50 de expoziții personale, în afara lucrărilor aflate în colecții de stat și private din lumea întreagă), dincolo de poziția de scriitor – poet și eseist – pe care se plasează, în paralel. Așadar, regizorul cărții este și scenograful ei! Aproape după fiecare text epistolar,

⁹ *Prefață*, p. 26.

¹⁰ *Cuvânt de întâmpinare*, p. 34.

Ion Codrescu își lasă amprenta viziunii plastice prin câte o ilustrație exclusiv bicoloră (alb-negru), utilizând o “tehnică mixtă pe hârtie” cu dimensiuni standard (415 x 292 mm). Sînt tot atâtea comentarii vizuale – în număr de 33 –, dar nu la intervențiile epistolare ale autorilor, ci la ilumiinațiile și umbrele poeziei ovidiene. Celor 30 de texte ale feluriților autori¹¹ - de la misterioasa și discreta Carmen A., critic muzical (sub numele fictiv al căreia pare-se că se ascunde editorul însuși), până la profesorul clasicist american Martin M. Winkler – li se adaugă, la intervale scurte, câte o pagină fără cuvinte (doar pe verso se află titlul compoziției), dar vibrând de emoția curbelor intersectate cu liniile drepte ale spațiilor imaginate, în alb-negru, de graficianul Ion Codrescu.

Atrage în mod special singurul chip al Poetului, semnificativ și, așa spune, provocator intitulat *Ovidiu la Roma*. Este, după părerea mea, o replică grafică a emblemei Constanței și, dincolo de ea, a destinului anticului Tomis: statuia Poetului. Asemănările sînt frapante, dar deosebirile le sesizează privitorul din primul moment. Poetul nu mai privește în jos, cum l-a plăsmuit sculptorul italian, ci spre tine, privitorule. Ochii sînt vii, însă triști. Privirea – scrutătoare. Poetul nu se privește pe sine, nu își pleacă ochii, parcă resemnat în fața destinului necruțător, ci își privește, parcă neliniștit, privitorul. Prin el, își privește, oricât de tristă apare privirea, viitorul aflat în ochii celui care îl privește.

Iar limbajul mâinilor este și mai elocvent. Poziția lor este total deosebită de aceea imaginată de Ferrari. Mîna dreaptă a coborât de la bărbie la piept și se odihnește, foarte roman, în pliurile togii. Iar mîna stîngă, care, la Ferrari, își sprijinea, prin antebraț, perechea, ținînd cu palma un *libellus*, la Codrescu s-a lăsat în jos, păstrînd în strînsura degetelor micul *uolumen*, volumașul de poeme cu rînduri vizibil așternute, căruia nu-i este străin gestul părăsirii. Unul al plecării spre lume, spre o altă lume.

Dacă artistul italian l-a conceput pe Poet ca pe un locuitor al Tomisului închis în lumea lui de gânduri, situată într-o altă lume, exterioară, străină, semi-barbară pentru un cetățean roman cu drepturile civile păstrate intacte, artistul român, în replica sa, l-a plasat în plină Romă, sub o arcadă luminoasă: aura Poetului este, însă, întunecată, neagră, în frapant contrast cu luminile Romei, de parcă Ovidius de acolo și-ar fi cunoscut deja destinul.

Semnalăm, în finalul observațiilor închinat vibrațiilor imagistice ale volumului, că una dintre ultimele ilustrații (care poartă numărul 28 și se intitulează *Departa de Roma*) a fost aleasă de editorul grafician pentru a reprezenta coperta și supracoperta. Față de aura întunecată emanată de chipul Poetului la Roma, remarcată mai sus,

¹¹ Textele aparțin unei “pleiade de intelectuali de marcă, scriitori, profesori universitari, critici literari, editori, traducători, artiști plastici, muzicologi, fotografi, oameni de radio, filmografi” (Gabriela Creția, *Cuvânt de întîmpinare*, p. 34).

aici tonalitatea dominantă este albul luminii. De sus, din cer pogoară întunericul decis de zei pentru Poet. Dinspre Poet emană lumina, aceea a valurilor uriașe ale mării care lovesc furios stânca pe vârfurile căreia veghează Poetul, iar valurile albe luminează și purifică cerul întunecat.

Fiecare epistolă – câte o poveste

Un ultim cuvânt, acum despre scrisori.

În număr de 30, cum am amintit, ele închipuie, fiecare, câte un gând către Poetul simțit alături, în cea mai simplă proximitate imaginară. Autorii lor deapănă, în același timp, povestea repetată a unei vieți lipsite de logica firului ei, atunci când fulgerul destinului o lovește țințit și necruțător. Dar deapănă și povestea – dacă putem spune așa – a întâlnirilor individuale, pe cont propriu, cu opera Poetului, în diversele momente ale vieții autorului scrisorii sau de-a lungul întregii lui vieți, ca o marcă a destinului personal. Căci despre destinul, marcat de Poezie, al fiecărui expeditor ovidian este vorba în acest epistolar contemporan, despre experiențele întâlnirii – întâmplătoare, dorite sau așteptate – cu Ovidius este vorba în fiecare scrisoare.

Mai mult chiar, editorul întinde și cititorului o invitație directă. Fie stimulat de lectura volumului, fie purtând în propria memorie și sensibilitate vechi urme ale contactului cu poezia ori chiar cu persoana – fie și imaginară, dar emblematică pentru destinul oricărui scriitor exilat – a Poetului bimilenar, cititorul epistolelor este îndemnat, explicit, de către editor să își lase, pe ultima filă a cărții, propria poveste: “La sfârșitul cărții, aveți o filă cu două pagini libere: sunteți invitat să vă imaginați că Ovidiu ar vrea să citească și scrisoarea Dvs. Ce ați dori să știe?”¹²

Poate cititorul nu-l cunoaște pe Ovidius. Poate doar i-a văzut statuia undeva, în piața orașului sau într-o fotografie, dar i-a auzit ori citit povestea. Atunci, cartea de scrisori îl va ajuta să facă realmente cunoștință cu poetul latin. O astfel de poveste poate cititorul, chiar și cel care nu l-a cunoscut pe Ovidius – cu atât mai mult, cei care l-au citit, într-un fel sau altul –, să însemneze pe ultima filă a cărții, după ce o va fi citit. Chiar doar din curiozitate se poate naște pasiunea.

Astfel, cartea gândită și realizată de Ion Codrescu împreună cu toți ceilalți autori este, ca să preluăm o altă sintagmă, universal cunoscută, o autentică și exemplară *operă deschisă*: liber deschisă interpretării tuturor primitorilor ei. Și liber a fi continuată de către oricare dintre aceștia.

Mirabilia. *În chip de încheiere*

Ne îngăduim să-l invităm, și noi, pe cititorul epistolarului ovidian să-și construiască primele impresii (continuându-le, apoi, prin

¹² Ion Codrescu, *Cuvânt înainte*, p. 12.

însemnări pe care ni le-ar putea împărtăși cândva, prin intermediul aceluiași editor) de la câteva dintre admirabilele reflecții și formulări oferite de scrisorile cărții. Un mănunchi de mirabile gânduri, multe interferându-și ecourile în spațiul ei interior, pe care le punem alături, ca un modest (poate, subiectiv) florilegiu:

- “[...] încep această epistolă, mărturisindu-ți treptele apropierii de tine.[...] Mi-ai fost insulă în copilărie, carte în adolescență și leac de dragoste la prima tinerețe [...] Rămâi cu bine, insula mea. Tu, cel surghiunit, mi-ai fost pentru o vreme acasă.” (Cristina Bogdan)
- “Lumea ta era Roma, noi am făcut în ultimele două mii de ani o Romă din întreaga omenire.” (Doru Căstăian)
- “Tristețea nu este altceva, de fapt, decât o bucurie împuținată, care s-a ghemuit și care nu va înflori decât atunci când va primi sens din nou.” (Ruxandra Cesereanu)
- “vine poșta târzie cu scrisori de la bășinași
- să-ți dea mulțam că le-ai înființat literatura” (Andrei Codrescu)
- “Multe ai pierdut. Ai primit însă nemurirea.” (George Cornilă)
- “Oamenii sunt încă fascinați de oricine are capacitatea de a se schimba brusc. Ceea ce disprețuim sau ignorăm sunt cei care nu se schimbă sau nu se pot schimba. Dorul de *metamorfoză*, schimbarea secretă, schimbarea formei continuă și în zilele noastre.” (Phil Cousineau)
- “Secretul clasicilor este nemurirea: atunci când orice rămășiță materială a pierit, când limba se uită, spiritul rămâne la fel de viu.” (Anca Dan)
- “Cumva, datorită ție [...] toți ne simțim un pic poeți când trecem pe lângă statuia ta din Peninsula. [...] Am multe argumente [...] despre rodnicia nefericirii. [...] exilul (fizic) ți-a prins bine. [...] Că doar exilul a făcut din tine Părinte fondator al nostru și simbol al condiției esențiale a Artistului.” (Doina Jela)
- “[...] o capitală a istoriei și a poeziei românești, Constanța [...]” (Ovidiu Dunăreanu)
- “Ovide n’există plus, mais Ovide existe encore.” (Isabelle Jouteur)
- “Ai plecat prea devreme, am venit prea târziu. Tot ce pot face este să te citesc, să las să treacă bucuriile și tristețile tale în mine, să-ți trăiesc poezia ca și când ar fi o parte a vieții mele, oricând posibilă, să mă așez în ea alături de tine. *Hic ego...*” (Angelo Mitchievici)
- “Tu nu ai avut șansa de a te mai întoarce. Îți trimiteai încet versurile și cărțile îndurerate ca pe niște copii *în straie de doliu*, dornici să se roage pentru întoarcerea ta. Dar Roma tăcea solemnă și te lăsa singur și înghețat, cu sufletul numai o rană, în lumea de la marginea mării neprietenoașe.” (Cătălina Popescu)
- “Și poate că această scrisoare pe care o aștern în fereastra unui calculator este mâna care bate la porțile casei de fum în care sufletul tău se odihnește după moarte [...] În chipul tău se ghicesc chipurile altor secole și în paginile tale se presimt paginile ce se

vor fi scris. Un dialog se țese din lecturi și din visare, grație delicatei tăriei a artei în care ai crezut.” (Ioan Stanomir)

- “[...] citim *Ponticele* întotdeauna cu participare, afectivă și intelectuală deopotrivă, fiindcă ele vorbesc aproape deslușit și despre exilul nostru de ființe moderne, căzute dintr-un paradis pe care, deși nu l-am văzut niciodată, nu-l putem uita.” (Radu Vancu)
- “The *ars cinematographica* is an *ars Ovidiana*.” (Martin M. Winkler)

Cărți și statui. Cetăți și oameni.

Restrângând: Artă – Istorie – Existență.

În chintesență, un destin paradigmatic. El poartă, de peste două mii de ani, numele lui Ovidius. Ne-a dăruit, atunci, poezia lui. Noi îi putem dăruia, azi, oricând, înțelegerea noastră. Cu dragoste, Poetului.

LIVIU FRANGA

Nescris. A XXXI-a epistolă, întârziată

memoriei neuitatei Ilene

Nu. Nu l-ai scris niciodată, Poete. Poemul acesta
numai tu l-ai trăit: cerul cel aspru din Pont.
Marea cu valuri cât casa și țărmul sălbatic, Poete,
singurii martori au fost cântului tău înghețat.
Doar ciugulind câte-un pește din hăuri vedeai albatroșii
peste noianuri plutind, țipătul tău însoțind.
Din orizont se-ncheaga câte-un punct. Înspre tine se mișcă!
Astfel de puncte au fost mii de corăbii, precum
fire curgând de nisip, ca ploaia în palme. Doar puncte...
Cum le vedeai, pâlăpăia flacăra dorului stins.
Dinspre al mării afund s-a ivit într-o noapte-o năluca
albă, cu pletele-n vânt, șoapte-n fuioare șoptind.
Pasul ușor și-a purtat peste ape și-n boarea de briză
tăinic s-a înfășurat, mâna pe buze-ți lipind.
Luna părea că argint îi turnase pe umere goale
peplul în vânt se zbătea, colțul de sân dezvelind.
Și se întoarse din nou spre marea mugindă în valuri,
care se rostogoleau goale pe țărmuri în sus,
și-ți arătă, cu un deget întins, spre perdeaua de zare,
cum te așteaptă să vii marea-ți iubire-napoi.
“Marea iubire?” – tu ai întrebat-o. “Da, Roma, ea este
marea iubire a ta. Eu doar năluca ei sînt.”
S-a răsucit în vârtejul de fum cu fuioare albastre
și de pe buze-a zburat ultim sărut înghețat.
Nu mai era, când, trezindu-te singur, spre mare și ceruri
pumnul ți-ai ridicat, *Roma!* și *Roma!* țipând.
Iată-mă! Stau lângă tine, Poete, și-aștept, astă noapte,

țipățul tău să-l aud: două milenii-a străpuns.
“Nu”, mi-ai răspuns. “De-acuma poemul stă scris doar în carne.

Cerul și gerul din Pont – singura gazdă de veci.
Tot ce am scris de s-ar duce-n uitare! Să stau față-n față
cu veșnicia – e doar singurul dor ce-l mai am.
El e poemul pe care-aș fi vrut să-l fi scris vreodată:
cum veșnicia mi-a fost sprijin și reazem și gând,
mult după ce pe valuri și vânturi cenușa-mi s-a dus-a
și mi-a rămas doar un dor, singurul dor mi-a rămas.
Să mă lăsați la marginea mării să-mi scriu nemuirea,
o veșnicie privind val după val și alt val,
și, în muțenia lumii întoarse din nou la matrice,
liber de vini și păcat, noul poem să-l încep.”
Nu. Nu l-ai scris niciodată, Poete. Poemul acesta
Singur tu l-ai trăit. Singur l-ai dus în mormânt.

LIVIU FRANGA

Breve Ovidio dedicatvm carmen eius sempiternam in memoriam

*Ovidio nostro in omnium nomine
perpetuam salutem Livius Franga
grammaticus et poeta dat*

*Hic nos qui fuimus propago candida, Publi,
donamus dono cum pietate librum.
At tibi qui splendes sint lumina lucida famae:
ultores sumus criminis innocuae.
Barbarus hinc abiit. Lux altera luceat urbi
in qua Nasonis nomen illustre manet.*

Scurt poem închinat lui Ovidius spre amintirea eternă a lui

*Dragului nostru Ovidius un veșnic salut îi
adreseză,
în numele tuturor, Liviu Franga,
profesorul de literatură și poetul*

*Iată-ne, noi, care-am fost mlădiță vestită, Ovidius,
carte îți dăruim, cu pietate, în dar.
Ție, în schimb, strălucite să-ți fie luminile faimei:
sîntem răzbunători nevinovatei greșeli.
Barbari aici nu mai sînt: o altă lumină lucească-n
noul oraș unde e numele-Ovidius etern.*

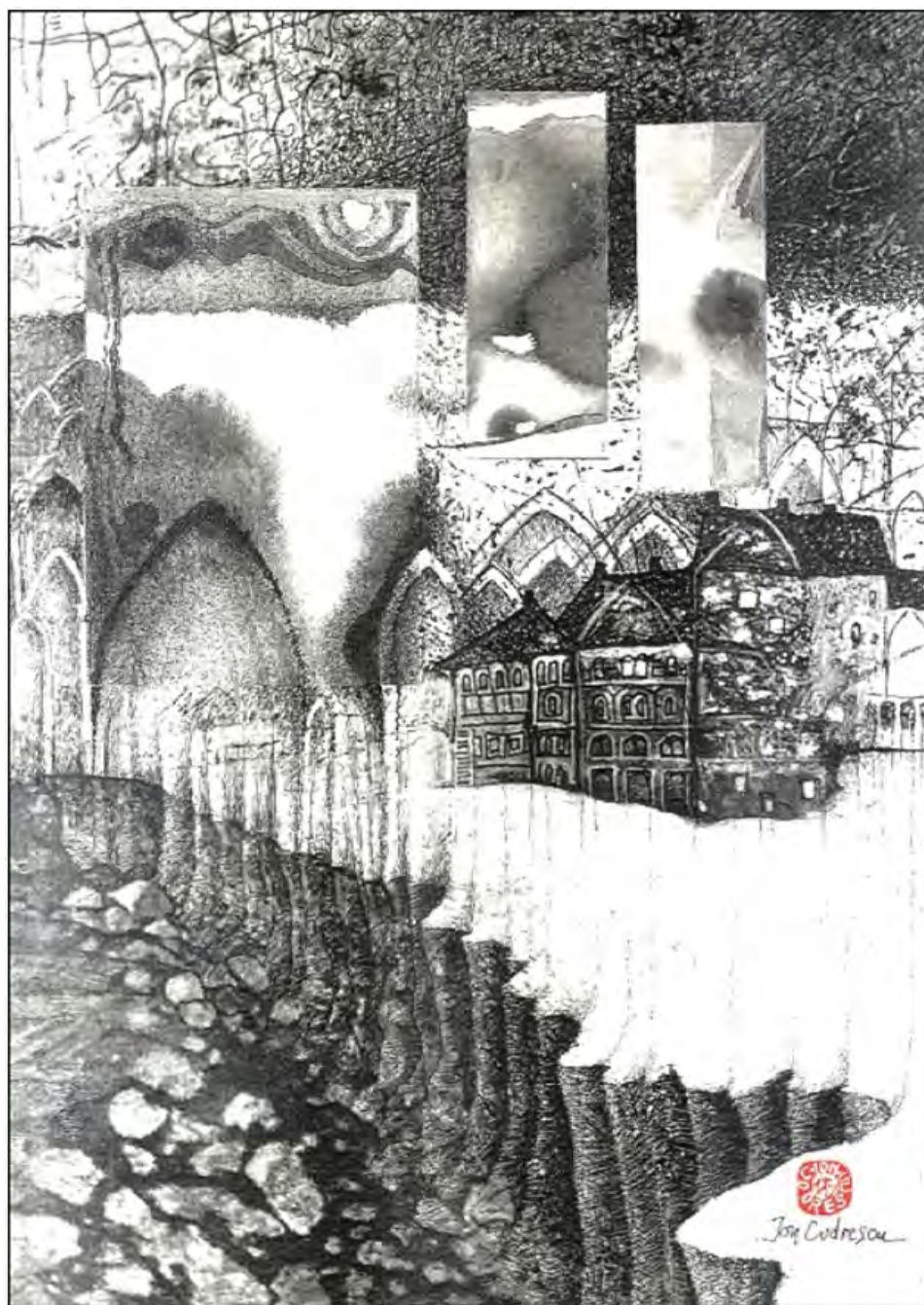
**„Epistole către Ovidiu“
Ilustrații de Ion Codrescu**

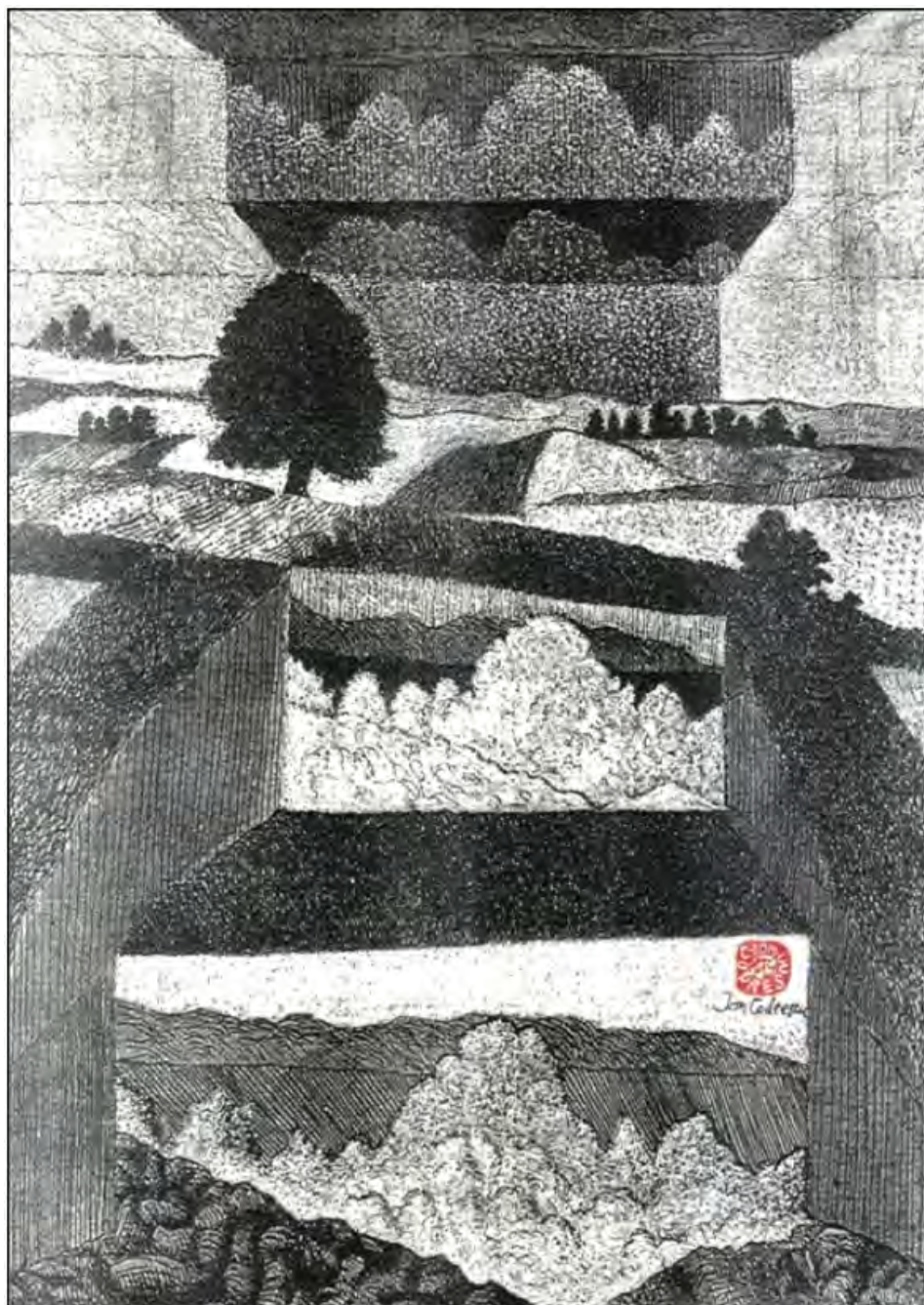
Ovidiu la Roma
tehnică mixtă pe hârtie, 415 × 292 mm

Ovidiu la țărmul Pontului Euxin
tehnică mixtă pe hârtie, 415 × 292 mm

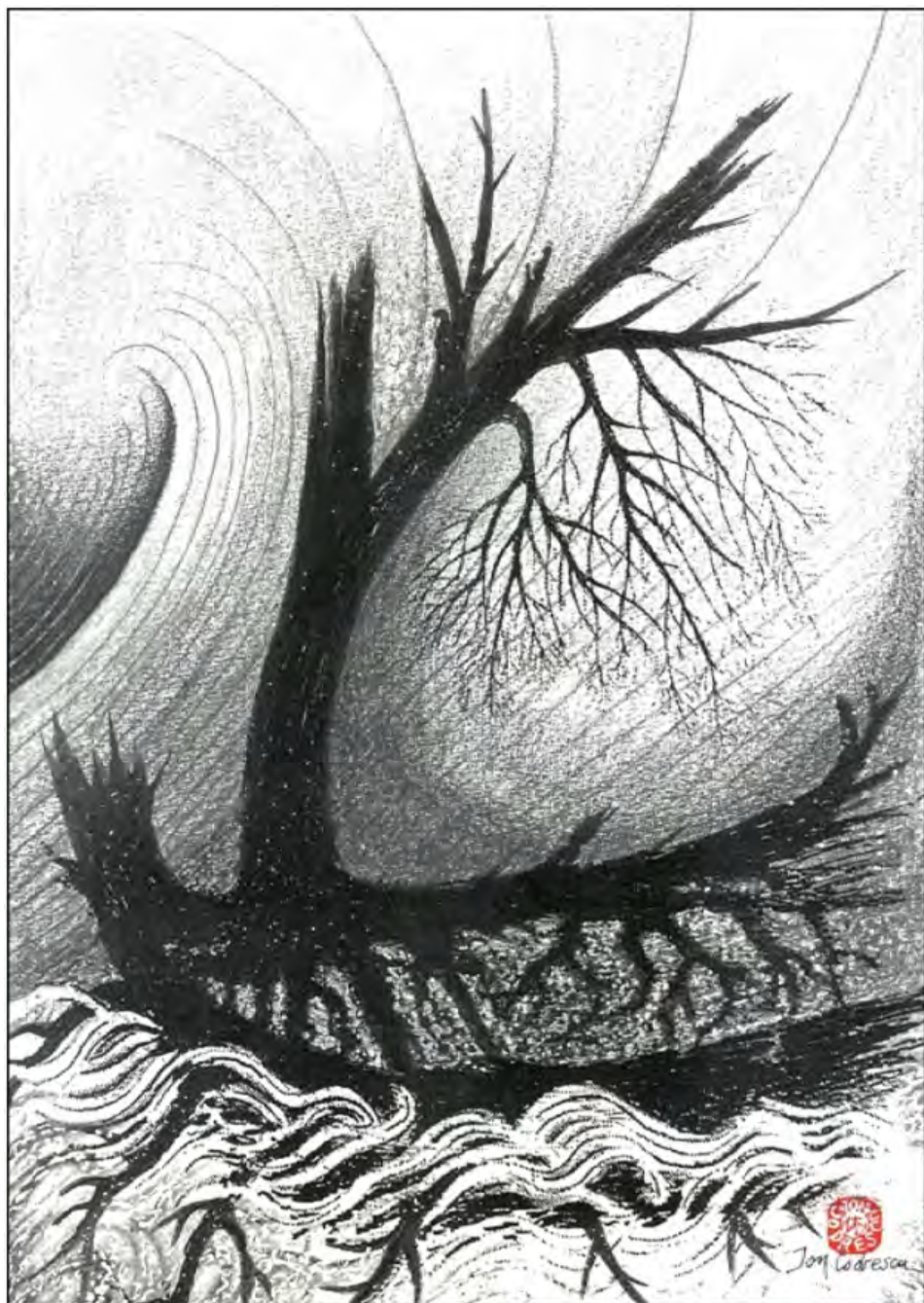
Metamorfoză la țărmul Pontului Euxin
tehnică mixtă pe hârtie, 415 × 292 mm

Metamorfoză în peisaj
tehnică mixtă pe hârtie, 415 × 292 mm

Metamorfoză și eliberare
tehnică mixtă pe hârtie, 415 × 292 mm

Copacul-corabie
tehnică mixtă pe hârtie, 415 × 292 mm

BRAŇO HOCHEL

(22.07.1951, Bratislava, Republica Slovacă – 11.04.2015, Bratislava)

Poet, prozator, dramaturg, traducător, lingvist, doctor în filologie, conferențiar la secția de engleză a Universității Komenský din Bratislava; a fost profesor invitat la universitățile din Moscova și Pittsburgh. Colaborator, redactor la diverse reviste de cultură din Slovacia. Din 2001, redactor șef al revistei de cultură actuală RAK. Între anii 2002-2006 a fost primul locțiitor al primarului municipiului Bratislava. A publicat mai multe volume de poezie: *Úryvky z kríža* (Fragmente din cruce, 1970), *Predvčerom sme sa krásne milovali* (Alaltăieri ne-am iubit frumos, 1987), *Vo štvrtok a iné predbežne* (Joi și altele deocamdată, 1992), *Poems – Gedichte – Poésie – Wiersze – Verse* (1994) ș.a., o selecție de povestiri *Gombíky* (Nasturi, 1997); de o largă audiență s-au bucurat piesa de teatru radiofonic *Nočný komorný koncert* (Concert nocturn de cameră, 1981), drama *Gogén* (1995, sub pseudonimul Branno Hochelli), precum și piesa de teatru și de televiziune pentru copii *Spevák Peter* (Cântărețul Peter). A publicat, de asemenea, lucrări științifice: *Preklad ako komunikácia* (Traducerea ca modalitate de comunicare, 1990), *Slovník slovenského slangu* (Dicționar de termeni argotici slovaci, 1993). A tradus mai ales din engleză.

Mr Perplex și discipolii săi

II
la uitați-vă, zise Mr Perplex
discipolilor săi și altor mușterii
în restaurantul chinezesc unde
consumau diferite specialități
la masa rotundă din colțul încăperii
personalul chinezesc
consuma cu poftă orez simplu

În cartea Mr Perplex și discipolii săi s-a consemnat:

Ai casei știu ce e mai bun de mâncat

V

Ascultați, se opri Mr Perplex

 în poienița înșorită din mijlocul
 codrilor și după ce elevii
 și turiștii ocazionali au făcut liniște,
 le citi poemul Insula lui Selimovici

ce învățăminte tragem de-aici? întrebare ascultătorii
din poem reiese doar

 ceea ce rămâne în noi, le explică Mr Perplex

VI

femeia din tabloul de pe perete, femeia

 din poienița cu iaz și cerb
 n-are nicio speranță să ajungă în tablourile noastre
 zise Mr Perplex

vorbiți-ne despre tablourile noastre, l-au rugat discipolii
cu gândul la pictorii îndrăgiți

niciodată nu vorbesc despre artă

 nici despre arta din tablouri, se întunecă la față
 și în ziua aceea nu s-a mai putut intra-n vorbă cu el

În cartea Mr Perplex și discipolii săi s-a consemnat:

A vorbi despre artă înseamnă a nu vorbi despre artă.

XI

Mr Perplex și discipolii săi au nimerit din greșeală

la o prelegere de endocrinologie. de vreme ce
șeful îi întâmpină politicos cu un bun venit
au stat să audieze referatul, să se încheie discuțiile, după aceea
puhoiul îi purtă la recepția care a urmat

de unde vă trageți? prin ce străzi

 ați umblat în copilărie? era
 comuna dvs. natală împrejmuțată de munți
 sau trona pe șes? Copiii,
 cum se jucau acolo? întrebare endocrinologii
 și alți participanți la manifestare

discipolii mei știu și dacă vor o să vă spună, zise Mr Perplex

elevii însă au rezistat privirilor interogative,
pentru că nu știau

În cartea Mr Perplex și discipolii săi s-a consemnat:

Dascălul nu are loc de naștere, copilărie, prieteni din tinerețe.

Dascălul predă după cum îl îndeamnă mintea.

VIII

luați aminte, zise Mr Perplex, după
ce odată a călătorit cu un autobus de noapte, de cursă lungă,
discipolii săi nu fuseseră acolo și
restul pasagerilor dormeau adânc
astfel
în cartea Mr Perplex și discipolii săi a rămas
o pagină goală

XII

Dați-vă seama, zise Mr Perplex discipolilor săi
în timp ce priveau, fără să se ferească, la fete, că
tinerețea lor se va veșteji
și nici instrumentele noastre nu vor funcționa veșnic

În cartea Mr Perplex și discipolii săi s-a consemnat:

Tot ce e viu obosește și cade pradă stricăciunii.

XIV

Fiul de un an jumate se apropie
de ușa de sticlă unde
faceau năzbâtii bâzâitoarele muște
se așezau,
fascinant, iar băiatul
le prindea și le strivea

cum să nu vatâmi nicio muscă dacă se oferă chiar ea?
formulă o întrebare retorică Mr Perplex

E băiatul dumneavoastră? Întrebă învățăcelul nou venit, dar
până ca Mr Perplex să se întunece la modul serios, îl scosese ră
de-acolo.

În cartea Mr Perplex și discipolii săi s-a consemnat:

Câtă vreme ai împlinit un an jumate, ascultă doar.

Library theatre 2

Library Theater 2, ceva ca o sală de lectură, sâmbătă, orele 13.00
biblioteca se deschide la ora două n-am unde să mă duc
pe avizier la parter câteva anunțuri de închirieri. a fi
aici un pic orientat, să încerc. poate sunt toate
vechi și demult ocupate. sau aș mai economisi ceva
desigur, dacă absolventa de Trinity College mi-ar fi spus
imediat că hotelul rezervat îl vor achita pe durata a șapte zile,
aș putea
să mă orientez, așa m-am agățat de prima
posibilitate. Susan părea bună, cam cinci lire pe
zi, dacă n-o fi vreo chichiță în asta
să vii din latitudinea geografică de la noi în lumea asta pentru o perioadă
mai lungă e cam riscant. desigur multe depind
de condițiile în care îți duci traiul acasă
despre mine pot dezvălui doar că sunt avar. nu
avar, sunt zgârcit. deosebirea constă în faptul că
nu doresc ce nu-i al meu, sunt doar zgârcit.
mă mir că atât de puțină lume o știe despre mine
odată am întreat-o – în legătură cu asta pe o femeie, care mă
cunoștea relativ bine. nu era dispusă să-mi răspundă. de ce
oamenii nu sunt dispuși să spună direct un adevăr evident?
atrag atenția că nu mi-e rușine pentru mine. grija, vulgo
zgârcenia, o consider drept trăsătură pozitivă
domnișoară Robinson, domnișoară Robinson, vă rog dați-mi
încă un castron și farfurie. am decis să nu mor
de foame. help, help, help me, Miss Robinson,
oare sunteți fiica Mrs Robinson, cu care s-a încurcat
T.S.Eliot?
Pomenesc pre mulți oameni ca să fiu inteligibil? un truc
vechi îi va rușina pe cei care nu cunosc aceste nume
Candida mea a îmbătrânit, cel puțin așa cred. Trebuie că
a îmbătrânit,
de patru ani nu am mai văzut-o. James Mavor Morell
nu demult a cerut un loc în reședința Bremmer. cine
ești tu, Morell? numele tău mi-e familiar, dispari
de aici! tocmai l-am angajat pe Innemann care se poate
să fi coborât tocmai din Vechiul Testament. Innemann cum
era numele tău acolo? sfințească-se misiunea ta vecinică
și iartă-ne tuturora greșelile tale și ale noastre
mi-am interzis să judec cu stomacul. Ginsberg era fascinat
de provincia ghiftuită peste măsură
ținutul dimprejurul orașului Lučenec la fel de necunoscut
ca orice alt ținut din jur
singurul ținut prin care am trecut cu adevărat, este

eul meu puțin numeros. domnul mi-e martor că îl cunosc
astfel că pot să constat cu toată responsabilitatea că acolo
nu e nimic de admirat
ieri abia ce l-a sugrumat pe prințul englez am și început
greva foamei în semn de protest. Împotriva a ce?
pur și simplu protest
un călugăr budhist din Praga a fost expediat în
satul său natal. când urma să se ridice după douăzeci de ani
și să se arate lumii, calea spre el a fost blocată
care căi mi le-am blocat eu?
mi-e teamă că toate
singura cale inteligibilă e nevastă-mea. după câțiva
kilometri de umblet zgârcit mereu dau de
roșu. dacă nu bag de seamă, se rostogolește înaintea mea
și dă comenzi
am pornit cu atâta avânt că probabil nu voi evita
doi ani în America. roțițele se-nvârt, mă vor măcina
într-o mai veche idee a mea
oricâte tentative de a mă strămuta pe altă planetă sunt în cazul
meu sortite eșecului
se deschide librăria, iată-mă în zbor, domnule Henri, tu fericitul
englez!

(octombrie 1989)

Prezentare și traducere
DAGMAR MÁRIA ANOCA
LUCIAN ALEXIU

TITI DAMIAN

Fata cu ochii de lună

M-a intrigat puțin modalitatea prin care scriitoarea **Diana Dobrița BÎLEA** și-a prezentat noua sa apariție, **FATA CU OCHII DE LUNĂ**, (Editura Junimea, Iași, 2023, 264 p.) scriind cu subiect și predicat pe facebook: „Este cel mai bun roman al meu“. Asta pentru că îi citisem toate romanele, dar le și comentasem pe cele mai multe dintre ele și eu însumi îmi propusesem o ierarhie, ajungând la concluzia că romanul ei având ca suport categoria estetică a fantasticului și a fabulosului, **Omul dintre două lumi**, (2017) este unul dintre cele mai bune romane contemporane pe această temă. Mergând pe această problematică a iubirii, am sesizat că preferă această latură fantastică a vieții, căci, scriitoare harnică și talentată, cu o imaginație debordantă, va da la iveală, ulterior, cu precizie de metronom, volumele **Fântână în cer** (2019) și **Însetatele prigorii** (2021).

Cât privește romanul **FATA CU OCHII DE LUNĂ**, circumspecția mea a căzut de la prima lectură, hotărât să-mi exprim impresiile legate de această nouă apariție. Numai că a trebuit să amân *sine die* decizia, așa că a trebuit să fac o nouă lectură, de data aceasta cu condeiul în mână, spre a-mi face conștiincios datoria de cronicar.

Diana este de acum o prozatoare formată, cu destulă experiență, căci gândește și pornește incipitul cu o propoziție - cheie, cu tâlc, care, ulterior, va deveni laitmotivul romanului: „*Tu o să mă iubești chiar după ce vei muri și vei învia!*“ Este profeția adresată lui Augustin Manu, de către o „*sălbatică cu iriși de chihlimbar ale cărei lumini aprindeau, dintr-un mal în celălalt trupul fremătător al fluviului*“. Era o apariție stranie, ieșită parcă din scorbura unui plop negru, uriaș. Fata sălbatică este privită și din perspectiva plină de uimire a tânărului pictor: „*Fata, cam de șaisprezece-șaptesprezece sau chiar optsprezece-nouăsprezece ani, cu un trup subțire, ascuns puțin de rochia largă, avea părul blond, revărsat în valuri impetuoase peste spatele grațios și niște ochi de ambră galbenă, calzi și strălucitori.*“ Straniul privirii îi este asociat gestului următor: „*Fără nicio noimă,*

picioarele ei lungi și subțiri începură să bată cu tălpile goale malul înalt și-l făcură să vibreze. O muzică celestă, auzită numai de ea le împingea în jocu-i nebunesc.“ Cu vocea-i diafană, după ce încheie dansul straniu, îi spune că o cheamă Wind Rose. În timp ce fata mângâia coaja copacului, de parcă ar sta de vorbă cu el, mai află de la ea cu uimire: *„Dacă ascult cu toată înțelepciunea inimii, mă face să înțeleg tot ce o să se întâmple. M-a anunțat de ieri că o să vii și o să mă iubești după ce o să mori și o să învii.*“

În secvența următoare pare că cititorul se află în plin „Luceafăr“: *„Îi plăceau ochii lui, care ardeau ca ai unui om înnebunit de o patimă și mâinile chinuite de o neliniște permanentă.*“ Urmează alte detalii ale biografiei fetei, care i se destăinuiește: *„Sunt un fel de mascotă a unei pensiuni din sat. Cât e ziua de lungă umblu prin pădure, ascult rugăciunile plopilor, citesc sau mă iau la întrecere cu peștii de sub apă. Eu pot doar să dăruiesc. Eu nu am părinți, frați, un loc de muncă, nici un prieten.*“ Ochii îi străluciră și lui Augustin i se păru că vede un fulger despiciând cerul albastru și niște flăcări mari țâșnind din apele fluviului. Îl atrăgea brațul ei, cu degetele trandafirii. Îi simți dogoarea și îl amețea parfumul straniu de flori sălbatice și de pădure. Apoi *„pielea lui zvâcni sub primul ei sărut*“. În clipa următoare, copleșit, se abandonează cu totul acestei trăiri.

Rămâne o întrebare cheie pentru cititor: A fost vis ori aieve-i? Constatarea autoarei: *„Când se trezi, descoperi că soarele ajunsese la asfințit și înroșise coroanele plopilor. Nu era sigur de tot ce-și amintea despre ea, dar încă îi mai ardea pieptul, de parcă chiar ar fi scăpat de sub potopul unor sărutări fierbinți. O strigă, percepu tânguirile plopilor într-o liniște deplină înăuntru, apăsătoare, neplăcută. Curând, un scârțâit lugubru al copacului parcă-l mustra, dovedindu-se neprietenos cu el*“.

Era un pictor exigent cu el însuși, continuând să trudească la tablourile sale, decis fiind să se sacrifice precum meșterul Manoil din balada bulgărească, sau să refacă mitul upanișadic al creatorului ce intră în propria-i creație și rămâne cu aceasta contopit pentru totdeauna, ori ca al lui Pygmalion cu Galatea. Decide să plece, convins că a fost doar un vis, dar la prova ambarcațiunii observă un obiect înflorat: cordonul de la rochia ei largă însoțit de un desen reprezentând o roză a vânturilor care conținea în centru o inimă.

De aici încolo patima creației perfecte având ca model pe Wind Rose îl stăpânește, căci *„un om cu pasiune nu se eliberează decât la sfârșitul vieții lui*“, în ciuda insistențelor tatălui, Constantin Manu, om de afaceri pragmatic, experimentat, care-și dorea fiul în lumea afacerilor.

Augustin Manu este în atelier încremenit în fața pânzei intitulată *Domnișoara Wind Rose*, pe care o privea cu sete, având în minte modelul Wind Rose. Dacă nu avea în memorie gura, nasul, obrăjii, bărbia, gâtul fetei din scorbura, în schimb îl fascinau *„picioarele ei lungi și zvelte, pielea roz și sânii ei ca două porumbițe cu aripile*

zbuciumându-se neîncetat în bătaia soarelui“. Își mai aduse aminte că fata făcea caz de ideea de libertate. În ochii pictorului, fata este acum „dunăreanca“, fiind hotărât s-o caute. Află că „e fata dracului“, după spusele unui sătean, unii spun că ar fi văzut-o dormind prin poiană, că „șacalii ar zburda ca niște miei pe lângă ea“, altcineva jura că ar fi văzut-o mânând o turmă de mistreți. Alții presupuneau că în viața trecută ar fi fost o zână a pădurilor, „care o fi păcătuțit cam mult“. Alteori „i s-a năzărit să fie nălucă pentru caii sălbătiți“. Cineva îl descurajează: „E o noatenă sălbatică, nu mai așteptați degeaba, că nu vine!“

Hotărât s-o caute, o întâlnește: „Ochii îi străluciră straniu, iar lui i se părea că vede flăcări aurii dansând în ei. Tălpile sale nu făceau nici un fel de zgomot când atingeau pământul bătătorit al digului.“ Încearcă s-o convingă să-i fie model: „Ești o sursă de inspirație. Eu, creatorul, te voi sublima într-o operă de artă și vei deveni nemuritoare.“ Replica fetei amintește tot de „Luceafărul“: „Trebuie să fii ca mine, altfel n-ai cum să mă înțelegi“. Argumentul lui: „Eu n-am cum să fiu un om complet liber. Ar însemna să mă eliberez de pasiunea pentru pictură“. Incompatibilitate va constata și cititorul. Scena de dragoste este descrisă cu delicatetea unei mari pictorițe: „Continua să-l sărute și să-i mângâie pielea, rostind fraze din care Augustin nu înțelegea nici un cuvânt. Era mai degrabă un murmur neîntrerupt, ca un descântec. Își dădea seama că, în curând, îl va lua în stăpânirea sa și că nu va mai putea să i se opună. Pielea trandafirie mirosea a flori sălbatice și era atât de catifelată, încât degetele lui abia mai reușeau s-o atingă.“ Apoi, gest straniu, fata intră în apă chemându-l în afunduri, printre pești. Îi veni în întâmpinare goală, dezmiertând fluviul cu trupul ei mlădiu. Fata i se dăruie întregă, iar el o iubi cu toată ființa lui „pe sub apă, între peștii care se opreau în loc să-i privească“. Pe neașteptate, fata îl părăsește șoptindu-i profetic: „Când o să ai nevoie de mine, caută-mă cu inima. Cu inima o să mă găsești oriunde aș fi: și-o să poți să mă privești cu ochii inimii. Asta înseamnă că o să fii liber de tot și că o să reușești să-ți desăvârșești opera.“ Fata dispăru. Pictorul rămâne cu patima sfâșietoare întru creație, dar să și biruie teribilele obstacole neprevăzute.

Am insistat cu aceste detalii pentru a evidenția talentul autoarei în a opera cu niște categorii ale fantasticului - straniu în cazul de față -, altoit pe un mitul lui Pygmalion, făcând din Wind Rose o altă Galatee modernă, ajungând la ideea romanului: absolutul ucide. Artistul dispăre, rămâne opera nemuritoare este și mesajul de aici încolo al romanului pe care autoarea îl strecoară crescendo până în final.

Diana Dobrița BÎLEA are destulă experiență romanescă. După această intrigă bine și minuțios elaborată, imaginează o acțiune care să ducă cititorul pe o treaptă superioară a emoției și a curiozității cititorului. Creează impresia că narațiunea pornește asemenea unui basm,

lăsând straniul să se desfășoare, iar de acum încolo ridică tensiunea la cotele cele mai înalte, introducând motivul literar al destinului.

De aici încolo, cum îi stă bine unui astfel de roman, intervin suspansuri peste suspansuri, cu momente care-l mențin pe cititor cu ochii lipiți de pagini și cu răsuflarea tăiată, pentru că autoarea are știința de înlănțuire a întâmplărilor, introducând pe nesimțite și eternul mit al luptei individului cu destinul potrivnic, destin care, în mentalitatea antichității, și zeii i se supuneau. Augustin Manu este de acum încolo un ins devorat puțin câte puțin de propria-i creație, devenind un Midas modern.

În secvența următoare, îl descoperim într-un peisaj alpestru, exersând secretele libertății, schiind într-un peisaj superb din Carpații românești, având în fața ochilor imaginea Domnișoarei Wind Rose: *„I se așternu dinaintea ochilor un loc deschis, în pantă, de toată frumusețea: perspectiva unei alunecări line, poate eliberatoare de gânduri rele, îl ispiti. Fără să mai stea în cumpănă, se așeză pe schiuri și cu prinse cu privirea totul: partea golașă, albă, din coasta muntelui, brazii argintii, molizii și fagii cu ramurile grele de omăt, dar și cerul cenușiu și văzduhul parcă încremenit, fără vreun zbor grăbit de pasăre ori vreo rază de soare care să-l turbure. Își potrive ochelarii de schi, se mai uită o clipă în jur, trase în plămâni aerul rece și-l scoase încet afară, apoi inspiră din nou, cu nesaț. Avea nevoie de serotonină. I se deslușea o bizară și plăcută senzație de libertate și inima i se umplu de o bucurie inefabilă. Emoțiile plăcute fură curândacompaniate de razele soarelui. Surâse închipuindu-și că transformă zăpada în aur.“*

La un moment dat, aude în spatele lui un trosnet ascuțit. Era o avalanșă. Valul de omăt îl ajunsese din urmă, apoi, în alunecare, fu aruncat ca într-o mașină de spălat. Nu mai simți durere când grămada de zăpadă, care înghițișe în goana-i stihinică bucăți de gheață și de pământ, se lovi de trunchiul unui arbore. Acolo își simțea trupul prins între niște chingi ciudate, ca și cum niște șerpi nemișcați și groși puseseră stăpânire pe el. Era asemenea unei sălbăticiuni prinse într-o capcană. Coșmarul trăit de Augustin în acele momente ale luptei pentru supraviețuire este descris de autoare în câteva pagini sublime, lăsând impresia autenticității, pendulând voința eroului între disperare și speranță. Până la urmă este găsit de doi săteni.

Ajunge la spital, unde avea să afle că nervii optici nu mai funcționau, că antebrațele i-au fost mâncate de fiarele pădurii. Acolo are încă puterea și speranța să creadă: *„Dumnezeu îl auzise și îl lăsase în viață pentru a-și desăvârși opera“*. Scenele care descriu cataclismul sunt cutremurătoare, după cum cutremurătoare este și furtuna din adâncul ființei sale prizoniere fără speranță și cu lupii urlând în jurul lui. În spital, își dă seama că *„trebuie să se obișnuiască cu întunericul și să fie prieten cu orbul fără mâini“*. Toate încercările medicilor din țară și din străinătate de a-i reface nervii optici au eșuat, dar s-a putut bucura de invenția americană a mâinilor bionice.

Disperarea îl aduce totuși în pragul sinuciderii pe care o și încearcă, fără rezultat. Speranțele i se îndreaptă către un acupunctur chinez vestit, dar inutil. Totuși Wind Rose îi este mereu aproape, dar o nenorocire nu vine niciodată singură. Află că nici nu mai poate avea urmași. Ce bucurii poate să mai aducă părinților? Autoarea notează aici: *„În zarea ochilor minții era același întuneric ca și în fața privirii sale. Orbul, ciungul, sterilul. Trebuia să picteze pentru a aduce hrană infometaților de frumos.“*

Totuși, nu renunță. Intenția lui este să se apuce acum de sculptură, doar pictase cu ochii minții pe Domnișoara Wind Rose. Lucrează cu disperare zi și noapte la sculptura sa, dorind să atingă perfecțiunea: *„Era o sculptură nud, frumoasă, aproape terminată, cu unele părți aproape finisate. Mai erau încă trăsături neclare. Părul foarte lung îngrămădit de-o parte și de alta a umărului stâng, îmbrăca aproape jumătate din spatele cu musculatură bine definită. O șuviță groasă, dar răsfirată, îi acoperea insuficient sânul. Pumnul mâinii drepte nu era strâns până la capăt, degetul mare abia atingând unghia arătătorului, ceea ce ducea cu gândul la o taină ce stătea să se dezvăluie, în timp ce mâna stângă apăsa cu podul palmei partea din mijloc a zonei pelviene. Trupul zvelt, cast și senzual, deși departe de forma finală, desfăta acum privirile și simțurile privitorului. Totuși încă nu prinsese încă acel farmec și acel mister al ei pe care nici în cuvinte nu poți să-l exprimi și va trebui să-l conjugi cu senzualitatea și castitatea fără să le iei din tărie“.*

Nu se descurajează, crezând că ar putea să depășească obstacolele. Ajunge în Peru, unde trăiește o experiență șamanică, într-o comunitate a indigenilor Shipibo Konibo. Află de la șaman că *„tot ce este într-adevăr de vindecător în corpul și în spiritul tău se va vindeca, frate. Ayahuasca îi umbla prin fiecare colțișor al ființei“.* Mai află că este aproape să dobândească corpul și însușirile jaguarului, adică să aibă energia regelui din pădurile amazoniene. *„Drumul tău nu este complet până nu vei deveni vindecător tu însuți“*, îi va profeti șamanul la plecare.

Întors după 11 luni petrecute în jungla amazoniană, lucrează cu energia jaguarului. Țintește perfecțiunea. Este încredințat că pentru a atinge absolutul, trebuie să-și lase inima în pieptul unui sculptor talentat, care să aibă mâini și să și vadă. Sculptura sa nu poate fi finalizată decât cu inima, așa că hotărăște, spre surprinderea și necazul părinților, să recurgă la o moarte asistată, iar inima să-i fie donată unui sculptor francez, Dominique, într-o clinică în Elveția. În drum spre aeroport este anunțat că, fiindu-i rău, francezului i-a fost donată altă inimă compatibilă. Destinul își face din nou datoria. În acel moment, are loc un accident teribil în care Augustin moare. Părinții consimt ca inima să-i fie donată unui constănțean, Felician, care, în final, se va căsători cu Roza Ventura. Felician este impresionat de sculptura Domnișoara Wind Rose. Cu inima lui Augustin în piept, se

apucă însuși de sculptură cu credința că peste veacuri, „*Domnișoara Wind Rose va rămâne să hrănească sufletul înfometat de frumos al omenirii*“. Natalia, mama lui Augustin, ascultă cu emoție, în atelier, cum bate inima fiului său în pieptul lui Felician.

Sunt aduși mari critici de artă să evalueze lucrarea, spre a fi vândută, dar este furată, dispare un timp, fără speranța de a o mai regăsi, apoi apare la un colecționar privat american de origine japoneză sub un nume schimbat, *Fata cu ochii de lună*. Roza rămâne însărcinată și naște un băiețel care va fi botezat Constantin Nataniel, spre alinarea bunicilor. Pe umărul stâng, băiețelului îi apare un semn în formă de copac. Felician moare pe neașteptate. Prin intermediul unui post de televiziune află că sculptura *Fata cu ochii de lună* stă alături de Venus din Milo, la Muzeul Luvru.

Ultima propoziție aparține a unui doctor în istoria artei care anunță un fenomen inexplicabil: „*Pe umărul stâng al fetei cu ochii de lună a apărut de ieri un semn în formă de copac, de un roșu magenta. Este inexplicabil cum...*“

Prin acest final deschis inteligenta romancieră a lăsat o poartă întredeschisă spre imaginația cititorului, sau pentru un viitor roman care să continue această acțiune palpitantă.

Are dreptate Diana Dobrița BÎLEA. Știe de la Perpessicius că primul critic al unei opere este însuși autorul. A dat o carte unică între cărțile sale, unică și în literatura română contemporană feminină cu subiect fantastic. O carte scrisă cu talent narativ de o claritate fermecătoare, cu descrieri copleșitoare de peisaje, de trăiri și de stări sufletești, încât un pictor ar realiza picturi remarcabile după descrierile sale. Mai mult, Diana Dobrița BÎLEA dovedește că s-a documentat enorm în domeniul picturii și al sculpturii, dar și al psihologiei creatorului, al șamanismului, realizând impresia autenticității. Peste toate, pătrunde adânc în psihologia personajelor sale, ajungând acolo unde și-a propus să ajungă: la eterna pasiune și la sublimul sacrificiu întru creație – absolutul ucide - culminând cu eternul adevăr: creatorul dispare, rămâne creația să înfrunte veacurile. Cu certitudine, autoarea va fi posedând vraja neștiută de nimeni de a opera până la disecție cu straniul, fabulosul, irealul, suspansul, deopotrivă în amestec alchimic cu realul, creând opere fermecătoare.

Așa că afirmația ei dintru început n-a fost gratuită. M-a convins.

GEO VASILE

Ioan Eugen Păunescu. Destine și reverii: poezii, romane, tablouri

În palimpsestul celui mai recent volum de poezie „În umbra poemelor“ ne reîntâlnim cu motivele, temele și obsesiile din totdeauna ale poeziei sale (vezi volumele semnate de doctorul Ioan Eugen Păunescu: „Opt fără cinci“, „Prizonierul din oglindă“, „Poeme printre rame“, „Portret în sepia“, „Ochiul magic“, „Ultima frontieră“ ; un scriitor fără obsesii, după părerea noastră, nu-și merită numele.

Predominante sunt stările duale sau antinomice între clarobscur și exaltare, între exigența etică, cu rădăcini adânc înfipte în solul natal, și vituperarea spiritului mercant al tehnologiei ce se substituie umanului („mâini biomecanice cu comandă vocală“) și umanității, între canțonier erotic și psihodrama comuniunii și comunicării etc. Prevalându-se de marile performanțe expresiv-discursive și metaforice numite Octavian Goga, Ion Pillat, Geo Dumitrescu, Marin Sorescu, Nichita Stănescu, Jacques Prévert, Adrian Păunescu, poetul nostru poate spune cu mâna pe inimă că nimic din ceea ce este omenesc și românesc nu îi este străin și mai ales indiferent. Se resimte aproape în fiecare poezie o investiție ideatică mărturisitoare în cheia smereniei (a se citi emoționantul poem „Solie neagră“). Din versurile lui Ioan Păunescu se degajă condiția unui veritabil artist ce presupune coexistența unei vitalități nemântuite, a unei combustii fără leac în numele valorilor etice, sufletești, morale menite să umanizeze arta, spiritualizând-o.

În chip premeditat am început acest medalion dedicat *operei figurativ artistice* a lui Ioan Păunescu cu poezia, noi considerându-l funciarmente un poet, un creator de imagini vizuale atât în poezie cât și în cărțile de proză. Debutul doctorului Păunescu în proză, o surpriza absolută, la care am avut privilegiul să fiu martor și unul dintre vorbitorii în cunoștință de cauză cu prilejul lansării în 2019 a trilogiei românești intitulate „Globul de cristal“ la Cercul Militar Național.

Autorul, pe lângă abilitățile probate în poezie, are un fel de voluptate a povestirii între ficțiune și biografism, a construcției unor personaje memorabile prin autenticitatea lor. Un adevărat talent al evocării

sentimentale și psihologice este pus în slujba detaliilor, a explorării și împlinirii unor filoane narrative în siajul predestinării, concept moral și filosofic captivant, întâlnit la brazilianul Paulo Coelho și la japonezul Haruki Murakami, sau la românii Anton Holban și Camil Petrescu. Proza doctorului Păunescu abundă în portrete și peisaje, în secvențe epice dinamice, cele mai multe fiind bune conducătoare de suspans.

Ne amintim că pledam în prezentarea făcută cu ocazia lansării prozelor pentru transpunerea unor povestiri și romane (cel mai recent, intitulat *Ilona*) în scenarii de film și în eventuale filme, cu certitudine aflate la altitudinea filmelor anglo-americane cu care suntem bombardați în acest mileniu al globalizării.

Principalul scop al acestor rânduri este totuși părerea noastră despre creația plastică a doctorului Ioan Păunescu, având drept bază de inspirație superelegantul catalog al tuturor expozițiilor domniei sale **Reverii în culori**, Ed. EX PONTO, Constanța, 2024, 167 p., prefațat de autorul însuși sub titlul "Profil senzitiv-artistic (viziune proprie)". O seamă de mărturisiri ce ar putea constitui o savuroasă nuvelă autobio-bibliografică. Nuvelă ce evocă și trece în revistă zările și etapele genezei, formării omului de cultură, a desenatorului, și ulterior a viitorului artist, începând cu familia, profesoara Elena Beldescu din liceul buzoian numit mai întâi dr. C. Angelescu, devenit apoi Mihai Eminescu, incluzând însă și o lovitură de teatru cvasi surreală: prima și ultima personală din străinătate a pictorului are loc în 1991, în Elveția, cu sprijinul cunoscutului realizator de radio și televiziune Ion Mustață, de care cei mai în vârstă ne amintim. Genericul sub care a avut loc vernisajul a fost „Un român descoperă Elveția“, expoziția cuprinzând atât tablouri executate în România, cât și în Elveția. Incredibil este mai ales faptul că artistul a fost constrâns, datorită legislației în vigoare, să-și cumpere propriile tablouri pentru a le putea transfera *legal* în localitatea Veyrier, de lângă Geneva

Pentru a respecta adevărul, debutul absolut al pictorului a avut loc în 1989 în foaierea Teatrului de Comedie: 26 de tablouri reunite sub titlul *Peisaj în verde crud*. După aventura elvețiană, au urmat Simeza circulară – Teatrul Național, București, 1992, *Echidistanțe* –Cercul Militar Central, Sala Rondă 1996, *Poezie și culoare* (vernisaaj și lansare de carte, C.M.C. Sala Foaier, 2002, *Provocare insolită* – C.M.C. Sala Foaier, 2006, *Vise și culoare*, C.M.C. Sala Foaier, 2011, *Insomniile de primăvară* – C.M.C. –Sala Foaier, 2014, *Reverberații ale memoriei* - Palatul Parlamentului, Sala Brâncuși, 2014, prezentarea evenimentului fiind făcută de criticul de artă Mircea Radu Serafim; *Dialoguri cromatice* – C.M.C, Sala Foaier, 2019. Expozițiile doctorului Ioan Eugen Păunescu se bucură de evocări, prezentări și medaioane semnate de personalități, artiști, actori, oameni de cultură, medici, cărturari precum pictorul și sculptorul Valentin Tănase, arh, Aurelian Mareș-Frânculescu, Carmen Buiacici, Acad, Prof. Dr. Dumitru Constantin Dulcan, subsemnatul, omul de radio, prietenul și omul de

radio, scriitorul Titus Vâjeu, Anca Podgoreanu, Dr. Elena Demetrescu, Nicolae Cabel etc.

Din capul locului vom spune că artistul Ioan Păunescu este în egală măsură ispitit de clasicism și modernismul tip Ion Andreescu, Murivale, Gauguin sau Matisse. Ioan Păunescu este un colorist pleinairist din familia postimpresioniștilor, tașiștilor sau a prerafaeliților. Se simte, mai ales în peisaje, lecția unui Ștefan Luchian, Petrașcu sau Gustav Klimt. Percepem dorința sau dorul de a se exprima prin evadare dintr-o lume ce supralicitează vizibilul și materia, în defavoarea invizibilului și a spiritului. Evadare și refugiu în creație, în estetic, în miturile românismului contingente cu miturile universale, fie că e vorba de copilărie sau solitudinea onirică a codrului eminescian, fie în eros sau ethos.

În privința uleiurilor sale, artistul portretează fiecare detaliu al unui peisaj, fie că e vorba de păduri, marine, câmpuri, lacuri, anotimpuri, păsări sau clădiri căzute pradă culorilor abandonului, fie de personaje tip Mama cu pruncul, Domnișoara acidă; Domnișoara X, Ingenua în baie. Are abilitatea de a percepe esența trăsăturilor personajului, ca și în cărțile de proză. Într-un fel chipul unei frunze sau al unei persoane se aseamănă cu liniile din palmă. Unicitatea lui se datorează modelării treptate de către mediu, de-a lungul anilor. Insuflă liniște, echilibru, vitalitate și proștețime, ca și tușa fermă, energetică a artistului. Expresivitatea chipului invocat, naturală și spontană e departe de orice intenționalitate sau calcul.

Doctorul Păunescu reușește să inducă portretului unui codru sau personaj atât personalitatea modelului, cât și a pictorului; amândouă converg și se întrepătrund cu atâta măiestrie, încât este imposibil să le mai separe.

Portretele la care ne referim au în zâmbetul afabil al culorii un secret, o taină știută doar de model și de artist, în spatele cărora se simte un fel de singurătate și înstrăinare cauzate de acel mister.

Dacă prin absurd aș fi președintele UAP, n-aș ezita nici măcar o clipă să-l cooptez pe artistul Ioan Păunescu printre membrii de onoare ai acestei uniuni de creație. Numai că medicul-artist, suferind de o modestie aproape inumană, nu va face nicidecum el primul pas. Nu este exclus ca opera picturală și sculpturală a artistului să fie tezurizată într-un muzeu personal care să-i nemurească numele, adevărindu-se astfel versurile marelui scriitor și medic Vasile Voiculescu, puse drept motto de autor la noul său roman (*Ilona*, Ex Ponto, 2023) pe care tocmai îl citesc: „Noi doi lăsa-vom lumii un duh ce nu se schimbă,

Căci noi și veșnicia vorbim aceeași limbă“ La loc de cinste vor sta *Poiana între mesteceni*, *Noapte în cartier*, *Ferestre*, *Omagiu lui Brâncuși* etc., veritabile capodopere ale artei figurative contemporane. Medicul neurolog Ioan Eugen Păunescu nu a trăit din arta sa, ci pentru arta sa, de care este dependent, conform propriei mărturisiri, ca de un drog. O descărcare a tensiunii psihice, sau cum spuneau vechii greci, catharsis.

Alte felii de kiwi

A apărut la editura Polirom în 2022, cel de-al doilea volum al antologie de proză scurtă, *Kiwi*, editat de **Marius Chivu**. Prima antologie s-a numit *Sosiri/Plecări*, iar aceasta din urmă, *Granițe*. Autorii sunt de pretutindeni, noutatea fiind prezența străinilor care aduc și mai multă culoare acestui conglomerat. Textele românești au fost „lucrate“ în taberele de vară de din Slătioara Olteniei. Nu a existat o temă, inițial, specifică editorul în „Cuvânt înainte“, dar s-a optat ulterior pentru acest concept generos de graniță, de trecere care se regăsește într-o formă sau alta în toate producțiile din volum pentru că „în fiecare povestire din antologie se conturează o formă de graniță, de trecere sau de încălcare a unei limite.“

Textele antologate aici sunt, în același timp, eterogene ca formă, ca acțiune, ca tip de expunere, ca mod în care personajele se construiesc. Cititorul va observa că textele realiste, contemporane, stau alături de unele confesive, subiective sau unele scrise impersonal, toate având, însă, prospețimea poftii de scris pe care tinerii prozatori o cultivă în fiecare vocabulă. Mai mult, concentrate în esențe, bucățile acestui *kiwi*, degajă o încordare pozitivă care face din cititor un partener al decodării sensului după cum suntem avertizați încă din prefață: „o proză scurtă se citește mai ușor, dar se lasă citită mai greu“ dat fiind faptul că nu există un moment de respiro în care cititorul să neglijeze impulsurile trimise de text. Pe de altă parte, l-aș contrazice pe Marius Chivu și aș spune că textele în cauză nu te vor elibera de „zgomotul lumii“ pentru că zgomotul lumii este captat chiar între rânduri. Ce poate să facă, în schimb, proza scurtă, este să te elibereze de zgomotul propriei lumi și să te încarce de alte zgomote, străine, atractive, pe care nu le bănuiai. Și pentru că este dificil de selectat din cele patruzeci de *zgomote* diferite, propunem o selecție subiectivă, suspectă puțin de a fi feministă sau local patriotică.

Începem, însă, printr-o pledoarie indirectă pentru bătrânul nostru Tomis și selectăm bucata lui Adrian G. Romila, „Din exil“. Textul descrie

Tomisul lui Ovidiu, marele exilat, și ar putea funcționa ca un fragment de roman. Poetul latin pare a fi obsedat de scris până într-acolo încât își ia instrumentele și vrea să noteze tot ce se întâmplă chiar în mijlocul unui atac barbar. Scena în sine este neverosimilă, dar nu adevărul extraliterar interesează în acest proces, cât atmosfera creată prin scris, emoția declanșată de o descriere: „Barbarii călări, hirsuți, urâți, cu fețele pictate sub căciulile groase, acoperiți peste tot de blănuri ca niște fiare din cușca infernală a lui Vulcan, se îngrămădiseră la poarta dinspre apus și colcăiau acolo, urlând și agitându-și armele.“

Adrian G. Romila își exersează aici abilitățile de scriitură clasică în tradiția lui Negruzzi care în „Alexandru Lăpușeanul“ făcea din descriere o scenă de teatru, profund dramatizată prin verbe dinamice la Imperfect după cum bine știm că observa Tudor Vianu în „Arta prozatorilor români“, pe la început de secol XX.

O abordare intertextuală, presărată cu umor, propune Răzvan Pătrașcu în „Traducătorul“. Găsind oarecum stranie comparație pe care trebuie să o traducă, „ochii lui luceau ca securea călăului“, naratorul-personaj se lansează în tot soiul de ipoteze și analize anatomice, cinematografice, impresioniste ce dau textului un farmec neașteptat: „Apoi ce anume strălucește-n ochi? Pupila e o găurică neagră. Sclerotica este albă și netransparentă. Irisul nu poate străluci.“

Mai departe, „Limpeziri“ de Irina Lupu ne-a amintit de Camus și de senzația impersonală, stranie pe care am trăit-o atunci când am citit romanul „Străinul“, doar că în acest caz, proza se construiește la persoana a II-a ca o cronică dramatică în subsidiar a unui fragment de viață ce vizează psihanalist relația dintre mamă și fiică, împinsă la limita minimei comunicări din cauza vremurilor, a nepăsării, a neputinței, poate: „Tot drumul spre casă vorbește la telefon. Respinge un apel, nu ai apucat să citești cele două nume de pe ecran, doar unul, Tudor.“

Tot o voce feminină, Iulia Gherasim, stă în spatele poveștii „Winnetou“ care analizează relației fetei cu tatăl. Acesta caută comori peste tot, încercând să transforme mașini vechi în bijuterii de epocă. Textul poartă amprenta confuzei perioade nouăzeciste când se naștea cu greu democrația românească având mai degrabă un certificat de naștere neo-comunist. În tot acest vacarm, tata pare un om învins, iar plânsul lui anunță sfârșitul lumii : „Un plâns convulsiv, fără lacrimi. Un plâns care nu era din lumea asta. Un plâns care m-a băgat în toți sperieții pentru că, dacă tata plângea, mie ce-mi mai rămânea de făcut?“

Tot o voce feminină, consacrată demult, cea a Dianei Geacăr, propune în „I am sinking“ o frântură de viață ce investighează iubirea. Limbajul poartă rezonanțe douămiiste, tristețile sunt ale noastre, ale tuturor, multi-iubirile, de asemenea. Ele pot fi biciuitoare, însă greu de abandonat. Oscilația între mai multe spații (urban-rural pentru că personajul central este o tânără profă de engleză ce face naveta

de la București la țară și stă cu părinții), între mai multe măști și roluri imprimă textului o prospețime schizoidă care te determină să-l urmărești până la ultima virgulă.

În logica pledoariei de mai sus, bucata „Diferit“ aparține tot unei autoare, Diana Bădică. Textul se demonstrează poetic în sensul baudelairian al cuvântului sau neaoș, dacă doriți, în descendența unei Hortensia Papadat-Bengescu. Este un text despre boală, despre spitale, despre încercarea de a recupera normalitatea.

Într-un registru similar se înscrie și ultima proză din volum, „Trebuie să vorbim“ de Ada Aitoneanu. Este un text despre bătrânețe, despre religie, despre frica de moarte. Autoarea știe să jongleze cu registre stilistice diferite și este capabilă să compună dialoguri verosimile ce cuprind adevăruri pe jumătate rostite. Este un text despre o lume pe cale de dispariție, o lume cu o inimă de țăran în care mai sălășluiesc credințe și frici ancestrale. Această lume supraviețuiește straniu în tumultul marelui oraș. Tristețea pe care o emană personajele doar schițate devine contagioasă, cu atât mai mult cu cât promisiunea salvării sufletului nu este decât o iluzie.

Ceea ce am apreciat este „concluzia“ cumva metatextuală a acestui volum unde Marius Chivu dă șansa fiecărui autor să se explice, să-și justifice oarecum alegerile. Preferința noastră merge, din nou, subiectiv către bătrânul Tomis și către ceea ce mărturisește Adrian G. Romilă: „Constanța a fost orașul adolescenței mele, acolo am făcut liceul, sunt legat iremediabil de locul acela atât de stratificat imaginar, cultural și istoric. Piața Ovidiu cu toată zona veche, cu așa-numita Peninsula care stă de milenii înfiptă ca un pinten în apa Mării Negre, e unul dintre locurile mele preferate. De fiecare dată când am revenit la Constanța, m-am plimbat obsesiv prin acea zonă, pe faleză, pe cheiuri, pe străduțe, printre clădiri, ruine, monumente, culori, gusturi și mirosuri. Am simțit din nou nevoia să decantez literar acest atașament aproape morbid pentru labirintul constănțean de pe buza mării, pentru poetul latin exilat la Tomis și pentru poemele scrise de el aici, poeme încărcate de toate speranțele deșarte ale Pontului, pe atunci capăt al lumii civilizate. Ovidius este, în fond, prototipul tuturor poezilor, fiindcă orice poet e un exilat, un străin, un însingurat și adesea, un spin în talpa oricărei puteri politice.“

„Kiwi. Granițe“, această antologie de proză scurtă ce oferă generos bucăți de fruct diferite, nu este o carte despre Constanța, nici despre anticul Tomis sau nefericitul Ovidiu, dar este o carte despre locurile din noi, despre întâmplările pe care le-am trăit la graniță, despre nefericirile noastre. Volumul este o bună alegere de lectură oriunde ne-am afla.

Fereastră deschisă spre trecut

Prin *Idolul de carne sau Înțelepciunea primului stăpân* (Editura Asdreni, Craiova, 2023), **Liviu Lungu**, nume important al romanului istoric actual, mai adaugă o piesă mozaicului ce reconstituie imagini ale trecutului românesc și mai ales al celui dintre Marea Neagră și Dunăre.

După ce, în anii din urmă, s-a orientat spre atemporala Deltă a Dunării, amenințată de rapacitatea potențailor zilei (*Peisaj din șoapte multicolore sau Țândări* dintr-o cosmogonie *miniaturală*), spre vremelnica poposire a cavalerilor teutoni în Transilvania (*La un răsărit al evului de mijloc sau Condacul unor bieți cavaleri*) și chiar spre Tomisul în care era exilat Ovidiu (*Prizonierul poetului Ovidius Naso sau Furiile centurionului Rapax*), acum prozatorul țese o poveste a unui localnic al Scitiei Minor/ Moesiei Inferior din secolul IV, când creștinismul, declarat religie oficială în Imperiul Roman, pătrundea în extremitatea sud-estică a vechii Dacii.

Idolul de carne sau Înțelepciunea primului stăpân este una din acele cărți ce plac pe cât de mult intrigă, sau poate că plac tocmai pentru că intrigă și chiar deconcertează, fapt demonstrabil prin aceea că puțini dintre comentatorii ei au livrat interpretări închegate, unii mărturisindu-și deschis nedumerirea. Trebuie s-o citești cu atenție, să o recitești și să cunoști și alte lucrări ale autorului, ca să ajungi sau să crezi că ai ajuns la miezul ei. Căci altfel nu te vei putea hotărî dacă protagonistul, acel Prim Stăpân evocat în titlu, este un inadapdat, un om de o vitalitate debordantă, dionisiacă, un maniac al posesiei ori un „nebulă” cu geniu, de care literatura, începând cu Dostoievski, nu duce lipsă.

În stare să facă minuni în tinerețe, fără să știe el însuși cum, pierzându-și puterile după o lovitură la cap, expus în cușcă oprobiului general și batjocorit de preoții noii religii ca altă dată Iisus (există și un scurt pasaj strecurat în text care stabilește o intertextualitate evidentă), salvator în copilărie al statuetei reprezentând o zeitățe feminină („idolul

de lut”), simbol al religiei locale precreștine, personajul își desfășoară întreaga energie vitală pentru a-și stabili „locul lui” – gospodăria cu femeii, prunci, vite, ogoare și pentru a-l apăra mai apoi de mulții agresori, de la năvălitorii de peste Dunăre, la ostașii imperiali puși pe rapt, la veneticii alungați ei înșiși din

locurile de baștină și până la „sfinții” religiei noi, în a căror bunătate și umilință el nu crede. Care va fi sfârșitul acestei lupte este de presupus, pe măsură ce starostele de așezare îmbătrânește și își pierde forțele, iar noua ordine impusă prin creștinism se consolidează. Văzându-și proprietatea uzurpată, retras în totală sălbăticie și precaritate pe stâncile de la malul mării, stăpânul perdant încearcă un ultim gest de revoltă împotriva neaveniților, ca un alt Don Quijote cu lance și coif improvizate, nereușind decât să le stârnească adversarilor râsul. Dar, paradoxal, îngroapă la temelie noului altar creștin capul „sfântului” pe care-l ucisese cândva, percepându-l atunci drept un pericol insidios, dar de la care învățase multe lucruri. Conștiință morală a personajului, contrazicând prima impresie de individ frust, sumă a instinctelor sale (deși într-o scenă îl vedem impresionat până la lacrimi de frumusețea unei picturi rupestre antice pe care o descoperă accidental) sau poate înțelepciune, așa cum apare în titlu (*Înțelepciunea primului stăpân...*), din partea cuiva care știe că mersul lumii nu poate fi împiedicat și care prin completarea altarului cu necesarele relicve acceptă schimbarea?

Nu voi insista aici asupra darului lui Liviu Lungu de a reconstitui epoci îndepărtate. Acest roman îl certifică din plin, însă a fost aspectul luminat mai bine de comentatori. Care era peisajul social și natural al provinciei din acele timpuri, cum se lucra, se muncea, se făcea dragoste, ne spune prozatorul-doctor în istorie și care tocmai pentru acest statut va fi crezut pe cuvânt.

Și tot acum putem afla taine și întâmplări din ezoterica îndeletnicire a constructorilor, practica omorării de tot a strigoiului ce-i băntuie pe cei vii, prin scoaterea și arderea inimii, urmările geloziei inerente în cadrele ancestrale ale poligamiei, și o întreagă serie de teme valorificate în scene care pe cititor îl țin cu sufletul la gură.

Ceva mă îndeamnă să citesc acest roman al lui Liviu Lungu din perspectiva motivului locului – „Locul meu! Locul meu!”, exclamă de nenumărate ori personajul din text.

Cu prilejul unui alt articol dedicat scriitorului, observam existența în proza sa a unui mit al vârstei de aur, opuse vârstei de fier, cu ipostazele ei actuale. Începând de la *Bukure Lek, berbecul*, publicat acum douăzeci de ani, autorului îi place să contureze ființe arhetipale, adevărați supra-oameni pe care-i opune celor slăbiți din prezent. Așa sunt Întâiul, Al Doilea, Al Treilea din romanul amintit mai sus, ctitori ai unei așezări medievale albaneze, la fel sunt Marii Vânători, în comparație cu ei cavalerii teutoni părănd puternici numai datorită armurii. Protagonistul din *Idolul de carne...* personifică la rândul său această umanitate

pleneră a începuturilor, pe care timpul o devitalizează continuu, până o transformă în propria ei caricatură. Nu este întâmplător că Liviu Lungu plasează la începutul volumului o cosmogonie și o sociogonie (absolut originale, netributare niciuneia clasice!) în care vorbește despre Fața Văzută și Fața Nevăzută a lumii și despre cei pe care divinitatea i-a ales să salveze creația, înzestrându-i mai mult, să poată înfăptui și să fie urmați de ceilalți oameni. Pentru că „omul care poate și încearcă trebuie să facă, până la urmă, ca să arate că a putut și că merită“, că a reușit să pătrundă prin faptă în acea față nevăzută, perfectă. Primul stăpân“ este un astfel de întemeietor, un Homo Faber, înaintea căruia ceilalți trebuie să se plece, inclusiv autorul, care îl desemnează de fiecare dată în text prin majusculă.

Iar pentru întemeietor, mobilul existențial este desigur Locul/ Locul meu. Locul este micul cosmos, dovada scânteii demiurgice a omului care-și con-sacră spațiul de viață, transformă prin puterea minții și a brațelor sale haosul în cosmos. Într-o lume în mișcare, care se restructurează, Primul Stăpân își apără locul, fiindcă aici sunt rădăcinile sale și dovada capacităților care-l îndreptățesc să ocupe un loc sub soare. Așa gândeau cei vechi și cu totul altfel cei noi, pentru care Locul nu se mai scrie cu majusculă, acum putând fi pretutindeni și nicăieri, în lumea care și-a pierdut centrul.

DIANA DOBRIȚA BÎLEA

Un autor, două cărți

Dora Alina Romanescu a scris romanul „Jocul destinului“ în anul 2011, dar de atunci a avut senzația că n-a spus tot și a simțit tot mai pregnant imboldul de a continua povestea. A făcut-o în anul 2022, noua ediție apărând la Editura Prestige, cu o continuare care se întinde pe mai bine de o sută de pagini.

„Jocul destinului“ este o cronică de familie, un bildungsroman, un roman al inițierii, o poveste, o promisiune a prozatoarei că orice vis își poate găsi împlinirea, chiar și când te aștepți mai puțin, în ciuda centuriilor de încercări, de suferințe ori ispitiri de-a părăsi câmpul de luptă. Cartea începe chiar sub semnul furtunii, anunțând zbucium sufletesc pentru protagonista cu nume de poveste – Alicia, de la *Alice în Țara Minunilor* – și tumultul unor întâmplări pe care nimeni n-ar fi putut să le prevadă: „Alicia se trezi în șuierăturile furioase și dezlănțuite ale vântului. Stropi mari de ploaie îi loveau fereastra dormitorului. Deși geamul era închis, avea impresia că perdeaua se mișcă ușor. Privirea i s-a îndreptat spre mare. Aceasta fierbea. Vuia. Urletele vântului se întreceau cu furia mării. Valurile erau atât de înalte și de vijelioase, încât a avut senzația că vor ajunge până la ea“. Clipa aceasta de tulburare produce un declac în mintea și în sufletul ei și, odată ce memoria începe să despletească ghemul celor trăite sau doar auzite de la alții, se deschide și ușa poveștii propriu-zise.

Cartea este o cronică de familie pentru că aduce în fața cititorilor cinci generații, fiecare cu mentalitățile, uzanțele, cutumele și regulile/rebeliunile vremii căreia îi aparține. Destinul are pentru acestea propriul „joc“, hotărât de către un Dumnezeu conciliant sau, dimpotrivă, radical, care poate să schimbe rânduielile jocului în favoarea sau în defavoarea creațiilor săi. Depinde în mare măsură de fiecare om în parte să-i fie (mai) bine – este ideea pe care o subliniază Dora Alina Romanescu nu doar în acest roman, ci în toate cărțile sale – în virtutea faptului că binele este răsplătit, iar răul, pedepsit. Din acest punct de vedere, moralizatoarele romane ale scriitoarei născute în Rebra (jud.

Bistrița) și împământenite în Mangalia se vor cărți-program pentru societatea contemporană, în fapt o lume debusolată și amenințată de felurite și de nesocotite primejdii.

Este, de asemenea, un bildungsroman, pentru că prezintă formarea personalității personajului Alicia în contextul transformărilor de tot felul ale mamei sale îndeosebi, dar și ale altor personaje din jurul ei, ca și în vârtejul evenimentelor care o ating direct sau indirect, mângâind-o ori răbind-o, înălțând-o ori micșorând-o în ochii multora, dar nereușind s-o doboare vreodată.

Este un roman al inițierii, deoarece Alicia, pentru a deveni femeia puternică, mama și mai puternică, scriitoarea de succes, trebuie să treacă prin probe-încercări cumplite: accidentul care o transformă fizic într-un „monstru“ și repercusiunile acestuia, răpirea în Siria, agonia dintre viață și moarte, despărțirea de bărbatul iubit. Grație însușirilor sale excepționale, reușește să treacă probele și să restabilească de fiecare dată atât echilibrul ei interior, cât și echilibrul relațiilor sale cu oamenii/grupurile din proximitate.

Este o poveste fascinantă cu prinți și cu regi purtând aura unui timp imemorial, în care viața de la curtea regelui este marcată de opulență și de uzanțe străvechi, cu un „monstru“ care se transformă într-o „prințesă neasemuit de frumoasă“, cu spații fermecate (din Orient, dar și din România: Valea Izei, Mangalia, marea euxină) etc. Aliciei înseși i se spune de mică „prințesă“, apelativ ce precede statutul ei social din anii unui Orient dispus cu greu s-o accepte și s-o încorporeze. Ca aproape în toate poveștile, binele triumfă asupra răului. Dacă ne gândim că povestea este scrisă de Dora Alina Romanescu, nici n-ar fi fost posibil un sfârșit în care protagoniștii – frumoși din toate punctele de vedere, inteligenți și dispuși să se avânte în bătlăii oricât de dificile – să nu poată întoarce „jocul destinului“ în favoarea lor. De altfel, prozatoarea ține să-și explice happy-endul, evidențiind sau mai degrabă reiterând virtuți esențiale spre fixarea acestora în mintea cititorilor: „Cât sunt pământeni, ei zâmbesc fericiți pentru că, prin credință, prin speranță, prin înțelepciune, prin tenacitate, prin statornicie și mai ales prin iubire au reușit să învingă jocul destinului!“

Romanul „**Jocul destinului**“ emoționează și ține cititorul cu sufletul la gură de la începutul și până la finalul lecturii. Este scrisă într-un stil clasic, cu o exprimare limpede și fluentă. Îndeamnă la reflecție, dă aripi celor a căror imaginație tinde să zboare către tărâmurile de poveste și mai ales oferă speranță aceluia care, din diferite motive, nu mai cred în ei înșiși, în oameni sau în Dumnezeu. Dora Alina Romanescu vrea, prin scrisul ei, să vindece omenirea de ne iubire, să facă lumea noastră un pic mai frumoasă.

„**Mangalia. Orașul dorurilor infinite**“ (Editura Prestige, București, 2023) este, după cum afirmă autoarea, Dora Alina Romanescu, „o poveste nonconformistă, nesupusă tiparelor ample, exacte ale monografiilor“. În fapt, această carte, care arată impecabil – format A4, copertă cartonată, ilustrații color, hârtie de calitate –, unește radiografieri ale prezentului orașului Mangalia cu materiale documentare

obținute din diferite izvoare privind istoria locului, cu mărturisiri, date autobiografice, observații, evaluări, constatări. Prozatoarea născută la Rebra, în județul Bistrița-Năsăud, privește în jur „cu ochii sufletului“, filtrând așadar, prin propriul mod de a simți bătăile de inimă ale orașului de la țarm de mare, aspecte ce țin de: peisaje urbane, obiective turistice, oameni, fapte, întâmplări, economie, administrație, cultură, învățământ, sănătate. Sunt evidente căldura discursului, dragostea sinceră pentru concetățeni, grija de a nu arunca piatra, ci de a atrage atenția asupra greșelilor mai-marilor orașului sau a oamenilor de rând cu abilitatea unui dascăl care știe să gestioneze situațiile critice. Uneori, mai ales când se lasă sedusă de frumusețile de necontestat ale urbei, când face confesiuni despre rădăcinile sale, Dora Alina Romanescu nu se poate dezice de pasiunea sa și oferă cititorilor secvențe lirice de o mare sensibilitate.

De asemenea, prozatoarea pledează pentru înrădăcinarea la copii a sentimentului de dragoste pentru patrie. La o parcurgere superficială a unor fragmente, s-ar putea crede că autoarea leagă ideea de patrie de România arhaică, tradițională, în dauna unui profil modern al țării noastre, pentru că susține: „Evoluția societății, modernismul, democrația au contribuit la diminuarea rolului mărturiilor inestimabile ale existenței poporului român, au făcut uitate datinile care-l definesc și îl fac unic, care îi scot în evidență valorile morale, trainice, adevărate, statornice. Însă ce este sfânt nu piere, nu se uită, aceste bogății se țin cu sfințenie în lada de zestre a neamului“ (p. 13). De fapt, prin acest strigăt, Dora Alina Romanescu denunță inconștiența cu care ne îndreptăm spre uniformizarea cu ceilalți în timp ce pierdem din vedere, și din suflet!, identitatea națională, spiritualitatea intimă a poporului nostru. Nu obosește să arate ceea ce s-a construit în ultimii ani, transformările care au făcut Mangalia un oraș modern și pe cei care au contribuit la înnoire adaptând aspecte edilitar-urbanistice, administrative la realitățile prezentului și făcând ca și fața callatiană să corespundă progresului contemporan românesc. Aparținând atât domeniului învățământului, cât și celui cultural, cunoscându-le din interior așadar, prezintă cu rigurozitate, tehnic, eficient, pentru a nu scăpa detalii, date și nume, grădinițele, școlile generale, liceele, instituțiile culturale, edificiile istorice și religioase și mai ales pe oamenii care pun Mangalia pe harta culturii românești.

Cartea este, așa cum mărturisește romanciera rebreană adoptată de urbea de la malul Mării, un „omagiu“ adus „cu umilință“ „Orașului Luminii și al dorurilor infinite“. Este scris în două stiluri diferite. Astfel, exprimarea limpede, exactă, științifică, specifică monografiilor alternează cu exprimarea beletristică, bazată pe expresivitate, pe folosirea sensului conotativ al cuvintelor cu scopul de a spori emoția cititorului. Din când în când, găsim adevărate fragmente de jurnal și nu lipsesc nici pasajele aforistice, obișnuite în cărțile de proză ale Dorei Alina Romanescu.

GABRIEL RUSU

Constanța. Gramatica memorării¹. Îndreptar de întâmplări, personaje și întâlniri

N. B. 2021 – Constat că unii dintre ei sunt personaje în Constanța. Gramatica memorării, alții nu. Deși am mărturisit cu mâna pe inimă de autor că fac eseu și nu istorie literară, cred că Orchestra Epică (epic - și în sens românesc, și în sens anglo-american !) a Literaturii Dobrogene trebuie să își cunoască aspiranții (în deplină democrație, prozatori, poeți, dramaturgi, esești, cercetători ai istoriei culturale), pe cât posibil, cât mai mulți dintre ei. Așa că adaug Rememorării mele o addenda.

STAN GREAVU-DUNĂRE. L-am văzut de două ori. Prima oară mi-a părut cam saturnian, doar că un ușor rictus al buzelor pe partea stângă a feței dădea impresia că are snagă, că e în stare să se bată pentru ceva important în viață, viața lui. În rest, beau garçon cu trăsături definite bărbătește de lumini și umbre. Tunsoare îngrijit-îndrăzneată, lavalieră, batistă în buzunarul de la piept al hainei, privire cu un scop, bărbie cu vagă gropiță. Ar fi avut șansa, în epocă, să facă figurație pe scenă, în filme sau în reclame. Am și găsit o reclamă, din 1923, în care apare o figură masculină, desenată, care îi seamănă. Reclama zice, cu litere de dimensiuni și culori diverse: „Nu uitați. Numeroase premii în bani și obiecte distribuie Loteria de Stat“. Cu el, loteria noastră cea de toate zilele nu avea să fie prea darnică. Dar nu puteam să-i spun... A doua oară mi-a părut mai optimist. Zâmbetul era deschis, fără rictus, aproape fără apărare. Tunsoarea adolescentin-romantică, privirea visătoare, lavalieră, batistă în buzunarul de la piept al hainei, brațele încrucișate a așteptare. Firesc, era mai tânăr. Și tot n-am putut să-i spun...

¹ Fragment din cartea cu același titlu, ediția a II-a, revăzută și adăugită, aflată în pregătire la Editura Ex Ponto.

Bat și eu câmpii imaginației mele, iubite cititorule. Stan Greavu-Dunăre s-a născut în 1905 și a murit în 1929. L-am văzut în două fotografii prinse într-o carte. Nu am cunoștință despre datele când a fost surprins de/pregătit pentru aparatul de fotografiat. Îmi pare că ordinea așezării în pagini și cronologia vârstelor nu coincid. Un oarece mister ? Dacă îi dau de capăt, îți scriu, iubite cititorule.

Până una-alta, mă întorc la carte. Titlul ei este **Stan Greavu-Dunăre. O călătorie bibliografică în Dobrogea**. Cuvântul „bibliografică” îmi impune o rigoare cu care îndeobște mă hărjonesc. Acum mă conformez. A apărut la Editura Ex Ponto, în 2019. Autoarele sunt Corina-Mihaela Apostoleanu, Luminița Stelian, Angela-Anca Dobre. Însă Copyright-ul este deținut de Biblioteca Județeană „Ioan N. Roman” Constanța. Aici nu-i nici un mister, cele trei doamne, fiecare posesoare a câte unui doctorat în profesie, lucrează în cadrul Bibliotecii Județene „Ioan N. Roman” din Constanța. Și mai ales lucrează **pentru** această instituție de cultură, implicat **pentru** cunoașterea și recunoașterea Dobrogei ca spațiu-timp cultural. Lor le datorez (le datorăm, iubite cititorule!), de altfel, și cartea **Reviste dobrogene ale României Mari**, despre care am scris puțin mai înainte în cartea mea, poate puțin cam puțin. Din păcate, asta a devenit o cutumă, să scrii parcimonios despre textele în care se scrie despre alte texte. E ca și cum ai face o bibliografie. Hei...

Da' ce e o bibliografie? Nu mă mai duc la DEX, spun ce știu eu. Când vreau să aflu totul (aproape!) despre ceva, o bibliografie este Biblioteca din Alexandria a mea, pe scurt. Acum hai să vedem cum se face o bibliografie. Înainte de toate, să punem ordine în cauze și efecte. Cele trei autoare ale cărții amintite au un co-autor, amintitul Stan Greavu-Dunăre. El a scris și a publicat **Bibliografia Dobrogei: 425 a.Hr. – 1928 d.Hr.** și a scris, nu a terminat și nu a publicat **Bibliografia Dunării**. Îmi adun curaj și susțin că lucrările astea două sunt, pentru oricare dobrogean alfabetizat cultural, precum Scrisori ale lui Neacșu. În **... o călătorie bibliografică...**, efortul cărturăresc al lui Stan Greavu-Dunăre este pus în contextul epocii sale și privit cu dioptriile științifice ale domeniului din secolul 21, nepărtinitoare: „În ceea ce privește manuscrisul lui Stan Greavu-Dunăre, referitor la «Bibliografia Dobrogei» și «Bibliografia Dunării», autorii volumului au considerat că este necesară o aducere a acestuia în contemporaneitate” (**Nota autorilor**, p. 5). Corina-Mihaela Apostoleanu scrie capitolul **Stan Greavu-Dunăre: biografie și vocație literară** (revin și comentez). Luminița Stelian scrie capitolul **Forme ale unei bibliografii locale. „Bibliografia Dobrogei” de Stan Greavu-Dunăre** (revin și constat). Angela-Anca Dobre scrie capitolul **Configurări ale unui studiu nepublicat: „Bibliografia Dunării” de Stan Greavu-Dunăre** (revin și constat). Înainte de a reveni, precizez că studiul, cartea este în fapt un studiu academic, mai cuprinde o **Bibliografie selectivă** și un **Index general**. Am făcut precizarea pentru a sublinia probitatea profesională a autoarelor. Acum revin.

Deschid cu o mărturisire. Cred că viața își dobândește esență prin ficțiune. Închid mărturisirea. În **Stan Greavu-Dunăre: biografie și vocație literară**, Corina-Mihaela Apostoleanu este istoriograf impecabil. Plec de la cercetarea ei și încerc să fiu ficțiograf. Este cam cinci dimineața, anul 1905, luna aprilie, în Seimenii Mari, sat pe malul drept al Dunării, mai încolo de Cernavodă. Se naște un băiețel dobrogean, al treilea copil într-o familie de ardeleni aflată aici/acolo de ceva vremuri. Ziua ar fi 5 ori 12, depinde de înscrieri. Datele nu au importanță, importantă este săptămâna dintre ele. Ce s-a întâmplat în cele 7 zile? Poate că pronia i-a vorbit lui Stan Greavu. Și i-a spus... Vei fi lacom la învățătură, #1 în clasă la școala din comună, asta te va face întrucâtva leader, în războiul din 1916 bărbătușii de-o vârstă cu tine te vor urma ca pe un Gavroche dunărean, vor sparge geamurile comandamentului german, vor da cu praștia în mașinile nemților, vor pune cuie strâmbe în drum ca să găurească anvelopele. Apoi vei migra spre cele accentuat artistice și intelectuale. Vei avea simțul scenei la serbările din comună, vei cânta la vioară moderat, vei scrie versuri cuminți. Vei fi fruntaș la examenul de admitere la Școala Normală din Constanța, ulterior te vei transfera la Școala Normală din Oradea, în căutarea rădăcinilor familiale ardelenesti, acolo vei primi o lovitură în suflet/orgoliu văzându-te eliminat în urma votului majorității colegilor tăi de clasă. Nu vei mărturisi motivul vrajbei (decât vag-enigmatic: „M'a muncit însă și doruri multe, din care pricină și deseori am dat greș, în viață“). Misterul îl va provoca, peste un secol, pe un eseist constănțean, G. R., să construiască scenarii despre o vină din ce în ce mai întunecată, scenarii pe care nu le va scrie, pentru că își va lua seama că bate câmpii propriei imaginațiuni. După eșecul din Oradea M., te vei înscrie la Școala Normală din Făgăraș și vei continua trasarea de proiecte culturale cu masivă încărcătură de sentiment național. Dar starea materială extrem de precară îți va bate insistent la ușă, ajutorul fraților și prietenilor se va dovedi insuficient, nu vei continua clasa a VI-a a Școlii Normale, te vei adresa Revizoratului Școlar Bazargic, pentru un post de învățător, și vei obține o suplینire la Școala primară mixtă Caraicâz-Ezibei, în județul Caliacra. Vei lucra asiduu, ca învățător, gazetar la **Sentinela Dobrogei** (vei fi directorul publicației câteva luni, susținând problema națională), student la Facultatea de Litere și Filosofie din București, etnograf împătimit de anchete scrupuloase pe teren. Vei cerceta Dobrogea de Sud în lung și-n lat, din casă în casă, vei poposi în 100 de localități și vei schița 100 de monografii rapide care vor explica, printre altele, legăturile dintre popoarele român și bulgar. Astfel vei alcătui **Bibliografia Dobrogei: 425 a. Hr. – 1928 d. Hr.** Lucrarea va fi publicată în **Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice (1928-1929)**, și premiată de onorabila Instituție. Pe repede înainte, vei lucra la Muzeul de Etnografie din București și la Cancelaria Academiei Române și vei mai scrie. Fondul Stan Greavu-Dunăre de la Serviciul Județean

al Arhivelor Statului din Constanța și Fondul Stan Greavu-Dunăre de la Biblioteca Județeană „Ioan N. Roman” din Constanța vor păstra: **Bibliografia satelor. Carte pentru popor; Metodologia Dobrogei Noi. Încercare de sociologie pedagogică; Presa, factor diriguitor-social; Monografia comunei Seimeni; Farmec blestemat – versuri; Încercări pe răbojul unui nebun. Poeme fanteziste; Casa dragostei. Roman modern.** Și, desigur, **Bibliografia Dunării.** Vei fi mereu grăbit, lacom la învățătura culeasă din cercetările etnografice, ultimele vor fi în Basarabia, pe acolo te va prinde o gripă, după care o tuberculoză galopantă te va da cu capul de peretele dintre viață și moarte. Va fi o clipă, anul 1929, luna mai, ziua 10, în Seimenii Mari, comună pe malul drept al Dunării, mai încolo de Cernavodă, când nu te vei mai grăbi și te vei odihni veșnic.

Acesta a fost capitolul unu din **...o călătoria bibliografică...**, capitol despre un personaj de roman eventual. Cred (**și**) că ficțiunea își dobândește acreditarea prin încărcătura de viață. Dovadă e capitolul doi, despre un cărturar, tânăr, care chiar a lucrat cărturărește înfruntând încercările și erorile tinereții. Lucrarea lui Stan Greavu-Dunăre a fost girată de Nicolae Iorga și George Vâlsan. În **Forme ale unei bibliografii locale. „Bibliografia Dobrogei” de Stan Greavu-Dunăre**, Luminița Stelian notează: „Contribuția lui George Vâlsan la realizarea acestui material merge adânc în substratul metodologic al așezării temei, în realizarea structurală a ei, iar faptul că este citită de acesta în ședința publică de la Academia Română din 6 iulie 1928, marchează momentul de început al bibliografiei dobrogene, dar și extinderea orizontului istoriografiei române, îi conferă valoare științifică și îl legitimează pe tânărul autor în viața științifică” (p. 52). Tot Luminița Stelian, bibliograf certificat în secolul 21, ține dreaptă cumpăna științifică: „Limitele temporale autoimpuse, încă din titlu (**n.m. G. R. – vezi 425 a. Hr...**), element specific unui material privit din perspectivă istorică sunt eludate încă de la început, din scurta introducere explicativă a autorului. Acesta fixează reperele temporale, altele decât cele din titlu, respectiv secolele XVIII-XX, dar în realitate se axează mai mult pe lucrări apărute în secolele XIX-XX. Este probabil ca autorul, neavând o educație superioară sau o experiență a cercetării științifice, nu realizează distonanța sau consideră că unele lucrări, incluse ca referințe în «Bibliografia Dobrogei», cuprind în cercetarea lor și perioade anterioare secolului al XVIII-lea, cazul unor istoriografi greci, latini sau bizantini, ceea ce pare a fi suficient în a justifica timpul istoric al titlului” (p. 48). Ridicată pe oarecare fragilități în documentare, lucrarea este, totuși, ambițioasă. Citez din capitolul citat: „Întregul material cuprinde aproximativ 1.862 de titluri, grupate după cum urmează: Geologie. Paleontologie; Hidrologie; Meteorologie. Climatologie; Nomenclatură; Cartografie; Floră; Faună; Geografie. Etnografie; Antropologie; Preistorie. Istorie; Arheologie. Inscricții; Numismatică; Religie. Istorie bisericească; Călători și călătorie; Constituțier. Drept.

Legislație; Educație. Învățământ; Politică; Polemică; Statistică. Dări de seamă; Chestia agrară și economică; Comerț; Armată; Medicină. Sanitare; Literatură; Folclor; Publicațiuni periodice; Addenda“ (p. 53). Iubite cititorule, cele aproximativ 1.862 de titluri sunt piese de puzzle care îți stau la îndemână ca să construiești un portret al Dobrogei la tinerețe. Dar, atenție, rezultatul nu va fi doar o fotografie corectă, ci și o declarație de dragoste partizană. Luminița Stelian punctează: „Autorul îi conferă documentului elaborat și o valoare doveditoare, ca o demonstrație împotriva celor care contestă legalitatea administrației românești în Dobrogea, iar în ceea ce privește mijloacele, sursele care stau la baza întocmirii acestei cercetări, autorul se bazează în principal pe materialele de la Biblioteca Academiei. Astfel, putem considera că resortul principal al tânărului autor, care se află într-un timp și spațiu sensibil din multe puncte de vedere, poate fi încadrat în rândul celor care susțin și demonstrează «doctrina românismului», idee enunțată de C. Rădulescu-Motru, la începutul secolului al XX-lea și care conferă națiunii române, rolul principalului factor de progres“ (p. 50). Iată că, în vremuri de polemică, o lucrare științifică poate găzdui un manifest.

Imaginea mă duce cu gândul la manuscrisul găsit într-o sticlă. Pentru oricare cititor dobrogean/român/european, manuscrisul **Bibliografia Dunării** de Stan Greavu-Dunăre este de găsit în Colecțiile Speciale ale Bibliotecii Județene „Ioan N. Roman“ din Constanța, instituție care, iată, nu pierde în valurile unei contemporaneități agitate și continuă să păstreze indicii despre istoria unui fluviu dobrogean/românesc/european. Manuscrisul face obiectul cercetării celui de al treilea capitol din **...o călătoria bibliografică...** Angela-Anca Dobre îl prezintă: „Pornind de la aspectul manuscrisului (...), putem aprecia că acesta este doar o schiță a ceea ce urma să fie, dacă autorul ar fi avut posibilitatea să-l completeze. Această afirmație are la bază, atât aspectul general al manuscrisului care are pagini libere și poziții rămase necompletate, cât și cuprinsul plasat pe a doua pagină și care sintetiza, în zece capitole, modul în care autorul vedea această bibliografie, cuprins care nu se regăsește decât parțial în manuscris“ (p. 251). Și adaugă: „În sprijinul afirmației că bibliografia Dunării este doar o schiță a unei lucrări de o amploare mai mare stau și volumele care nu apar în studiul manuscris, în colecțiile Bibliotecii Județene „I. N. Roman“ Constanța aflându-se o serie de lucrări de referință care au apărut înainte de 1929“ (p. 252). Prompt și documentat, autoarea înlocuiește lacunele din schița de bibliografie a lui Stan Greavu-Dunăre cu informații prețioase despre subiect. Totodată, ține să pună rânduială în contextul epocii: „În ceea ce privește contextul epocii în care Stan Greavu-Dunăre a realizat bibliografia Dunării, putem aprecia că este unul propice acestui tip de demers. Avem în vedere aici mai multe trăsături ale istoriografiei românești și universale din primul deceniu al perioadei interbelice, o epocă de pace, dar și de căutări pe tărâmul istoriei, științelor politice și sociologiei, o epocă în care istoriografia

românească a fost marcată de mari gânditori, autori ai unor volumeși studii dintre cele mai complexe“ (p. 252). Și: „(...) menționăm pe Nicolae Iorga, cel care l-a îndemnat pe Stan Greavu-Dunăre să cerceteze problematica legată de Dunăre și de Dobrogea, autor al unor studii ample dedicate istoriei naționale și universale în care face aprecieri importante privind importanța geopolitică și strategică a fluviului“ (p. 255). Și încă: „(...) putem afirma că Stan Greavu-Dunăre a început demersul pentru realizarea unei bibliografii a Dunării, într-un moment în care echilibrul de forțe în plan internațional se afla pe calea reșezării după Primul Război Mondial, și că a ales această temă, fiind pe deplin avizat de importanța Dunării în regiune și în Europa“ (p. 261). Sigur, o schiță de bibliografie nu este o bibliografie încheiată la toți nasturii științifici, iar un manuscris nu este o tipăritură publică, dar ele constituie prime trepte într-o documentare obligatoriu de urcat pentru oricine este interesat de „**Cestiunea Dunărei**“. În plus, iubite cititorule, între pagina 264 și pagina 271 ar fi de citit texte despre etimologia cuvântului Dunărea, texte care te pot îmbăta cu o limbă română având aromă, tărie și poveste de vin vechi, vezi Hașdeu&Comp. Este opțional.

După ce Stan Greavu-Dunăre începuse a se odihni veșnic, în mai 1929, în „Ramuri“ nr. 5, apare un articol: „(...)Noi am scris și primul bilet de recomandare publică, pentru acest băiat, care a murit cu sufletul împovărat de farmece senine. Și se pare că biletul nostru, apărut într-o publicație literară răspândită, i-a purtat noroc. Fiică nu îndrăsnise nimeni să ia în serios frumusețea canonitului său act cultural și tânărul savant, savant lăutar și cercetător trubadur se ospăta cu pisicile unui restaurant, din rămășițe, de două ori pe săptămână. Ai murit, Greavule, într-adevăr? O lacrimă pe mormântul tău nevinovat“. Articolul este semnat T. ARGHEZI.

Păstrez un moment de tăcere. Asta și pentru că, după cuvintele lui Argezi, cuvintele mele păstrează distanța. Aș încheia textul meu aici. Doar că a rămas ceva de lămurit. Ți-am vorbit, iubite cititorule, despre fotografiile lui Stan Greavu-Dunăre. Îți spuneam că ordinea așezării lor în pagini și cronologia vârstelor nu coincid. Îmi pare că am dezlegat misterul. Ovidiu Dunăreanu, în prefața la **...o călătoria bibliografică...**, scrie că Stan Greavu-Dunăre „a rămas un vizionar de o îndrăzneală greu de egalat“. Iar Corina-Mihaela Apostoleanu menționează, în legătură cu Stan Greavu-Dunăre, un „vizionarism fără precedent, în spațiul dintre Dunăre și Mare, la momentul de început al secolului al XX-lea“. Ultima fotografie este a lui Stan Greavu-Dunăre tânăr, cu privirea visătoare, a așteptare. Este firesc să fie așa.

VASILE CATANĂ. O mare mare, nu chiar neagră, oțelie cu ștraifuri cenușii. Un cer cu nori înalți și solizi ca niște luptători de sumo întunecați, învârstat puțin cu lumină. La mijloc, două bărci pescărești, mai mult siluete, fiecare ducând trei pescari, mai mult siluete. Nu poți

ști, iubite (de data asta!) privitorule, dacă e dimineață ori seară, dacă pescarii pornesc într-o nouă căutare sau se întorc din cealaltă. Știi doar că e o fotografie. Îți spun eu numele ei și autorul: **Argonauții**, de Vasile Catană, constănțean. Folosesc „constănțean“ așa cum britanicii folosesc „esquire“, pentru a certifica un statut de merit câștigat în comunitate. De aproximativ două decenii, Vasile Catană este cronicarul meticolos al unei anumite vieți/viețuiri a Orașului, cea culturală, pusă la cale de istoricii, cercetătorii, erudiții, profesorii, universitarii, artiștii și, primus inter pares (deh, spuza și turta...), scriitorii locului.

Despre Constanța, deci! Eu mi-am croit Gramatica Rememorării din cuvinte. Vasile Catană o croiește pe a lui din imagini. Fotografia Argonauții învelește/constituie ambele coperte ale cărții **Argonauții metaforei**, de, ai ghicit iubite (din nou!) cititorule, Vasile Catană. Am în față ediția a 2-a a Photo-Album-ului, apărută în 2019, la București. Se deschide cu un Cuvânt Înainte, recuperat din septembrie 2015, în care autorul scrie (ei bine, da, lasă aparatul de fotografiat și ia tastatura) o rememorare de început de drum.

lat-o: „Era o dimineață alburie, de toamnă târzie, când ieșisem din casă, hotărât să ajung la malul mării și să mă bucur de priveliștea nesfârșită a apei, răscolită de o briză ce năvălea dinspre larg. Nu mă grăbeam, așa că am pornit în direcția portului, traversând parcul din centrul orașului, cu oarecare nedumerire că nimic nu se schimbese, iar timpul încremenise în așteptarea unor evenimente neprevăzute. La un moment dat, îl văd pe bunul meu prieten dr. Dan Ioan Nistor care se îndrepta grăbit în direcția primăriei. L-am recunoscut imediat după bereta neagră și barba încărunită, puțin încovoiată. Avea o ținută inconfundabilă, boemă, ce aducea mai mult cu a unui pictor, după unii, ori, după alții, cu a unui lup de mare mereu grăbit. (...) Un pacient a renunțat la programare și având puțin timp liber dau o fugă până la Cercul Militar. Apropo, după amiază, am acolo o lansare de carte. Dacă poți, vino și tu, la cinci, în sala mare. Dar nu uita, ia-ți cu tine aparatul foto. Să nu uiți aparatul..., mai spuse prietenul meu, după care, cu zâmbetu-i caracteristic, mă salută și-și continuă drumul. Așa a început totul“ (p. 5).

Restul e fotografie.

În textul acesta ușor emoționat, mă trag de mânecă două constatări. Prima: totul (decor&personaj) este vizualizat intens. A doua: cu program subînțeles, viitorul cronicar își delimitează câmpul de interes, acesta va fi lumea artistă a Constanței, cu multe personaje și un protagonist, scriitorul. Vasile Catană și obiectivul său îl vor urmări pe scriitorul constănțean în diverse ocazii și spații, fotografiindu-i realitatea publică pentru eternitatea publică. Va fi/este o temă cu variațiuni.

La aniversări oficiale, bilanțuri așisderea, simpozioane și mese rotunde cu miză academică, acordări de premii pentru cărți publicate, scriitorul constănțean apare cu chip serios, gânditor participativ, fin acordat intelectualicește. La târguri de carte, festivaluri de poezie,

întâlniri cu confrăți din țară ori din străinătăți, scriitorul constănțean apare drept conviv dezinhibat, amuzat și amuzant, veridic de firesc. La preumblări prin Dobrogea, scriitorul constănțean apare meditativ, dedat introspecțiilor culturale și spirituale, neofit într-o geografie mitică și într-o istorie magică. Vasile Catană se uită la scriitorul constănțean cu prietenie admirativă. Ars poetica lui este de a surprinde partea de sus a Firii, inclusiv omenești, cea frumoasă, înțeleaptă, generoasă. Caută simbolul care înalță. Vezi fotografia **Argonauții**, fotografie reportericească virată în fotografie poetică, în care truda pescărească a șase pescari dobândește aură de călătorie inițiativă. Mai vezi și titlul cărții **Argonauții metaforei**, care simbolizează la dublu truda scriitoricească. Ansel Adams, un fotograf american contemporan cu secolul 20, spunea: „Nu faci o fotografie, o crezi!”. Vasile Catană, fotograf român din secolul 21, spune, în prefața amintită: „(...) imaginile care compun această carte sunt mai degrabă o expresie a modului în care, privind prin obiectivul foto, uneori, descoperi subiectivul din tine“ (p. 6). Restul e fotografie.

Fotografii, de fapt, la care mă uit și redescopăr subiectivul din mine de atunci (și de acum?!). Pentru memoria mea, cartea cu imagini a lui Vasile Catană este ca un *montagnes russes*. Pornesc. La pagina 7, îl văd pe regretatul Ioan Popișteanu, inițiator al Bibliotecii Centrale Universitare din Constanța, al *Ex Ponto*, al unui partizanat cultural constănțean de bună factură. La pagina 9, îi văd pe Nicolae Rotund și Octavian Georgescu, am scris. La pagina 14, îi văd pe Nea Costel Novac, cu emoție, și pe Arthur Porumboiu, am scris. La pagina 15, îl văd pe Dan Ioan Nistor, am scris. La pagina 16, îl văd pe Ovidiu Dunăreanu, ubicuu în această carte a mea, am scris. La pagina 26, îl văd pe Nea Nae Motoc, cu emoție, am scris. La pagina 31, îl văd pe Iulian Talianu, am scris. La pagina 34, îl văd pe Ică Cojocar, am scris. La pagina 46, îl văd pe Fănică Cucu, am scris. La pagina 53, o văd pe Sanda Ghinea, am scris. La pagina 57, îl văd pe Sorin Roșca, am scris. La pagina 60, le văd pe Iulia Pană și pe Anca Mizumschi, am scris. La pagina 68, îl văd pe Paul Sârbu, am scris. La pagina 74, îi văd pe Dumitru Octavian Unc, Angelo Mitchievici și Diana Dobrița Bîlea, am scris. La pagina 75, îl văd pe Mircea Lungu, am scris. La paginile 17, 27, 35, 39, 42, 55 și 78, văd Dobrogea văzută de Vasile Catană. E și Dobrogea lui, e și Dobrogea mea. Neil Leifert, un alt fotograf american contemporan cu noi încă, spune: „Fotografia nu arată realitatea, ci ideea pe care o avem despre ea“. Realitatea, deh. Tu, iubite cititorule, crezi că o citești în scrisul altora. Cei care scriu cred că o văd și o immortalizează. Pe urma textelor lor, vin istorici, critici și esești literari care își doresc să creadă și să comenteze că realitatea este una și bună, iar atunci când li se arată că este multe și felurite, teoretizează. După cum indică numerotarea paginilor citate, în **Argonauții memoriei** există și pagini „sărite“ de mine, care găzduiesc instantanee cu scriitori pe care nu-i cunosc, nici ca persoane,

nici ca ficțiuni. Dar îi salut cu amiciție sinceră, pentru că merg pe mâna cronicarului Vasile Catană care i-a inclus în cronica de familie a scriitorilor constănțeni.

Știu zicerea că o fotografie face cât o mie de cuvinte. E zisă de un privitor, desigur. Eu sunt un cititor și, no offence, deschid o paranteză. Cuvântul „literatură“ face cât mai multe mii de fotografii. Închid paranteza. Istoria Literaturii Române și-a avut merituoși cronicari în imagini, imagini care uneori, recunosc, asigură sarea și piperul comentariului. I-am cunoscut pe trei dintre aceștia, legendari în boema scriitoricească din 1960 încoace: Vasile Blendea, Ion Cucu și Mihai Cucu. Arhivele lor de fotografii, unele prinse în albume, altele lăsate încă spre explorare, dau chipuri, cu predilecție, scriitorilor din/veniți la București.

Acum tu știi, iubite cititorule, că literatura nu are centru și margini, e precum universul. În context, lucrarea întru fotografie a lui Vasile Catană poate completa, decisiv din punctul de vedere al adevărului așa cum a fost, o eventuală Istorie În Imagini A Literaturii Române... Până În Prezent.

Orice prezent este un viitor care s-a născut deja, ăsta nu-i defel paradox. Îl poți prinde într-o imagine, însă doar cu anume protocol. Faimosul Henri Cartier-Bresson, francez, hotărâse: „A fotografia înseamnă să-ți pui în aceeași linie de miră mintea, ochiul și inima. E un fel de a-ți trăi viața“. Vasile Catană trăiește astfel în viața culturală a Constanței, este parte din ea, o privește ca să o înțeleagă și să-i spună povestea cu întâmplări și eroi de neuitat. Restul e fotografie.

Poezie

IOAN GHEORGHITĂ

Existențială

Eram eu, timpul și spațiul
și gândul parcă plutea printre noi,
ne învârteam ca-ntr-o flacăra neîncăpătoare
lovind încet murmurele unei ploii,

vedeam cum îmi trece printre degete
frumusețea ta ca o frunză de trandafir,
printre îndoieli și semne de întrebare
printre flori de piatră cu miros de mir,

o poveste de dragoste se înnoda înspre asfințit
unele sentimente străluceau în limpezimi de granit,
altele se ascundeau prin desigurii nemaivăzute
doar tu rămâneai lângă mine neubindu-ne până la nesfârșit,

îți atingeam chiar privirile cu palmele făcute căuș
nemaîntrebându-te despre cum ne-am cunoscut,
treceam unul prin altul și fluieram înspre sălcii
ca și cum ne-am fi pierdut în imensitatea unui sărut,

nu știam că iubirea e un lucru aparte și greu
agățat printre cearcăniile stelelor, printre pomeții cei mai stancoși,
întindeam fruntea ridată cu roua dimineții –
cântece rupte din cer, rupte din pinii melodioși,

parcă totul trecea foarte aproape de infinit
serile mi le făceam fântâni zburătoare,
doar tu rămâneai neubinndu-ne la nesfârșit,
doar tu rămâneai ca-ntr-o flacăra rece, departe de soare...

Era toamnă...

lubito, te simt devreme și știi
Cât de târziu îți părea la amiaz'?

Era toamnă și mere zglobii,
Zemoase-ți curgeau pe obraz,

Tu spuneai că sunt raze de soare,
Că sunt lacrimi de fericire
Însă pe-amândoi știam că ne doare
Și că ne priveam plini de uimire,

Nu credeam că e toamnă într-adevăr
Fiindcă toamna sta ruptă de sens și uitată
Atât de nostalgică pe creanga de măr,
Pe o frunză de dragoste de vânt legănată,

Îmi aduceai aminte de muguri, de flori...
Oare cât ne-am privit așa, ne-nțelegând
Cum încercam să ne atingem uneori
Printre cuvinte, prin fiecare rând?...

Toamna se pierdea încet între noi,
Se făcea surâs în colțul buzelor noastre
Ca un fruct dulce, enigmatic altoi,
Ca un fior semănat între astre...

Eu îți luam zâmbetul ca ceva de-mprumut
Îl țineam în priviri apoi zbura înspre nori,
Timpul a stat în loc sau doar mi s-a părut?
Nu mai știu, fiindcă eram un șir de culori..

Natașo...

Și acum îmi aduc aminte de tine,
Ochii tăi erau albaștri și foarte rotunzi,
Întreceau orice închipuire a cerului,
Aveai părul în bucle și desigur, blond
Pe umerii dezgoliți se revărsa
Ca o cascadă de raze de soare,
Buzele roșii ca vinul fierbeau, fremătau, se legăneau -
Două frunze neliniștite pe o ramură de gutui,
Natașo, inima mea aproape
Că-mi spărgea ochelarii 3 D
Cu bătăile ei neastâmpărate,
Vitrinele din jur tremurau pe furiș
Când te priveam,
Ce să mai spun de luna
Care se plimba între noi
Ca o minge plină de sentimente ciudate,

Ca un licurici ce se preamărea când și când,
Te-am iubit, *Natașo*, până atunci
Când dezinvoltă călcai valurile *Dunării*,
Valuri strălucitoare ca argintul viu
Și tot mai zglobiu,
Când înghițeai ritmurile
Unui vals neștiut, neprobat
Că-ți provocau dureri abdominale,
Până când ai intrat inconștientă
Cu tălpile-n timp tot mai mult
Până la brâu, până la ochii tăi albaștri,
Și foarte triști și adânci
Și de nerecunoscut de rotunzi,
Natașo, timpul ne-a transformat
Într-o amintire
Și suntem numai ai lui,
Amândoi...

Erai...

Erai, așa, cum nu voiam să fii,
Bucată de nor, de furtună...
Un strop de ploaie rătăcit printre mii,
O rază de tristețe puțin nebună,

Te atingeam cu un zâmbet aproape neștiut, nevăzut,
Câte zile uitam de tine?
Ne învârteam printre anafoare de lut
Sau zburam prefăcuți în albine,

Uneori mă-ntrebai doar privind într-o parte
Despre sentimentele care ne dădeau târcoale,
Știam că iarba e cea care-mparte
Dragostea alergând în picioarele goale...

Erai așa, cum, poate îmi imaginam,
Bucată de nor, de furtună...
Un strop de ploaie răsând la geam,
O rază de tristețe nebună.

Interogație

Mi-au înghețat gândurile,
malurile sufletului
sunt din ce în ce mai abrupte,
oare când îmi voi aduna

amintirile
într-un lac spiralat
din care să mijească
zorii?

Privesc...

Privesc cum clipele trec
ca frunzele albe de soc,
mai beau un pahar cu vin sec
de fericire că-s plin de noroc,

așa l-am cunoscut pe *Socrate*,
am stat la taclale cu el,
cu ideile lui mi-am ros haina la coate
și-am plâns de mână cu *Aristotel*,

m-am contrazis uneori cu *Descartes*,
ce cuvinte urâte-i spuneam!
ba c-am expus pânze la *Belle-Arte*,
ba că suntem dintr-un neam,

mă mânca limba de gesticulam
așa de tare că mă vedea și luna
eu îi spuneam de-nvățătorul *Varlaam*
că l-am ținut de tată-ntotdeauna,

tare m-a durut când apăsas
a șoptit că filosoful din el a murit,
dar c-a rămas un simplu împărat
al tuturor conceptelor devenite mit...

am știut mereu că prin clipele trec
ca frunzele albe de soc,
mai beau un pahar cu vin sec
de fericire că-s plin de noroc...

ELENA ORBOCEA

- artist plastic

Estetica urâtului și libertatea creativă

Motto:

Întrebați o broască râioasă ce este frumusețea! Vă va răspunde că o veți găsi în femeia lui, cu ochii ei uriași, rotunzi ce se bulbucă din căpușoru-i mititel, cu gușa-i largă și turtită, cu burta gălbuie și spinarea brună“

Voltaire (*Dictionnaire philosophique*, 1764)

Estetica urâtului s-a cristalizat din necesitatea de libertate în artă. În ultimele secole, acest gen de “libertate” a deschis calea pentru multe idei ale modernității și a influențat toate formele de artă. Artiștii nu mai puteau suporta constrângerile impuse de clasicism, romantismul și realismul au oferit primele oportunități de a scăpa de scepticism și de a explora noi direcții artistice. Atât limbajul în literatură, cât și vizualul au suferit reforme, iar cuvintele și imaginile considerate urâte au devenit parte a vocabularului artistic. Dar asta nu înseamnă totuși că estetica urâtului exclude valorile morale. Cu toate acestea, mulți nu vor înțelege subtilitățile și rafinamentul artistic din sfera esteticii urâtului. Nu este doar despre vulgaritate, ci și despre explorarea și exploatarea limitelor și a libertății în creație.

De-a lungul secolelor, conceptele de **frumos** și **urât** au suferit transformări semnificative, manifestându-se într-o varietate de ipostaze. În lucrarea sa intitulată “Istoria urâtului”, Umberto Eco analizează această metamorfoză a percepției estetice, aducând în prim-plan “frumusețea diavolului”. Cartea sa oferă o analiză cronologică a materializării urâtului în pictură, gândirea filosofică și literatura, dezvăluind că, paradoxal, chiar și în cele mai întunecate aspecte ale existenței, poate exista o formă de sublim.

În epoca clasică, frumusețea era idealul suprem, iar urâtenia era un concept marginalizat. Odată cu trecerea timpului însă, libertatea

creativă a crescut, iar artiștii au început să exploreze și să sublinieze aspectele urâte ale realității. Azi, nu se mai condamnă urâtenia, ci se celebrează, definind-o prin contrast cu frumusețea. Metamorfozele ororii, surprinse de artiști într-un repertoriu impresionant, pot atinge chiar sublimul. Aceste imagini provocatoare ne forțează să ne întrebăm ce este frumosul și cum se raportează la urât. Estetica urâtului nu este doar o negare a frumuseții, ci o explorare a complexității și a diversității umane.

La urma urmei, conceptele de frumusețe și urâtenie sunt interconectate, urâtul fiind privit ca antiteza frumosului.

Arta este un teren vast și divers, iar artiștii au explorat mereu limitele și provocările estetice. Atracția urâtului în artă este un subiect fascinant, iar tendința de a „fabrica“ senzații în ochii privitorilor poate fi considerată o strategie artistică îndrăznească. De fapt, urâtul poate atrage atenția și poate provoca o reacție puternică. Artiștii au folosit urâtul pentru a transmite mesaje sociale, politice sau personale. Acesta poate fi un mijloc de a provoca gândirea critică și de a stârni emoții, repulsie.

Prin asta, artiștii au căutat întotdeauna să creeze opere care să impresioneze și să provoace publicul, prin metode ce implică utilizarea elementelor urâte sau șocante pentru a atrage atenția și a provoca reacții intense. Unii artiști, de exemplu, au folosit imagini brutale, subiecte tabu sau tehnici neconvenționale pentru a crea senzații șoc.

Expresionismul a folosit adesea elemente urâte pentru a exprima disconfortul și anxietatea din societate. Artiști - precum Francis Bacon (1909-1992)- au creat tablouri tulburătoare, cu figuri distorsionate și deformate, pentru a transmite suferința umană. Operele lui Bacon prezintă figuri umane deformate, dislocate și într-o stare de profundă suferință. A explorat teme precum moartea, violența și alienarea.

Mai înainte, Hieronymus Bosch (1450-1516) a creat tablouri fantastice și suprarealiste. Operele sale, cum ar fi „Grădina Deliciilor Terestre“, sunt pline de creaturi ciudate, grotesci și scene apocaliptice.

Otto Dix (1891-1969), un alt exemplu, a fost un artist german, ale cărui picturi au abordat subiecte precum războiul, prostituția și corupția. Stilul său expresionist a folosit imagini șocante și deformate pentru a transmite mesaje sociale.

Cindy Sherman (n. 1954) este o fotografă și artistă contemporană, cunoscută ca maestră în estetica urâtului. Seria sa „Untitled Film Stills“ prezintă autoportrete în diverse ipostaze, inclusiv cele urâte sau neconvenționale. Diane a fotografiat oameni cu handicap, fiind evitate de obicei de fotografi, obsedați de frumosul unanim acceptat, clișeizat. Ea dorea să le redea demnitatea omenească prin intermediul fotografiei. Aproximarea de subiect se făcea prin tatonare, prin descoperire treptată, iar momentul realizării fotografiei propriu-zise avea loc după descoperirea și explorarea subiectului.

Goya (1746-1828) a creat opere ce explorează întunericul umanității. Seria sa “Capriciile” prezintă scene fantastice, grotești și înfricoșătoare.

În literatură, Charles Baudelaire, Arthur Rimbaud, Stéphane Mallarmé și Paul Verlaine au explorat teme întunecate și au folosit imagini neconvenționale pentru a crea senzații puternice în operele lor. Au urmărit să aducă în prim-plan aspecte ale vieții care nu sunt întotdeauna plăcute sau frumoase, ci au exploatat aspecte dure și provocatoare.

La noi, poetul Tudor Arghezi este unul dintre artiștii care s-a folosit de estetica urâtului în opera sa. În poezia “Flori de mucegai”, Arghezi a explorat aspecte ale vieții și ale umanității care nu sunt întotdeauna considerate frumoase. El a introdus o nouă perspectivă în literatura română, abordând subiecte mai puțin convenționale și folosind un limbaj poetic inovator.

Este adevărat că utilizarea cuvintelor mai rar folosite, a expresiilor tari, a nudurilor diforme, a mizeriei umane, a argourilor, a brutalităților și a cruzimii nu garantează automat crearea unei lucrări care se integrează perfect în sfera esteticii urâtului. Pentru a atinge acest scop, este necesară o combinație subtilă de expresivitate poetică și plasticitate artistică. Depinde de abilitatea poetului/artistului de a transmite emoții, imagini și idei puternice prin cuvinte, respectiv, forme sau culoare.

Prin utilizarea unui limbaj vivid, metafore, simboluri și alte figuri de stil, poetul poate crea o experiență intensă pentru cititor. Expresivitatea poetică poate aduce la viață subiecte și teme care pot fi considerate urâte sau neconvenționale.

Pe de altă parte, plasticitatea artistică se referă la modul în care artistul manipulează formele, culorile, texturile și compoziția pentru a crea o lucrare coerentă și expresivă.

În contextul esteticii urâtului, plasticitatea artistică poate fi folosită pentru a sublinia aspecte neplăcute sau brutale ale vieții, inteligent compuse.

Unii consideră că utilizarea **urâtului** în artă este o formă de exploatare a senzaționalului. Alții cred că aceasta este o modalitate de a provoca gândirea critică și de a aduce subiecte importante în prim-plan și că poate fi un instrument puternic pentru a comunica mesaje și pentru a provoca reacții.

Pe de altă parte, **frumusețea** este un concept complex și subiectiv, care a fascinat oamenii de-a lungul timpului. Ea este percepută diferit de fiecare individ. Ceea ce este frumos pentru o persoană poate să nu fie la fel pentru alta. Această subiectivitate face ca frumusețea să fie un teren vast și divers.

Frumusețea poate fi legată de armonie, simetrie, proporții și echilibru. În artă, frumusețea poate fi găsită în linii, culori, compoziții și expresii.

De-a lungul timpului, standardele de frumusețe au variat în funcție de cultură și epocă. De exemplu, în Renaștere, ea era asociată cu idealuri clasice, în timp ce în secolul al XIX-lea, romantismul a adus o nouă perspectivă asupra frumuseții.

Ceea ce pentru predecesorii noștri a reprezentat un canon al frumuseții, astăzi pentru noi nu mai are același efect.

În fond, unde se sfârșește frumosul și de unde începe urâtul este subiectiv. Ține de cultură, epocă, educație și gust.

Natura însăși pare să fie un tablou imens, în care gamele cromatice se îmbină într-o armonie sublimă. Dar ce învățăm de la natură? Oare nu există frumusețe chiar și în locurile unde predomină moartea, pustiul, mlaștina, întunericul, umbrele și noroiul?

Când privim un apus de soare, o pădure în culori de toamnă sau un măr înflorit, suntem martorii unei armonii uluitoare. Gamele cromatice se împletesc într-un dans subtil, rafinat, creând o frumusețe care ne umple sufletul. Dar oare Bacovia, nu a adus ploaia, frigul și noroiul într-o zona a rafinamentului și frumuseții? Animalele, chiar și cele considerate hidoase au o frumusețe aparte. Ele se integrează perfect în mediul lor.

Obişnuința poate juca un rol important în percepția noastră asupra frumuseții.

Ca o concluzie, putem spune că atât în artă, cât și în viață, procesul de creație implică o evoluție. Obiectele sau operele de artă trec printr-o fază premergătoare, în care materia brută poate fi considerată hidoasă sau neplăcută. De pildă, strălucitoarelor diamantele, pentru a ajunge la forma finală, le sunt necesare o serie de procese silnice, începând de la extragerea lor, până la șlefuire. Nașterea unui copil este, fără îndoială, un act sublim și miraculos, însă procesul în sine este unul dureros, chinuitor.

„Munca“ depusă în procesul (pro)creerii nu este întotdeauna frumoasă sau estetică, însă „produsul“ finit, rezultatul final al efortului depus, poate fi perceput ca suplim sau estetic.

Frumusețea se ascunde în cele mai neașteptate locuri, iar natura ne învață să privim dincolo de aparențe și să găsim frumusețea chiar și în cele mai puțin convenționale aspecte ale vieții.

BOGDAN PASCAL

Tulcea, în povești adevărate marca Nicolae C. Ariton

TULCEA, la 1970 - prin timp, cafenele și taverne“, o carte absolut savuroasă care poartă semnătura scriitorului Nicolae C. Ariton, părințele inspiratei serii de ficțiune istorică „Misterele Dunării“, surprinde nu doar prin maniera iscusită în care autorul îmbină caracterul beletristic cu cel științific (istoric, geografic, demografic) atunci când își încearcă penița în nodul gordian al istoriei meleagurilor tulgene, dar și prin conținutul bine structurat, în care imaginația scriitoricească și ideile de factualitate certă și documentată riguros, conturează împreună un mănunchi de povești-filigran în care cititorul se simte răsfățat.

Apărut anul trecut – tiparul a fost executat de ZOOM print & copycenter, Iași – acest volum adaugă o binevenită completare miniseriei *TULCEA, la 1870* care include, sub aceeași semnătură, și titlurile „Povestea adevărată a lui Nifon Bălășescu, Ismail Bey și Charles Hartley“ (2012), și „Nemaipomenitele întâmplări trăite de Nechifor de Carpat și Said Pașa“ (2013).

După o muncă de patru ani, de efervescență creatoare și eforturi documentaristice, Nicolae C. Ariton a conturat un triptic literar tulcean, întrețesut dintr-o puzderie de amănunte cu caracter istoric, sociologic, etnologic, economic, demografic și geografic, o elaborată arhitectură de gânduri și observații care aduc cititorul în capcana atmosferei tulgene din anii 1870, într-o manieră prietenoasă, presărată cu observații ironice și cu umor fin, într-un joc rafinat al perspectivelor creionat din întretăierea atâtor de multe valențe culturale și etnice în spațiul de la porțile Deltei.

„După ce am încheiat aproape în genunchi capitolul dedicat timpului, construit inițial pe schema măsurării timpului „alaturka“ și „alafanca“ respectiv după abordarea orientală sau occidentală, am făcut greșeala (pe care încă nu o regret) a lămuririi unor aspecte tehnice, care nu-mi erau clare, prin studierea unor tomuri despre istoria timpului, ajungând să înțeleg că, dacă pentru occidentali timpul este un element tehnologic, pentru Orient (în mod special pentru

spațiul otoman) acesta reprezintă însăși filozofia unui stil de viață“, mărturisește autorul în prefața volumului.

Atmosfera Tulcei la 1870, convingătoare prin diverse nivele de eclecticism - de limbaj, cutume, idei - este adâncită și printr-un periplu amplu, propus de autor, care ispitește cititorul cu ușile larg deschise ale celor peste 50 de cafenele și a celor peste 150 de taverne: unde să intri mai întâi, ce povești să asculți, ce povești să crezi, toate adevărate fiind.

„Cafeneaua propriu zisă era situată într-o încăpere numită *meydan*, prevăzută cu pardoseală din lemn. De-a lungul pereților se aflau divane din lemn, numite *kervet*, pe care mușterii se așezau cu picioarele încrucișate. În colțul opus intrării se afla o sobă cu vatră, numită *ocak*, unde se prepara cafeaua și se aflau toate ustensilele necesare acestei activități. Lângă aceasta se afla locul de onoare al cafeenei, numit *başşedir*, adică „divanul de frunte“ care era rezervat oaspeților de seamă. Aici se așezau imamul geamiei, învățătorii, cei care aveau funcții publice, negustorii de vază. Acest colț al cafeenei reprezenta centrul de cultură, unde aveau loc schimburile de informații privind starea de spirit a diferitelor clase sociale, mulțumirile și nemulțumirile acestora și dacă acestea erau corecte din punct de vedere religios și acceptate sau nu de administrație“ (op.cit., pag 59-60); familiaritatea și precizia cu care autorul descrie organizarea interioară a uneia din cafenelele aflate în apropierea geamiei Azizie ne invită să întârziem, să ne prindem în atmosfera unei lumi trecute, să dorim să fim unul din trecătorii opriți în drum spre casă pentru a sorbi o înghițitură fierbinte și îndulcită din „zeama diavolului“.

Aceeași atenție rafinată o găsim răsfrântă în povestire și atunci când autorul ne vorbește și despre cele 166 de cârciumi și cele 35 de hanuri, care erau răspândite pe ulițele Tulcei, cu observația cuvinicioasă că, în acest sector nu erau prezenți membrii comunității musulmane, care, din motive religioase nu puteau fi cârciumari.

„Erau cele de mahala, frecventate de mahalagii locului, și care erau niște spații sărăcăcioase, unde pe bani puțini sau pe datorie se bea o ulcică de vin sau de rachiu. Apoi veneau cârciumile din centrul orașului, amestecate, dintre care se ițeau semețe câteva cu ștaif, ce primeau la mesele lor oameni eleganți, cu teșchereaua plină, care serveau coniac și șampanie. Și, în cele din urmă, se găseau speluncile de pe malul Dunării, șandramale ridicate printre magazii și depozite, pregătite oricând să fie luate de apele umflate ale fluviului, mistuite de incendii sau demolate de autorități“ (op.cit. pag. 110) - dar povestea tavernelor și cârciumilor tulgene nu se oprește aici, ci continuă mai departe, până la dezastrele produse de valurile de filoxeră, ori cu prezentarea soiurilor locale Somoveanca sau Roșul (Negrul) de Sarichioi.

Observații și descrieri minuțioase, care reliefează apartenența socială a celor ce frecventau cafenelele și tavernele, instrumentele

folosite, condițiile mai rudimentare sau mai dichisite, ori, maniera în care reprezentanții diferitelor etnii își trăiau timpul după o structură aparte a orelor zilei, fac din cartea „Tulcea prin timp, cafenele și taverne“, o altă *poveste adevărată* și, cu siguranță, o adevărată poveste, despre curgerea timpului, despre viețile și credințele omenești, despre cărările pe care istoria le dantelează în memoria colectivă din care, parcurgând paginile cărții, putem întrezări emoții noi din vremuri vechi. O carte care stârnește deopotrivă admirație, fascinație și bucurie celor care îndrăznesc să o deschidă și care, reliefează într-o manieră unică un fragment din istoria sufletului vibrant al orașului de la porțile Deltei.

Nicolae C. Ariton este născut în 1958 în Jitia, Vrancea și actualmente este stabilit în Tulcea unde locuiește împreună cu familia. Fan înflăcărat al literaturii Science Fiction, în domeniul căreia are titluri publicate în țară și străinătate, începând cu anul 2011, scrie volume de proză - ficțiune și non ficțiune – dedicate istoriei Dunării de Jos și a orașului Tulcea, cu titlul generic „Misterele Dunării“. Este creatorul și administratorul blogului www.mistereledunarii.ro, unde poate fi găsit în câteva sute de articole.

DR. INGRID PETCU LEVELI

Arheolog - Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța

Scurt istoric al Dobrogei în secolele VII-XI p. Chr.

Dată cu începutul secolului al VII-lea, după căderea frontierei Dunării de Jos, și până în anul 681, când a fost înființat primul stat bulgar, legăturile dintre fosta provincie *Scythia* și Bizanț nu au mai fost atât de strânse.¹ Lipsa unei organizări administrative și bineînțeles a uneia militare a fost un bun prilej pentru statul bulgar nou înființat să își întindă granițele și peste Dobrogea.² Extinderea dominației bulgare peste fostele teritorii romane a fost o repercursiune a faptului că Imperiul, trecea printr-o criză atât din punct de vedere politic cât și cultural, fiind supranumită „perioada întunecată”.³ Evident este faptul că această “decădere” aduce noi schimbări la nivel social, politic, cultural și etnic.⁴

Spre finalul secolului al VI-lea, porțiunea de *limes* din *Scythia* dintre Troesmis și Dinogetia era lipsită de apărare.⁵ Teritoriul provinciei a avut de suferit în această perioadă, acest fapt fiind reflectat prin abandonarea mai multor orașe și fortificații de pe linia fluviului. Printre ele se regăsesc *Sucidava*, *Beroe*, *Dinogetia*, *Troesmis* etc.⁶ Un exemplu al unei continuități de locuire caracteristică pentru modelul cultural roman provincial târziu specific secolului al VII-lea, îl întâlnim la *Capidava*, unde după atacuri repetate, garnizoana se restrânge în colțul de sud al fortificației Iustiniene, iar în împrejurimile sale se dezvoltă o așezarea civilă.⁷ Cronologia „castelului mic” de la *Capidava* a fost amplasată,

¹ BARNEA, VULPE, 1968, p. 442-445; BARNEA 1971, p. 205.

² BARNEA 1971, p. 205.

³ BARNEA 1971, p. 205.

⁴ BARNEA 1971, p. 205.

⁵ PARASCHIV-TALMAȚCHI *et. al.* 2020, p. 14.

⁶ VÂLCEANU, BARNEA 1975, p. 215; MADGEARU 2006, p. 153; CUSTUREA 2019, p. 31, 33, 39, 42.

⁷ PARASCHIV-TALMAȚCHI *et. al.* 2020, p. 15.

în linii mari, între 559, când are loc atacul kutrigurilor care afectează puternic cetatea și primul sfert al secolului al VII-lea.⁸

În interiorul provinciei, multitudinea atacurilor averse din ultimul sfert al secolului VI-lea își pun amprenta. Centrele urbane precum *Tropaeum Traiani* și *Histria* își încetează funcționalitatea urbană, în comparație cu *Sacidava*⁹, *Axiopolis*¹⁰, *Carsium*¹¹, *Noviodunum*¹², *Aegyssus*¹³, *Halmyris*¹⁴, *(L)Ibida*¹⁵, *Argamum*¹⁶, *Tomis*¹⁷, *Callatis*¹⁸, care deși au suferit asedii, au reușit să își revină, locuirea continuând sub diverse forme și în secolul următor, rar până la finalul acestuia.¹⁹

La începutul secolului al VII-lea, sub presiunea atacurilor avaro-slave Imperiul Bizantin pierde o parte a graniței dintre *Novae* și *Iatrus*. De remarcat fiind faptul că totuși reușesc să păstreze mari porțiuni din *Scythia* și *Moesia Secunda*.²⁰ Urmărind șirul evenimentelor și al haosului creat pe linia frontierei, urmează o serie de raiduri. Ele sunt anterioare tratatului dintre bizantini și avari din anul 604, care ajunseseră până în teritoriile Istro-Pontice. În anul 609 avarii își croiesc drum prin regiunile pierdute de Imperiul Bizantin până spre Peninsula Balcanică.²¹

În timpul Împăratului Phocas (602-610) și la începutul domniei lui Heraclius (610-641), atacurile avaro-slave, dar și ale altor grupuri de migratori, au început să se rărească, până când au încetat. Acest fapt se datorează pierderii definitive a frontierei dunărene, lucru care a permis înaintarea populațiilor migratoare în Peninsula Balcanică fără a întâmpina vreo rezistență. Începutul secolului al VII-lea este foarte important din punct de vedere istoric, fiind momentul statornicirii slavilor la sud Dunăre. Slavii vor rămâne în strânsă legătură cu avarii care le vor solicita ajutorul în momente de necesitate.²²

Un nou început este atribuit împăratului Heraclius, care va face o serie de reforme administrative, ce vor avea un impact puternic asupra mediului social, politic și cultural din Imperiu. Una dintre ele a fost reorganizarea administrativă a teritoriilor, și anume apariția *themelor*,

⁸ OPRİȘ 2003, p. 33.

⁹ MADGEARU 1997, p. 142-143; CUSTUREA 2019, p. 40.

¹⁰ PETAC, IONESCU 2013, p. 355-361; VÎLCU 2009, p. 36, 66; CUSTUREA 2019, p. 27.

¹¹ MADGEARU 2006, p. 157; CUSTUREA 2019, p. 29.

¹² CUSTUREA 2019, p. 32.

¹³ CUSTUREA 2019, p. 38.

¹⁴ SUCEVEANU et. al. 2003, p. 39-41.

¹⁵ CUSTUREA 2019, p. 38.

¹⁶ CUSTUREA 2019, p. 34.

¹⁷ DAMIAN 2015, p. 19; CUSTUREA 2019, p. 28-29.

¹⁸ CUSTUREA 2019, p. 36.

¹⁹ PARASCHIV-TALMAȚCHI et. al. 2020, p. 15.

²⁰ MADGEARU 1997, p. 142.

²¹ MADGEARU 1997, p. 142.

²² OBELENSKY 2002, p. 67.

unde, puterea civilă și militară erau încredințate unui singur comandat, supus direct împăratului.²³ Organizarea themelor nu reflectă doar o nouă renaștere din punct de vedere administrativ, dar și crearea unui nou sistem, care avea ca scop printre altele apărarea granițelor precum și evoluția socială a Imperiului.²⁴

Noile organizări au creat o nouă categorie socială denumită „clasa stratiotilor“, posesori ai loturilor de pământ în zonele de graniță. Fiind precursorii „țăranilor liberi“, care au crescut odată cu stabilirea slavilor la sud de Dunăre. Clasa țăranilor liberi era destul de mare fiind protejați de lege.²⁵ Legea Agrară oferea drepturi țăranilor liberi asupra proprietății lor, fiind unul ereditar. Conform noilor reforme, obștea sătească avea putere comună asupra pădurilor, pășunilor și parcelor necultivate. Ea fiind recunoscută ca o unitate administrativă și fiscală, de asemenea și impozabilă, unde toți membrii aparținător erau responsabili de plata impozitelor. Totodată cu instaurarea Legii Agrare, apare și titlul de proprietate, proprietar fiind cel ce plătește impozitul față de stat. Spre sfârșitul secolului al VII-lea, are loc o importantă reformă fiscală, vechiul sistem a lui Dioclețian fiind desființat. Acum apare noul sistem care vine în sprijinul noii clase sociale.²⁶

În perioada secolelor VIII-X, majoritatea teritoriilor erau împărțite în proprietăți private. Țăranii puteau să vândă terenul, să îl dea în arendă sau să îl lase moștenire. Bineînțeles, odată cu trecerea timpului lucrurile s-au schimbat, luând o întorsătură nu tocmai plăcută. Odată cu secolul X p. Chr, țăranii au început să trăiască în condiții precare, sărăcia în rândul lor era tot mai mare iar formarea marilor proprietăți feudale era în creștere.²⁷ Membrii obștii ajung să se împartă în două categorii: clasa celor săraci și clasa celor avuți. Cei din urmă fiind reprezentanții demnitari ai statului și ai bisericii, care profitau de influența și puterea pe care o aveau, consolidându-se din punct de vedere economic.²⁸

Pe fondul disoluției așezărilor urbane în perioada romană târzie, au luat naștere noile tipuri de structuri urbane specifice lumii medievale. Întemeierea lor a debutat la începutul secolului al VII-lea, și a durat până la sfârșitul secolului al IX-lea. În acest timp are loc o părăsire în masă a orașelor și o ruralizare puternică a provinciilor. Evident, ruralizarea are un impact negativ asupra meșteșugurilor, se reduce considerabil producția mărfurilor și calitatea lor. Tehnica de prelucrare a materialelor lasă de dorit, provocând repercursiuni asupra economiei, urmată de o trecere la o economie naturală.²⁹

²³ BARNEA, VULPE, 1968, p. 440.

²⁴ BARNEA 1971, p. 206.

²⁵ DID III, p. 8.

²⁶ DID III, p. 8.

²⁷ DID III, p. 8.

²⁸ DID III, p. 8-9.

²⁹ DID III, p. 9.

Teritoriul dintre Dunăre și Marea Neagră suferă și el modificări din punct de vedere social-economic ca și restul Peninsulei Balcanice.³⁰ Populația locală, depășită numeric de triburile nomade care s-au stabilit printre ei, printre care slavii și bulgarii, care au la rândul lor un rol difinitiv în formarea noilor popoare. În această perioadă migratorii încep să coabiteze împreună cu populația băștinașă, împrumutând unii de la alții obiceiuri și tradiții.³¹

În fosta provincie romană *Scythia*, așezările urbane suferă o decădere serioasă. Spre exemplu, în secolul al VIII-lea, Tomisul este amintit de Nichifor, patriarhul Constantinopolului ca fiind sat, pierzându-și titlul grandios de capitală de provincie și de oraș cu prestanță. Cu toate că o parte din orașele de la Dunărea de Jos au fost abandonate, populațiile locale rămase transmit elementele de cultură romano-bizantină migratorilor noi veniți, în special slavilor și bulgarilor.³²

Odată cu a doua jumătate a secolului al IX-lea, se remarcă o revitalizare economică a Imperiului Bizantin, prin prisma schimburilor comerciale. Tot în această perioadă (anul 864), slavo-bulgarii au primit oficial credința creștină. Apoi, în anul 971, partea principală a Bulgariei și întreg teritoriul dobrogean, ajung sub stăpânire bizantină, noile teritorii integrate fiind organizate sub un nou nume, *thema Paristrion*.³³

Urmărind extinderea teritoriului bizantin și recucerirea insulelor mediteraneene, se poate observa pătrunderea negustorilor greci în Marea Adriatică, controlul drumurilor comerciale din Mesopotamia superioară și din Balcani, precum și reînvierea vieții urbane bizantine, care odată cu secolul al X-lea trăiește ultima perioadă de glorie și înflorire.³⁴

În a doua jumătate a secolului al X-lea, se cunoaște un important moment de creștere al nivelului economic al orașelor aflate pe Dunăre în raport cu metropolele Bizanțului. Evoluția locală a fost influențată de sporirea randamentului din agricultură și creșterea animalelor cât și dezvoltarea masivă a meșteșugurilor precum și a comerțului.³⁵ Din punct de vedere arheologic acest fapt este dovedit prin descoperirea a numeroase obiecte de uz casnic, obiecte de podoabă, obiecte de cult, arme, etc., care atestă proveniența lor de import.³⁶ Tot în prima jumătate a secolului al XI-lea se remarcă o intensificare a circulației monetare, lucru atestat prin înflorirea comerțului.³⁷

³⁰ DID III, p. 9.

³¹ DID III, p. 9.

³² DID III, p. 9.

³³ HOLUBEANU 2006, p. 268.

³⁴ STĂNICĂ 2015, p. 20-21.

³⁵ BARNEA 1967 p. 267.

³⁶ STĂNICĂ 2015, p. 25.

³⁷ DID III, p. 331; MĂNUCU ADAMEȘTEANU 2001, p. 1-162; STĂNICĂ 2015, p. 25.

Situația militară pentru secolele VII-XI, a suferit urcușuri și coborâșuri. În secolul al VI-lea, prezența populației protobulgare nu era atât de densă în zonă.³⁸ Totuși, odată cu venirea secolului al VII-lea, aceștia încep să intre în conflictul cu bizantinii pentru teritoriile aflate în zona de sud-est a Europei. Conflictele încep să apară odată cu intrarea pe scena politică a lui Asparuch în regiunea Onglos, aflată la nord de Dunăre.³⁹ Obținând victoria împotriva bizantinilor conduși de împăratul Constantin al IV-lea (668-685), protobulgarii au traversat Dunărea și s-au așezat în teritoriile din nord-estul Peninsulei Balcanice.⁴⁰ Șirul de evenimente desfășurat între anii 679-681, marchează momentul apariției primului Țarat bulgar (care are să se mențină din anul 680 până în anul 1018). Imperiul Bizantin este nevoit să îl recunoască, lucru stipulat în acordul de pace semnat în anul 681, din care reiese că bizantinii se obligau să plătească tribut anual învingătorilor.⁴¹

Capitala noului stat bulgar își avea reședința la Pliska, care cu timpul și-a extins granițele în teritoriile fostelor provincii romane *Moesia Secunda*, *Scythia* precum și în partea de sud, respectiv în Tracia. Din cauza expansiunii continue, conflictele cu bizantinii au existat în permanență. Imperiul nu se putea obișnui cu ideea formării unui stat bulgar pe un teritoriu care aparține de drept bizantinilor, mai ales ținând cont de faptul că aceștia din urmă erau susținuți de slavi. În timpul stăpânirii lui Tervel (702-718), fiul lui Asparuch (680-702), au fost recunoscute meritele cuceririi teritoriului și obținerea titlului de *caesar* (țar), în schimbul sprijinului oferit împăraților Justinian II-lea (705-711) la reocuparea tronului în anul 705 și ajutorului dat în respingerea asediului arab din anul 718, din timpul lui Leon III –lea (717-741).⁴²

În secolul al IX-lea primul țarat bulgar, ajunge să aibă o putere și o influență destul de mare din punct de vedere militar și politic. Sub conducerea lui Krum (802-814), începe expansiunea teritorială spre vest, unde, în anul 803 se ajunge la destrămarea Chaganatului avar.⁴³ Tot în perioada anilor 803-805, se menține ofensiva în Câmpia Tisei.⁴⁴

Orașul Serdica este atacat și cucerit în primăvara anului 809, dar nu pentru foarte mult timp, pentru că în toamna aceluiași an este luat înapoi de bizantini.⁴⁵

³⁸ BREZEANU 2004, p. 103-104; PARASCHIV-TALMAȚCHI *et. al.* 2020, p. 21.

³⁹ EAIVR I, p. 223; PARASCHIV-TALMAȚCHI *et. al.* 2020, p. 21.

⁴⁰ ISTORIA ROMÂNILOR III, p. 218.

⁴¹ DID III, p. 23-24.

⁴² BREZEANU 2004, p. 104-105; PARASCHIV-TALMAȚCHI *et. al.* 2020, p. 21-22.

⁴³ ISTORIA ROMÂNILOR III, p. 42; PARASCHIV-TALMAȚCHI *et. al.* 2020, p. 22.

⁴⁴ MADGEARU 1997, p. 29; ISTORIA ROMÂNILOR III, p. 52; PARASCHIV-TALMAȚCHI *et. al.* 2020, p. 22.

⁴⁵ EAIVR I, p. 223; PARASCHIV-TALMAȚCHI *et. al.* 2020, p. 22.

În anul 811, Nikephor I (802-811) în fruntea unei armate bizantine atacă capitala Pliska și o cucerește. Însă, pe drumul de întoarcere, în defileurile Balcanilor, armata a fost atacată și Nikephor I a fost înfrânt, pierzându-și viața. Anul următor, bulgarii duc campanii în zona Traciei, prădând marea majoritate a teritoriului, distrugând câteva cetăți, iar în anul 813 ajung la zidurile capitalei bizantine. La întoarcere asediază Adrianopolul, deportând aproximativ 10 000 de persoane la nord de gurile Dunării.⁴⁶

Omurtag (814-830) moștenitorul tronului și fiu a lui Krum, încheie pace cu Imperiul Bizantin. Prin tratatul de păce, *Thracia* este împărțită între bizantini și bulgari. Politica de expansiune nu se oprește, bulgarii intrând în conflict cu Imperiul Carolingian, pentru teritoriile bazinului mijlociu al Dunării. Controlul țaratului se va menține în bazinul Tisei până la pătrunderea ungarilor.⁴⁷

Pe lângă campaniile militare duse, Omurtag a dus și o politică solidă din punct de vedere administrativ. A construit mai multe clădiri cu rol administrativ și militar, Pliska și Țar Krum sunt întărite cu ziduri puternice de apărare, iar în zona Silistrei se presupune că s-ar fi construit un palat.⁴⁸

Odată cu ajungerea la putere a țarului Boris I (852-889), au avut loc o serie de schimbări în ceea ce privește statutul religios al țaratului bulgăresc. În primul rând Boris I se convertește la creștinism, primind numele de Mihai, acesta fiind momentul de început al creștinării populației bulgare. În a doua jumătate a secolului al IX-lea se crează un nou alfabet, cu caractere slave, iar odată cu acesta are loc asimilarea etnicilor bulgari de către populația slavă de la sud de Dunăre, capitala fiind mutată într-o nouă locație, la Preslav, în anul 893.⁴⁹

Punctul de dezvoltare suprem al Țaratului Bulgar este atins în timpul domniei lui Simeon (893-927), când au fost cucerite mai multe teritorii, are loc o creștere economică substanțială, iar din punct de vedere cultural se observă o dezvoltare, cu o evidentă influență bizantină.⁵⁰ În urma bătăliilor de la Acheloos și Katasyrtai, în apropiere de Constantinopol, țarul Simeon iese victorios din luptă, care odată cu aceste victorii își impune dominația în zona balcanică. După moartea sa, ostilitățile bulgaro-bizantine au încetat, iar pacea a fost încheiată între cele două puteri, fiind întărită prin alianțe matrimoniale.⁵¹

⁴⁶ DID III, p. 25; OBELENSKY 2002, p. 82-83; BREZEANU 2004, p. 105-106, PARASCHIV-TALMAȚCHI *et. al.* 2020, p. 22-23.

⁴⁷ ISTORIA ROMÂNILOR III, p. 52; PARASCHIV-TALMAȚCHI *et. al.* 2020, p. 23.

⁴⁸ EAIVR I, p. 223; PARASCHIV-TALMAȚCHI *et. al.* 2020, p. 23.

⁴⁹ DID III, p. 27; EAIVR I, p. 223; RĂDULESCU, BITOLEANU 1998, p. 173; PARASCHIV-TALMAȚCHI *et. al.* 2020, p. 23.

⁵⁰ DID III, p. 27-28.

⁵¹ GEORGESCU 2005, p. 192; PARASCHIV-TALMAȚCHI *et. al.* 2020, p. 23-24.

Odată cu noile tratative de pace, influența bizantinilor în Peninsula Balcanică începe să crească, iar cea a bulgarilor scade. Campaniile militare duse de Simeon golesc visteria statului, urmând o criză economică care îi obligă pe bulgari să devină supuși Imperiului Bizantin.⁵² Această schimbare vine și cu noi reorganizări teritoriale, și anume în anul 971 anumite regiuni din estul statului bulgar vor fi introduse în granițele bizantine.⁵³

Constantinopolul începe o campanie de reconstruire a fostelor fortificații romane și a punctelor cheie aflate pe linia Dunării. Sub domnia lui Vasile al II-lea (976-1025). În anul 1018, armata bizantină destramă Țaratul bulgar, iar întregul spațiu din Peninsula Balcanică revine sub autoritatea Imperiului Bizantin.⁵⁴

Dobrogea favorizată de trecerea fluviului Dunăre precum și de deschiderea la Marea Neagră, a fost influențată permanent de acești doi factori importanți. De-a lungul istorie sale a fost patria multor popoarelor și a stat martoră unui șir de evenimente istorice importante. Astfel s-a creat un mozaic interetnic între populațiile locale și cele migratoare care s-au întrepătruns și au format un întreg, îmbinând obiceiuri și tradiții. Influențele preluate pot fi ușor sesizate, prin studierea mai ales a practicilor funerare. Ele ne pot oferi indicii importante despre oamenii care locuiau în această zonă, despre religia lor cât și despre îmbinarea elementelor de sincretism religios.

La fel ca în zilele noastre, în perioada secolelor VII-XI, obiceiurile care țineau de rital și ritalul funerar erau destul de profunde, cu o puternică încărcătură simbolică. Acest lucru ne este relatat de izvoarele istorice și descoperirile arheologice. Creștinismul începe încet să asimileze și să acapareze cu preponderență ritalul funerar.

Odată cu adoptarea noii religii, bogăția inventarului funerar păgân, împreună cu simbolistica depunerii rituale, începe să se diminueze, iar apoi să dispară. Simplitatea îi ia locul, punându-se accentul pe modul în care creștinismul îl promova, acesta fiind o garanție pentru continuitatea vieții după trecerea în neființă.

Analiza mormintelor din perioada secolelor VII-XI devine una destul de complexă, îmbinându-se aici ritualuri creștine cu cele păgâne. Dezbaterile asupra acestui subiect încă sunt destul de controversate, pentru că în perioada secolelor VII-XI înmormântarea defuncțiilor se făcea atât prin incinerare cât și prin inhumare. În această perioadă, Dobrogea acumulează o diversitate de populații iar acest fapt îi oferă un caracter aparte, diferit de restul zonelor țării. De multe ori tradițiile culturale de aici diferă chiar și în contextul Dunării de Jos, ridicând multe semne de întrebare asupra diferitor obiceiuri practicate aici. Din totdeauna obiceiurile funerare sunt o formă de manifestare a

⁵² GEORGESCU 2005, p. 193.

⁵³ DID III, p. 28.

⁵⁴ OBELENSKY 2002, p. 232; ISTORIA ROMÂNILOR III, p. 330.

identității defunctului. Ritul este o formă de afișarea ideilor familiei modului lor de a privi partea spirituală și mai ales idealurile pe care le aveau pentru viața de apoi și reflectă statutul în societate a defunctului.⁵⁵ Este reprezentat prin ansamblul de ceremonii practicate într-o religie. În schimb ritualul este acțiunea de înmormântare a defunctului. Obiceiurile funerare diferite pot avea ritualuri comune. Aceste obiceiuri sunt exprimate uneori prin obiectele depuse de către familie în mormânt sau de cele descoperite în perimetrul ariei funerare. Cele din urmă reprezentând libațiuni care se făceau lângă mormânt în memoria celui decedat.⁵⁶

Ritualul cuprinde totalitatea procedurile care se săvârșesc de la momentul în care sufletul părăsește trupul, trecând prin momentul ceremoniei de înmormântare (indiferent că vorbim despre un proces de incinerare sau inhumare) și până la ceremoniile post-mortem, despre care nu avem informații deloc pentru această perioadă.

Pentru perioada secolelor VII-XI în Dobrogea, au fost trasate în linii mari aspectele ritului și ritualului funerar. Din punct de vedere al necropolelor, ele sunt împărțite în trei mari categorii: de incinerație, birituale și de inhumăție.⁵⁷ Trecerea de la incinerație la inhumăție a fost una destul de lentă, aspectele putând fi observate în ritualul funerar.

Odată cu trecerea timpului, reflecția asupra vieții precum și pășirea în lumea de apoi capătă o atenție sporită. Omul, prin efectuarea practicilor funerare a urmărit separarea acestor două lumi, cea terestră de cea spirituală. El a încercat totodată păstrarea celor două în strânsă legătură.⁵⁸

Dacă putem înțelege atitudinea omului față de moarte, înțelegem atitudinea lui față de viață. Pentru omul tradițional, care este în sine un om religios, moartea nu reprezintă doar un sfârșit și atât, ci o viață în altă viață. Moartea este reprezentată chiar ca un drum spre adevărata viață. El se pregătește pentru marele drum încă din timpul vieții sale și se asigură că trăiește într-un mod conform credinței pentru a-și asigura un loc bun în cealaltă lume. Astfel moartea nu este văzută ca definitivă sau fără sens, dimpotrivă, aduce cu ea o renaștere la un alt nivel de existență.⁵⁹

⁵⁵ CORBU 2006, p. 50.

⁵⁶ CORBU 2006, p. 50.

⁵⁷ DAMIAN 2015, p. 96-97.

⁵⁸ ILIN-GROZOIU, 2016, p. 27.

⁵⁹ STANCIU, 2012, p. 1.

ABREVIERI

DID III - Ion Barnea, Ștefan Ștefănescu, *Din istoria Dobrogei*, vol. 3, *Bizantini, romani și bulgari la Dunărea de Jos*. București, 1971.

EAIVR I – Constantin Preda, *Enciclopedia arheologiei și istoriei vechi a României, vol I*, București: Editura Enciclopedică.

ISTORIA ROMÂNILOR III - Radu Theodorescu, Victor Spinei (coord.), *Istoria românilor, vol III. Genezele Românești*. București, Editura Enciclopedică, 2010.

BIBLIOGRAFIE

BARNEA 1967 – Ion Barnea et al., *Dinogeția, Așezarea feudală timpurie de la Bisericuța Garvăn*, București, 1967.

BARNEA 1971 – Ion Barnea, *Dobrogea în secolele VII-X*, Peuce, II, Tulcea, 1971, p. 205-219.

BARNEA, VULPE 1968 – Ion Barnea, Radu Vulpe, *Din istoria Dobrogei, II*, București, 1968.

BREZEANU 2004 – Stelian Brezeanu, *O istorie a Bizanțului*. București, Editura Meronia, 2004.

CUȘTUREA 2019 – Gabriel Gheorghe Cușturea, *Circulația monedei bizantine în Dobrogea (sec. VI-VIII) Circulation of Byzantine Currency in Dobrudja (6th.- 8th. c. AD)*, Constanța, Ex. Ponto, 2019.

DAMIAN 2015 – Oana Damian, *Bizanțul la Dunărea de Jos (secolele VII-X)*, Brăila, 2015.

GEORGESCU 2005 – Maria Georgescu, *Istoria Bizanțului*, Târgoviște, Cetatea de Scaun, 2005.

HOLUBEANU 2006 – Ionuț Holubeanu, *The byzantine monachism in Scythia Minor- Dobruja in the IVth-XVth centuries*, EBpB, 5, 2006, p. 243-289.

MADGEARU 1997 – Alexandru Madgearu, *Continuitate și discontinuitate culturală la Dunărea de Jos în secolele VII-VIII*, București, Editura Universității din București, 1997.

MADGEARU 2006 – Alexandru Madgearu, *The end of the Lower Danube limes: a violent or a peaceful progress?* *Studia Antiqua et Archaeologica*, 12, p. 151-168, 2006.

MĂNUCU-ADAMEȘTEANU 2001 – Gheorghe Mănucu Adameșteanu, *Istoria Dobrogei în perioada 969-1204. Contribuții arheologice și numismatice*. București: Editura MAD Linotype.

OBELENSKY 2002 - Dimitri Obolensky, *Un commonwealth medieval: Bizanțul. Europa de Răsărit, 500-1453*. București: Corint, 2002.

OPRIȘ 2003 – Ioan Carol Opriș, *Ceramica romană târzie și paleobizantină de la Capidava în contextul descoperirilor de la Dunărea de Jos (sec. IV – VI p. Chr.)*, București, 2003.

PARASCHIV-TALMAȚCHI et. al. 2020 – Cristina Paraschiv-Talmațchi, Aurel Daniel Stănică, Constantin Șova, Gabriel

Custurea, *Mixobarbarii din Dobrogea în contextul lumii bizantine (secolele VI-XIII)/ Mixobarbaroi from Dobruja in the context of the Byzantineworld (6th-13th century)*, Catalog de Exoziție, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2020.

PETAC, IONESCU 2013 – Emanuel Petac, Aurelian Ionescu, *Some Sassanian silver coins discovered at Axiopolis (Cernavodă, Constanța Country, Romania)*, *Iranica Antiqua*, 48, p. 355-361.

RĂDULESCU, BITOLEANU 1998 – Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *Istoria Dobrogei*, Constanța, Editura: Ex Ponto, 1998.

STĂNICĂ 2015 – Aurel Stănică, *Viața economică din nordul Dobrogei în secolele X-XIV*, Tulcea, 2015

SUCEVEANU et. al. 2003 - Alexandru Suceveanu, Mihail Zhariade, Florin Topoleanu, Gheorghe Poenaru Bordea, *Halmyris I. Monografie Arheologică*. Cluj-Napoca: Editura Nereamia Napocae, 2003, p. 27-41.

VÎLCU 2009 – Aurel Vîlcu, *Les monnaies d'or de la Biblioteque de l'Academie Roumaine*. Vol. II., Monnaies Byzantine. Wetteren: Moneta, 2009.

CORBU 2006 – Emilia Corbu, *Sudul României în Evul Mediu Timpuriu (secolele VIII-XI)*, *Repere Arheologice*, Brăila, 2006.

ILIN-GROZOIU 2016 – Loredana-Maria Ilin-Grozoiu, *Despre ritualistică funerară românească*, *The Journal Of Ethnology And Culturology*, XX, Chișinău 2016, p. 27-31.

STANCIU 2012 – Carmen Iulia Stanciu, *Misterul Marii Treceeri. Riturile de trecere în ceremonialul funerar*, Teză de doctorat, manuscris, Universităț Wiena, 2012.

CONSTANTIN CHERAMIDOGLU

Palatul cultural al Dobrogei – o idee veche dar nerealizată

Parcul de lângă Liceul „Mircea cel Bătrân“ ar fi putut să arate altfel astăzi, dacă planul de ridicare acolo a unui palat cultural s-ar fi realizat; cert este că în eventualitatea unor lucrări acolo, ar ieși la iveală actul de fundație al acelei clădiri rămasă doar în imaginația publicului și în documentele de arhivă

Ideea unui palat al culturii la Constanța este veche și ea a apărut periodic în programele politicianilor dobrogeni, dar și în articolele cu teme culturale ale presei locale și centrale. Ea se lega de necesitatea unui spațiu în care să se desfășoare spectacolele de teatru și alte activități de acest gen. Pe lângă sala de teatru ce trebuia să îndeplinească condițiile considerate necesare în epocă, se prevedea asigurarea unor alte încăperi cu destinație de bibliotecă și de muzeu, toate aceste activități fiind în suferința la Constanța, la începutul secolului trecut.

Astfel, atunci când la 18 noiembrie 1922 primarul Virgil Andronescu prezenta în consiliul local programul său de lucrări, el spunea între altele: „În fruntea acestui program să se înscrie întâi construirea unui Teatru Național, care va fi o operă de artă națională, iar locul pe care se va construi, să-l alegem în partea centrală a orașului, întrebuițând parterele prăvălii, iar etajul rezervat sălii de spectacole și anexelor necesare unui teatru modern; de asemenea rezervându-se o sală pentru Adunarea Ligii Culturale și o alta Societății Filarmonice, ce va lua ființă“.

Un moment favorabil s-a socotit a fi în anul 1928, atunci când se pregăteau mari serbări omagiale în întreaga Dobroge și poate că se spera ca și guvernării să acorde un sprijin material important în vederea realizării unor edificii semnificative, așa cum era și monumentul comemorativ al Dobrogei sau palatul cultural. Zvonurile despre aceste lucrări erau tratate însă de multe ori ironic în presa vremii, obișnuită cu idei festive abandonate după trecerea evenimentelor și exploatarea lor pe plan electoral. Ziarul „Rampa“ nota în acest

sens, în aprilie 1928 următoarele: „E vorba ca la Constanța, cu ocazia serbărilor dobrogene, să se pună temelia unui viitor palat cultural clădit în stil pur roman și care să poarte numele de casa lui Ovidiu. În această vastă clădire s-ar adăposti un muzeu, o bibliotecă și un teatru împodobit cu picturi decorative și statui. Bine înțeles că până acum planurile nici nu au fost concepute în acest sens, dar piatra de temelie se va pune odată...”.

În vara anului 1928 se publica totuși anunțul concursului organizat de Ministerul Cultelor și Artelor pentru un plan al Palatului cultural al Dobrogei: „Cu prilejul împlinirii a 50 de ani de stăpânire românească în Dobrogea, Comitetul de organizare al serbărilor a hotărât – de acord cu Ministerul Artelor – ridicarea unei clădiri a Palatului Cultural al Dobrogei în orașul Constanța. În acest scop, se publică un concurs pentru alegerea planurilor necesare în vederea execuției acestei clădiri monumentale. Comitetul face apel la toți arhitecții diplomați, rugându-i să participe la acest concurs, pentru ca rezultatul lui să corespundă scopului urmărit, satisfăcând condițiunile prevăzute în mod amănunțit în programul concursului pentru construirea acestui palat. Clădirea Palatului Cultural va cuprinde următoarele trei instituțiuni, deosebite ca destinațiune și independente ca mod de funcționare: un teatru, o bibliotecă și un muzeu”.

„Teatrul. Clădirea teatrului va fi concepută după normele cele mai moderne ale arhitecturii teatrelor, atât ca confort pentru public, acustică, circulațiune și siguranță, cât și ca dezvoltare a scenei și amenajarea ei, în vederea montării pieselor, manipulării, a decorurilor și grupării serviciilor anexe. Sala de spectacol va trebui să aibă circa 1000 locuri, repartizate în loji, parter, eventual balcoane, amfiteatru, etc. Se lasă concurenților toată libertatea atât în ceea ce privește compoziția de ansamblu a acestui teatru, forma și dimensiunile sălii de spectacole și anexele ei, cât și în ceea ce privește concepția scenei. Stilul acestui teatru va fi cât mai apropiat de tradiția românească.

Biblioteca. Va cuprinde o sală de lectură cu lumină specială, pentru circa 100 cititori, având anexele prevăzute în programul concursului.

Muzeul. Va avea o sală mare sau va fi împărțit în săli mai mici, în care se vor expune diferitele obiecte provenite din săpăturile arheologice ale Dobrogei, precum și anexele prevăzute în programul acestui concurs.

Teatrul, biblioteca și muzeul, vor putea forma o singură clădire, vor putea fi grupate între ele câte două, sau vor putea forma clădiri izolate; concurenții fiind liberi să dea o soluțiune ce o vor crede mai bună, pentru a se obține un ansamblu de arhitectură, cât mai interesant, ținându-se seama și de clădirea liceului ce ocupă fundul terenului, a cărui fațadă și ieșiri vor trebui degajate, rezervându-se cât mai mult teren, fie pentru o piață publică, fie pentru partere de flori și verdeață văzute și de la străzi. Costul total al întregului ansamblu, format din teatru, bibliotecă și muzeu, nu va întrece suma de lei 60.000.000.

Premii și recompense. O sumă de 500.000 lei este pusă la dispoziția Juriului, pentru a premia și a recompensa lucrările ce va socoti și judeca ca cele mai bune, în cadrul programului acestui concurs. Premiile și recompensele vor fi următoarele:

Premiul I-iu de 200.000 lei,

Premiul II de 125.000 lei,

Premiul III de 75.000 lei.

Restul de 100.000 lei, este pus la dispoziția Juriului, pentru a putea acorda două mențiuni a câte 50.000 lei altor două lucrări, din cele mai bune, care nu vor fi obținut vre-un premiu. Concursul este deschis din ziua acestei publicațiuni și se va închide sâmbătă 15 septembrie 1928.

Condițiunile amănunțite ale concursului, precum și planul situației locului pe care urmează să se ridice monumentul, se pot obține direct sau prin scrisori recomandate de la ministerul Cultelor și Artelor din București (Direcțiunea Artelor), sau de la d. V.P. Sassu, președintele comitetului de organizare a serbărilor semicentenei Dobrogei din Constanța, strada Mihai Viteazu nr. 30“.

În toamnă concursul se încheiase și presa comenta favorabil această realizare, după cum vedem în articolul din ziarul „Dimineața“: „În curând se va sărbători cincantenarul alipirii Dobrogei și din acest prilej provincia de peste Dunăre se bucură de cele mai mari atențiuni din partea oficialității. Un comitet pus sub președinția d-lui V. Sassu, fost ministru, a făcut mari pregătiri pentru reușita serbărilor proiectate și mai ales, pentru fixarea momentului în ceva durabil, frumos și util totodată. Printr-un mare concurs de arhitectură, comisiunea aceasta a asigurat Dobrogei, sau mai exact Constanței, un monument arhitectonic și cultural care în adevăr să atingă țelul urmărit de inițiatori. Se va construi un Palat Cultural, ce va cuprinde un teatru, un muzeu și o bibliotecă, dându-se acestui centru maritim al României ceea ce desigur îi lipsea, sporind atracția primului nostru port și înlocuind astfel în chip fericit și lăudabil faimosul Casino închis. La concursul arhitectural pentru planurile și construcția palatului cultural al Dobrogei au participat numeroși arhitecți de talent. Întâiul premiu și construcția au fost acordate d-lor Ioan Anton Popescu, C. Moșinschi și Horia Teodoru, diplomați ai guvernului francez. Proiectul lor prezintă concepția arhitecturală a creării unui ansamblu monumental, inspirat de ideea forurilor imperiale, fără multe detalii, care ar face gustul și arta îndoielnice. O notă vioaie și potrivită o dă în acest ansamblu campanilul care pune un semn de exclamație în piața închisă de porticuri“.

„Lucrările pregătitoare s-au și început. La 26 octombrie se va pune piatra fundamentală cu toată solemnitatea, iar în vreun an sau doi, Constanța și toți vizitatorii ei, vor avea bucuria de a vedea ridicându-se deasupra mării românești cel mai de seamă monument înălțat la noi după război, într-o comemorare a unei întregi țări“.

Comentând planurile clădirii, un alt redactor al ziarului citat mai sus, nota câteva zile mai târziu: „Am văzut într-o sală a Ateneului

planurile palatului cu trei aripi și cu un campanil alb, pe care drumeții Mării îl vor saluta de departe. Ele vor începe în curând să fie turnate în zidărie, în lungul unui bulevard din Constanța. Prin porticele cu arcade, cei cincizeci de ani vor putea fi întâlniți, meditănd, între biblioteca și muzeu, pe sub bolțile teatrului“.

Rânduri frumoase a scris tot atunci Ion Minulescu, care într-un articol intitulat „Rânduri pentru un poet care a cântat Dobrogea“, rememora timpurile când împreună cu poetul Dimitrie Anghel au locuit o vreme la Constanța, în fostul Palat Sturdza în care erau funcționari la serviciul domenal al Dobrogei. Vorbind despre însuflețirea cu care Dimitrie Anghel a luptat pentru ridicarea culturală a provinciei, fostul său amic scria: „Timp de un an și mai bine, Dimitrie Anghel a fost animatorul frenetic al unei adevărate renașteri culturale românești în această Dobrogea noastră, pe care până atunci n-o cântaseră decât vânturile și valurile Pontului sălbatic. Cei care s-au îndeletnicit s-o cânte mai târziu, sunt sigur că l-au auzit mai întâi pe el, cântând-o. La noi, poezia mării, începe cu Dimitrie Anghel, continuă apoi cu imaginile artiștilor noștri plastici, care n-au îndrăgit marea și Dobrogea decât mult mai târziu, iar astăzi se întregește cu piatra fundamentală a viitorului monumental palat cultural – palatul pe care Dimitrie Anghel îl voia încă de pe atunci, palatul care de azi înainte va adăposti pe veci, prinosul sufletelor îndrăgostite de frumos. Până mai ieri, palatul acesta n-a fost decât un vis – visul lui Dimitrie Anghel și al atâtor alți visători mai mult sau mai puțin anonimi. Astăzi însă, când visul acesta este pe cale să se înfăptuiască, astăzi când Dobrogea va avea în fine o adevărată minune arhitectonică demnă de amintirea strămoșilor care ne trimisese pe Ovidiu ca zălog, socotesc că printre zeii tutelari ai acestui palat, trebuie să figureze și Dimitrie Anghel“.

Ziarul local „Dacia“ a relatat în numărul din 28 octombrie 1928 desfășurarea evenimentelor programate cu ocazia serbărilor dobrogene; reținem în continuare fragmentul referitor la punerea pietrei fundamentale la Palatul cultural al Dobrogei: „De la liceu asistența a trecut pe locul destinat a se înălța palatul cultural al Dobrogei. După ce episcopul Gherontie a oficiat slujba religioasă, a urmat semnarea actului constitutiv. După aceasta, episcopul Gherontie a luat cuvântul. Înaltul prelat spune, că în momentul când se va pune piatra fundamentală a palatului cultural al Dobrogei, are o singură dorință, aceea ca odată cu serbarea simecentenarului acestei provincii, să se contopească toate patimile și durerile. Din clipa când s-a așezat piatra, locașul a devenit sfânt pentru că templul științei și al artei este însuși sanctuarul lui D-zeu. Îndeamnă cetățenii fără deosebire de credință și crez politic la muncă și jertfă pentru ridicarea cât mai grabnică a monumentului culturii dobrogene. Numai așa opera va fi dusă la bun sfârșit. Adresându-se membrilor guvernului, episcopul îi leagă cu jurământ că vor sprijini desăvârșirea operei, iar în concluzie episcopul promite că va lupta din răzputeri pentru sprijinirea ei. D. deputat N. T. Negulescu

În numele comitetului organizator mulțumește guvernului pentru concursul ce l-a dat pentru ca să se ridice monumentul dobrogean. Vorbește apoi despre rolul acestui palat cultural, care va fi o forță nouă, grație căreia se va ajunge la rezultate înalte, căci va fi pus în slujba binelui și a adevărului. Statul român trebuie să iasă de aici înainte din categoria statelor primitive de cultură și să intre în aceea de la care cultura emană. Prin noul său focar de știință, Dobrogea va contribui la propășirea culturală a statului român. D. Negulescu se ocupă apoi de viața culturală în trecut a provinciei dobrogene, care a fost stingherită prin lipsa unui liceu propriu – și despre urmele civilizației greco-romane din acest colț de țară. În încheiere cere guvernului să sprijine opera începută și termină închinând pentru micul Suveran. D. Al. Lapedatu, ministrul cultelor spune că necesitatea acestui palat a izvorât dintr-o cerință de ordin național și cultural a regiunii care este și artera de comunicații a occidentului cu orientul și totdeodată cel mai de seamă port al țării. Pământul Dobrogei constituie un vast teren de cercetări și studii fapt ce justifică nevoia palatului ce se va înălța. Între mijloacele de înaintare a neamului sunt instituții de cultură ce se ridică acum, între care va fi și palatul cultural al Dobrogei. Fie deci ca grație acestui lăcaș al civilizației, cultura românească să avanseze pentru binele poporului. După aceasta, piatra fundamentală a fost zidită. Prima mistrie de ciment a fost zvârlită de episcopul Gherontie“.

Evoluția societății avea să aducă alte elemente în discuție; dacă nu s-a putut ridica atunci clădirea palatului cultural, cu timpul au apărut alte oportunități. În toamna anului 1940 ziarul „Timpul“ readucea subiectul în discuție, legându-l de clădirea cazinoului, care odată cu suprimarea jocurilor de noroc căzuse în uitare. Dar, scria ziaristul anonim, „sunt atâtea nevoi culturale la Constanța și întrebuițarea cazinoului pentru acoperirea acestor nevoi, ar aduce mari și nebănuite foloase“. Și adăuga apoi, în legătură cu alte destinații vehiculate pentru clădirea emblematică a orașului Constanța: „Proiectul transformării cazinoului în spital, nu-l găsim vrednic de realizare. Săliile cazinoului nu se potrivesc acestei întrebuițări. Ar fi nevoie de modificări costisitoare, apoi prin transformarea cazinoului în spital, s-ar distruge și unica posibilitate pentru Constanța, de a avea un Palat Cultural, cu săli de teatru, conferințe, cinematografice expoziții, etc.

Acesta ar fi rostul cel mai nimerit al cazinoului, transformarea lui în palat cultural. Cazinoul dispune de-o sală de teatru admirabil amenajată și care se pretează la orice fel de spectacole teatrale. În aceste condițiuni s-ar putea înjgheba la Constanta, un teatru permanent care ar împlini unul din marile deziderate culturale ale acestui municipiu cu aproape o sută de mii de locuitori“.

Ideile de mai sus erau exprimate în aceeași zi și în ziarul „Universul“: „Din parte-ne credem că acest frumos edificiu constănțean ar rezolva o problemă locală, care se agită de foarte mulți ani și anume aceea a Palatului Cultural al Dobrogei. Disponând de încăperi multe, săli mari

și spațioase, cazinoul municipal din localitate s-ar preta foarte bine pentru un asemenea așezământ. Aici să fie adunate: biblioteca municipalului, muzeul regional al Dobrogei, eventual o expoziție permanentă dobrogeană, iar sala de spectacole, căreia prin oarecare modificări i se poate asigura o bună acustică, singurul defect pe care îl are, să fie întrebuințată pentru diferite reprezentații teatrale, conferințe, sau chiar pentru o universitate liberă. În felul acesta viața culturală a Constanței și chiar a întregii Dobroge, ar încăpea pe un nou făgaș orientat în noul spirit românesc“.

O altă idee era formulată de Dumitru Imbrescu în toamna anului 1942, când în articolul său publicat de „Vremea“, el propunea ca la Constanța să fie aduse operele de artă inspirate de peisajele din Cadrilaterul cedat. Iată ce scria acest autor: „La Constanța stă, pe malul mării, ca o muștrare pentru noi, un palat care, momentan și în viitor, nu are nicio întrebuințare. În acel Cazinou, unde, cu câțiva ani în urmă, huzurea desfrâul și luxuriantismul, se cuvine, pentru reabilitare, să fie adăpostită o operă frumoasă și trainică. Niciuna nu e mai potrivită, mai actuală și mai necesară ca pinacoteca mării. O mână de om priceput și de bun organizator ar scoate la iveală un adevărat monument de artă și de propagandă românească. Astfel, când vremurile se vor liniști și străinii vor veni din nou să se tămăduiască pe malul mării, cât ne-a mai rămas, ei ar trebui îndrumați să viziteze pinacoteca“.

Schimbarea de regim din anul 1945 aduce cu sine și modificarea concepțiilor privind cultura și rolului ei în noua societate românească ce se articula aici după modelul Uniunii Sovietice. Așa se face că vechiul cazinou devine casa de cultură a sindicatelor, iar corespondentul ziarului oficial „Scânteia“ îl descria în vara anului 1953 astfel: „pe vremuri, în timpul regimului burghjezo-moșieresc, aici era locul de petreceri și huzur al bogătaşilor de tot felul. Cazinoul din Constanța, cum i se spunea pe atunci, era unul din cele mai vestite tripouri din lume. În anii regimului democrat-popular, această minunată clădire a devenit un bun al poporului muncitor. În clădirea complet renovată și înzestrată în întregime cu mobilier nou, funcționează în prezent Casa Culturală a Sindicatelor din Constanța. Casa Culturală a Sindicatelor desfășoară o activitate intensă. În sala de la parter, în stânga – unde pe vremuri se juca la baccara – se află sala stahanoviștilor. Aici se țin conferințe, consfătuiri, schimburi de experiență pentru extinderea metodelor înaintate și alte asemenea manifestări. Astfel, în cadrul <<Marței stahanoviștilor>>, s-a ținut o consfătuire cu peste o sută de stahanoviști din întreprinderile de pe lângă sfatul popular al orașului, pentru extinderea metodelor înaintate de muncă în domeniul valorificării resurselor locale; între strungarii stahanoviști din întreaga regiune s-a ținut un schimb de experiență pentru extinderea metodelor de tăiere rapidă a metalelor. De o deosebită popularitate se bucură biblioteca Casei Culturale care numără circa 10.000 volume în 7 limbi,

precum și numeroase reviste și ziare. Alături de bibliotecă se află o sală de lectură spațioasă, prevăzută cu mese și scaune pentru 80 de persoane. Oricând găsești în această sală zeci de cititori, muncitori și tehnicieni, studenți și elevi, etc. Bibliotecara Maria Davidescu se ocupa cu dragoste de popularizarea cărților noi apărute. În cadrul bibliotecii se organizează recenzii de cărți, discuții, etc. Nu de mult a avut loc aici recenziile romanului sovietic <<Secerișul>>. Casa de Cultură a Sindicatelor din Constanța are o sală de festivități cu o capacitate de 460 locuri. Această sală – frumos ornamentată – este prevăzută cu un post dublu de cinematograf fiind înzestrată cu două aparate cinematografice moderne“.

Până la urmă ideea unui palat cultural la Constanța a fost abandonată; doar lașii se putea mândri cu o asemenea clădire, finalizată în anul 1925, deși e drept că inițial ea adăpostise instituțiile administrative. La Constanța, Biblioteca publică avea să treacă prin mai multe imobile (casa lui I.N. Roman, localul Acvariului, casa Benlian iar apoi fostul Palat Episcopal), până a ajunge în propriul imobil în care se află și astăzi. Muzeul regional a trecut și el prin diverse locații (pe str. Mircea, în sediul primăriei, în Palatul Episcopal) și a revenit în clădirea construită inițial pentru Primăria orașului. Cât despre teatrul constănțean, acesta s-a înființat în anul 1951, prin transformarea unui corp de clădire prevăzut inițial ca sală de festivități a Liceului Mircea. Nu cu mulți ani în urmă, un fost primar al municipiului nostru a relansat într-o adunare publică ideea unui Palat cultural al orașului, care – ca noutate – urma să găzduiască și arhivele orașului...

După cum vedem însă din istoria noastră, de la o idee la realizarea ei este cale lungă...

ANASTASIA DUMITRU

A XXIII-a ediție a Simpozionului „Experimentul Pitești“

În zilele de 29-30 septembrie și 1 octombrie 2023 s-au desfășurat lucrările celei de a XXIII-a ediție a Simpozionului Internațional *Experimentul Pitești – Reeducarea prin tortură* organizat de Fundația Culturală *Memoria*, AFDPR, Primăria Pitești, Muzeul Județean Argeș, Institutul pentru Studiul Arhivelor – Chișinău, Biblioteca Română – Freiburg, Universitatea Chișinău, Centrul de Cercetări Istorice – Cernăuți. A fost o participare numeroasă a cercetătorilor preocupați de istoria recentă din mai multe țări, cu zeci de conferințe prezentate, care au adăugat câteva elemente inedite despre fenomenul torturii pe meleagurile noastre. Din nefericire, delegația de români din Bucovina istorică nu a reușit să ajungă la Pitești din cauza războiului.

În deschiderea simpozionului, prof. dr. ing. Ilie Popa a menționat că primul doctorat despre tortura de la Pitești s-a susținut în SUA, apoi în țară. Cercetătorii americani sunt interesați de aspectul psihologic al barbariei, temă studiată la facultățile de psihologie la universitățile din New York, Columbia etc. Specialiștii au concluzionat că aceste metode ale torturii se pot repeta oricând. Tortura, această metodă inumană, este folosită în continuare, oriunde interesele majore ale umanității o cer. Și e practică nu doar de răii planetei ss-iști, nkvd-iști, mao-iști, jihad-iști, ci și de cei mai buni care vor să aducă pacea. În momentul în care Ilie Popa precizează că nu mai este în viață niciun supraviețuitor al experimentului Pitești, referindu-se la George Cușa, profesorul plânge și amintește de testamentul lui Mircea Vulcănescu „Să nu ne răzbunați, dar să nu ne uitați!”, ultimele cuvinte ale celui acuzat de crime de război. Ilie Popa s-a mai referit la Lucia Hossu Longin care a tradus câteva episoade din *Memorialul durerii*, dar și la contribuția lui Martin Kuchen care s-a inspirat din fenomenul Pitești, Sighet creând piese de jazz.

Ilie Popa (având lacrimi în ochi) a mai afirmat că lucrările simpozionului nu au caracter pur academic, ci și moral. În pușcăriile din România s-au comis cele mai oribile crime. Acestea au început pe

6 decembrie 1949 (de Sf. Nicolae) la închisoarea din Pitești, unde majoritatea covârșitoare a deținuților politici era alcătuită de studenți și de elevi. Așa numita „Reeducare prin tortură“ cunoscută sub numele de „Experimentul sau Fenomenul Pitești“ (aplicat pentru prima dată de pedagogul sovietic Makarenko în Uniunea Sovietică pe deținuți de drept comun) a constat în recrutarea unor deținuți politici, ei înșiși în prealabil torturați, cărora li se promitea eliberarea și încadrarea cu grade în securitatea română, în schimbul smulgerii de la ceilalți deținuți politici a tuturor informațiilor ce nu fuseseră declarate în anchete. Pentru aceasta, ei aplicau metode oribile de tortură non-stop, greu de imaginat (numite de marele scriitor rus Soljenitîn „cea mai teribilă barbarie a lumii contemporane“) care, adesea, au condus la exterminarea fizică a multor deținuți. Toate acțiunile de tortură fizică și psihică au fost inițiate și coordonate de generalul Alexandru Nikolski, adjunctul Securității Române și spion sovietic. În acțiunea de respingere a comunismului – acest cancer care a afectat major peste o jumătate de secol ființa națională a poporului român – rezistența personalităților din toate păturile sociale a constituit unul din cele mai grele tributuri plătite de poporul român împotriva bolșevizării țării.“ La Pitești și-au spus durerile și cei care nu au scris conferințele pe hârtie, ci au trăit tragedia, devenind mărturisitori, mai ales delegațiile de fii ai Basarabiei, surghiuniți în Gulag. Nicolae Rusu, purtând pe față urmările luptei cu forțele sovietice, ne îndeamnă să avem grijă de memoria colectivă a neamului. „Suntem datori să luptăm cu amnezia“, spune românul din Basarabia, autorul cărții *A mai trecut o zi, a mai trecut un secol*“ (Editura Junimea, Iași, 2022).

Nicolae Rusu a prezentat *Crucea pământului* a preotului Anatol Cristea, (Editura Balacron, Chișinău, 2023), volum care continuă coloana infinită a jertfei românilor din Basarabia. (Îi mulțumesc pentru că mi-a dăruit acest roman al suferinței). Despre macabru experiment al înfometării s-au scris în ultimele trei decenii multe cărți, publicistică și memorialistică, dar beletristică mai puține volume. Primul scriitor din Republica Moldova care a abordat, încă din 1969, acest subiect a fost Dumitru Matcovschi, în volumul *Descântece de alb și negru*, incluzând și poemul *Îngerii roșii*. Din nefericire, cenzură sovietică a nimicit întreg tirajul pentru că subiectul foamei era tabu, dictatura impunând versiunea că numai grație partidului și guvernului sovietic, basarabenii au fost salvați de consecințele nefaste ale secetei. După ce Larisa Turea a publicat *Cartea foamei* despre crimele foamei organizate de sovietici în Moldova de peste Prut, când, în anii 1946-1947, au murit peste 200 000 de oameni, romanul preotului Anatol Cristea vine să completeze paginile muceniei românilor născuți la marginea țării. Volumul are opt părți și câteva fotografii ale martorilor care au supraviețuit dezastrului comunist. Unul dintre mottouri amintește că mai grea a fost foamea decât războiul: „Măi fraților, multă foame am tras eu pe front. Și am văzut că războiul e o joacă de copii pe

lângă chinurile strașnice pe care ți le dă foametea,“ după cum spunea Colea Cristea, afirmații pe care le avusese și Homer „Orice moarte (omorâre) e groaznică, dar cea mai grea e moartea de foamete...” Părintele Anatol Cristea, paroh în satul Badicu Moldovenesc, Cahul, și în calitate de jurnalist profesionist, aduce în atenția publicului file din istoria recentă a „raiului” bolșevic. Romanul amintește că dictatorii au inventat diverse metode pentru a tortura oamenii, însă durerea cauzată de foamete, desfigurarea oaselor, distrofia, toate îi omorau pe oameni în chinuri groaznice. „Te omoară zi și noapte și tu nu poți măcar să mori. Tatăl meu, care arsese în foc la război, dus de măcelarii hoardei, a fost ucis cu foamea“, aflăm din prefață. Foametea a fost impusă pentru a-i extermina și a-i înrobi pe oameni. În prolog, părintele Anatol Cristea mărturisește că patru veri buni zac în cimitirul din Flămânda, partea de nord a satului Gotești, Cantemir, răpuși de foame în cumplita iarnă a lui ,47, pe unii neavând cine să îi îngroape, fiind acoperiți cu zăpadă. Pe o verișoară au mâncat-o câinii aproape în totalitate, mama îi murise în martie ,43. În memoria lor, în vara lui 2022, sora Elena a pus patru cruci în cimitir. Autorul, văzând crucile, a luat hotărârea să scrie o carte despre cei patru și despre drama pusă la cale de ruși în 1946-1947: monstruoasa înfometare a Basarabiei. După ce a finalizat manuscrisul și a scris mottoul: „Dacă nu veneau rușii, ne mâncau câinii, dar după ce au venit, i-am mâncat noi pe câini. De fapt, ne-am mâncat unii pe alții: și noi pe câini și câinii pe noi...” (Din folclorul basarabean). Manuscrisul a fost dat cuiva, apoi s-a pierdut. „Cred că acest motto a fost suficient pentru ca textul să dispară într-un mod foarte misterios“, continuă el confesiunea. După instaurarea, în august 1944, a regimului sovietic și după nevenirea americanilor, „eliberatorii“ de la Moscova au adus în Basarabia foametea, după modelul Ucrainei din anii 1932-1933. Basarabenii, implicit locuitorii satului Flămânda, unde are loc acțiunea romanului *Crucea pământului*, nu bănuiau prin ce chinuri inimaginabile aveau să treacă în primii ani de după cel de-al Doilea Război Mondial. Românii au fost supuși dezumanizării, schimbării mentalității după modelul „omului nou“ al ideologiei comuniste.

Preotul Anatol Cristea s-a documentat pentru a reconstitui atmosfera *înfometării Basarabiei în anii 1946-1947*. Acțiunea romanului începe de la momentul în care Andrei, personajul principal, se întoarce în satul său de baștină, Flămânda, după ce fusese interogat, și nu pentru prima dată, de anchetatorul Tokacenko din centrul raional Baimaclia. Obosit și flămând, face popas la umbra unui nuc secular sădit de străbunicul său Simion, un bărbat care avea „peste doi metri înălțime și la cântar trăgea la două sute de kilograme”.¹ Pentru a-și suprima sentimentul de foame, naratorul prinde a se „hrăni” cu amintiri. Sunt evocate secvențe ale vieții consătenilor săi din perioada

¹ *Crucea pământului*, Editura Balacron, Chișinău, 2023, p. 14-15.

interbelică, iar falnicul nuc îi devine un fel de interlocutor. În prim-plan îi apare figura mitică a străbunicului Simion care primise pământ de la Alexandru Ioan Cuza. Strămoșul era „un fel de uriaș biblic (...), butoiul plin cu cinci sute de litri îl ridica singur în căruță. Când se ducea la prășit, un hectar pe zi îl da gata de unul singur”.² Naratorul, dialogând cu nucul, își amintește de o incursiune în lunca Prutului, când fusese o zi deosebită, Unu Decembrie, „Paștele nostru, al tuturor Românilor”. Nucul este un simbol al stabilității, un martor, judecător și confesor. „Andrei a cercetat pomul de jos până-n vârfuri și a zâmbit, îi părea că în fiecare frunză a nucului vede o față de om, pe cineva dintre bunii sau străbunii, nepoții sau strănepoții bunicului Simion...”³

Desfășurarea firului epic continuă în casa cumnatului său, Gheorghe Agudarul, apoi în cea a fratelui mai mare, Gheorghe Oierul, unde apare și un personaj emblematic al narațiunii, moș Mitiță David, înzestrat de autor cu harul previziunii. Bătrânul clarvăzător le zice consătenilor săi că grija NKVD-ului e ca toată lumea să-i iubească pe ruși și puterea pe care au adus-o ei, în Basarabia,⁴ avertizându-i că „vai de cei care zic răului bine și binelui rău”. Autorul descrie consecințele secetei din vara anului 1946, declanșarea foametei apocaliptice. Este prezentată o primăriță adusă de sovietici în sat, care, fără să cunoască limba băștinașilor, aplaudă frenetic după ce Măriuța lui Bostan, o fetiță de 6-7 ani, recită o „poezie” din folclorul satului: „Frunzuliță și-o lealea,/ Trei grenade-ntr-o basma/ Să le-arunc în Moscova!”⁵ După aceste versuri au urmat și altele: „Stalin și poporul rus,/ Numai moarte ne-au adus!”

Romanul ne amintește că poporul nu s-a lăsat spălat pe creiere de ideologia roșie, că folclorul a fost o oază a rezistenței împotriva eliberatorilor care și-au propus să nimicească rădăcinile etnice. Totuși, erau și cozi de topor care au acceptat colaborarea cu noua putere. Aceste elemente fără caracter măturau hambarele și podurile caselor. În noiembrie 1946, *întreg satul ajunsese a fi lihnit de foame: oamenii căutau prin gospodărie orice praf de faină, pe care îl amestecau cu câte ceva pentru saț*. „Toți căutau rădăcini de buruieni, ciurlan, miez de la befele de răsărită sau ciocleji, pomușoare prin râpi, văgăuni...”⁶ Satul semăna cu o grămadă de case aruncate la gunoi, peste tot văzându-se doar urme de lup. În ultima zi a anului 1946, oamenii ajunseseră la limita dintre viață și moarte. Toți slăbiseră atât de tare, încât oasele păreau că se mișcau singure. O consăteancă îi mărturisește naratorului: „Mâncăm ștevie și crucea pământului pe care le fierbem în apă, fără sare, căci nici sare nu avem (...), lumea mănâncă orice: câini,

² *Ibidem*, p. 20.

³ *Ibidem*, p. 29.

⁴ *Ibidem*, p. 36.

⁵ *Ibidem*, p. 89.

⁶ *Ibidem*, p. 98.

pisici – tot ce se mișcă”.⁷ Sunt enumerate câteva întâmplări macabre, încât povestitorului îi este rușine să istorisească: o vecină fierbea carne de câine. Erau multe tâlhării, de aceea oamenii erau nevoiți să țină animalele domestice în casă pentru a nu fi furate. Foametea era atât de înfiorătoare încât oamenii nu puteau să-și îngroape morții. Un povestitor își amintește că la Moscova era cuibarul anticriștilor care ucidea cu foamea. „De acolo a venit porunca să ne strângă toată fărâma de pâine și acum, când murim de foame, au uitat de noi!”⁸ Spre final, numele lui Stalin este scris Satalin. Cartea se finalizează cu imaginea nukului din satul Flămânda și cu explicarea noii denumiri impuse de sovietici: Flămânda devenind satul *Novai puti / Calea nouă*. Anii 1946-1947 au adus în Basarabia „raiul” satanic, numit foametea rusească. Romanul este o dovadă a domniei ciumei roșii care a făcut ravagii. Îi mulțumesc scriitorului Nicolae Rusu pentru această carte și pentru ideile expuse la a XXIII-a ediție a Simpozionului „Experimentul Pitești” când, în octombrie 2023, a prezentat romanul părintelui Anatol Cristea despre „omul nou” și despre „calea nouă”, termeni aduși de ipocrizia ideologiei comuniste. Volumul *Crucea pământului* completează seria cărților despre macabru experiment al înfometării, alte dovezi care se adună pentru a incrimina comunismul.

Printre cei prezenți la simpozion a fost și președintele Asociației Foștilor Deținuți Politic (AFDPR) Sergiu Rizescu, acesta a avut plăcuta surpriză să primească titlul de Cetățean de Onoare al municipiului Pitești, ca o recunoaștere publică și solemnă a statutului verticalității și onestității unuia dintre supraviețuitorii detenției politice. Mișcat de recunoașterea oficială, cel care fusese trimis în ocna de la Căvnic spunea: „Ce poate fi mai trist decât să faci închisoare în orașul tău natal, la o aruncătură de băț de liceul la care am învățat, Liceul Brătianu? Mi-e greu să vorbesc, mă impresionează de câte ori vin aici. Aici a fost închis și tatăl meu, preotul Rizescu (...). Închisoarea de la Pitești a fost o închisoare grea, e închisoarea în care a început spălarea pe creier a tinerilor studenți”. Ion Iovcev, fostul director al Liceului Teoretic „Lucian Blaga” din Tiraspol, a precizat că rușii au intrat cu armele în liceu pentru a-i împiedica pe profesori și pe elevi să vorbească românește și să-l citească pe Eminescu. „Limba română nu poate fi împușcată cu automatul Kalașnikov, ea este sufletul nostru.” Ion Iovcev mărturisește că nu era nicio biserică în Transnistria, că nu aveau unde să se roage, că românii de acolo erau și au rămas izolați într-un *Lost Land*, dar nu au dispărut.

Lucrările simpozionului s-au desfășurat pe două secțiuni având aceeași tematică – opresiunea și diferind doar prin diversitatea tehnicilor de persuasiune și/ sau și geografia sistemului concentraționar și a rezistenței și anume: **Secțiunea I** (Sala de festivități) – „Experimentul

⁷ *Ibidem*, p. 116.

⁸ *Ibidem*, p. 117.

Pitești, alte forme de opresiune și rezistență anticomunistă” și **Secțiunea II** (Sala de expoziții) – „Forme și aspecte de represiune a individului din perioada dictaturilor comuniste“. Ca de obicei, la finalizarea primei părți desfășurate la sediul Filarmonicii Pitești (înregistrarea participanților, mesaje, expuneri, lansări de carte), s-a efectuat tradiționala vizită de reculegere la Monumentul Memorial „Experimentul Pitești – Reeducarea prin tortură“ în memoria victimelor comunismului. Lucrările au fost prezentate fie în sesiuni comune (în Sala de festivități, moderatori fiind: Ilie Popa, Mircea Stănescu, Mihai Neagu Basarab, Nicolae Rusu), fie separate ca tematică și spațiu de desfășurare. Câteva comunicări au avut ca obiect de investigație figuri de seamă ale aviației române care și-au valorificat calitățile profesionale și umane în timpul și după al Doilea Război Mondial, tematică predilectă a organizatorului prof. univ. Ilie Popa. Marian Vochin a prezentat lucrarea – *Între curaj și nebunie. Înlăturarea regimului comunist*, Constantin Totir – *Scrisori ale luptătorilor din Mișcarea Română de Rezistență*, Ileana Mateescu – *Dumitru I. Totir, erou-martir al Mehedințiului*, Alexandru Arseni – *Lichidarea consecințelor Pactului Ribbentrop-Molotov – deziderat al națiunii române*, Alexandru Postică – *Anul 2024 – an dublu de comemorare a Pactul Ribbentrop-Molotov și deportărilor din Basarabia*, Ilie Popa – *Comandor aviator Georgescu Gh. Constantin, victimă a represiunii comuniste*, Mihai Neagu-Basarab – *Mircea Petru, un aviator al exilului*, Richard Schmidt – *Trecerea frontierei în epoca Ceaușescu*, Dan Ottiger Dumitrescu – *O tentativă de a zădărnici dezinformarea: rubrica «ANTICORPS» din cotidianul elvețian Le Nouvelliste (Sion)*, I.C. Dumitrescu – *Stalin, 19 august 1939 și începerea revoluției mondiale*, Constantin Totir – *Profesorul universitar, preot, Bunea Ioan în arhivele bistrițene*, Constantin Nedeia, Maria Elena Nedeia – *Iuliu Maniu, Sfinxul de la Bădăcin, artizanul Marii Uniri*, Raisa Radu – *Monseniorul Anton Durcovici, victimă a închisorilor comuniste*, Marcel Gabriel Mateescu – *Ion Mihalache, ministrul țăranilor, spaima comuniștilor, 60 de ani de la asasinare*, Radu Petrescu Muscel – *Mihail Fărcășanu, liberalul fără de teamă și fără de prihană*, Mircea Duzineanu, Dorela Alistar – *Regrete și opțiuni recente ale foștilor deținuți politic și ale luptătorilor revoluției din 1989*, Maria Ionescu – *Prințul-prelat, Monseniorul Vladimir Ghica și temnițele comuniste*, Lăcrămioara Stoenescu – *Grupul din București 1981 și Grupul din Dâmbovița 1983*, Marius Motreanu – *«Recunoștința» comuniștilor: Îndepărtarea unor «tovarăși de drum»*, Marius Cîrjan – *Ipoteze privind moartea istoricului Gheorghe Brătianu*, Ileana Tocan Grigore, Viorel Tocan Grigore – *Principesa Ileana a României sau Domnița Ileana – Maica Alexandra*, Alexandru Argint – *Procesul de reabilitare a victimelor deportărilor din anii 1953-1956*, Victor-Dorian Dogaru – *Moartea lui Stalin, în presa și societatea românească*, Vasilica Mitrea – *Dumitru Mihăilescu, preot martir, mort în închisorile comuniste*, Mircea Stănescu, Vlad Mitric Ciupe – *Documentele*

reeducării, Ileana Mateescu – *Tilică Burileanu-fost Guvernator al BNR, exterminat de comuniști la Sighet*, Silviu Moldovan – *Gheorghe Pașca: rezistența și Maramureșul lui*, Paula Olsanschi – *Închisorile părintelui Nicolae Bordașiu*, Enache Tușa – *Legiferarea mecanismelor de reprimare și tortură în constituțiile din 1948 și 1952*, Anastasia Dumitru – *Gheorghe Calciu-Dumitreasa, un soldat al lui Hristos și Darul altarului sau despre neomartirii din Rusia bolșevică*, Daniela Ciobanu–Ioniță a vorbit despre delatațiunea în comunism, Elena Armenescu s-a referit la regimul alimentară de exterminare în pușcăriile comuniste din România. Unele comunicări s-au concentrat asupra situației din anii 1940-1947 a acelei zone din România care avea să devină Republica Moldova, cu aspecte variate de la lagărele de prizonieri, până la bisericile din Basarabia, dar mai ales foametea din 1946-1947: Mihai Tașcă – *Lagărele de prizonieri din RSS Moldovenească*, Maria Zinovii, Ivdellag – *lagărul morții basarabenilor: aspecte ale muncii și vieții după gratii*, Olga Terzi – *Foametea din 1946-1947 în sudul Basarabiei reflectată în documentele de arhivă (etnici bulgari și găgăuzi), fenomen îngrozitor, niciodată recunoscut oficial*, Nicolae Rusu – *Foametea din 1946-1947, organizată de regimul comunist în RSS Moldovenească*, Ivan Duminica – *Represiunile politice în localitățile cu populația bulgară din Basarabia (anii 1940-1941)*, Tatiana Cechina, Olesea Capcelea – *Sugestii didactice de studiere a istoriei familiilor deportate*, Anastasia Ambul Balmuș – *Călăii și victimele regimului totalitar comunist în Basarabia (Cimișlia)*, Alexandru Cerga – *Biserici din Basarabia construite în perioada interbelică și cel de-al Doilea Război Mondial*, Valentina Coptileț – *Deznaționalizarea sistemului judiciar în Basarabia după anexarea la Imperiul Rus*, Mariana Țăranu – *Dezghetuț hrușciovist și eliberarea deportaților din gulag*, Elena Șoimu-Postolache și-a mărturisit suferința celei deportate la vârsta de 10 ani, pentru 17 ani în Gulag.

Irina Leulescu din partea SSRMLÎRC (Secretariatul de Stat pentru Recunoașterea Meritelor Luptătorilor Împotriva Regimului Comunist) a susținut conferința *Activitățile dedicate foștilor deținuți politic și deportați din România*. Donia-Felicia Poștoacă, în lucrarea sa, a adus informații inedite despre „năpăstuitul” căpitan din cavalerie – Ion Andreescu (1909-1996). Dr. Mihai Neagu a sintetizat *Buletinul Bibliotecii Române* de la Institutul Român din Freiburg, *Studii și documente românești*, vol. IX (XXX), 2022, conținând 930 de pagini despre activitățile culturale ale românilor din Germania și nu numai. Îmi mulțumesc medicului român stabilit în Germania pentru acest masiv volum din care am citit și câteva recenzii printre care și cele din seria „Arhiva Rugului Aprins” tipărite de Editura Eikon, cartea lui Vasile Vasilache: *În temniță cu Iisus Hristos*, subintitulată „Amintiri din comunism”, ce conține o notă asupra ediției de Marius Vasileanu și de Adrian Nicolae Petcu. Memoriile despre închisoare ale starețului de la Antim au o valoare deosebită. Aflăm că nepotul autorului,

Laurențiu Vasilache, a susținut publicarea lor, precum și o serie de mărturii despre fratele autorului, Haralambie Vasilache, ucis în 1962 în închisoarea Gherla, către cei care susțineau că garantează libertatea credinței. În finalul lucrărilor, profesorul Ilie Popa a amintit că are doctorat în inteligența artificială și că poate intui dezastrul acesteia dacă nu este folosită cum trebuie, prin falsificarea realității, crearea istoriei paralele. În timpul Experimentului Pitești și acum se practică tortura psihică, greu de suportat. A fost prezentată propunerea de rezoluție. Aceasta a fost analizată, au fost făcute și alte propuneri și a fost adoptată ca REZOLUȚIE a celui de-al XXII-lea Simpozion anual „Experimentul Pitești – Reeducarea prin tortură” urmând a fi înaintată forurilor competente. Rezoluția conține doleanțe și propuneri pe care participanții la Simpozion le doresc puse în practică. În cadrul evenimentului, foști deținuți politici din România și Republica Moldova, profesori, experți și scriitori au abordat subiecte referitoare la forme și aspecte de represiune din perioada dictaturii comuniste. Simpozionul a fost un bun prilej atât pentru stabilirea unor legături cu mai multe instituții de cercetare din România și din alte țări, cât și schimb de idei și experiență acumulate între cercetători.

Ultima zi a fost rezervată excursiei tematice la Palatul Mogoșoaia, dedicată familiei Brâncoveanu care, în urmă cu două secole și jumătate a preferat să-și dea viața, dar să nu renunțe la credința creștin-ortodoxă. Participanții la simpozion au avut prilejul să afle multe aspecte inedite despre palat, ctitorii și locuitorii săi în diferite epoci. Palatul Mogoșoaia a reprezentat și ultima apariție a celebrului romancier Marin Preda pe 16 mai 1980 unde aparent a decedat în urma unei come alcoolice, dar nu este exclusă posibilitatea ca securitatea să-l fi asasinat pentru publicarea romanului *Cel mai iubit dintre pământeni*, în care era criticată represiunea regimului comunist a dictatorului Nicolae Ceaușescu.

În cadrul celei de-a XXIII-a ediții a Simpozionului „Experimentul Pitești” s-a lansat volumul lucrărilor PERT’ 2022, încă o dovadă că Fundația Culturală „Memoria” continuă pledoaria împotriva barbariei, editând deja 22 de antologii cu lucrările participanților: *Conference Proceedings*, coordonator fiind Ilie Popa. Un aspect esențial al volumului îl constituie introducerea, care este tradusă și în engleză. Astfel, publicul larg poate cunoaște amploarea fenomenului de la Pitești. În prefață, coordonatorul precizează că antologiile au ca obiective lupta cu uitarea și prezentarea adevărului despre istoria recentă a României și a românilor din Basarabia și din Bucovina de Nord în timpul dictaturii comuniste, apărute sub deviza ultimelor cuvinte rostite înainte de moarte, de renumitul om de cultură român Mircea Vulcănescu în penitenciarul de la Aiud. Ilie Popa amintește că filiala Argeș a Fundației Culturale „Memoria”, în colaborare cu A.F.D.P.R., Primăria municipiului Pitești, Muzeul Județean Argeș, Fundația Română pentru Democrație din București, Institutul pentru Studiul

Arhivelor din Chișinău, Institutul și Biblioteca Română din Freiburg, Germania și Centrul de Cercetări Istorice din Cernăuți (Ucraina) au organizat 22 de ediții, sub numele de „fenomenul Pitești - reeducarea prin tortură“, începute la 6 decembrie 2001, exact după 52 de ani de la punerea în aplicare, în camera 4 *Spital* a fostei pușcării de deținuți politici din Pitești, acum *Memorialul Închisoarea Pitești*, a celor mai diabolice metode de tortură fizică și psihică asupra tinerilor anticomuniști întemnițați, metode cunoscute generic sub numele de *experimentul sau Fenomenul Pitești - reeducarea prin tortură*.

Secțiunile simpozionului au avut la bază aspecte referitoare la: opresiunea cultelor religioase din România în timpul dictaturii comuniste; grupurile înarmate de luptă împotriva bolșevizării României; opresiunea *țărănimii române în timpul dictaturii comuniste*; opresiunea *culturii române tradiționale* în timpul dictaturii comuniste: cultura, tineretul și educația în regimurile dictatoriale comuniste; exilul românesc, lirica și literatura detenției anticomunistă; deportările politice din România, din spațiul sovietic și din oricare colț al lumii; *închisorile și lagărele de muncă forțată* din perioada dictaturilor comuniste; forme și fapte de represiune din perioada dictaturilor comuniste etc. „Chiar dacă am ajuns la ediția a XXII-a, se dovedește că este în continuare de actualitate cercetarea cu profesionalism și obiectivitate, fără patimă, cu multă înțelegere și toleranță în vederea scoaterii la lumină a acestei perioade tulburi, diabolice din istoria recentă a poporului român sub dictatura comunistă, astfel încât asemenea orori și crime, să fie cunoscute de generațiile tinere și generațiile viitoare, la adevărata lor dimensiune și, prin cultivarea memoriei colective, să se evite repetarea lor în oricare alt colț al lumii. Având convingerea că toți oamenii se nasc egali, indiferent de credință, de rasă și condiție socială, considerăm că ei pot deveni mai buni prin educație, cultură, credința în Dumnezeu“, precizează Ilie Popa.⁹ Acest volum, ca și cele de la edițiile anterioare, este structurat în patru secțiuni: la începutul, editorul și colectivul de redacție prezintă pe scurt în limbile română și engleză, *Internaționala terorismului comunist, directivele de bază ale NKVD pentru țările din orbita comunistă*, „*Reeducarea prin tortură - Experimentul criminal Pitești*“ (*scurt istoric, metode caracteristici, etape, urmări*). În preambulul volumului, sunt publicate două lucrări care au ca subiect celebrarea unui secol de la Marea încoronare a Regelui Ferdinand I și Regina Maria, primii monarhi ai României Mari de la Alba Iulia din 15/28 octombrie 1922 și o evocare a Regelui Mihai I; partea I, *Experimentul Pitești - reeducarea prin tortură* conține 4 lucrări din cele 7 înscrise în program despre acest subiect; partea a doua „*Alte forme și aspecte de represiune din perioada dictaturilor comuniste*“, cea mai dezvoltată, conține 28 lucrări din 32 înscrise în

⁹ *Experimentul Pitești – Reeducarea prin tortură*, a 22-a ediție, septembrie – octombrie 2022, *Conference Proceedings, PERT 22*, Fundația Culturală „Memoria“, Pitești, 2023, coordonator Ilie Popa, p. 20.

program (374 pagini); partea a treia conține 13 lucrări din cele 21 prezentate despre *Istoria românilor și alte aspecte despre comunism* cu semnificative urmări și în perioada actuală (146 pagini).

Alice Ionela Roaită a publicat o lucrare despre supliciul permanent al deținuților politic în timpul regimului comunist în care demonstrează că Partidul Comunist a implementat modelul sovietic de penitenciare având 44 de închisori și 72 de lagăre de muncă silnică. Pentru mai multă teroare, deținuții politici erau mutați adesea, dintr-o închisoare, în alta, închisorile comuniste fiind împărțite pe mai multe categorii: de anchetă, de tranzit, pentru femei, pentru minori, bolnavi, de muncă silnică, de reeducare, de exterminare. „Deținuții politici erau supuși celor mai inumane condiții de detenție: erau înfometați, nu aveau voie să stea jos, erau obligați să meargă încontinuu, dormeau pe jos, pe rogojini sau pe scânduri, în celule reci și, uneori, lipsite de lumină. Deținuții erau aproape lipsiți de asistență medicală, bolile și suferințele lor trupești fiind cercetate adesea numai de Bunul Dumnezeu.”¹⁰ Autoarea scrie despre problema suprapopulării celulelor pentru maltratarea psihică și fizică, la închisoarea Jilava, într-o celulă în care puteau locui normal 40 de încarcerati au fost înghesuiți 300 de oameni. „Aerul din cameră devenea imediat insuficient și insuportabil, motiv pentru care deținuții veneau, pe rând, în dreptul ușii, spre a inspira pe sub toc. Foamea era cea mai puternică metodă de tortură aplicată deținuților politici, mai dureroasă decât orice bătaia și umilirea.”¹¹

Referindu-se la tinerii trecuți prin Pitești, Nicolae Purcărea, Tache Rodas, Radu Ciuceanu, Constantin Iulian, Valeriu Gafencu, Alexandru Bogdanovici, Mandinescu, Corneliu Niță etc., amintește de Mihai Buracu născut în familia preotului Iosif Coriolan Buracu. Fiind elev, Mihai Buracu a fost trimis la închisoarea din Târgșor, unde condițiile de viață erau ușor mai permissive decât în alte penitenciare, apoi, în 1950, a fost transferat la coloniile de muncă de la Canalul Dunăre - Marea Neagră. Ajuns la destinație, după un drum de 24 de ore în condiții deosebit de grele, deținuții au fost obligați să execute o serie de exerciții fizice solicitante. Mihai Buracu a refuzat, iar gestul său a fost notat de către ofițerul politic aducându-i transferul în martie 1951 la Pitești, unde a fost torturat în camera 4-spital și supus blasfemiilor din Săptămâna Mare, care l-au marcat atât de mult, încât Mihai Buracu a albit complet într-o singură noapte. A fost unul dintre puținii care au rezistat torturilor, spunându-i lui Eugen Țurcanu că atâta vreme cât și colegul său de lot Constantin Tache Rodas va face la fel. Mihai Buracu povestește în memoriile sale că, la un moment dat, a vrut să se sinucidă. După eliberare a fost urmărit de Securitate și împiedicat să ducă o viață normală până la căderea comunismului în decembrie 1989, mărturie pe care le scrie în cartea *Tăblițele de săpun de la*

¹⁰ *Ibidem*, p. 100.

¹¹ *Ibidem*, p. 100.

Itșetip, Editura Manuscris, Pitești, 2019. Securitatea a avut antene lungi: întreaga familie a lui Mihai Buracu a avut de suferit.

Domnița Rațiu, în lucrarea *Alexandru Lapedatu, istoricul militant pentru unire, răsplătit de comuniști cu închisoarea de la Sighet*, îl evocă pe cel care a fost secretar al ASTRA, director de bancă, profesor la Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale din Cluj, ministru de Finanțe (1926-1927), politician care a participat la Adunarea Națională de la Alba-Iulia la 1 decembrie 1918 și delegat la Conferința de pace de la Bruxelles, membru de onoare al Academiei Române, ajuns la pușcăria elitei de la Sighet. Anatol Petrencu din Chișinău a publicat o conferință despre modul de organizare de către NKVD și NKGB a monitorizării societății, depistării „elementelor” antisovietice și anihilării acestora prin condamnări în pușcării sau deportare în Siberia. Sunt expuse practicile autorităților comuniste de la Chișinău față de numiții „colaboraționiști”, „agitatori antisovietici”, preoții ortodocși, dar și ai celorlalte culte religioase, față de medici, de intelectuali, în ansamblu. Istoricii din Basarabia afirmă că politica sovietică era duplicitară față de Biserică, după cum rezultă din studiile academicianului Valeriu Pasat, care a publicat volume de documente, referitoare la culte (*Biserica Ortodoxă și Puterea sovietică în RSS Moldovenească (1940-1991)*, Chișinău, Editura Cartier, 2019). V. Pasat amintește că în octombrie 1943, între Patriarhia Moscovei și conducătorul URSS, a fost semnată o înțelegere, prin care Statul comunist permitea o activitate mai largă a Ortodoxiei Ruse, iar Biserica se obliga să susțină Guvernul sovietic în lupta împotriva Germaniei hitleriste. În urma compromisului, Statul sovietic a instituit un organ special, *Consiliul pentru treburile BOR de pe lângă Consiliul Comisarilor Poporului al URSS* care avea scopul controlului activității bisericăști și asigurarea operativă a legăturii între conducerea URSS și Patriarhia Moscovei.¹² Clerul și enoriașii ortodocși din RSSM s-au aflat sub un dublu control: BOR și înputernicitul Consiliului pentru treburile BOR de pe lângă Consiliul Comisarilor Poporului al RSSM (Volkopialov). Documentele studiate demonstrează că după re-anexarea Basarabiei de către URSS (august 1944) unii preoți au opus rezistență ocupanților prin promovarea credinței în limba română. „Preoții români din bisericile RSSM, inclusiv din municipiul Chișinău, erau suspectați de promovarea naționalismului și de legături cu serviciile secrete române. Suspiciunile cum că preoții ar fi avut legături cu agenții secrete românești nu au nici un temei: pe data de 23 august 1944, România a ieșit din războiul împotriva URSS și s-a alăturat statelor din Coaliția antihitleristă. Foștii adversari au devenit aliați. Nici vorbă, nu putea fi de acțiuni antisovietice organizate/susținute de Statul Român. În 1945, conducerea NKGB a intensificat activitatea

¹² Valeriu Pasat, *Biserica Ortodoxă și Puterea sovietică în RSS Moldovenească (1940-1991)*, Chișinău, Editura Cartier, 2019, p. 294, apud, p. 294.

specială împotriva cultelor religioase. Astfel, pe data de 29 martie, comisarul poporului pentru securitatea statului I. Mordoveț a semnat un ordin strict secret în care a trecut în revistă preocupările clerului Bisericii Ortodoxe Române pe teritoriul Basarabiei în anii 1941-1944... Comisarul poporului I. Mordoveț și-a exprimat nemulțumirea de lucrul subalternilor săi și a ordonat intensificarea activității de depistare a preoților considerați a fi împotriva Puterii sovietice.¹³ Comisarul a ordonat racolările din rândul preoților, educarea enoriașilor în spirit sovietic, prin organizarea muncii patriotice, precum și prin predici, tedeumuri, adunare de ofrande etc. În consecință, odată cu reinstaurarea Puterii sovietice în RSSM, Biserica Ortodoxă a suferit transformări uriașe: o mare parte a clerului a fost nevoit să se refugieze România, biserica a rămas fără preoți, dar și fără enoriași, preoții români patrioți au fost învinuiți de „agitație antisovietică” și condamnați la ani grei pușcărie. Este și cazul preotului de la Biserica Ciuflea din Chișinău Gheorghe Buruiană (n. 1906), acuzat de „agitație antisovietică” și condamnat la zece ani de muncă silnică în 1945.¹⁴

Prof. univ. dr. Ilie Popa s-a referit la Smaranda Brăescu și la povestea vieții zbuciumate a legendarei eroine a aerului, care a doborât recordurile europene și mondiale la salt cu parașuta și, după ce și-a luat și licența de pilot aviație, a devenit prima femeie care a traversat Marea Mediterană, cu un avion monomotor și fără escală pe insule, stabilind din nou un record mondial. Este sintetizat destinul celei care a participat ca voluntar pe Frontul de Est în Escadrila Albă și pe Frontul de Vest în Escadrila Sanitară din Al Doilea Război Mondial. Pentru că s-a implicat în acțiuni anticomuniste și antisovietice în cadrul Mișcării Naționale de Rezistență a fost condamnată în contumacie la 2 ani închisoare, de aceea a fost nevoită să se ascundă sub diverse nume conspirative, Securitatea vremii preciza că ea ar fi fugit în Franța unde a fost urmărită. Fratele ei geamăn, maiorul de jandarmi Panait Brăescu, unul din cei care au ajutat-o să se ascundă, va fi condamnat de Tribunalul Militar Iași, la 2 ani închisoare corecțională, începând din 16 iunie 1950, pentru delictul de favorizare a infractorului. Trece prin penitenciarele Suceava, Jilava, Poarta Albă, Galeșu și la expirarea

¹³ *Experimentul Pitești – Reeducarea prin tortură, a 22-a ediție*, p. 295.

¹⁴ A. Petrencu precizează că, studiind foarte amănunțit trecutul Bisericii Sf. Teodor Tiron din Chișinău, istoricul Dinu Poștarencu a expus și soarta acestei Biserici în timpul sovieticilor, inclusiv în perioada imediat următoare reinstaurării Puterii sovietice în RSSM. Același autor a studiat trecutul și Bisericii grecești Sf. Pantelimon. În 1947, rămânând aproape fără enoriași, scrie autorul, Biserica „s-a închis de la sine”. Vezi: Dinu Poștarencu, *Biserica Sf. Teodor Tiron din Chișinău*, în *Identitățile Chișinăului. Materialele conferinței*, 12-13 septembrie 2011, p. 132-135 și în *Cartea Memoriei...*, p. 18. De asemenea, amintește de Inochentisti, ca adepți ai învățăturii călugărului basarabean Inochentie (1875-1918), stabilit la Balta (Ucraina), care s-au bucurat de o mare autoritate între credincioși. A se vedea Ioan Preafericitul, *Apostolul creștinismului de foc. Viața sf. Inochentie de la Balta. Scrisori*, Chișinău, S. n., 2023, apud, p. 296.

pedepsei, a fost predat la Direcția Generală a Securității Statului pentru încă 12 luni. După ultima parte a vieții chinuit hăituite, ca de altfel a majorității covârșitoare a marilor personalități românești din timpul dictaturii comunisto-bolșevice, excepționalele performanțe pline de glorie în numele României ale Smarandei Brăescu au cunoscut post-mortem și cunosc și astăzi multiple recunoașteri pe măsura. După 1970 Statul Român i-a recunoscut excepționalele ei performanțe, numele său fiind atribuit mai multor aerocluburi aviatice, batalioane de parașutism, străzi, i s-a atribuit titlul de cetățean de onoare al mai multor municipii. În memoria eroinei Smaranda Brăescu, în 1978 a fost inițiat Aeroclubul „Smaranda Brăescu” la Tecuci, județul Galați care, apoi, în 1998, a fost desființat, 2022 a fost decretat Anul Smaranda Brăescu.

Câteva lucrări vizează tragedia basarabenilor după instalarea regimului totalitar-comunist la 28 iunie 1940. Anastasia Ambul Balmuș din Cimișlia, Republica Moldova, autoarea volumului *Dosarele infernului în vârtejul sinistru sovietic al anilor 1940-1941*, se referă la drama Primarului Toma Cobușneanu din comuna Sagaidac, județul Tighina. În lucrarea sa despre Nicoleta Valeria Bruteanu, Paula Olșanschi reiterează că numai credința a fost cea care a salvat-o din ghearele frigului și ale foamei. Nicoleta le-a propus deținuților să asculte psalmul 90, scris pe pereții celulei 24 din detenția de la Malmaison, fapt ce ajutat-o să reziste anchetelor și i-a salvat viața și integritatea, reușind să-și regăsească viața spirituală. „De-a lungul celor patru ani de detenție, Nicoleta a rezistat la toate torturile fizice și morale datorită credinței ei puternice și profunde, datorită rugăciunii neîntrerupte și curajului de a-i înfrunta pe anchetatori. Și-a pierdut libertatea fizică, dar și-a păstrat libertatea spirituală, interioară. De aceea comuniștii n-au putut s-o „reeduce”, Nicoleta și-a păstrat toate valorile spirituale, toate convingerile pe care le avea”, notează Paula Olșanschi.¹⁵

Despre experimentul Râmnicu Sărat scrie Ecaterina Chifu, inserând lista celor care au îndurat chinurile la această pușcărie. Corneliu Coposu susține că acolo a fost un loc al martiriului unde din 32 de deținuți nu au scăpat decât 5, fiind supravegheați de 60-70 de gardieni care făceau experimente pe „cobaii politici”. „Deși dorința lui Corneliu Coposu a fost ca închisoarea să devină muzeu, un loc de aducere-aminte a celor ce au suferit aici, de-a lungul anilor instituția a avut mai mulți proprietari.”¹⁶ Ecaterina Chifu menționează că pe harta orașului Râmnicu Sărat, închisoarea figurează ca obiectiv turistic, dar este o ruină, interzisă vizitării, pentru evitarea oricărui pericol. O cruce din curtea închisorii poartă amintirea celor ce au suferit acolo și adesea preoții fac slujbă de pomenirea lor. „La Râmnicu Sărat anual se țin cursuri organizate de IICCMER prin Universitatea de

¹⁵ *Ibidem*, p. 437.

¹⁶ *Ibidem*, p. 440.

vară (ediția a X-a, august, 2022), unde tinerii, coordonați de specialiști în cercetarea istoriei comunismului și a crimelor regimului totalitar, cercetează istoria recentă. Aflăm că regizorul Ion Ionescu a prezentat „Închisoarea inocenților”, un film documentar, realizat cu bani de la buget, dar nu a fost decât o piesă de teatru „prost regizată, în care degradarea fizică și psihică, dezumanizarea, agresiunea, corupția, autoritatea inumană a conducătorilor, abuzul, imoralitatea, neantizare au atins cote paroxistice... Regizorul a folosit un colorit alb-negru, să nu se vadă sângele roșu, dar se vedea cel negru, închegat pe chipurile tinerilor bătuți. Rareori se evocau imagini luminoase ale vieții lor în libertate. Pentru mulți filmul a fost un fiasco, o dezamăgire și este dureros că vin de la Hollywood cu astfel de idei să redea istoria poporului nostru, fără a se documenta riguros despre un subiect atât de grav. Filmul nu redă tragedia atâtor oameni chinuți groaznic în aceste centre de detenție. Noi datorăm mai mult respect și cinstită a memoriei celor care au fost victimele regimului totalitar”, sunt gândurile autoarei studiului.¹⁷ Un alt film a fost al lui Nicolae Mărgineanu despre cardinalul greco-catolic Iuliu Hossu care, în 1950, a fost la Sighet, împreună cu alți preoți ai aceluiși cult. Filmul este realizat de Ager film, cu sprijinul Centrului Național al Cinematografie, fiind peliculă alb-negru și color. S-a preferat acest amestec că să se evite cumplitul impact emoțional, ca spectatorii să nu vadă cruzimea scenelor sângeroase. Motto-ul filmului este cutremurător: „Orice iad în care petreci un îndelungat poate deveni o poartă spre rai”. Pare neverosimil ca într-un stat comunist unde se făcea propagandă pentru cultură ateistă, unde totul era dirijat de Stalin să se facă presiuni, să fie ținuți în detenție, abrutizați, lipsiți de libertate, în condiții de viață inumane, uciși, doar pentru că ei refuză să treacă la credința ortodoxă, când și mulți preoți ortodocși au pățimit în închisorile comuniste. Autoarea mai amintește de filmul „Între chin și amin”, realizat de Toma Enache prezentat și la Centrul Cultural din Râmnicu Sărat care tratează același subiect, dar redă și chipurile tinerilor care au pățimit la Pitești, fiind realizat în memoria lor. Ecaterina Chifu își exprimă nădejdea ca Râmnicul Sărat să fie un obiectiv turistic de interes național, care va îndeplini „misiunea de are a memoriei victimelor regimului comunist din România”. „Sperăm mereu în triumful rațiunii, al păcii, al dreptății și dorim să nu mai fie în lume o astfel de abrutizare a altor oameni de neoameni”, scrie cercetătoarea.¹⁸

Despre copiii informatori ai securității scrie dr. Corneliu D. Zeană, precizând că securitatea, organul de stat subordonat partidului totalitar, a folosit până și manipularea copiilor. Cei care au rezistat presiunilor securității au avut de suferit și sub actualul regim politic al României. Medicul dă exemplul dr. Ion Zeană [poetul Ionel Zeană],

¹⁷ *Ibidem*, p. 441.

¹⁸ *Ibidem*, p. 442.

arestat la scurtă vreme după terminarea facultății, când, abia i se născuse fata pe care nu a văzut-o vreme de 16 ani, fiind condamnat la 10 ani de închisoare pentru așa zisa „uneltire...“ Paula Romanescu prezintă o lucrare despre poezia celor care au crezut în vise, dar au sfârșit în dezumanizantul „Experiment al reeducării prin tortură“, în iadul comunist cu damf de internaționalism. Cea care a alcătuit și a tradus în limba franceză din sfinții noștri martiri și a publicat antologia de poezie *Unde sunt cei care nu mai sunt?/ Ou s ils ceux qui n ,existent plus?* amintește de vinovații fără altă vină decât că erau români și savanți, personalități politice, militare, religioase, filosofice, doctori, erau geniali, și erau drepți, și erau „țărani rostelnici, și erau elevi silitori, studenți de elită, și erau femei mândre, demne, și într-un cuvânt, oameni de ispravă, și erau creștini, și erau iubitori de țară“.¹⁹ Autoarea evocă poemele lui Radu Gyr: „Ridică-te, Gheorghe, ridică-te, loane!“, pentru care poetul a primit în 1957 (!) condamnarea la moarte (!) și „Ne vom întoarce într-o zi“, poem interzis de urmașii tortionarilor, de emoționantul „As’ noapte Iisus“, poem care concentrează în el întreaga măsură a puterii de îndurare a om îndumnezeit în credință. „Dacă doar acestea trei poezii ar fi incluse în toate manualele de limba română din școlile României (ne)educate, ajunsă astfel din nemernicia marionetelor diriguitoare din anii ipocritei originale democrații de după iarna vrajbei noastre din acel Decembre al trădării de țară când cu „agenturii străine“ (da, despre ele e vorba!) care pozau în Mesia cel pogorât a doua oară pre pământ (și alegând de astă dată chiar pământul românesc!), elevii de astăzi – analfabeții funcționali debusolați de largile căi de curcubeie în care sunt îndemnați să rătăcească pierzându-și noțiunea de apartenență la neam, limbă, norme de comportament social, familie, responsabilitate, decență, iubire, prietenie, măsură, ideal – ar simți, înțelegând în primul rând cu inima... că sunt o verigă din cea fără de sfârșit coloană a infinitului cu numele de România.“²⁰

Unele conferințe conțin informații despre Onisifor Ghibu, despre deportații din Bărăgan sau despre exilații din Bucovina, oameni jertfelnici pe care tânăra generație trebuie să-i amintească. Eleonora Schipor, din Pătrăuții de Jos, Nordul Bucovinei, Ucraina scrie despre tema deportărilor, a colectivizării forțate, a foamei artificiale, a detențiilor, despre tragedia de la Fântâna Albă, Lunca, despre miile de români care au fost ridicați noaptea și duși în Siberia. „Trebuie ca tânăra generație să cunoască toate aceste lucruri. Despre ele s-au scris cărți, s-au montat filme, s-au făcut înregistrări video și audio, s-au compus cântece, balade, doine, s-au scris poezii, s-au pictat imagini, tablouri, s-au sculptat figuri, și monumente, s-au instalat

¹⁹ *Ibidem*, p. 474.

²⁰ *Ibidem*, p. 474.

plăci comemorative“.²¹ Autoarea amintește de calvarul oamenilor din Nordul Bucovinei în vremea regimului totalitar.

Victor-Dorian Dogaru scrie despre „Cartea interzisă“ a celor care au fost mărturisitorii deținuți politici, care și-au propus să realizeze Muzeul Rezistenței Anticomuniste, dar nu au găsit un spațiu propice depozitării cărților decât, în primăvara anului 1993, în subsolul fostei Direcții a Cincea Securității, la acea dată aflate în ruină, unde s-a organizat doar o expoziție din ceea ce trebuia să devină un muzeu permanent al Rezistenței anticomuniste. Au fost aduse și publicații din exil și numeroase cărți interzise prin decrete care interziceau inclusiv opere de Eminescu, Goga, Iorga, Eliade. „Slujba de sfințire a Expoziției a fost realizată de doi preoți foști deținuți politici: părintele Adrian Făgețeanu și părintele Iuliu Brânzaș. Expoziția a constat în numeroase opere interzise de fostul regim comunist... Fiecare carte avea povestea ei, respectiv cum fusese îngropată, zidită ascunsă prin diverse locuri (podele, coșuri de fum, acoperișuri și multe altele). Multe cărți aparținuseră unor oameni care trecuseră prin anchete... Totodată pe pereții subsolului fostei Direcția 5 a Securității s-au afișat liste lungi cu titlurile interzise în perioada comunistă (circa 1000 de titluri). Expoziția bucurat de un interes moderat fiind vizitată de numeroși bucureșteni și nu numai, de jurnaliști și chiar de o televiziune, dar nu a beneficiat de o popularizare adecvata în presă.“²² Victor-Dorian Dogaru menționează că o expoziție a rezistenței o găsim la sediul fundației Ion Gavrilă Ogoranu, având circa 200 de artefacte, unele realizate de foștii deținuți în închisori precum: o cruce din os, un pieptene din os, o cutie de lemn realizate în atelierul închisori Aiud. Referitor la detenția propriu-zisă sunt expuse: zeghe de la închisoarea Jilava, veston de deținut de la Periprava, cătușe și lanțuri de picior, bilete de eliberare etc. Alexandru Postică scrie un studiu de caz despre atitudinea președinților din R. Moldova în legătură cu victimele represiunilor politice. Cercetătorul amintește că au fost nu mai puțin de 60 mii de persoane care au fost deportate în Siberia și Kazahstan în cele trei valuri de deportări din anii 1941, 1949 și 1951, zeci de mii de copii s-au născut în locurile de deportare, au fost cel puțin 400 mii de oameni care au avut de suferit de pe urma foametei organizate artificial de către regimul bolșevic în anii 1946-1947. Au fost zeci de mii de înrolări forțate în armata roșie, precum și mii de arestări abuzive, omucideri și alte forme de abuzuri trecute cu vederea de regimul sovietic. „Un calcul estimativ ne arată o cifră de peste 750 mii de oameni care au avut de suferit direct de pe urma regimului de ocupație, cifră care corespunde unei cote de aproximativ peste 20% din numărul real al populației“.²³

²¹ *Ibidem*, p. 501.

²² *Ibidem*, p. 522.

²³ *Ibidem*, p. 553.

Despre falsele credințe populare din „epoca de aur” scrie Ionel-Claudiu Dumitrescu, precizând că dincolo de oferirea de locuri de muncă și de locuințe, se ascund multe fapte ale regimului socialist. Autorul se referă la gigantismul construcțiilor, la catastrofa de la Canalul Dunăre-Marea Neagră, la Transfăgărășanul stropit cu sângele multor oameni nevinovați. Ecaterina Ursache continuă investigațiile despre criza anilor '80, scriind despre „raiul” comunist, despre lipsurile de atunci, însă aprecia cooperarea oamenilor, coeziunea socială. Chiar dacă era o societatea „închisă”, înfricoșată de securitate, existau supape de evadare prin lecturi, empatie bazată pe suferințe similare ale celor care nu aveau voie să-și exprime liber ideile.

Raisa Radu amintește de genialul surghiunit Ovidius Publius Naso, care, cu aproape două mii de ani în urmă, a fost trimis în Dobrogea, unde avea să fie primul proiect eșuat al Canalului Dunăre-Marea Neagră. Autoarea citează ideile poetului de pe epitaful statuii lui Ovidius și fragmente din *Tristele* și *Ponticele*, precizând că poezia exilului rămâne eternă: „Dar tot ce spun poezii trăiește mai presus! / Ne este poezia trimisă către slăvi; / Salvează de uitare mărețele isprăvi! / Salvează numai versul, virtutea, de mormânt, / Făcând-o să vieze oricât va fi pământ!” (*Ponticele*, cartea a patra). Mircea Duzineanu și Dorela Alistar aduc, la rândul lor, un omagiu poezilor Nicolae Dabija și pe Grigore Vieru, precum și poeziei din Basarabia, care i-a însuflețit pe oameni și le-a redat demnitatea pentru a rezista în lupta pentru afirmarea valorilor naționale.

Toate cele 23 de ediții ale Simpozionului „Experimentul Pitești” și volumele conferințelor constituie pagini de istorie veritabilă, ele sunt, așa cum bine preciza coordonatorul lor, un pios omagiu adus tuturor acelor care, prin curajul și patriotismul lor, s-au opus bolșevizării forțate a României, a Basarabiei și nordului Bucovinei.

Reviste și cărți primite la redacție

1. Reviste

<i>Actualitatea literară</i> (Lugoj)	<i>Litere</i> (Târgoviște)
<i>Agora</i> (Constanța)	<i>Litere euxine</i> (Constanța)
<i>Albanica</i> (Craiova)	<i>Lucefărul</i> (București)
<i>Apostrof</i> (Cluj-Napoca)	<i>Mozaicul</i> (Craiova)
<i>Arca</i> (Arad)	<i>Nord Dobrogea Cultural</i> (Tulcea)
<i>Argeș</i> (Pitești)	<i>Nord literar</i> (Baia Mare)
<i>Ateneu</i> (Bacău)	<i>Poesis</i> (Satu Mare)
<i>Atitudini</i> (Ploiești)	<i>Poezia</i> (Iași)
<i>Bucovina literară</i> (Suceava)	<i>Porto Franco</i> (Galați)
<i>Bucureștiul literar și artistic</i> (București)	<i>Răsunetul cultural</i> (Bistrița)
<i>Cafeneaua literară</i> (Pitești)	<i>România literară</i> (București)
<i>Caligraf</i> (Alexandria)	<i>Scriptor</i> (Iași)
<i>Convorbiri literare</i> (Iași)	<i>Spații culturale</i> (Râmnicu Sărat)
<i>Dunărea de Jos</i> (Galați)	<i>Steaua</i> (Cluj-Napoca)
<i>Expres cultural</i> (Iași)	<i>Tomisul cultural</i> (Constanța)
<i>Helis</i> (Slobozia)	

2. Cărți

- ♦ **Yoko Tawada.** *Memoriile unui urs polar.* Traducere din limba germană de Monica Tamaș. Iași, Editura Polirom, 2022.
- ♦ **Lucian Vasiliu.** *Despre omul bun și frumos. /Poeme/* Chișinău, Întreprinderea Editorial-Poligrafică Știința, 2024. (Antologia unui autor).
- ♦ **Gheorghe Schwartz.** *Convoiul. /Roman/.* Cuvânt însoțitor de Ioan Holban. Editura Junimea, 2024. (Epica).
- ♦ **Nicolae Rusu.** *A mai trecut o zi, a mai trecut un secol.* Proză scurtă. Iași, Editura Junimea, 2022. (Ficțiune și infanterie).
- ♦ **Iustin Moraru.** *Calea bucuriei.* Poezii. Cuvânt înainte de Ioan Adam. Cluj-Napoca, Editura Școala Ardeleană, 2024.
- ♦ **Passionaria Stoicescu.** *Adevăr vouă vă spun.* Poezii în lectura autoarei. CD promoțional, eLiteratura, 2024.
- ♦ **Florentin Popescu.** *Seniorii literaturii noastre.* Vol. V. Târgoviște, Editura Bibliotheca, 2024.
- ♦ **Stan V. Cristea.** *Scriitori în oglinda vremii.* Cronici literare: 2019-2024. Craiova, Editura Aius, 2024.
- ♦ **Paul Sârbu.** *Lumina năruită-n ape.* Cuvânt înainte de Cornel Ungureanu. București, Editura Tracus Arte, 2024.
- ♦ **Paul Sârbu.** *Dincolo de lume.* Roman. Prefață de Nicolae-Paul Mihail. Caracal, Editura Hoffman, 2024.

- ◆ **Paul Sârbu.** *Vremea chiropterelor.* Roman. Prefață de Vasile Andru. Caracal, Editura Hoffman, 2024.
- ◆ **Const. Miu.** *Coroana din cristale.* Roman. Iași, Editura Pim, 2024.
- ◆ **Aurelia Lăpușan.** *Flori de busuioc.* /Roman/. București, Editura Upstittute, 2024.
- ◆ **Anastasia Dumitru.** *Dealul Morilor.* Mărturii ale conștiinței. Iași, Editura Junimea, 2023. (Mousaion).
- ◆ **Mihaela Meravei.** *Accente literare.* Note de lectură. Cluj-Napoca, Editura Colorama, 2023.
- ◆ **Costache Tudor.** *Taifas cu Daria.* /Roman/. Constanța, Editura Ex Ponto, 2023.
- ◆ **Maria Calciu.** *Nu m-am ascuns în labirint.* Poezii. Apahida, Editura Neuma, 2024.
- ◆ **Iuliana Gorea Costin, Iulian Rusovan, Viorel Burlacu, Eugen Tiron.** *Albumul evenimentului cultural „BASARABIA - LACRIMĂ DE DOR!”.* Prefață de Anastasia Dumitru. București, Editura Fundației Culturale Memoria, 2024.
- ◆ **Constantin Cheramidoglu.** *Arhive dobrogene.* Ediție de documente. Iași, Editura StudIS, 2023.
- ◆ **Maria M. Vasile.** *Traume poetice.* Poeme. București, Editura ePublishers, 2023.
- ◆ **Poveștile Bistriței.** Antologie gândită de Menuț Maximilian. Ilustrații de Sever Moldovan. Bistrița, Editura Charmides, 2023
- ◆ **Adrian Nicola.** *Lumea dintre lumi.* Roman. Constanța, Editura Ex Ponto, 2024.
- ◆ **Vasile Mizdrea.** *Oaspeți la masa timpului.* Eseuri despre valorile spiritual-morale și cultural-religioase. Prefață de Diana Dobrița Bîlea. Constanța, Editura Ex Ponto, 2024.
- ◆ **Florin Alexandru-Colombo.** *Avangarda căpeteniei hâde.* Roman în Colecția „Compania detectivilor“. Constanța, Editura Ex Ponto, 2024.
- ◆ **Lică Pavel.** *Lumina dintre ape.* Versuri. București, Editura U.Z.P., 2024.
- ◆ **Adina Lozinschi.** *Visul unei miraculoase ploi.* /Povestiri și eseuri/. Prefață de Emilia Dabu. Malu Mare, Editura Cristian Plusart, 2024.
- ◆ **Eugenia Teșeleanu.** *Nu lăsa iubirea să moară!* /Versuri/. Cuvânt de început Ovidiu Dunăreanu. Constanța, Editura Ex Ponto, 2024.
- ◆ **Cornel Pulbere.** *Duduia.* Teatru. Constanța, Editura Ex Ponto, 2024.

Constanța 900132 - Aleea Prof. Murgoci nr. 1
Tel/Fax: 0241 580 527, 585 627
office@infconsa.ro
www.infconsa.ro

EXPONTO

Colaborează:

Braño Hochel
Geo Vasile
Angelo Mitchievici
Lucian Vasiliu
Iustin Moraru
Simona Modreanu
Florentin Popescu
Șerban Codrin Denk
Nicolae Teoharie
Dagmar Maria Anoca
Lucian Alexiu
Ovidiu Dunăreanu
Dan Perșa
Aurelia Lăpușan
Titi Damian
Gabriel Rusu
Liviu Franga
Ion Codrescu
Gheorghe Filip
Diana Dobrița Bîlea
Anastasia Dumitru
Emilia Dabu
Alexandru Cazacu
Anda Hristu
Tudor Cicu
Constantin Cheramidoglu
Livia Buzoianu
Evelina Cîrligeanu
Florentina Nicolae
Corina-Mihaela Apostoleanu
Constantin C. Daba
Alina Costea
Marina Cușa
Ioan Gheorghiuță
Elena Orbocea
Bogdan Pascal
Ingrid-Petcu Levei

Nr. 1-2
(80-81) anul XXII

ianuarie-iunie 2024

ISSN: 1584-1189